

Bernhard Pabst

Berlina Komentario

pri la

Fundamento

de

Esperanto

Unua Parto

**Antaŭparolo, Gramatikoj
kaj Ekzercaro**

Berlino 2014

Propono por citado: „Berlina Komentario, vol. I 2014-07, marĝena numero
aŭ „BK I (2014-07), marĝena numero“

Pabst, Bernhard. Berlina Komentario pri la Fundamento de Esperanto. Unua Parto – Antaŭparolo, Gramatiko kaj Ekzercaro. Berlino: Aŭtoro 2014.

Stato. 2014-07-07. © Bernard Pabst 2014.

Kontakto: [bernhard.pabst\[ĉe\]gmxdotde](mailto:bernhard.pabst@gmxdotde) (anstataŭigu „[ĉe]“ per „@“).

En sama formo aperis Berlina Komentario pri la Fundamento de Esperanto. Dua Parto – Vortaro Oficiala. Berlino. Stato 2014-06-20.

Memore al Helmut Welger (1946-2008)
Iniciinto de Norma Esperantologio

Enkonduko

Centra demando en ĉiu lingvo estas „**kiel oni diras aŭ skribas ĝuste?**“. Ĝi estas la kerno de ĉiu instrua sistemo. Intuice aŭ konscie ĉiu lingvo-uzanto daŭre komparas tion, kion iu *diras*, kun tio, kiel oni *diru* – la faktan lingvo-uzon kun iu „ideala“ modelo. Tiu modelo estas la normo, la aro de lingvaj reguloj, la „leĝoj“ de iu lingvo pri ĝia ĝusta uzo. Sen ili ne eblas decidi, ĉu iu fakta uzo estas bona aŭ malbona, ne eblas doni lerneajn notojn, ne eblas fari ekzamenon pri lingva kapableco.

La **lingva normo** pri ĝusta kaj bona povas esti ŝtata normo. Tiel estas ekzemple pri la ortografiaj reguloj en multaj ŝtatoj. Por atingi unuecan skribadon de la nacia lingvo en administracio kaj lernejoj multaj landoj kreis regulojn pri ortografio kaj faris ilin devigaj por ĉiuj ŝtataj servoj, precipe en instruado. Ekzemploj estas la Imperiestra Germanio, fondita en 1871 per la ortografio de reformo de 1901, soveta Rusio (fondo 1917 – ortografia reformo 1917) aŭ moderna Pollando (1918 – 1936).

La lingva normo ofte ankaŭ estas iu **referenc-verko**. Kelkaj ŝtatoj havas naciajn lingvo-akademiojn, kiuj eldonas „akademiajn vortarojn“, ekz. Hispanio. En Germanio ekzistas vasta konsento, ke en dubaj okazoj oni sekvu la regulojn troveblajn en la privata, komerca, sed tre disvastigita „Vortaro de la Germana Lingvo“, de Konrad Duden. Temas pri „kvazaŭnormo“. La Duden-vortaro ne estas ŝtata leĝo, sed ĝi funkcias simile: Lernanto ĉiam povas argumenti, ke li ne faris „eraron“, ĉar li obeis al la reguloj de Duden. En multaj naciaj lingvoj la normoj (kriterioj pri „ĝusta“ kaj „bona“) ankaŭ estas la „ĝenerala uzo“, kiel ajn oni konstatas ĝin.

Simile kiel ĉe malobeo al ŝtata leĝo, ankaŭ ĉe malobeo al lingva „leĝo“ minacas negativaj konsekvencoj, „**punoj**“ – malsukceso en ekzameno, neakiro de diplomo, deviga ripeto de lerneja jaro k.t.p.

Same kiel ĉiuj lingvoj, ankaŭ Esperanto bezonas kaj havas normon, regulojn, lingvan „leĝon“. Ĉar Esperanto ne estas la oficiala lingvo de iu(j) ŝtato(j), kiu(j) difinas ĝiajn lingvaj normojn, la esperantistoj mem devis kaj ĉiutage denove devas interkonsenti pri tio, kio estas „ĝusta“ Esperanto. La normo de la senŝtata, planita Esperanto estas la verketo nomita „**Fundamento de Esperanto**“. En 1905 ĝi (denove) fiksas la regulojn parte aplikitajn jam de 1887, parte evoluitajn inter 1887 kaj 1905. Ilin ni trovas en la tri partoj Gramatiko, Vortaro kaj Ekzercaro. Nove la Fundamento kreis (nur) kvaran parton, la Antaŭparolon. Ĝi enhavas la bazajn principojn kaj metodojn, laŭ kiuj la normoj de Esperanto daŭre kaj kontinue estu pluevoluigitaj, plukonstruotaj. Lastan fojon tio okazis en 2007. La aktuala versio de la Fundamento do estas sufiĉa nuntempa kaj moderna.

La plej gravan de tiuj principoj ni trovas tuj en la unua frazo de la **Antaŭparolo** (kiu poste ĝin ripetas plurfoje): „**unuco** pli gravas ol ĉia (ŝajna aŭ eĉ vera) pliboniĝo“. Kaj evidente: se ĉiu ŝanĝus la lingvon laŭ sia bontrovo, Esperanto ĥaosiĝus, ĉesus esti planita lingvo, perdus sian komunikacion kaj sian plej gravan avantaĝon kontraŭ la materie tiel pli fortaj naciaj lingvoj, nome sian eksterordinaran regulecon kaj relativan facilecon.

Por gardi la lingvan unuecon kaj dokumenti la atingitan staton de komuna interkonsento pri ĝusta kaj bona Esperanto, la Antaŭparolo kreis institucion, la nunan **Akademion** de Esperanto. Manke de ŝtata instanco, la Akademio estas kvazaŭ „lingva registaro“ de la memorganizita komunumo de esperantistoj. Laŭ la idealo de la Antaŭparolo ĝi estu la *sol*a „leĝdonanto“ pri ĝusta kaj bona Esperanto (ĝi havas monopolon), samtempe la plej alta „juĝejo“ pri dubaj lingvaj demandoj kaj la „notario“ de la lingvo. Fakte ĝi daŭrigu la laboron de Zamenhof. Ĝi – ĉiam laŭ la ideoj de la Antaŭparolo – estu neniu alia ol lia institucia posteulo.

Dum ĉ. 100 jaroj, la Akademio fidele plenumis tiujn siajn taskojn - ne ĉiam tute konsekvence kaj ofte pli intuicie ol konscie, sed tamen ĝenerale ja. Ĉu oni prave ankoraŭ povas aserti tion pri la „Akademio“ en la jaro 2014, estas dube (kaj diskutite en ĉi tiu komentario). Ĝia nuntempa fakta stato ofte malkontentiga estis la impulso por verki la **Berlinan Komentaron pri la Fundamento de Esperanto**. Ĝi penas klarigi la normojn pri ĝusta kaj bona Esperanto

kaj la vojojn, laŭ kiuj ili kontinue estu adaptitaj al novaj lingvaj defioj, tamen restonta unueca „Esperanto“.

Priskribo de la rolo kaj funkcio de la Fundamento estas relative simpla afero. Zamenhof bezonis nur dekunu mallongajn alineojn en la Antaŭparolo. Ni mem provis resumi ilin sur la paĝo, kiun vi ĵus legis. La detaloj – neeviteble – estas pli kompleksaj. Por klarigi ilin ni tial elektis la formon de **komentario**, do de konsult-verko, kiun oni kutime ne legas de A ĝis Z, sed en kiu oni cel-konscie serĉas respondon al iu specifa konkreta demando. Oni do ne lasu sin fortimigi de la amplekso de la Berlina Komentario (ambaŭ volumoj kune nuntempe ĉ. 500 paĝoj). Kvankam ni kompreneble ĝojus, se vi tute legus ĉi tiun unuan parton, vi espereble ankaŭ profitos, se vi – ekz. – nur legas la „**superrigardojn**“, per kiuj multaj ĉapitroj kaj subĉapitroj estas enkondukitaj.

Kion vi **nepre legu**, estas la **Antaŭparolo** kaj la klarigoj pri ĝi. Sen kono kaj kompreno de la Antaŭparolo vi simple havas nur malprecizan ideon pri la lingva esenco de Esperanto. Pro tio ni esperas, ke la Berlina Komentario instigos instruistojn-pedagogojn estontece antaŭvidi ĉapitron aŭ lecionon pri la Antaŭparolo en iliaj lernolibroj kaj kursoj por progresintoj.

Krom la Antaŭparolon tiu ĉi unua parto de Berlina Komentario (ĵargone „**BK I**“) traktas (aŭ espereble iom traktos) ĉiujn aspektojn de la Fundamento, kiuj transpasas la sferon de unuopa vort-elemento. Komentojn pri unuopaj vortoj vi trovas en la dua parto pri la Vortaro Oficiala („**BK II**“). Kontraste BK I komentu la ĝeneralajn aspektojn kaj demandojn de la Bulonja „Deklaracio pri la Esenco de la Esperantismo“, de Antaŭparolo, Fundamenta Gramatiko, Ekzercaro, Universala Vortaro, Akademias Korektoj, la naŭ Oficialaj Aldonoj, aliaj oficialaj decidoj kaj rekomendoj de la Akademio k.t.p.

Tiu ĉi **unua eldono** de la unua parto BK I ankoraŭ estas fora de tiu celo kaj multloke **ankoraŭ nekompleta**. Kiel ĉiu komentario ĝi estas nur etapo, kaj eĉ nur la unua. Jam ĝi fiksas la bazan strukturon de la verko kaj kelkajn demandojn traktas detale. Por aliaj ekzistas nur la menciitaj „superrigardoj“, por ankoraŭ aliaj apenaŭ pli ol ĉapitro-titoloj. Pro tio la leganto ne miru, ke li ankoraŭ trovas indikojn kiel „[daŭrigota]“ aŭ simile. Ĉar ĝi en la nuna stato aperas nur kiel elektronika publikigaĵo en versio 1.0, estas pli grava la ebleco, ke la legontoj povas jam nun kritike reagi, ol ia (ĉiukaze neniam atingebla) kompleteco. Pri ĉiuj rimarkoj pri misoj kaj mankoj ni jam nun antaŭdankas.

Danki ni volas ankaŭ al tiuj, kiuj per siaj engaĝitaj diskutoj jam pasintece kontribuis al la ekesto de Berlina Komentario, kiel ĝi nun estas. Estas ĉefe la esperantistoj, kiuj kun nin instiga intereso akompanis la serion pri la Fundamento en la retejo „Ipernity“¹. Apartan dankon meritas doktoro Andreas Kück. La ĉapitro pri la Oficialaj Aldonoj en tiu ĉi verko vaste baziĝas sur lia detala tiutema studo².

La demando „**kiel oni diras aŭ skribas ĝuste en Esperanto?**“ en 2014 estas same aktuala, kiel ĝi estis en 1905. Manke de ŝtata subteno Zamenhof trovis tre originalan, tre modernan, kaj daŭre ĝisdatan solvon, kiu distingas Esperanton de plej multaj, eble de ĉiuj aliaj lingvoj – solvo memadministra, demokrata kaj ... fascina.

Malkovru ĝin!

Berlino en Julio 2014

Bernhard Pabst

¹ Superrigardo en <http://www.ipernity.com/blog/bernardo/232493>.

² Oficialaj Lingvo-Elementoj de Esperanto („OLEO“). 2008.

Superrigarda Enhavo

Unua Libro: Bulonja Deklaracio, Antaŭparolo (BD, A)

A.	Deklaracio pri la Esenco de la Esperantismo (1905)	17
B.	La Fundamento - Enkonduko.....	21
C.	Antaŭparolo (1905)	25
D.	La Akademio	43

Dua Libro: Fundamenta Gramatiko (FG)

A.	La Fundamenta Gramatiko (FG 1887).....	51
B.	§ 0 [Alfabeto].....	51
C.	§ 1 [Artikolo].....	51
D.	§ 2 [Substantivo].....	53
E.	§ 3 [Adjektivo]	54
F.	§ 4 [Numeraloj].....	56
G.	§ 5 [Pronomo].....	58
H.	§ 6 [Verbo].....	59
I.	§ 7 [Adverbo].....	61
J.	§ 8 [Prepozicio]	62
K.	§ 9 [Prononco].....	62
L.	§ 10 [Akcento]	62
M.	§ 11 [Kunmetitaj vortoj]	66
N.	§ 12 [Negacio]	67
O.	§ 13 [Direkto].....	67
P.	§ 14 [Prepozicio]	68
Q.	§ 15 [Fremdaj vortoj].....	69
R.	§ 16 [Apostrofado]	73

Tria Libro: Fundamenta Ekzercaro (FE)

A.	La Fundamenta Ekzercaro (FE 1898).....	77
B.	Analizo laŭ ĉapitroj	82
C.	Unuopaj aspektoj.....	93

Kvara Libro: Universala Vortaro, Oficialaj Aldonoj (UV, OA)

A.	La Universala Vortaro (UV).....	99
B.	La Akademiaj Korektoj de la Universala Vortaro	108
C.	Oficialaj Aldonoj (OA 1909-2007).....	110
D.	Unuopaj Aspektoj de la Vortaro Oficiala	131

Kvina Libro: Zamenhofa Stilo, Misinterpretoj (Z)

A.	Zamenhofa lingvaĵo	138
B.	Kelkaj misinterpretoj de la Fundamento	138

Detala Enhavo

Unua Libro: Bulonja Deklaracio, Antaŭparolo (BD, A)

A.	Deklaracio pri la Esenco de la Esperantismo (1905)	17
I.	Superrigardo	17
II.	Analizo laŭ alineoj	17
1.	Alineo 1: [Difino de Esperantismo]	17
2.	Alineo 2: [Esperanto kiel solvo de „lingvo neŭtrale homa“]	18
3.	Alineo 3: [Principo de egaleco kaj „la bonaj verkistoj“]	18
4.	Alineo 4: [La Fundamento kiel ĝenerala interkonsento].....	19
5.	Alineo 5: [Difino de „esperantisto“].....	20
B.	La Fundamento - Enkonduko.....	21
I.	Superrigardo	21
1.	La rolo kaj funkcio de la Fundamento	21
2.	La kvar partoj de la Fundamento.....	21
3.	Principa samrangeco de FG, FE kaj UV	21
4.	Kunbinditaj eksterfundamentaj tekstoj.....	21
II.	Interpret-helpaj, eksterfundamentaj dokumentoj	23
1.	Enkonduko.....	23
2.	Vortaro Esperanto-Franca de De Beaufront (Beau 1901)	24
C.	Antaŭparolo (1905)	25
I.	Superrigardo	25
II.	Analizo laŭ alineoj	25
1.	Alineo 1: [Defioj kaj rimedo – netuŝebla interkonsento].....	25
2.	Alineo 2: [De silenta al eksplicita komuna interkonsento]	26
3.	Alineo 3: [„Oficiala“ (deviga) kontraŭ „privata“ (nur rekomendita)].....	26
4.	Alineo 4: [Interpretado per kunteksta komparo]	27
5.	Alineo 5: [Fundamento kiel gvida kontrol-dokumento]	29
6.	Alineo 6: [Evoluipovo malgraŭ netuŝebleco]	30
7.	Alineo 7: [„Novaj vortoj“].....	30
8.	Alineo 8: [„Formoj novaj“].....	31
9.	Alineo 9: [Monopolo de la Akademio plivastigi la Fundamenton]	31
10.	Alineo 10: [Resumo]	31
11.	Alineo 11: [Propono al la 1-a Universala Kongreso 1905].....	32
III.	Lingvaj Respondoj de Zamenhof pri la Fundamento.....	33
IV.	„Prauloj“ de la Antaŭparolo.....	34
1.	Antaŭparolo al la Fundamenta Krestomatio 1903.....	34

2.	Aldono al la Dua Libro [DL-Ald 1888].....	35
V.	Cirkulera Letero al la ... LK pri Neologismoj (1906).....	38
	I-a Parto.....	38
	II-a Parto.....	38
D.	La Akademio	43
I.	Superrigardo	43
II.	„Institucio“	43
	1. Jura statuso.....	43
	2. „Institucio“ en la senco de la Antaŭparolo.....	43
III.	„Aŭtoritata“ Institucio	47
IV.	„Centra“ Institucio	47
V.	Zamenhof pri la rolo de la Akademio	47
VI.	Ĉu la Akademio en 2014 ankoraŭ estas ACI en la senco de la Antaŭparolo?.	48
	1. Indicoj kontraŭaj.....	48
	2. Berlina Manifesto por la Unueco de Esperanto.....	48

Dua Libro: Fundamenta Gramatiko (FG)

A.	La Fundamenta Gramatiko (FG 1887).....	51
B.	§ 0 [Alfabeto].....	51
C.	§ 1 [Artikolo].....	51
	I. Tekstoj de la Gramatikoj	51
	II. Komentoj.....	51
	1. Superrigardo.....	51
	2. Difinita artikolo (R 1.1)	52
	3. Nedifinita artikolo (R 1.2 „ne ekzistas“)	53
D.	§ 2 [Substantivo].....	53
	I. Fundamentaj Tekstoj.....	53
	II. Komentoj.....	54
	1. R 2.1 (aldono de –o)	54
E.	§ 3 [Adjektivo]	54
	I. Fundamentaj Tekstoj.....	54
	II. Komentoj.....	55
	1. R 3.1 („-a“)	55
	2. R 3.4 („el“).....	56
F.	§ 4 [Numeraloj].....	56
	I. Fundamentaj Tekstoj el 1905	56
	II. OA 8 pri „nul“ (aldono al R 4.1).....	57

III.	Komentoj.....	57
1.	Superrigardo.....	57
2.	R 4.1 [Arabaj ciferoj]	57
3.	R 4.4 (“obl“)	57
4.	R 4.5 („on“)	57
5.	R 4.6 („op“)	58
6.	R 4.7 („po“)	58
7.	Kompleksaj numeraloj	58
8.	Pri la dato.....	58
G.	§ 5 [Pronomo].....	58
I.	Fundamentaj Tekstoj.....	58
1.	Gramatikoj	58
2.	Ekzercaro kaj UV pri „ci“	59
II.	Komentoj.....	59
1.	R 5.1: Senpersona „ĝi“	59
H.	§ 6 [Verbo].....	59
I.	Gramatikoj.....	59
II.	Komentoj.....	61
I.	§ 7 [Adverbo].....	61
I.	Gramatikoj.....	61
II.	Komentoj.....	62
J.	§ 8 [Prepozicio]	62
I.	Gramatikoj.....	62
K.	§ 9 [Prononco].....	62
I.	Gramatikoj.....	62
L.	§ 10 [Akcento]	62
I.	Gramatikoj.....	62
II.	Komentoj.....	63
M.	§ 11 [Kunmetitaj vortoj]	66
I.	Fundamentaj Tekstoj.....	66
1.	Gramatikoj	66
2.	UV (enkonduko 2).....	66
II.	Komentoj.....	67
N.	§ 12 [Negacio]	67
O.	§ 13 [Direkto].....	67
I.	Gramatikoj.....	67
II.	Komentoj.....	68

P.	§ 14 [Prepocizio]	68
Q.	§ 15 [Fremdaj vortoj].....	69
I.	Fundamentaj Tekstoj.....	69
II.	Komentoj.....	70
1.	Superrigardo.....	70
2.	R 15.1 („vortoj fremdaj“).....	72
3.	R 15.2 („pli bone“).....	72
4.	Analoga apliko de R 15 (internaciaj simboloj).....	72
R.	§ 16 [Apostrofado].....	73
I.	Fundamentaj Tekstoj.....	73
1.	§ 16 Gramatikoj.....	73
2.	Ekzercaro kaj UV	73
II.	Eksterfundamentaj interpret-helpoj.....	73
1.	Kromdeklaro pri la nomoj Zamenhof kaj Vaŝington (OI 22 de 2013).....	73
2.	Lingvaj Respondoj 84 A - C	74
III.	Komentoj.....	74
1.	Tekst-historio	74

Tria Libro: Fundamenta Ekzercaro (FE)

A.	La Fundamenta Ekzercaro (FE 1898).....	77
I.	Superrigardo	77
1.	Eldon-historio	77
2.	La Dua Libro (DL 1888), la Pra-Ekzercaro.....	77
II.	La tekst-specoj de la Ekzercaro.....	77
1.	Ekzercoj de legado (§§ 2 – 4 FE)	77
2.	Ekzerco-frazoj.....	77
3.	Gramatikaj reguloj.....	78
4.	Lecion-finaj vort-listoj	78
5.	Literaturaĵo: La Feino.....	79
6.	Proverboj kaj sentencoj.....	82
B.	Analizo laŭ ĉapitroj	82
1.	[Alfabeto]	82
2.	Ekzerco de Legado.....	82
3.	Ekzerco de Legado.....	83
4.	Ekzerco de Legado.....	83
5.	[R 1 – artikolo]	83
6.	83

7.....	84
8.....	84
9. [R 2 – substantivo]	84
10. [R 3 – adjektivo]	84
11. La feino.....	84
12. [R 4 – numeraloj].....	84
13. La feino (Daŭrigo)	85
14. [R 4 – numeraloj].....	85
15. La feino (Daŭrigo)	85
16. [R 5 – personaj pronomoj].....	85
17. La feino (Daŭrigo)	85
18. [si, sia]	85
19. La feino (Daŭrigo)	86
20. [R 6: -as, -is, -os, -us, -u]	86
21. La feino (Daŭrigo)	86
22. [R 6: -anto, -into, -onto, -ato, -ito, -oto]	86
23. La feino (Fino).....	86
24. [R 6]	86
25. [R 6]	87
26.....	87
27. [R 1, R 16, R 11].....	87
28. [R 8, R 12, R 13].....	88
29. [R 14 – „je“ aŭ akuzativo]	88
30. [Tabelvortoj, korelativoj]	88
31.....	89
32. [-ist', da].....	89
33. [mal-, -in]	89
34. [-il, -ar]	90
35. [-aĵ, -ec].....	90
36. [ge-, bo-, -id].....	90
37. [-an, -estr, -ist, -ul]	91
38. [-et, -eg, -ĉj, -nj].....	91
39. [-iĝ, -ig]	91
40. [-ad, ek-, -ej, -uj, -ing].....	92
41. [-ebl, -ind, -em, -er].....	92
42. [-um, resumo: „sano“].....	92
C. Unuopaj aspektoj.....	93

I.	Majuskloj kaj minuskloj.....	93
1.	Tagoj, monatoj, sezonoj.....	93
2.	Landoj kaj landanoj.....	93
3.	Religiaj festoj kaj personoj.....	94
II.	Vortoj uzataj ĝenerale en pluralo.....	95
III.	Enhavaj (semantikaj) ŝanĝoj	95

Kvara Libro: Universala Vortaro, Oficialaj Aldonoj (UV, OA)

A.	La Universala Vortaro (UV).....	99
I.	Superrigardo	99
II.	Fremdaj vortoj laŭ R 15 FG	99
III.	La referenc-lingvoj de la Fundamento	100
1.	Superrigardo.....	100
2.	La franca	101
3.	La angla	102
4.	La germana	104
5.	La rusa	106
6.	La pola	106
7.	Aliaj lingvoj kun ebla influo sur Esperanto	107
B.	La Akademiaj Korektoj de la Universala Vortaro	108
I.	Ekesto kaj interpreta valoro	108
II.	Pri la unuopaj Akademiaj Korektoj.....	108
1.	Francaj AK (1914 / 1922)	108
2.	Anglaj AK (1914 / 1922).....	108
3.	Germanaj AK (1914 / 1923)	108
4.	Rusaj AK (1914 / 1923)	108
5.	Polaj AK (1914 / 1923)	109
C.	Oficialaj Aldonoj (OA 1909-2007).....	110
I.	Enkonduko	110
II.	La 1-a Oficiala Aldono de 1909 (OA 1).....	111
1.	Enkonduko.....	111
2.	Prezent-maniero	111
3.	La francaj tradukoj en OA 1	111
4.	La anglaj tradukoj en OA 1	111
5.	La germanaj tradukoj en OA 1	111
6.	La rusaj tradukoj en OA 1	112
7.	La polaj tradukoj en OA 1	112

III.	La 2-a Oficiala Aldono de 1919 (OA 2)	112
1.	Enkonduko.....	112
2.	Unua listo de OA 2 (OA 2.1).....	113
3.	Dua listo de OA 2 (OA 2.2).....	115
IV.	La sufikso <i>ism'</i> (1919)	116
V.	La 3-a Oficiala Aldono de 1921 (OA 3)	119
1.	Ĝeneralaj informoj.....	119
2.	Ortografiaj misoj en la referenc-lingvoj hispana, portugala kaj pola.....	119
VI.	La 4-a Oficiala Aldono de 1929 (OA 4)	121
VII.	La 5-a Oficiala Aldono de 1934 (OA 5)	123
1.	Fontoj de OA 5 de 1934 kaj OA 6 de 1935.....	123
2.	OA 5 de 1934.....	124
VIII.	La 6-a Oficiala Aldono de 1935 (OA 6)	124
1.	Fontoj de OA 5 de 1934 kaj OA 6 de 1935.....	124
2.	OA 6 de 1935.....	124
IX.	La 7-a Oficiala Aldono de 1958 (OA 7)	124
1.	Ĝeneralaj informoj.....	124
2.	Deklaroj pri Fundamenteco	125
X.	La 8-a Oficiala Aldono de 1974 (OA 8)	128
XI.	La 9-a Oficiala Aldono de 2007 (OA 9)	129
D.	Unuopaj Aspektoj de la Vortaro Oficiala	131
I.	„Eraroj“ en la Vortaro Oficiala	131
II.	„Kaŝitaj“ neoficialaj vortoj en la Vortaro Oficiala	131

Kvina Libro: Zamenhofa Stilo, Misinterpretoj (Z)

A.	Zamenhofa lingvaĵo	138
1.	Superrigardo.....	138
2.	Diversaj Gradoj de Zamenhofeco.....	138
B.	Kelkaj misinterpretoj de la Fundamento	138
1.	Analiza Skolo.....	138
2.	Meta-gramatika interpreto	140
3.	Bonlingvismo	140

Unua Libro

Bulonja Deklaracio Antaŭparolo

(BD, A)

A. Deklaracio pri la Esenco de la Esperantismo (1905)

I. Superrigardo

- 85** La Deklaracio pri la Esenco de la Esperantismo aŭ alinome Bulonja Deklaracio (BD) estas verkita de Zamenhof (Z) samtempe kun la Antaŭparolo de la Fundamento (A) en Julio 1905, mallonge antaŭ la unua Universala Kongreso (UK) en Bulonjo ĉe Maro (Francio). Ĝia lingvaĵo kaj la terminoj estas la samaj kiel tiuj uzataj en A. La kongresanoj havis kaj BD kaj la ĵus presitan Fundamenton (F-to) en la manoj.
- 86** BD esprimas la politikan volon de la kongresanoj kiel „reprezentantoj de la Esperantismo en diversaj landoj de la mondo“ (BD 0). Laŭ BD 4.3 la F-to estas kvazaŭ aldonaĵo, anekso al BD. En jura lingvaĵo oni priskribas la metodon de interligado inter BD kaj F-to per la termino „enkonduka“ aŭ „konstitucia leĝo“ (BD) kaj „leĝo“ (F-to), kiu enhavas la detalojn por realigi la ĝeneralajn principojn esprimitajn en la konstitucia leĝo.
- 87** El tio sekvas norm-hierarkio: La F-to ne povas nuligi principon de la pli altranga BD, ĝi povas nur detaligi tiun principon. Inverse la principoj kaj ĝeneralaj celoj de BD devas – se necese – esti konsiderataj dum interpretado de la konkretigaj normoj de la F-to. BD kaj A reciproke sin kompletigas kaj devas esti interpretitaj kiel unu tutaĵo.

II. Analizo laŭ alineoj

Deklaracio pri la Esenco de la Esperantismo

(Akceptita en la lasta laborkunsido de la Bulonja Kongreso:
Kunsido de 9-a de Aŭgusto 1905)

[0.] Ĉar pri la esenco de la Esperantismo multaj havas tre malveran ideon, tial ni subskribintoj, reprezentantoj de la Esperantismo en diversaj landoj de la mondo, kunvenintaj al la internacia Kongreso Esperantista en Boulogne-sur-Mer, trovis necesa laŭ la propono de la aŭtoro de la lingvo Esperanto doni la sekvantan klarigon [BD 0]:

- 88** La enkonduka frazo (BD 0) detaligas la titolon de la Deklaracio: Ĝi klarigas, kio estas kaj kio ne estas „Esperantismo“. La klarigon donas ĝiaj multnaciaj „reprezentantoj“. Ili mem estas „esperantistoj“. La nocio „esperantisto“ estas difinita en BD 5.

1. Alineo 1: [Difino de Esperantismo]

1. La Esperantismo estas penado disvastigi en la tuta mondo la uzadon de lingvo neŭtrale homa, kiu « ne entrudante sin en la internan vivon de la popoloj kaj neniom celante elpuŝi la ekzistantajn lingvojn naciajn », ¹ donus al la homoj de malsamaj nacioj la eblon kompreniĝadi inter si, ² kiu povus servi kiel paciga lingvo de publikaj institucioj en tiuj landoj, kie diversaj nacioj batalas inter si pri la lingvo, kaj en kiu ³ povus esti publikigataj tiuj verkoj, kiuj havas egalan intereson por ĉiuj popoloj [BD 1.1]. Ĉiu alia ideo aŭ espero, kiun tiu aŭ alia esperantisto ligas kun la Esperantismo, estos lia afero pure privata, por kiu la Esperantismo ne respondas [BD 1.2].

- 89** **BD 1.1** enhavas pozitivan difinon de „Esperantismo“, do de tio, kio ĝi estas, **BD 1.2**, negativan, do de tio, kio ĝi ne estas.
- 90** La esenco de la Esperantismo estas „penado disvastigi en la tuta mondo la uzadon de lingvo neŭtrale homa“. Ke tiu lingvo povas esti nur „lingvo arta“ kaj ke inter la diversaj lingvoj artaj nur povas temi pri Esperanto, diras BD 2.1.

- 91** BD 1.1 krome nomas tri aplik-sferojn por tiu „lingvo neŭtrale homa“: 1. internacia „kompreniĝado“, 2. multlingvaj nacioj kun lingvo-konfliktoj kaj 3. verkoj interesaj por multnacia publiko. Ĉe la dua kaj tria aplik-sferoj temas pri kompromiso: La ĉefa intereso de la juda ŝtatano de carista Rusio Zamenhof estis la dua sfero, dum la okcident-eŭropaj, ĉefe francaj, raciismaj intelektuloj akcentis la trian, nome la ideon de internacia lingvo por scienco kaj kulturo.
- 92** La ideo de „**paciga lingvo**“ laŭvorte nur koncernas la duan sferon kaj tie nur la lingvo-uzon en „publikaj institucioj“. La esperantistoj tamen dekomence aplikis ĝin kiel fona gvidilo de la Esperantismo ankaŭ al la du aliaj sferoj. La vortumo „paciga lingvo“ pro tio estas la kerno de la poste tiel nomata „**interna ideo**“.
- 93** La frazo-parto en citiloj („ne entrudante ...“) enhavas nean difinon. Ĝi eksplicite rifutas la malĝustan aserton, ke Esperanto volas forigi ĉiujn aliajn lingvojn por fine fariĝi la sola lingvo en la mondo.
- 94** **BD 1.2** disigas la Esperantismon de ĉiuj aliaj penadoj sociaj, politikaj, reformaj k.t.p. Se iu per Esperanto strebas – ekzemple – al socialismo, li rajtas fari tion (BD 5.1); lia strebado tamen ne estu atribuita al la Esperantismo.

2. Alineo 2: [Esperanto kiel solvo de „lingvo neŭtrale homa“]

2. Ĉar en la nuna tempo neniu esploranto en la tuta mondo jam dubas pri tio, ke lingvo internacia povas esti nur lingvo arta, kaj ĉar el ĉiuj multegaj provoj, faritaj en la daŭro de la lastaj du centjaroj, ĉiuj prezentas nur teoriajn projektojn, kaj lingvo efektive finita, ĉiuflanke elprovita, perfekte vivipova kaj en ĉiuj rilatoj pleje taŭga montriĝis nur unu sola lingvo, Esperanto [BD 2.1], tial la amikoj de la ideo de lingvo internacia, konsciante ke teoria disputado kondukos al nenio kaj ke la celo povas esti atingita nur per laborado praktika, jam de longe ĉiuj grupiĝis ĉirkaŭ la sola lingvo Esperanto kaj laboras por ĝia disvastigado kaj riĉigado de ĝia literaturo [BD 2.2].

- 95** **BD 2.1** konkretigas, ke „lingvo neŭtrale homa“ povas esti nur „lingvo arta“ kaj inter tiuj nur Esperanto (vd. jam ĉe BD 1.1). Ĝi ne (plu) estas teoria projekto, sed jam „lingvo efektive finita, ĉiuflanke elprovita, perfekte vivipova kaj en ĉiuj rilatoj pleje taŭga“.
- 96** **BD 2.2** konstatas, ke de nun la periodo, dum kiu oni serĉis la plej taŭgan „lingvon neŭtrale homan“, finiĝis. Ne plu necesas „teoria disputado“, pri iuj lingvo-projektoj. Komenciĝis la periodo por „laborado praktika“ por la trovita solvo, nome por Esperanto. Ĝi okazas en du direktoj: horizontale per „disvastigado“, do formado de pliaj esperantistoj, kaj vertikale per „riĉigado de ĝia literaturo“, do per ampleksigo de la praktikaj aplikeblecoj. La nocio „literaturo“ en la lingvaĵo de Z ne nur signifas beletraj verkoj, sed ĉiuspecaj, do inkluzive de lernolibroj, vortaroj, fakaj kaj sciencaj verkoj.
- 97** BD 2.2 unuflanke estas resumo de la labor-metodo de Z. Ekz. dum la reform-diskuto de 1894 li preparis la tradukon de Hamleto. Ne per longa teoria argumentado, sed per konkreta, palpebla, praktika laboraĵo li fine konvinkis la plimulton. La metoda principo „praktika agado pli gravas ol teoria ĝusteco“ troveblas multloke en liaj Lingvaj Respondoj kaj estu gvida orientiĝo ankaŭ por interpretado de la Fundamento.
- 98** BD 2.2 aliflanke fariĝis kvazaŭ la labor-programo por ĉiuj internaciaj, naciaj kaj regionaj Esperanto-organizaĵoj: Varbi novajn interesitojn, instrui al ili la lingvon kaj plibonigi la praktikajn eblecojn apliki ĝin per grandigo de tio, kion la lingvo „ofertas“.

3. Alineo 3: [Principo de egaleco kaj „la bonaj verkistoj“]

3. Ĉar la aŭtoro de la lingvo Esperanto tuj en la komenco rifuzis unu fojon por ĉiam ĉiujn personajn rajtojn kaj privilegiojn rilate tiun lingvon, tial Esperanto estas « nenies propraĵo », nek en rilato materiala, nek en rilato morala [BD 3.1].

Materiala mastro de tiu ĉi lingvo estas la tuta mondo kaj ĉiu deziranto povas eldonadi en aŭ pri tiu ĉi lingvo ĉiajn verkojn, kiajn li deziras, kaj uzadi la lingvon por ĉiaj eblaj celoj [BD 3.2]; kiel spirita mastroj de tiu ĉi lingvo estos ĉiam rigardataj tiuj personoj, kiuj de la mondo esperantista estos konfesataj kiel la plej bonaj kaj plej talentaj verkistoj en tiu ĉi lingvo [BD 3.3].

- 99** Jam en la Aldonaĵo al la Dua Libro (ambaŭ de 1888), do en la dua jaro de Esperanto, Z rezignis pri ĉiuj aŭtor-rajtoj. **BD 3.1** krome akcentas la egalecan karakteron de la Esperantismo. Ĉiuj esperantistoj en la senco de BD 5 estas samrajtaj.
- 100** **BD 3.2** konkretigas la konsekvencojn, kiuj sekvas el la rezigno pri aŭtor-rajtoj fare de Z.
- 101** **BD 3.3** enkondukas la nocion de „spirita mastroj“. Estas tiuj esperantistoj, kiuj laŭ la juĝo de la esperantista kolektivo plej sukcese „riĉigadis la literaturon“ (BD 2.2 supre). El BD 3.3 sekvas la ofta formulo de la Akademio „kiel uzate de Zamenhof kaj la bonaj verkistoj“.
- 102** BD 3.3 donas gvidon por interpreti la 7an alineon de la Antaŭparolo, kie tekstas „konsiliĝado kun tiuj personoj, kiuj estas rigardataj kiel la plej aŭtoritataj en nia lingvo“ (A 7.1, pli detale vd. tie).
- 103** BD 3.3 fine ankaŭ eĥas en artikolo 10 de la Akademia statuto (2009-03-15), kiu preskribas la necesajn kondiĉojn por fariĝi Akademiano. Elektblaj estas esperantistoj, [...] „ĉefe: la sendiskute rekonitaj esperantologoj; la eminentaj pedagogoj aŭ leksikologoj, kiuj per siaj laboroj grave helpis al la instruado de Esperanto [kp. BD 2.2 „disvastigado“] kaj la aŭtoroj, kies Esperantaj verkoj, originalaj aŭ tradukitaj, efektive kontribuis sur la beletra, teknika aŭ scienca kampoj al la kultura riĉiĝo de nia lingvo [kp. BD 2.2 „riĉigado“].“

4. Alineo 4: [La Fundamento kiel ĝenerala interkonsento]

4. Esperanto havas neniun personan leĝdonanton kaj dependas de neniu aparta homo [BD 4.1]. Ĉiuj opinioj kaj verkoj de la kreinto de Esperanto havas, simile al la opinioj kaj verkoj de ĉiu alia esperantisto, karakteron absolute privatan kaj por neniu devigan [BD 4.2]. La sola unu fojon por ĉiam deviga por ĉiuj esperantistoj fundamento de la lingvo Esperanto estas la verketo «Fundamento de Esperanto», en kiu neniu havas la rajton fari ŝanĝon [BD 4.3]. Se iu dekliniĝas de la reguloj kaj modeloj donitaj en la dirita verko, li neniam povas pravigi sin per la vortoj «tiel deziras aŭ konsilas la aŭtoro de Esperanto» [BD 4.4]. Ĉiun ideon, kiu ne povas esti oportune esprimita per tiu materialo, kiu troviĝas en la «Fundamento de Esperanto», ĉiu esperantisto havas la rajton esprimi en tia maniero, kiun li trovas la plej ĝusta, tiel same, kiel estas farate en ĉiu alia lingvo [BD 4.5]. Sed pro plena unueco de la lingvo al ĉiuj esperantistoj estas rekomendate imitadi kiel eble plej multe tiun stilon, kiu troviĝas en la verkoj de la kreinto de Esperanto, kiu la plej multe laboris por kaj en Esperanto kaj la plej bone konas ĝian spiriton [BD 4.6].

- 104** BD 4 estas la alineo, kiu enhavas la centrajn prilingvajn principojn kaj enkondukas la Fundamenton.
- 105** **BD 4.1** realigas la deziron de Z, ke Esperanto fariĝu sendependa de lia persono. Tiun ideon li jam esprimis en la Aldono al la Dua Libro (ambaŭ de 1888). Ĝi estis konfirmita per la sorto de Volpuko, kiu estis tro ligita al la persona sorto de sia iniciinto Schleyer. Kvankam jam malnova penso de Z, ĝi ricevis novan urĝon komence de 1905, kiam Z estis vokita milit-servi kiel kuracisto en la rusa-japana milito en Siberio – devo, kiun li povis nur eviti pro sia tiujare jam malforta saneco.
- 106** BD 4.1 klarigas, ke Esperanto estas kolektiva verko. La esperantistoj, ne iu unuopa persono (Z) estas ĝia „leĝdonanto“ (ĝia suvereno). La jura nocio de „leĝo“ aŭ sinonimoj poste aperas 14 fojojn sur la nur sepaĝa A.
- 107** **BD 4.2** konkretigas la ideon de 4.1 (principo de samrajteco de ĉiuj esperantistoj inkluzive de Z). Tiun principon ripetas, detaligas kaj konfirmas A 3.4 ĝis A 3.6 (ekz. „ĉio, kio estas kontraŭ

tiu ĉi libro, devas esti rigardata kiel malbona, se ĝi eĉ apartenus al la plumo de la aŭtoro de Esperanto mem [A 3.4]).

- 108** Krome BD 4.2 enkondukas la kontrasto-paron **privata** (proponita, rekomendata, nedeviga) – **oficiala** (deviga, netuŝebla). Tiu distingo estas unu el la bazaj principoj de A kaj tie plurfoje ripetita, ekz. en A 5.4 („... kio en nia lingvo estas *oficiala* kaj *netuŝebla*, por ke li povu ĉiam bone distingi la vortojn kaj regulojn *oficialajn*, [...], de la vortoj kaj reguloj *rekomendataj private*, kiuj eble ne al ĉiuj esperantistoj estas konataj aŭ eble *ne de ĉiuj* estas *aprobataj ...*“). Ĝi servas por gardi kernan minimumon de devigaj reguloj por ĉiuj esperantistoj kaj per tio la unuecon de la lingvo (A 1.1) kontraŭ anarkia reformemo.
- 109** **BD 4.3** enkondukas la principon, kion A nomas „**netuŝebleco**“ („por ĉiam deviga“, „en kiu neniuj havas la rajton fari ŝanĝon“). Nur („sola“) la „verketo“ F-to eterne („por ĉiam“) difinas per interkonsento de la esperantistoj, kio estas ĝusta aŭ malĝusta Esperanto.
- 110** Pro tiu centra rolo de „la **verketo** «Fundamento de Esperanto»“ estas aparte grave, el kiuj partoj ĝi konsistas. BD 4.3 ne difinas ĝin mem, sed per la „verketo“-vortumo referencas al la Antaŭparolo, kiu detaligas BD.
- 111** A 2.1 difinas: „1.) La 16-regula gramatiko [FG]; 2) la « Universala Vortaro » [UV]; 3) la « Ekzercaro » [FE]. A 3.5 ripetas: „Nur la supre nomitaj tri verkoj publikigitaj en la libro « Fundamento de Esperanto », devas esti rigardataj kiel oficialaj“, A 4.1 denove ripetas („la tri verkoj represitaj en tiu ĉi libro“). Kontraŭ la malĝusta instruo de la iama „Analiza Skolo“ estas do ne serioze analizeble kaj nuntempe ĝenerale akceptite, ke ĉiukaze FG, FE kaj UV estas partoj de la „netuŝebla“ F-to.
- 112** Multaj (superflujaj) disputoj tamen ekzistas ĝis en niaj tagoj pri la demando, ĉu ankaŭ la Antaŭparolo kaj ĝiaj principoj estas „netuŝeblaj“. A 11 tekstas:

„[11] La ideoj, kiujn mi supre esprimis pri la Fundamento de Esperanto, prezentas dume nur mian privatan opinion [11.1]. Leĝan sankcion ili ricevos nur en tia okazo, se ili estos akceptitaj de la unua internacia kongreso de esperantistoj, al kiu tiu ĉi verko kune kun sia antaŭparolo estos prezentita [A 11.2].“

Pro la vortumo „kune kun sia antaŭparolo“ estas klarigita, ke ankaŭ la „ideoj“, t.e. principoj kaj valor-kriterioj, de la Antaŭparolo apartenas al la Fundamento kaj estas „por ĉiam netuŝeblaj“. Por pli detala diskuto vd. la komentojn ĉe A 11.

5. Alineo 5: [Difino de „esperantisto“]

5. Esperantisto estas nomata ĉiu persono, kiu scias kaj uzas la lingvon Esperanto, tute egale por kiaj celoj li ĝin uzas [BD 5.1]. Apartenado al ia aktiva Societo esperantista por ĉiu esperantisto estas rekomendinda, sed ne deviga [BD 5.2].

- 113** El la principo de egaleco (BD 3.1) sekvas, ke ĉiu kiu uzas Esperanton estas „esperantisto“. Nek gravas por kio li uzas la lingvon, nek ĉu li estas membro de Esperanto-organizaĵo aŭ ne.

B. La Fundamento - Enkonduko

I. Superrigardo

1. La rolo kaj funkcio de la Fundamento

- 114** La funkcion de la Bulonja Deklaracio kaj la Fundamento laŭ BD 4 Zamenhof klarigas en pluraj Lingvaj Respondoj, vd. post la „Analizo laŭ alineoj“.

2. La kvar partoj de la Fundamento

- 115** Laŭ la Antaŭparolo la Fundamento konsistas el jenaj kvar partoj: Antaŭparolo (A), la kvin Gramatikoj (FG) en la franca, angla, germana, rusa kaj pola, la Ekzercaro (FE) kaj la Universala Vortaro (UV). Por detala diskuto vd. la ĉapitron „Antaŭparolo“.
- 116** La **kronologia** ekesto de la diversaj partoj de la Fundamento estas malsama al la aranĝo en la libro, nome jena:

FG – enhave de 1887 (Unua Libro – UL)

UV – parte de UL 1887, parte de RE 1888, MV 1888 kaj malmultaj vortoj de 1893

FE – manuskripto de 1893, aperita 1894, prilaborita por la 2a eld. 1898

A – Juli 1905 kun pli fruaj ideoj, parte de DL-Ald de 1888.

3. Principa samrangeco de FG, FE kaj UV

- 117** Laŭ la Antaŭparolo ne ekzistas iu norm-hierarkio inter FG, FE kaj UV, Ili principe estas **samrangaj**, Malsame estas pri A mem. Fundamentaj nur estas ĝiaj „ideoj“ (principoj, kriterioj kaj valor-sistemo), sed ne ĝia lingvaĵo. Detalojn vd. en la ĉapitro „Antaŭparolo“.
- 118** Malgraŭ la principa samrangeco eblas dubi pri la **sama fidindeco** de FG, FE kaj UV ĉefe pro du kialoj.

Unue oni povas supozi, ke la **pli novaj** partoj de la Fundamento, do la Ekzercaro estas pli fidinda ol la pli malnovaj, precipe la UV. Fakte, tio ne malofte tiel estas. Tamen ĝenerala regulo ne ekzistas. Dependas de la unuopa detal-demando. Ekzemplojn vd. en la ĉap. „Ekzercaro“.

Due oni povas supozi, ke la interpreta forto de la kvin **referenc-lingvoj** FG, FE kaj UV eble estas malsama. Ja la rusa estis la ĉefa, hejma, eduka kaj universitata lingvo de Zamenhof. Ja en la germana li studis en Vieno, dum de franca kaj eĉ malpli angla li havis nur lerneajn konojn (pri lia posedo de la pola detal-studo ne estas konata). En dubaj kazo de kontraŭdiroj inter la diversaj tradukoj oni do povus imagi iun regulon, ke – ekzemple – pli gravas la rusa traduko ol la angla. Ankaŭ tiu-punkte tamen dependas de la unuopa demando kaj neniu ĝeberala regulo estas difinebla.

4. Kunbinditaj eksterfundamentaj tekstoj

- 119** Albault jam en 1963 konstatis, ke al la Fundamento **ne** apartenas jenaj partoj, kiuj estas kunbinditaj de la eldonejo *Hachette* en la unua libro-eldono de 1905 al la oficiala teksto kiel voĉdonita de la unua Universala Kongreso per la Bulonja Deklaracio, nome:³

84

³ Vd. la komenton de Albault en la Fundamento, 10-a eld. Pizo 1991, p. 26-27: „... Aliparte, de la volumo de 1905, ni [= Albault] forigis ĉion, kio ne strikte apartenas al la *Fundamento* difinita de Zamenhof mem en la *Antaŭparolo* (A 11, 2): *Gramatiko*, *Ekzercaro* kaj *Universala Vortaro* kune kun la *Antaŭparolo*. Do, ni devis elĵeti reklampaĝon kaj la ĝeneralan titolpaĝon, reklamteksteton pri la *Fundamenta Krestomatio* ... kaj fine la *Tabelon de enhavo* ... Ilia ĉeesto klarigas, kial Wüster (1923)

- la titolpaĝo
- la tabelo de enhavo
- la reklamo por la Fundamenta Krestomatio.

120 En tiuj tekstoj aperas jenaj radikoj („vortoj“), kiuj mankas en la teksto de la Fundamento kiel aprobita per la Bulonja Deklaracio. Ili pro tio estis ne- aŭ eksterfundamentaj ĝis la Akademio ilin poste oficialigis:

vorto	kunteksto	trovloko	Oficialigita per
dan'	Danujo	titolpaĝo	OA 8
ital'	Italujo	titolpaĝo	OA 8
sved'	Svedujo	titolpaĝo	OA 8
kompani'	„kompanio Hachette“	reklamo	OA 1
krestomati'	Fundamenta Krestomatio	reklamo	OA 2

7 Ĉar la **Tabelo de Enhavo** ne apartenas al la oficiala teksto de la Fundamento, kvankam ĝi aperas en la sama libro, la uskleco de la popol-nomoj en la Tabelo de Enhavo (p. 233) estas eksterfundamenta. Eĉ ne estas klare, ĉu ĝi estas Zamenhofa aŭ ne simple verkita de kunlaborinto de la eldonejo *Hachette*. Tamen Albault, kiu prave konstatis la eksterfundamentan karakteron de la Tabelo de Enhavo en 1963 plurfoje referencas al ĝi en sia „Antaŭvorto al la 10-a eldono“ en 1991, per kiu li argumentas por uzo de majuskloj ĉe nomoj de landanoj kaj faris „ok korektojn“:

[1] Preparante tiun ĉi eldonon de la Fundamento, ni [Albault] faris al la 9-a eldono [1963] entute ok korektojn [!], specife al la etno-nomoj en paĝoj 142, 163, 165, 168, 205, 212, 226. Tiel "angl' (o)" fariĝas "Angl' (o)", "franc' (o)" fariĝas "Franc' (o)", ktp. [= Germano, Hispano, Polo, Ruso, Turko].

[2] Tiu korektado, nome la majuskligo de la etnonomoj, estis farita konforme al la vort-listoj kuŝantaj sur paĝoj 50 (104), 70 (124) kaj 74 (128), kaj ankaŭ al la *Tabelo de Enhavo* [!] sur paĝo 179 (233).

[3] La etno-nomoj estas kolektivaj propraj nomoj aŭ „apelativoj“, laŭ la termino sub kiu mi [Albault] priskribis aliloke tiun nom-klason: kiel tiaj ili ricevu majusklon konforme al la Fundamento.

[4] Plie estas pli bone kaj ofte pli klare, kiel montris Waringhien (PIV) kaj kiel sugestas la *Tabelo de Enhavo* [!] de la Fundamento mem, ke la rekte derivitaj adjektivoj konservu tiun majusklon.

[5] Ekz-e la Angla, la Franca: cetere neniu povas nei, ke lingvo-nomoj estas veraj propraj nomoj, eĉ se ni plej ofte disponas nur pri adjektivoj por ilin nomi: tamen estas kelkaj ŝatindaj substantivoj, kiel *Esperanto*, *Sanskrito*, *Latino*, por citi nur la plej konatajn.“

La *Tabelo de Enhavo*, al kiu Albault referencas dufoje en paragrafoj [2] kaj [4], **ne** apartenas al la Fundamento kiel li mem konvinke montris. Temas pri eksterfundamenta argumento, kvankam Albault insinuas, ke ĝi estus argumento surbaze de la Fundamento. La ceteraj argumentoj estas aŭ eksterfundamentaj konsideroj pri oportuneco („pli bone kaj ofte pli klare“) aŭ baziĝas sur la etno-nomoj en la lecion-finaj vort-listoj de la Ekzercaro. El ili tamen nenion eblas konkludi, ĉar pri tiu demando la Ekzercaro estas kontraŭdira, eĉ kaosa. Detalan diskuton pri majuskloj kaj minuskloj en la Fundamento vd. malsupre.

II. Interpret-helpaj, eksterfundamentaj dokumentoj

1. Enkonduko

- 8 La Fundamento de 1905 baziĝas sur pli fruaj tekstoj. Dubaj demandoj krome estis interpretita jam en sam-epokaj dokumentoj, verkitaj post 1905. La malsupra tabelo donas superrigardon por ĝuste enordigi la Fundamenton en ties historian ekeston kaj pluan sorton. Detalojn pri la diversaj interpret-helpaj dokumentoj vd. en la postaj ĉapitroj.

Jaro	Verko	Rimarko
1887	Unua Libro (UL)	La tieaj Gramatikoj fariĝis - lingve adaptitaj, sed enhance neŝanĝitaj - la postaj FG.
1888	Dua Libro (DL)	La unua libro tute en Esperanto kaj praversio de la posta FE, kiu tamen forte ŝanĝis ĝiajn tekstojn. Speco de „Lingvaj Respondoj“
1888	Aldono al la Dua Libro (DL-Ald)	La lasta eksplicita ŝanĝo de la lingvo fare de Zamenhof: El tian, kian, ĉian, nenian, ian fariĝis tiam, kiam, ĉiam, neniam, iam. Enhavas kernon de la posta Antaŭparolo de 1905
1889	Plena Vortaro Rusa-Esperanta (RE)	La unua ampleksa vortaro de Zamenhof, bazo de la preskaŭ samtempa MV
1889	Meza Vortaro Esperanto-Germana (MV)	Kerne ekestis per inversigo de RE sen la internaciismo kaj rusismoj plus kelkaj alifontaj aldonoj
1893	Universala Vortaro (UV), 1-a eld.	Sur la titolpaĝo erare indikita „1894“. Kerne ekestis per aldono de franca, angla, rusa kaj pola al MV.
1894	Reform-diskuto	La plimulto rifuzas reformojn. Post la decido publikigo de verkoj pretaj, sed haltigitaj pro la diskuto.
1894	Ekzercaro (FE), 1-a eld.	Inspirita de DL 1888, sed profunde reverkita. Submetita al la cenzuro samtempe kun UV en aprilo aŭ majo 1893
1896	Universala Vortaro (UV), 2-a eld.	Preskaŭ identa kun la 1-a eld. de 1893. Plej konata malsamaĵo: vipero / vipuro. Fariĝis Fundamenta en 1905. Poste senŝanĝaj represoj: 3-a 1900, 4-a 1901, 5-a 1904, 6-a 1906 ⁴
1898	Ekzercaro (FE), 2-a eld.	Kontrolita kaj korektita eldono, kiu fariĝis Fundamenta en 1905
1900	Ekzercaro (FE), 3-a eld.	Senŝanĝa represo de la 2-a eld. 1898
1904	Ekzercaro (FE), 4-a eld.	Senŝanĝa represo de la 2-a eld. 1898, poste tri stereotipaj eldonoj ĉe Hachette, 5-a 1906, 6-a 1907, 7-a 1910 ⁵
1901	Vortaro Esperanta-Franca de Beaufront (Beau)	Antaŭparolo de 1899. Klarigas multajn dubajn vortojn en UV per korespondado kun Z. Fariĝis bazo de la francaj AK kaj grava fonto de EG 1 kaj OA 1.
1903	Fundamenta Krestomatio (FK), 1-a eld.	Enhavas zamenhofajn tradukojn de FG kaj UL

⁴ Cit. laŭ Albault, 1963/1991, p. 347, kie oni trovas pliajn detalojn.

⁵ Cit. laŭ Albault, 1963/1991, p. 347-348, kie oni trovas pliajn detalojn.

1904	Esperanto-Germana de Jürgensen, 1-a eld. (EG 1)	Grava bazo por OA 1, OA 2 kaj postaj.
1905	Fundamento (FdE)	Kunigas FG (baze) 1887, FE 1898 kaj UV 1893 kaj aldonas Antaŭparolon (A 1905).
1906	Akademiaj Korektoj (AK)	La laboro pri AK komenciĝas laŭ taskigo en la 2-a Universala Kongreso (UK)
1907		Ido-skismo
1907	Taschenwörterbuch (TW)	Kerne prilaborita eldono de MV 1889 laŭ la nova germana ortografio de 1901
1907	Esperanto-Germana de Jürgensen, 2-a eldono (EG 2)	
1909	Unua Oficiala Aldono (OA 1)	La plej ampleksa OA aldonas multajn internaciismojn forstrekitaĵojn 1889 survoje de RE al MV kaj aliajn zamenhofajn vortojn surbaze de la konkordanco de Wrackhill
1910	Difin-vortaro de Kabe	La unua difin-vortaro de Esperanto klarigas multajn dubajn vortojn de UV.
1914	AK	AK, krom la rusaj, estas pretaj, sed ne jam publikigitaj
1914	OA 2	OA 2 estas preta, sed ne jam publikigita
1914-1918		Unua mond-milito. La laboroj de Akademio kaj Lingva Komitato stagnas, gvidaj personoj mortas, nova generacio eklaboras postmilito
1917		Morto de Zamenhof
1919	OA 2	Publikigo de OA 2
1922	AK	Publikigo de AK francaj, anglaj kaj germanaj
1923	AK	Publikigo de AK rusaj kaj polaj, la rusaj uzas la novan ortografion de 1918

2. Vortaro Esperanto-Franca de De Beaufront (Beau 1901)

- 9** Specifa kazo de Lingvaj Respondoj estas la vortaro Esperanto-Franca de Louis de Beaufront (1-a eld. 1901). Beaufront korespondis pri Zamenhof i.a. pri dubaj tradukoj en la UV al la franca kaj detale klarigas ilin en sia vortaro. Ĉar la korespondado perdiĝis ne plu estas konstateble, ĉu Beaufront fidele tradukis kaj redonis la respondojn de Zamenhof. Malgraŭ tio kaj kvankam ĝi estas eksterfundamenta fonto, la vortaro de Beaufront estas grava helpilo por interpreti kelkajn dubajn kazojn de la Fundamento.
- 10** [Resto ne redonita tie ĉi].

C. Antaŭparolo (1905)

I. Superrigardo

- 11** La Antaŭparolo (kune kun la Bulonja Deklaracio) estas la ŝlosila teksto por la kompreno kaj ĝusta interpretado de la Fundamento. Ĝi estas respondo al tri defioj:
- Gardi la unuecon de la lingvo kaj malhelpi disfalon en dialektoj.
 - Malligi la plian sorton de Esperanto de la persona sorto de ĝia iniciinto Zamenhof.
 - Trovi ekvilibron inter kontinueco kaj evoluipovo.
- 12** La rimedo kontraŭ disfalo estas severa malpermeso arbitre ŝanĝi la Fundamenton („netuŝebleco“) – ĝi havas „eternan“ karakteron. La nocio „Fundamento“ estas metafora sinonimo de „ĝenerala interkonsento de la esperantistoj pri la bazaj ecoj de la lingvo“. Tio fariĝas evidenta, se oni anstataŭigas ĉiujn trafajn de „Fundamento“ per „interkonsento“ aŭ „komuna konsento“: La senco de la teksto per tiu anstataŭigo ne ŝanĝiĝos.
- 13** La rimedo kontraŭ troa ligiteco al la persono de Zamenhof estas kreo de „aŭtoritata centra institucio“, la Akademio, kiu daŭrigu la ĝistiaman laboron de Zamenhof (juĝeja povo).
- 14** La rimedo por atingi ekvilibron inter stabileco kaj ebleco disvolviĝi estas kreo de monopolo de la Akademio. Nur ĝi rajtas plilarĝigi la Fundamenton, t.e. la ĝeneralan interkonsenton, alivorte la komunan volon de la esperantistoj, per aldonoj de novaj vortoj aŭ reguloj al la Fundamento (leĝdona povo).
- 15** La ideoj, kiujn Zamenhof esprimas en la Antaŭparolo, ne estas novaj. Similaj proponoj troveblas jam en la Aldono al la Dua Libro (ambaŭ de 1888), la antaŭparolo al la Fundamenta Krestomatio 1903 kaj aliloke.

II. Analizo laŭ alineoj

1. Alineo 1: [Defioj kaj rimedo – netuŝebla interkonsento]

[1] Por ke lingvo internacia povu bone kaj regule progresadi kaj por ke ĝi havu plenan certecon, ke ĝi neniam disfalos kaj ia facilanima paŝo de ĝiaj amikoj estontaj ne detruos la laborojn de ĝiaj amikoj estintaj, - estas plej necesa antaŭ ĉio unu kondiĉo: la ekzistado de klare difinita, neniam tuŝebla kaj neniam ŝanĝebla Fundamento de la lingvo [A 1.1]. Kiam nia lingvo estos oficiale akceptita de la registaroj de la plej ĉefaj regnoj kaj tiuj ĉi registaroj per speciala leĝo garantios al Esperanto tute certan vivon kaj uzatecon kaj plenan sendanĝerecon kontraŭ ĉiuj personaj kapricoj aŭ disputoj, tiam aŭtoritata komitato, interkonsente elektita de tiuj registaroj, havos la rajton fari en la fundamento de la lingvo unu fojon por ĉiam ĉiujn deziritajn ŝanĝojn, se tiaj ŝanĝoj montriĝos necesaj [A 1.2]; sed ĝis tiu tempo la fundamento de Esperanto devas plej severe resti absolute senŝanĝa, ĉar severa netuŝebleco de nia fundamento estas la plej grava kaŭzo de nia ĝisnuna progresado kaj la plej grava kondiĉo por nia regula kaj paca progresado estonta [A 1.3]. Neniu persono kaj neniu societo devas havi la rajton arbitre fari en nia Fundamento iun eĉ plej malgrandan ŝanĝon! [A 1.4] Tiun ĉi tre gravan principon la esperantistoj volu ĉiam bone memori kaj kontraŭ la ektuŝo de tiu ĉi principo ili volu ĉiam energie batali, ĉar la momento, en kiu ni ektuŝus tiun principon, estus la komenco de nia morto [A 1.5].

- 16** **A 1.1** nomas la du ĉefajn ekzisto-kialojn de la Fundamento: Unue gardi la unuecon inter esperantistoj dum iu donita historia momento (horizontala unueco) kaj inter diversaj generacioj de esperantistoj (vertikala unueco aŭ diakrona unueco); due ebligi „bonan kaj regulan“ progreson, do ne rompan, detruan aŭ anarkian evoluon.

- 17** La rimedo por gardi la unuecon estas komuna interkonsento, nomita „Fundamento“, kun „eterna“ kvalito („neniam tuŝebla kaj neniam ŝanĝebla“). La kerna ideo de neŝanĝebleco troveblas entute 18 fojojn (!) en la Antaŭparolo, krome en BD 4.
- 18** A 1.1 plie enkondukas la nocion de „klareco“ („klare difinita“ Fundamento). Ankaŭ ĝi poste estos plurfoje ripetita (vd. precipe A 3.1, A 3.2) kaj menciita entute sep fojojn (!).
- 19** **A 1.2** priskribas la situacion post la „fina venko“: La ĉefaj ŝtatoj de la mondo interkonsentas enkonduki internacian lingvon kaj fiksas ĝiajn detalojn per leĝo, tiel ke la danĝero de disfalo pro „personaj kapricoj aŭ disputoj“ ne plu ekzistas. En tiu okazo „aŭtoritata komitato“, do reprezentanta organo de la ŝtatoj, rajtas fari „ĉiujn deziritajn ŝanĝojn“. Sed eĉ en tiu fincela situacio la ŝanĝoj ne estu arbitraj, sed okazu nur se ili „montriĝos necesaj“. Tiun ideon de „efektiva neceseco“ por „ĉia « perfektigado » de la lingvo“ ripetis poste A 9.3 por la periodo antaŭ la akceptiĝo de la Internacia Lingvo fare de la ŝtata komunumo.
- 20** **A 1.3 ĝis A 1.5** priskribas la solvon por gardi la unuecon de Esperanto en la epoko, kiam la ŝtatoj ankoraŭ ne protektas ĝin per „speciala leĝo“. La esperantistoj kreas „kvazaŭ-leĝon“, kiu „surogate“ transprenas la taskon de ankoraŭ mankanta ekzisto-garantio de la ŝtata komunumo. Ili faras tion per esprimo de memdeviga komuna volo, do kiel memadministrata kolektivo. Ili estas rajtigitaj fari tion, ĉar ili estas „reprezentantoj de la Esperantismo en diversaj landoj de la mondo“ (BD 0). La kvazaŭ-leĝo, laŭ kiu funkciis la „Esperantismo“ ĝis anstataŭo fare de interkonsento de la ŝtatoj, estas la „verketo ‚Fundamento de Esperanto‘“ (vd. jam BD 4.3).

2. Alineo 2: [De silenta al eksplicita komuna interkonsento]

[2] Laŭ silenta interkonsento de ĉiuj esperantistoj jam de tre longa tempo la sekvantaj tri verkoj estas rigardataj kiel fundamento de Esperanto: 1.) La 16-regula gramatiko; 2) la « Universala Vortaro »; 3) la « Ekzercaro » [A 2.1]. Tiujn ĉi tri verkojn la aŭtoro de Esperanto rigardadis ĉiam kiel leĝojn por li, kaj malgraŭ oftaj tentoj kaj delogoj li neniam permesis al si (almenaŭ konscie) eĉ la plej malgrandan pekon kontraŭ tiuj ĉi leĝoj [A 2.2]; li esperas, ke pro la bono de nia afero ankaŭ ĉiuj aliaj esperantistoj ĉiam rigardados tiujn ĉi tri verkojn kiel la solan leĝan kaj netuŝeblan fundamenton de Esperanto [A 2.3].

- 21** **A 2.1** konstatas, ke la Fundamento neniel ŝanĝas la lingvon. Ĝi nur eksplicitas jam ekzistantan multjaran „silentan interkonsenton“ en skriba formo, do faras el „silentan“ („kutimjuran“) interkonsenton skriban („leĝojuran“). Samtempe ĝi nomas la verkojn, sur kiu baziĝas la interkonsenteno: La Gramatikoj (FG) el la Unua Libro de 1887, la Universala Vortaro (UV) kun partoj de 1887 kaj aliaj de 1889, en la formo de 1893, fine la Ekzercaron (FE) de 1894 laŭ la prilaboro-stato de 1898.
- 22** **A 2.2** enkondukas la nocion „leĝo“, kiu estas ripetita dufoje en A 2.2 kaj A 2.3 kaj aperas – foje esprimita per sinonimoj - entute 14 (!) fojojn en la nur seppaĝa Antaŭparolo.

3. Alineo 3: [„Oficiala“ (deviga) kontraŭ „privata“ (nur rekomendita)]

[3] Por ke ia regno estu forta kaj glora kaj povu sane disvolviĝadi, estas necese, ke ĉiu regnanto sciu, ke li neniam dependos de la kapricoj de tiu aŭ alia persono, sed devas obei ĉiam nur klarajn, tute difinitajn fundamentajn leĝojn de sia lando, kiuj estas egale devigaj por la regantoj kaj regatoj kaj en kiuj neniu havas la rajton fari arbitre laŭ persona bontrovo ian ŝanĝon aŭ aldonon [A 3.1]. Tiel same por ke nia afero bone progresadu, estas necese, ke ĉiu esperantisto havu la plenan certecon, ke leĝodonanto por li ĉiam estos ne ia persono, sed ia klare difinita verko [A 3.2]. Tial, por meti finon al ĉiuj malkompreniĝoj kaj disputoj, kaj por ke ĉiu esperantisto sciu tute klare, per kio li devas en ĉio sin gvidi, la aŭtoro de Esperanto decidis nun eldoni en formo de unu libro tiujn tri verkojn, kiuj laŭ silenta interkonsento de ĉiuj esperantistoj jam de longe fariĝis fundamento por Esperanto, kaj li petas, ke la okuloj de ĉiuj esperantistoj estu ĉiam turnataj ne al li, sed al tiu ĉi libro [A 3.3]. Ĝis la tempo, kiam ia

por ĉiuj aŭtoritata kaj nedisputebla institucio decidus alie, ĉio, kio troviĝas en tiu ĉi libro, devas esti rigardata kiel deviga por ĉiuj; ĉio, kio estas kontraŭ tiu ĉi libro, devas esti rigardata kiel malbona, se ĝi eĉ apartenus al la plumo de la aŭtoro de Esperanto mem [A 3.4]. Nur la supre nomitaj tri verkoj publikigitaj en la libro « Fundamento de Esperanto », devas esti rigardataj kiel oficialaj [A 3.5]; ĉio alia, kion mi verkis aŭ verkos, konsilas, korektas, aprobas k. t. p., estas nur verkoj privataj, kiujn la esperantistoj - se ili trovas tion ĉi utila por la unueco de nia afero - povas rigardadi kiel modela, sed ne kiel deviga [A 3.6].

23 Per komparo el la sfero de konstitucia juro, **A 3.1** enkondukas la principon de la laŭleĝeco (sinonime: principo de la regado de juro), kiu validu „tiel same“ (**A 3.2**) por Esperanto.

24 A 3.5 kaj A 3.6 enkondukas la kontrasto-paron „oficiala“ – „privata“, kiu egalas al la sinonima paro „deviga“ – „modela / rekomendata“. Oficiala estas nur FG, FE kaj UV, dum ĉiuj aliaj verkoj de Zamenhof estas nur privataj. La ideo troviĝas ankaŭ en § 4 de la Bulonja Deklaracio (en inversigita sinsekvo, vd. supre ĉe A.):

[3] La sola unu fojon por ĉiam deviga por ĉiuj esperantistoj fundamento de la lingvo Esperanto estas la verketo «Fundamento de Esperanto», en kiu neniu havas la rajton fari ŝanĝon.

[2] Ĉiuj opinioj kaj verkoj de la kreinto de Esperanto havas, simile al la opinioj kaj verkoj de ĉiu alia esperantisto, karakteron absolute privatan kaj por neniu devigan.

[6] Sed pro plena unueco de la lingvo al ĉiuj esperantistoj estas rekomendate imitadi kiel eble plej multe tiun stilon, kiu troviĝas en la verkoj de la kreinto de Esperanto, kiu la plej multe laboris por kaj en Esperanto kaj la plej bone konas ĝian spiriton.

4. Alineo 4: [Interpretado per kunteksta komparo]

[4] Havante la karakteron de fundamento, la tri verkoj represitaj en tiu ĉi libro devas antaŭ ĉio esti netuŝeblaj [A 4.1]. Tial la legantoj ne miru, ke ili trovos en la nacia traduko de diversaj vortoj en tiu ĉi libro (precipe en la angla parto) tute nekorektite tiujn samajn erarojn, kiuj sin trovis en la unua eldono de la « Universala Vortaro » [A 4.2]. Mi permesis al mi nur korekti la preserarojn; sed se ia vorto estis erare aŭ nelerte tradukita, mi ĝin lasis en tiu ĉi libro tute senŝanĝe; ĉar se mi volus plibonigi, tio ĉi jam estus ŝanĝo, kiu povus kaŭzi disputojn kaj kiu en verko fundamenta ne povas esti tolerata [A 4.3]. La fundamento devas resti severe netuŝebla eĉ kune kun siaj eraroj [A 4.4]. La erareco en la nacia traduko de tiu aŭ alia vorto ne prezentas grandan malfeliĉon, ĉar, komparante la kuntekstan tradukon en la aliaj lingvoj, oni facile trovos la veran sencon de ĉiu vorto [A 4.5]; sed senkompare pli grandan danĝeron prezentus la ŝanĝado de la traduko de ia vorto, ĉar, perdinte la severan netuŝeblecon, la verko perdus sian eksterordinare necesan karakteron de dogma fundamenteco, kaj, trovante en unu eldono alian tradukon ol en alia, la uzanto ne havus la certecon, ke mi morgaŭ ne faros ian alian ŝanĝon, kaj li perdus sian konfidon kaj apogon [A 4.6]. Al ĉiu, kiu montros al mi ian nebonan esprimon en la Fundamenta libro, mi respondos trankvile: jes, ĝi estas eraro, sed ĝi devas resti netuŝebla, ĉar ĝi apartenas al la fundamenta dokumento, en kiu neniu havas la rajton fari ian ŝanĝon [A 4.7].

a) Superrigardo

25 Alineoj 4, 5 kaj 6 rifutas tri – ankoraŭ nuntempe oftajn - objetojn:

- [A 4]: La Fundamento ne estas senerara kaj ne plene kohera.
- [A 5]: Ekzistas pli bonaj lernolibroj ol la Fundamento.
- [A 6]: Pro la Fundamento la lingvo ŝtoniĝas kaj ne povas evolui.

Alineoj 7 pri „novaj vortoj“ kaj 8 pri „formoj novaj“ detaligas la rifuton el alineo 6 kaj kune kun alineo 9 (monopolo de la Akademio) montras sur kiuj vojoj la lingvo - malgraŭ aŭ eĉ ĝuste pro la Fundamento - povas tamen evolui.

- 26** **A 4.1** ripetas la nun jam ofte elstarigitan principon de netuŝebleco, do la malpermeson semi dubojn pri la atingita stato de komuna konsento pri la ecoj de la lingvo. La frazo krome ripetas, ke tiu interkonsento aŭ komuna volo estas reprezentita per la tri verkoj FG, FE kaj UV, verkoj neniel novaj, sed nur „represitaj“.
- 27** **A 4.2 ĝis A 4.4** solvas la latentan konflikton inter „ĝusteco“ kaj „konstanteco“ favore al konstanteco. A 4.5 ĝis A 4.7 klarigas tiun decidon por „konstanteco antaŭ ĝusteco“ kaj donas argumentojn kaj motivojn, kial ĝi estas – ankoraŭ nuntempe - ĝusta. A 4.5 krome preskribas la interpretan metodon por eltrovi la „veran sencon“, do la „ĝustan“ sencon, nome per kunteksta komparo.

b) Eraraj tradukoj en la Universala Vortaro (A 4.2)

- 28** **A 4.2** referencas al la „unua eldono de la « **Universala Vortaro** »“, do la eldono, aperigita en aŭgusto 1893, kvankam sur la titol-paĝo estas indikita la eldon-jaro 1894. Fakte la Fundamento en 1905 represas la duan eldonon de UV de 1898. La nura diferenco inter ambaŭ eldonoj tamen estas la sola „vipuro“ (2-a eld.) kontraste al „vipero“ (1-a eld.), tiel ke la aserto baze estas ĝusta.
- 29** A 4.2 krome atentigas pri la facile konstatebla fakto, ke precipe la **anglaj** tradukoj enhavas relative multajn erarojn kompare al la tradukoj al la aliaj lingvoj. Tio ne estas surprizo. Estas konate, ke Zamenhof tiel malmulte regis la anglan, ke li petis helpon de iu „J. St.“ por traduki la anglan pra-UL. Okaze de intervjuo dum la 6a UK en Vaŝingtono 1910 li, en la komenco de l'intervjuo, konfesis angle, zorge elektante ĉiun vorton: „Mia kono pri la angla estas teoria. Mi ne povas interparoli per tiu lingvo. La vortoj venas tre malrapide. Mi preferas uzi mian propran“ [do Esperanton].⁶
- 30** La atentigo de Zamenhof eksplicite koncernas nur UV, sed ĝi estas same konstatebla ankaŭ por la angla FG kaj - malpli forte - la anglaj tradukoj en FE. El tio sekvas, ke la anglaj tradukoj havas malpli gravan valoron por eltrovi la „veran sencon“ de vorto (vd. A 4.5). Ilin oni devas aparte zorge kontroli, ĉu ili ĝuste esprimas la deziratan sencon. Detalojn vd. en la ĉapitro „la angla en la F-to“, ekzemplojn (*fabriko*, *pantalono* k.t.p.) vd. en la vortara parto.

c) Korekto nur de la preseraroj (A 4.3)

- 31** Detalojn pri ŝanĝoj inter la unuaj kaj duaj eldonoj de FE kaj UV raportas Albault 1963. BK atentigas pri ili ĉe la koncernaj ĉapitroj aŭ vortaraj artikoloj. Pri la metodo kp. ankaŭ la Antaŭparolon al FK 1907 malsupre.

d) Interpretado de la vera senco per kunteksta komparo (A 4.5)

- 32** **A 4.5** preskribas la plej gravan **interpret-regulon** por ĝusta kompreno de UV: Oni devas eltrovi la „veran sencon“ de vorto per kunteksta komparo, precipe kun la tradukoj al la aliaj referenc-lingvoj. Farante tion, oni tamen konsideru, ke la anglaj tradukoj estas malpli fidindaj ol la tradukoj al la aliaj lingvoj (A 4.2).
- 33** Kvankam A 4.2 eksplicite, sed nur kiel plej okulfrapa ekzemplo, mencias la „unuan eldonon de la Universala Vortaro“, la interpreto-regulo de A 4.5 estas aplikenda same al la interpreto de la lecion-finaj vortoj en FE. A 4.5 parolas pri la „nacia traduko de tiu au alia vorto“ sen specifi en kiu parto de la Fundamento tiu traduko estas registrita. Ne ekzistas senc-hava motivo por limigi la interpret-regulon de A 4.5 nur al la UV kaj eble interpreti FE laŭ iu alia metodo (kiu?). La funkcio de la interpret-metodo estas la sama por ĉiuj tri partoj de la Fundamento laŭ la stato de 1905 kaj por ĉiuj postaj aldonoj (OA): Gardi la „konfidon kaj apogon“ de la subtenantoj de Esperanto.

84

⁶ Kataluna Esperantisto [1910, p. 100](#).

- 34** Ke la interpret-regulo de A 4.5 estas aplikenda al la Fundamento kiel tuto, sekvas ankaŭ el jena konsidero: Kiel denove kaj denove ripetite de la Antaŭparolo, la Fundamento estas „leĝo“ (kodekso). Leĝojn oni interpretas precize tiel, kiel ordonas ĝin A 4.5, nome serĉante la „veran sencon“ per kunteksta komparo. Kvazaŭjura karaktero de la Fundamento kaj preskribita interpret-metodo perfekte harmonias.
- 35** Kunteksta komparado okazas laŭ klare difinitaj rutinoj:
1. Elirpunkto ĉiam estas la vortosenco (interpreto laŭ vortosenco – kion ĝenerale signifas vorto?).
 2. La rezulto de la interpretado laŭ la vortosenco estas kontrolenda per la kunteksto, en kiu nocio estas uzata (interpreto laŭ la kunteksto – en kiu ĉapitro aperas vorto, ĉu ĝi estas uzata ĉiam en la sama signifo, ĉu vortoj kombinitaj kun ĝi klarigas la intencitan signifon?).
 3. La rezulto el la du unuaj metodoj estas kontrolenda laŭ la celo de iu regulo (interpreto laŭ la celo aŭ teleologia interpreto – ĉu la rezulto de la interpretoj laŭ vortosenco kaj kunteksto estas senchava, racia, praktikebla, konforma al la bazaj celoj de la tuta tekstaro?)
 4. Subtene oni povas esplori la ekeston de iu regulo kaj kontroli, ĉu ties ekesta historio konfirmas la rezulton trovitan laŭ metodoj 1. ĝis 3. (interpreto laŭ ekesto – ĉu pri iu regule okazis diskuto kaj ĝi estas ties rezulto, aŭ inverse ĉu iu demando simple ne estis konsiderita?).

5. Alineo 5: [Fundamento kiel gvida kontrol-dokumentoj]

[5] La « Fundamento de Esperanto » tute ne devas esti rigardata kiel la plej bona lernolibro kaj vortaro de Esperanto [A 5.1]. Ho, ne! [A 5.2] Kiu volas perfektigi en Esperanto, al tiu mi rekomendas la diversajn lernolibrojn kaj vortarojn, multe pli bonajn kaj pli vastajn, kiuj estas eldonitaj de niaj plej kompetentaj amikoj por ĉiu nacio aparte kaj el kiuj la plej gravaj estas eldonitaj tre bone kaj zorgeme, sub mia persona kontrolo kaj kunhelpo [A 5.3]. Sed la « Fundamento de Esperanto » devas troviĝi en la manoj de ĉiu bona esperantisto kiel konstanta gvida dokumento, por ke li bone ellernu kaj per ofta enrigardado konstante memorigadu al si, kio en nia lingvo estas oficiala kaj netuŝebla, por ke li povu ĉiam bone distingi la vortojn kaj regulojn oficialajn, kiuj devas troviĝi en ĉiuj lernoverkoj de Esperanto, de la vortoj kaj reguloj rekomendataj private, kiuj eble ne al ĉiuj esperantistoj estas konataj aŭ eble ne de ĉiuj estas aprobataj [A 5.4]. La « Fundamento de Esperanto » devas troviĝi en la manoj de ĉiu esperantisto kiel konstanta kontrolilo, kiu gardos lin de deflankiĝado de la vojo de unueco [A 5.5].

- 36** La ĉefa rolo de la Fundamento estas tiu de „konstanta kontrolilo“. Ĝi do alivorte estas „kodekso“, „leĝo“ aŭ „mezurilo“ de la ĝenerala prilingva interkonsento de la esperantistoj. Nur ĝi decidas pri lingva „ĝusteco“ aŭ „malĝusteco“. Ĝia funkcio estas gardi la unuecon de la lingvo.
- 37** La Fundamento male **ne** „devas esti rigardata kiel la plej bona lernolibro kaj vortaro de Esperanto“ [A 5.1]. Tiu jam en 1905 evidenta konstato estas konsekvenco el jenaj konsideroj: La tri partoj de la Fundamento precipe decidas pri dubaj demandoj. Oni povas kompreni ĝin kiel kolekto de „lingvaj respondoj“. Tiuj respondoj estas donitaj en laŭeble konciza formo, donanta nur la finan esencon de diskuto. Ofte ekzistas nur unu au du ekzemploj pri iu problemo. Tio por instruaj celoj kutime estas tro malmulte. Tial ne nur estas permesate, sed eĉ dezirate, ke lernolibroj profundigu per pliaj klarigoj la esencajn instruojn, kiujn fiksas la Fundamento. Kerna celo de la Fundamento krome estas trovi ekvilibron inter stabileco kaj evoluipovo. Se oni miskomprene opinius, ke ekzemple la UV estas la plej bona vortaro de Esperanto, tio rekte lezus la principon, ke la lingvo havu la eblecon evolui.

6. Alineo 6: [Evoluipovo malgraŭ netuŝebleco]

[6] Mi diris, ke la fundamento de nia lingvo devas esti absolute netuŝebla, se eĉ ŝajnus al ni, ke tiu aŭ alia punkto estas sendube erara [A 6.1]. Tio ĉi povus naski la penson, ke nia lingvo restos ĉiam rigida kaj neniam disvolviĝos ... [A 6.2] Ho, ne! Malgraŭ la severa netuŝebleco de la fundamento, nia lingvo havos la plenan eblon ne sole konstante riĉiĝadi, sed eĉ konstante pliboniĝadi kaj perfektigiĝadi [A 6.3]; la netuŝebleco de la fundamento nur garantios al ni konstante, ke tiu perfektigado fariĝados ne per arbitra, interbatala kaj ruiniga rompado kaj ŝanĝado, ne per nuligado aŭ sentaŭgigado de nia ĝisnuna literaturo, sed per vojo natura, senkonfuza kaj sendanĝera [A 6.4]. Pli detale mi parolos pri tio ĉi en la Bulonja kongreso [A 6.5]; nun mi diros pri tio ĉi nur kelkajn vortojn, por ke mia opinio ne ŝajnu tro paradoksa [A 6.6]:

- 38 A 6 ripetas, ke la Fundamento ne volas malhelpi kaj ne malhelpas „konstantan pliboniĝadon kaj perfektigadon“ (A. 6.3) de Esperanto. Ĝi nur malhelpu, ke la evoluo okazu per arbitra kaj detrua maniero (A 6.4).
- 39 La anonco, ke Zamenhof detaligos siajn ideojn pri la evoluipovo en la Bulonja kongreso (A 6.5), ne realiĝis. Pro tempo-manko dum la kongreso li devis prokrasti la planon. Li tamen uzis sian preparitan materialon por „Cirkulera Letero al la ... Lingva Komitato - Pri Neologismoj“ de 1906-11-22 [LZ I 299]. Ĉar ĝi estas grava interpretilo por la ĝusta kompreno de alineoj 7 ĝis 9 ni republikigas ĝin fine de tiu ĉapitro.

7. Alineo 7: [„Novaj vortoj“]

[7] 1) Riĉiĝadi la lingvon per novaj vortoj oni povas jam nun, per konsiliĝado kun tiuj personoj, kiuj estas rigardataj kiel la plej aŭtoritataj en nia lingvo, kaj zorgante pri tio, ke ĉiuj uzu tiujn vortojn en la sama formo; sed tiuj ĉi vortoj devas esti nur rekomendataj, ne altrudataj; oni devas ilin uzadi nur en la literaturo; sed en korespondado kun personoj nekonataj estas bone ĉiam peni uzadi nur vortojn el la « Fundamento » ĉar nur pri tiaj vortoj ni povas esti certaj, ke nia adresato ilin nepre trovos en sia vortaro [A 7.1]. Nur iam poste, kiam la plej granda parto de la novaj vortoj estos jam tute matura, ia aŭtoritata institucio enkondukos ilin en la vortaron oficialan, kiel «Aldonon al la Fundamento» [A 7.2].

- 40 A 7 ĝis A 9 enhavas la kernajn preskribojn por garantii „naturan, senkonfuzan kaj sendanĝeran“ evoluon (A 6.4) kaj detaligas la preskribojn de A 6 (kp. A 6.6). La Antaŭparolo distingas inter „novaj vortoj“ (A 7) kaj „formoj novaj“ (A 8) kaj kreas monopolon de la Akademio por plilarĝigi la Fundamenton per novaj vortoj aŭ formoj novaj, krome per „novaj reguloj“ (A 9).
- 41 Kvankam la uzo de la terminoj „novaj vortoj“ kaj „formoj novaj“ en la Antaŭparolo estas preciza, ekzistas ofta konfuzo en nuntempaj diskutoj. Sinonime por „formoj novaj“ („A 8-vortoj“) Zamenhof uzis la vorton „neologismo“, dum la nuntempa ĝenerala lingvo-uzo kutime celas per „neologismo“ (aŭ „novvorto“) „novajn vortojn“ („A 7-vortojn“) aŭ eĉ „fremdvortojn“ (internaciajn vortojn) laŭ R 15 FG aŭ sendistinge ĉiujn tri specojn. Por eviti ĉian konfuzon, pro tio estas konsilinde aŭ uzi la oficialan terminaron de la Antaŭparolo kaj R 15 aŭ paroli ĵargone pri **A 8-**, **A 7-** aŭ **R 15-vortoj**. La distingo estas grava, ĉar „fremdaj vortoj“ (R 15) dekomence estas parto de Esperanto, „novaj vortoj“ (A 7) estas afero tute senproblema, eĉ „banala“ (Zamenhof), dum „formoj novaj“ (A 8) subfalas pli striktajn regulojn, ĉar ĉe ili la danĝero detruu la unuecon de la lingvo estas pli forta.
- 42 Tiun „Zamenhofan semaforon“ (R 15 „verda“, A 7 „flava“ kaj A 8 „ruĝa“) Z priskribas en LR 54 jene:
- 43 [Daŭrigo ne redonita tie ĉi].

8. Alineo 8: [„Formoj novaj“]

[8] 2) Se ia aŭtoritata centra institucio trovos, ke tiu aŭ alia vorto aŭ regulo en nia lingvo estas tro neoportuna, ĝi ne devos forigi aŭ ŝanĝi la diritan formon, sed ĝi povos proponi formon novan, kiun ĝi rekomendos uzadi paralele kun la formo malnova [A 8.1]. Kun la tempo la formo nova iom post iom elpuŝos la formon malnovan, kiu fariĝos arĥaismo, kiel ni tion ĉi vidas en ĉiu natura lingvo [A 8.2]. Sed, prezentante parton de la fundamento, tiuj ĉi arĥaismoj neniam estos elĵetitaj, sed ĉiam estos presataj en ĉiuj lernolibroj kaj vortaroj samtempe kun la formoj novaj, kaj tiamaniere ni havos la certecon, ke eĉ ĉe la plej granda perfektigado la unueco de Esperanto neniam estos rompata kaj neniu verko Esperanta eĉ el la plej frua tempo iam perdos sian valoron kaj kompreneblecon por la estontaj generacioj [A 8.3].

44 [Daŭrigo ne redonita tie ĉi].

9. Alineo 9: [Monopolo de la Akademio plivastigi la Fundamenton]

[9] Mi montris en principo, kiamaniere la severa netuŝebleco de la « Fundamento » gardos ĉiam la unuecon de nia lingvo, ne malhelpante tamen al la lingvo ne sole riĉiĝadi, sed eĉ konstante perfektigadi [A 9.1]. Sed en la praktiko ni (pro kaŭzoj jam multajn fojojn preparolitaj) devas kompreneble esti tre singardaj kun ĉia « perfektigado » de la lingvo [A 9.2]: a) ni devas tion ĉi fari ne facilanime, sed nur en okazoj de efektiva neceseco [A 9.3]; b) fari tion ĉi (post matura prijuĝado) povas ne apartaj personoj, sed nur ia centra institucio, kiu havos nedisputeblan aŭtoritatecon por la tuta esperantistaro [A 9.4].

45 [Daŭrigo ne redonita tie ĉi].

10. Alineo 10: [Resumo]

[10] Mi finas do per la jenaj vortoj [A 10.1]:

1. pro la unueco de nia afero ĉiu bona esperantisto devas antaŭ ĉio bone koni la fundamenton de nia lingvo [A 10.2];

2. la fundamento de nia lingvo devas resti por ĉiam netuŝebla [A 10.3];

3. ĝis la tempo kiam aŭtoritata centra institucio decidus pligrandigi (neniam ŝanĝi!) la ĝisnunan fundamenton per oficialigo de novaj vortoj aŭ reguloj, ĉio bona, kio ne troviĝas en la « Fundamento de Esperanto », devas esti rigardata ne kiel deviga, sed nur kiel rekomendata [A 10.4].

46 A 10.1 enkondukas la resumon, la esencon de la Fundamento, do de la „ĝenerala interkonsento pri la ecoj de la internacia lingvo“.

47 Ĝia plej grava celo estas gardado de la unueco de l' lingvo [A 10.2], kp. jam A 1.1 kaj ripetita multloke. Tio necese postulas, ke ĉiu esperantisto devas povi distingi inter vortoj kaj reguloj oficialaj, t.e. devigaj, kaj vortoj kaj reguloj privataj, t.e. nur rekomenditaj (ideo el A 5.4). Alivorte, li devas bone koni la ĝeneralan konsenton – kaj akcepti kaj obei ĝin (netuŝebleco).

48 En la intereso de la unueco la ĝenerala interkonsento, la „lingvo-konstitucio“ devas „eterne“ resti akceptita („por ĉiam netuŝebla“) [A 10.3]. Ĝi mem tamen povas pluevolui: Dum la intertempo ĝis la oficialigo per la ĉefaj ŝtatoj laŭ la vojoj priskribitaj en A 7 ĝis 9, en la momento de la oficialigo per la komunumo de ŝtatoj laŭ A 1.2.

49 Aŭtoritata Centra Institucio (ACI), nomita „Akademio“, rajtas pligrandigi la Fundamenton, konsistantan el FG, FE kaj UV laŭ la stato de 1905, kaj per tio dokumenti la intertempe atingitan pilargigitan ĝeneralan interkonsenton pri la lingvo – alivorte: fari el intertempe ekestinta nova silenta interkonsento, aldonan eksplicitan, skriban. Eĉ ACI tamen ne havas la rajton ŝanĝi la ĝis tiam jam ekzistantan interkonsenton, nomitan „Fundamento“. Regas la

principo „unufoje en la Fundamento por ĉiam en la Fundamento“. Tio inkluzivas pli fruajn proprajn decidojn de ACI mem.

11. Alineo 11: [Propono al la 1-a Universala Kongreso 1905]

[11] La ideoj, kiujn mi supre esprimis pri la Fundamento de Esperanto, prezentas dume nur mian privatan opinion [A 11.1]. Leĝan sankcion ili ricevos nur en tia okazo, se ili estos akceptitaj de la unua internacia kongreso de esperantistoj, al kiu tiu ĉi verko kune kun sia antaŭparolo estos prezentita [A 11.2].

L. ZAMENHOF. [A 11.3].

Varsovio, Julio 1905. [A 11.4].

50 Alineo 11 fiksas jenajn bazajn principojn:

1. Ĝi ripetas, ke la Fundamento estas „lingvo-konstitucio“ kun „leĝa sankcio“.
2. Ĝi ripetas la demokratian principon, ke la plej alta leĝdonanto pri lingvaj demandoj estas „la esperantistoj“, kp. samsence BD 4.1.
3. Ĝi ripetas la distingon inter „privata“ kaj „oficiala“ opinio, do inter opinio de individuo kaj opinio de la kolektivo de esperantistoj, kp. samsence BD 4.2.
4. Ĝi eksplicitas, ke la komuna volo de la esperantistoj ampleksas la principojn, motivojn kaj interpret-regulojn („ideojn“) donitajn en la Antaŭparolo, kiu estas same submetita al voĉdonado kiel la tri aliaj partoj de la Fundamento („kune kun sia antaŭparolo“).

51 La principoj („ideoj“) de A en Juli 1905 ankoraŭ estis „privataj“ ideoj de Z. En Aŭgusto 1905 ili fariĝis „oficialaj“, do devigaj, ĝenerale akceptitaj, per la unuanima aprobo fare de la „esperantistoj“, kiel dokumentita en BD 4.3. La unua kongreso esprimis sian volon, ke „la sola unu fojon por ĉiam deviga por ĉiuj esperantistoj fundamento de la lingvo Esperanto estas la **verketo** «Fundamento de Esperanto», ... [BD 4.3]“. Farinte tion, la partoprenintoj havis antaŭ si la ĵus presitan „verketon“, kiu konsistis el ĝuste A, FG, FE kaj UV. Kiel rezulto, ankaŭ la principoj de A fariĝis Fundamentaj kaj per tio la solaj eterne ĝustaj principoj por decidi, kio estas ĝusta aŭ malĝusta Esperanto.

52 Ke nur tiu interpreto de la kunludo inter A 11.2 kaj BD 4.3 estas ĝusta, ankaŭ montras jenaj pripensoj. Por decidi ĉu io estas ĝusta, bona, taŭga oni devas interkonsenti pri kriterioj. Oni devas difini mezurilon, valor-sistemon, kiu respondas la demandon „ĝusta, bona, taŭga por kio aŭ en rilato al kio?“ Ekzemple: Se oni volas prijuĝi la taŭgecon de diversaj iloj, oni necese devas difini (= interkonsenti) kriterion pri taŭgeco. Se la kriterio estas "taŭga por skribi leteron", komputilo estas bona. Se la kriterio estas "taŭga por frapi najlon en la muron" komputilo estas malbona. Se la kriterio estas „laŭeble riĉa rikolto“ pluvo post longa somera sekeco estas bona. Se la kriterio estas „laŭeble agrabla naĝado en la maro“ pluvo estas malbona. Tiel same ankaŭ lingvaj demandoj kaj la reguloj kaj modeloj de FG, FE kaj UV bezonas mezurilon (kriteriojn), laŭ kiuj oni decidus („juĝas“) pri ĝusta kaj bona Esperanto. Se oni ŝanĝas la kriterion oni neeviteble kaj aŭtomate ŝanĝas la juĝon pri ĝusta, bona, taŭga.

53 La kutima kriterio pri „ĝusta“ kaj „bona“ en etnaj lingvoj estas la ĝenerala uzo, kiel ajn oni konstatas kaj difinas ĝin. Tiu kriterio estas fremda al la Antaŭparolo. Laŭ la sistemo de la Antaŭparolo kontraŭfundamenta ĝenerala uzo povas suplementi la ĝis tiam validan Fundamenton nur post oficiala decido laŭ A 8. Se tio ne jam okazis, devia ĝenerala uzo estas „malĝusta“ laŭ la kriterioj de Antaŭparolo. Tio estas konsekvenco el la fakto, ke Esperanto estas planlingvo kaj volas eviti la ĥaosan, spontanee akcepton de ekz. esceptaj reguloj kaj modeloj, kiuj povas malfaciligi ĝin aŭ kaŭzi, ke ĝi disfalas en malunuecaj variantoj. Se oni tamen kontraŭ la sistemo de la Antaŭparolo juĝas laŭ ia ĝenerala uzo, oni ŝanĝas la konsenton pri tio, kio estas ĝusta lingvo-uzo.

54 El tiuj konsideroj sekvas, ke oni povas vaste reinterpreti, neglekti, forpuŝi la regulojn kaj modelojn en FG, FE kaj UV, se oni ne aplikas la ĝustan interpret-metodon kaj la inter-

konsentitajn interpret-kriteriojn. Ili troviĝas en la Antaŭparolo. La Fundamento ne povas plenumi sian taskon gardi la unuecon de Esperanto sen la interkonsentoj fiksitaj en A. Post jaroj de reform-diskutoj kun la ĉiam samaj argumentoj, Z kompreneble konsciis pri tiuj interdependencoj. Li ekkonis, ke la „leĝoj“ (reguloj) de FG, FE kaj UV malmulte valoras, se oni ne donas „ŝlosilon“, kiel unuece kompreni ilin. Tute intence li pro tio kreis tiun ŝlosilon en A kaj voĉigis la esperantistojn pri la Fundamento „kun sia antaŭparolo“. Ke la principoj kaj interpret-metodoj de la Antaŭparolo estas la kerno de la F-to, Z konfirmis en LR de 1907, skribinte: „antaŭ ĉio ni devas senŝanceliĝe stari sur la bazo de la 'Fundamento', aŭ **pli ĝuste de la antaŭparolo al tiu ĉi verko**“ (nia elstarigo, vd. la plenan citaĵon malsupre).

III. Lingvaj Respondoj de Zamenhof pri la Fundamento

- 55** Estas konataj kvar Lingvaj Respondoj de Z pri la rolo kaj funkcio de la Fundamento, donitaj inter 1907 kaj 1911. Okulfrapas, kiel konstantaj kaj samformaj la respondoj estas. Ili konfirmas nian analizon donitan supre.
- 56** **LR 1907:** „Kvankam kelkaj personoj, tute ne komprenantaj aŭ ne dezirantaj kompreni la veran esencon de la Bulonja Deklaracio, tre atakas ĝin kaj la 'Fundamenton de Esperanto', mi tamen ripetas kaj denove ripetas, ke antaŭ ĉio ni devas senŝanceliĝe stari sur la bazo de la 'Fundamento', aŭ pli ĝuste de la antaŭparolo al tiu ĉi verko. Kompreneble, se tio ĉi montriĝus absolute *necesa*, tiam en iu el niaj kongresoj ni havus la rajton *per komuna interkonsento* (ne per privataj decidoj) forigi la 'Fundamenton', kiel en Bulonjo ni per komuna interkonsento ĝin kreis. Sed feliĉe tio ĉi *ne* estas *necesa*, kaj ju pli mi esploras la aferon, des pli mi konvinkiĝas, ke tio ĉi *neniam* estos *necesa*, ĉar eĉ la plej grandajn plibonigojn ni povas tute bone enkonduki per la sendanĝera vojo de *neologismoj*, kiuj, ne forigante tion, kio jam ekzistas, ne sole gardas nin kontraŭ ĉiu danĝereco de ia nesufiĉe elprovita eksperimento, kiun poste rebonigi estus jam ne farebla sen disfalo de la tuta konstruaĵo, - sed ili donas al ni la eblon ĉiam konservi la kontinuecon kaj unuecon de nia lingvo kaj neniam senvalorigi tion, kio ĝis nun estas akirita.“ [„Tria cirkulera letero al la grupoj esperantistaj“ de Zamenhof (1907-12-20). PVZ 8, p. 165-170 – mankas kiel LR en la 7a eld. 1990]
- Kanzi, Ito (1980): "iam kompletigota verkaro de I. I. zamenhof kajero 8 - por kaj kontraŭ reformoj!", kioto, eldonejo ludovikito.
- 57** **LR 1907:** La netuŝebleco de la Fundamento ne en senco de *fetiĉismo*, kiel malvere diras niaj kontraŭuloj, sed en senco de malpermeso de *rompado* ... estas la plej *necesa* rimedo, por ke ... novaj esperantistoj bonege komprenu la malnovajn esperantisojn kaj la malnovajn verkojn, t.e. por ke nia lingvo ĉiam konservu severan unuecon, kiu por lingvo estas multe pli *necesa*, ol ĉiu ŝajna aŭ eĉ vera perfekteco. [LR 142 A. Al la Lingva Komitato (1907-12-20), LZ II p. 113].
- 58** **LR 1908-01:** Ĉiu, kiu legis la antaŭparolon de la „Fundamento de Esperanto“, scias tre bone, ke ĝi ne sole ne prezentas ian baron kontraŭ la evolucio de la lingvo, sed kontraŭe, ĝi donas al la evolucio tian grandegan liberecon, kiun nenio alia lingvo iam posedis eĉ parte. Ĝi donas la eblon, se tio estus *necesa*, iom post iom eĉ ŝanĝi la tutan lingvon ĝis plena nerekonebleco! La sola celo, kiun la Fundamento havas, estas nur: gardi la lingvon kontraŭ anarĥio, kontraŭ reformoj arbitraj kaj personaj, kontraŭ danĝera rompado, kontraŭ forĵetado de malnovaj formoj, antaŭ ol la novaj estos sufiĉe elprovitaj kaj tute definitive kaj sendispute akceptitaj. Se la esperantistoj ĝis nun tre malmulte faris uzn de tiu granda libereco, kiun la Fundamento al ili donas, ĝi ne estas kulpo de la Fundamento, sed ĝi venas de tio, ke la esperantistoj komprenas tre bone, ke lingvo, kiu devas trati al si la vojon ne per ia potenca dekreto, sed per laborado de amasoj, povas disvolviĝi nur per tre singarda vojo de natura evolucio, sed ĝi tuj mortus, se oni volus ĝin disvolvi per kontraŭnatura kaj danĝeriga vojo de revolucio. [LR 144. El „Cirkulera Letero al ĉiuj esperantistoj“, 1908-01-18]
- 59** **LR 1908-07:** Ĉiu, kiu volas nur kompreni, komprenas ja tre bone, ke la „Fundamento“, pri kiu parolas la Bulonja Deklaracio, neniam havis la celon prezenti ian „sanktan libron“, sed ĝia

celo estas nur: *gardi la kontinuecon de nia lingvo*. [LR 142 B. Let. al Bourlet (1908-07-18), LZ II p. 216]

- 60 **LR 1911:** ... Kun la *Fundamento* ni devas esti tre singardaj; ĉar se ni ĝin rompas sen ia *tre grava bezono* kaj sen **komuna interkonsento**, tiam la tuta lingvo ruiniĝos. [LR 143. Let. al Bourlet (1911-02-17) – elstarigo en la originalo].

IV. „Prauloj“ de la Antaŭparolo

- 61 Same konstanta kiel la LR de Z pri la Antaŭparolo *post 1905* ankaŭ estas lia opinio pri la principoj de A *antaŭ 1905*. Citindaj estas precipe la Antaŭparoloj al la Fundamenta Krestomatio de 1903 kaj 1907 (FK) kaj la Aldono al la Dua Libro (ambaŭ de 1888 – DL-Ald). Ĉefe ĉi lasta montras, ke la principoj de A restis neŝanĝitaj de 1888 (!). Ni redonas tiujn tekstojn ĉi-sekve. En angulaj parentezoj ni atentigas pri la samtemaj principoj en la Bulonja Deklaracio kaj la Fundamenta Antaŭparolo. La kursivigoj estas originalaj.

1. Antaŭparolo al la Fundamenta Krestomatio 1903

a) Antaŭparolo [FK, 1-a eld. 1903]

- 62 [1] Prezente pure kondiĉan rimedon de reciproka komuniĝado [do interkonsenton], la lingvo internacia, simile al ĉiu lingvo nacia, povos bone atingi sian celon nur en tiu okazo, se ĉiuj uzos ĝin plene *egale* [FK 1.1] [plej grava estas unueco, A 1.1 kaj multloke]; kaj por ke ĉiuj povu uzi la lingvon *egale*, estas necese, ke ekzistu iaj *modeloj*, leĝdonaj por ĉiuj [FK 1.2] [„leĝdona“ – 14 fojojn en A, krome en BD]. Tio ĉi estas la kaŭzo, pro kiu, cedante al la peto de multaj esperantistoj, mi eldonis la *Fundamentan Krestomation*, kiu povos servi al ĉiuj kiel modelo de esperanta stilo kaj gardi la lingvon de pereiga disfalo je diversaj dialektoj [FK 1.3] [ripeto de la principo de unueco].
- 63 [2] Lerni la lingvon ĉiu povas laŭ ĉiuj libroj, kiujn li deziras [FK 2.1] [kp. A 5.1 – F-to ne la plej bona lernolibro]; sed ĉar multaj esperantaj libroj estas verkitaj de personoj, kiuj ankoraŭ ne posedas bone la lingvon Esperanto, kaj komencanta esperantisto ne povus rilati al ili sufiĉe kritike, tial estas dezirinde, ke ĉiu, antaŭ ol komenci la legadon de la esperanta literaturo, tralegu atente la *Fundamentan Krestomation* [FK 2.2]. Ne deprenante de la lernanto la eblon kritike proprigi al si ĉiujn riĉigojn kaj regule faritajn perfektigojn [principo de laŭorda evoluipovo], kiujn li trovas en la literaturo, la *Fundamenta Krestomatio* por ĉiam [principo de „eterneco“] gardos lin de blinda kaj senkritika alproprigo de stilo *erara* [FK 2.3].
- 64 [3] Atentan tralegon de la *Fundamenta Krestomatio* mi rekomendas al *ĉiu*, kiu volas skribi aŭ parole uzi la lingvon Esperanto [FK 3.1] [kp. A 5.4 „konstanta gvida dokumento“]. *Sed precipe atentan kaj kelkfojan tralegon de tiu ĉi libro mi rekomendas al tiuj, kiuj deziras eldoni verkojn en Esperanto* [FK 3.2]; ĉar tiu, kiu eldonas verkon en Esperanto, ne koniĝinte antaŭe fundamente kun la spirito kaj la modela stilo de tiu ĉi lingvo, alportas al nia afero ne utilon, sed rektan malutilon [FK 3.3].
- 65 [4] Ĉiuj artikoloj en la *Fundamenta Krestomatio* estas aŭ skribitaj de mi mem, aŭ - se ili estas skribitaj de aliaj personoj - ili estas korektitaj de mi en tia grado, ke la stilo en ili ne deflankiĝu de la stilo, kiun mi mem uzas [FK 4.1].⁷

L. L. ZAMENHOF, / Aŭtoro de la lingvo *Esperanto* [FK 4.2].

Varsovio, en Aprilo 1903 [FK 4.3].

b) Antaŭparolo [FK, 5-a eld. 1907]

- 66 Mi [Z] trarigardis denove la tutan Krestomation, kaj mi forigis el ĝi ĉiujn prezerarojn, kiujn mi trovis [FK-07.1] [kp. A 4.3: „permesis al mi nur korekti la prezerarojn“]. Dum la trarigardado mi trovis diversajn esprimojn, kiuj siatempe ŝajnis al mi bonaj, sed kiuj nun al mi ne plaĉas

84 _____

⁷ LR 145 A de 1906 enhavas liston de la artikoloj en FK, kiujn Z mem verkis (OV p. 557).

kaj kiujn mi volonte ŝanĝus; mi tamen tion ĉi ne faris, ĉar mi estas konvinkita, ke por verko, kiu havas la celon subtenadi unuformecon de stilo inter ĉiuj esperantistoj [principo de unueco, A 1.1 kaj multloke], severa konstanteco estas multe pli grava, ol plena perfekteco, kaj la utilo de la faritaj ŝanĝoj estus multe pli malgranda ol la malutilo, kiun ni ricevus, se mi en ĉiu nova eldono de la Krestomatio volus fari ŝanĝojn laŭ mia plej nova opinio aŭ gusto kaj se ĉiu posedanto de la Krestomatio devus timi, ke nova eldono senvalorigis la malnovan [FK-07.2] [kp. A 4.4 – A 4.6: kontinueco pli gravas ol ŝajna aŭ eĉ vera „ĝusteco“].

Ĉar la Krestomatio enhavas tre grandan kvanton da materialo, kiu estis verkita en diversaj tempoj kaj de diversaj aŭtoroj, tial ne estas mirinde, ke en la libro troviĝas kelkaj vortoj aŭ esprimoj, kiuj ne en ĉiuj lokoj sonas absolute egale (ekzemple: Jesuo kaj Jezo, Kanadujo kaj Kanado, iri returnen kaj returne, k.t.p.) [FK-07.3]. Ĉar ne venis ankoraŭ la tempo, por diri la lastan vorton pri tiuj dubaj formoj, tial mi preferis ne tuŝi tiujn duoblajn formojn, sed rigardi ambaŭ formojn kiel egale bonajn kaj uzeblajn laŭ la libera elekto de la uzantoj [FK-07.4] [kp. BD 4.5: Ĉiun ideon, kiu ne povas esti oportune esprimita per tiu materialo, kiu troviĝas en la «Fundamento de Esperanto», ĉiu esperantisto havas la rajton esprimi en tia maniero, kiun li trovas la plej ĝusta, tiel same, kiel estas farate en ĉiu alia lingvo].

L. L. Zamenhof

Varsovio, en Junio 1907.

2. Aldono al la Dua Libro [DL-Ald 1888]

- 67 [1] En mia unua libro [UL 1887] mi petis ĉiujn amikojn de l' lingvo internacia esprimi ilian juĝon pri la lingvo, kiun mi proponis, montri al mi ĉiujn erarojn, kiujn ili trovis en ĝi, kaj ĉiujn plibonigojn, kiujn ili povas proponi, kaj helpi min tiel doni al la lingvo la plej bonan formon, ĉar la finan formon mi intencis doni al la "Lingvo Internacia" ne pli frue ol en la fino de l' jaro 1888 [per DL-Ald Esperanto ricevis sian „finan formon“, konfirmitan per la F-to en 1905, kp. la vortumon en BD 2.1], pripensinte kaj provinte antaŭe ĉiujn juĝojn kaj proponojn, kiuj estus senditaj al mi ĝis tiu tempo. En la "Dua Libro" mi diris, ke por fari la lingvon libera de ĉiuj personaj eraroj, estus dezirata, ke ia instruita societo prenu en siajn manojn la sorton de l' lingvo [la „aŭtoritata centra institucio“ (Akademio) de A] kaj, aŭskultinte la konsilojn de kompetentaj personoj, ĝi donu al la lingvo la finan formon, kiu estus egale ordona [„deviga“, „leĝa“] por mi, kiel por ĉiu alia amiko de l' lingvo internacia.
- 68 [2] – [8] [Pri esploro de Amerika Filozofia Societo en Filadelfio (The American Philosophical Society), „ĉu lingvo internacia estas necesa, ĉu ĝi estas kreebla, kaj *kiel* ĝi devas esti“. La prepara komitato sub la influo de Henry Phillips, Jr proponis ŝanĝitan Esperanton].
- 69 [9] La kvar ŝanĝoj, kiujn proponas sinjoro H. Ph., estas *teorie* tre bonaj, sed mi jam mem antaŭ kelkaj jaroj pensis pri ili kaj mi trovis, ke *praktike* ili estus tre maloportunaj [kp. BD 2.2: „teoria disputado kondukos al nenio kaj ke la celo povas esti atingita nur per laborado praktika“ kaj simile multloke en LR]. Pli vastan mian juĝon pri ili kaj pri ĉiuj proponitaj ŝanĝoj mi prezentos al la kongreso, se tiu ĉi efektiviĝos [tio ne okazis; surogato fine estis UK 1 en 1905]. Al ĉiuj ŝanĝoj, kiujn la internacia kongreso de instruituloj post fonda provado trovos necesaj, —mi jam antaŭe donas mian plenan konsenton [rezigno pri aŭtoraj rajtoj, kp. BD kaj A 1.2: la internacia komunumo de la ŝtatoj „havos la rajton fari en la fundamento de la lingvo unu fojon por ĉiam ĉiujn deziritajn ŝanĝojn, se tiaj ŝanĝoj montriĝos necesaj“].
- 70 [10] Sciigante la amikojn de l' lingvo internacia pri la intencita [sed fine ne okazinta] internacia kongreso [de la "Amerika Filozofia Societo"], mi devas sciigi ilin, ke la tuta sorto de l' lingvo internacia de nun transiras en la manojn de l' kongreso, kaj la fina formo, kiun la kongreso donos al la lingvo, devas esti leĝdonanta [„leĝodananta“, 14 fojojn en A] por ĉiuj amikoj de l' "Lingvo internacia", se la kongreso eĉ trovus necesaj *ŝanĝi la lingvon ĝis nerekonbleco* [kp. la CirkLet pri Neologismoj (1906) tuj poste]. Mia rolo nun estas finita, kaj mia persono tute foriras de l' sceno [kp. A 3.3: kaj [Z] petas, ke la okuloj de ĉiuj esperantistoj estu ĉiam turnataj ne al li, sed al tiu ĉi libro].

- 71 [11] [...] la *aŭtoro* nun ĉesigas je eterne sian laboradon. Ĉion, kion mi de nun faros aŭ skribos, mi ĝin ĉion faros jam kiel simpla privata amiko de la lingvo internacia havante nek pli da kompetenteco, nek pli da moralaj aŭ materialaj privilegioj, ol ĉiu alia [kp. BD].
- 72 [12] Sed por ke la lingvo internacia povu fariĝi de nun tute sendependa de mia persono, kaj ke ĝi povu tute bone kaj regule riĉiĝi, vastiĝi kaj iri antaŭen, ĉu mi povos ankoraŭ labori por ĝi, aŭ ne, — mi donos tie, unu fojon por ĉiam, respondojn je kelkaj demandoj tuŝantaj la lingvon kaj ĝian estontecon.
- 73 [13] 1) La lingvo internacia restas senŝanĝa en tiu formo, en kiu ĝi estas proponita de mi; fari en ĝi iajn laŭvolajn ŝanĝojn mi de nun jam ne havas la privilegion; tiu ĉi privilegio apartenas al la internacia kongreso de instruituloj, kiu estas esperata pro la iniciativo de la Amerika Filozofia Societo; se la intencita kongreso ne efektiviĝos, tiam poste (sed ne antaŭ kvin jaroj de nun) la amikoj de l' lingvo internacia faros mem internacian kongreson, kiu havos la privilegion fari en la lingvo ŝanĝojn kaj bonigojn [okazis nur en 1905].
- 74 [14] – [15] Pri tempaj tabelvortoj („kiam“ anstataŭ „kian“ k.t.p.) kaj h-skribo, vd. en la koncernaj ĉapitroj].
- 75 [16] 4) La vortaro, kiu estas aldonita al mia unua broŝuro [UL 1887], estas ne plena, kaj la leganto ne miru, se li multajn vortojn en ĝi ne trovas. Sed mi ne havis la intencon eldoni *aŭtore* plenan vortaron kaj krei laŭ mia persona plaĉo la tutan lingvon de l' kapo ĝis la piedoj. Ĉar unue — la kreado de tute plena vortaro estas laboro ne ebla por unu homo, ĉar la nombro de l' vortoj en lingvo de l' homoj estas senfina, kaj se kun ĉiu vorto oni devus atendi, ĝis mi ĝin kreos, tiam la lingvo neniam estus finita kaj ĉiam estus en dependo de mia persono; due — en tia grava afero, kiel lingvo tutmonda, la persona juĝo kaj decidoj de unu homo devas havi rolon eble plej malgrandan, ĉar unu homo sur ĉiu paŝo eraras. Unu homo tie povas esti nur iniciatoro sed ne kreanto. Lingvo tutmonda devas esti pretigata paŝo post paŝo, per la kunigita laborado de la tuta civilizita mondo. Por ke la lingvo povu regule, unuforme kaj unuvoje progresadi malgraŭ la disjetita laboro de malsamaj personoj en malsamaj lokoj de la tuta mondo, oni devis krei komunan fundamenton [!], sur kiu ĉiuj povus labori. Tia komuna fundamento por la "Lingvo internacia" devas esti mia unua broŝuro ("Lingvo internacia. Antaŭparolo kaj plena lernolibro"), kiu havas en si la tutan gramatikon de la lingvo kaj sufiĉe grandan nombron da vortoj [poste laŭ sama principo FG, FE kaj UV]. Tio ĉi estas la unua kaj la lasta *persona* vorto en la afero de l' lingvo internacia. Ĉio cetera devas esti kreata de la homa societo kaj de la vivo, tiel kiel ni vidas en ĉiu el la vivantaj lingvoj. Ĉiu, kiu ellernis la diritan "fundamenton", povas kuraĝe diri, ke li konas la lingvon internacian tute, ke li konas ĝin ne malpli bone ol la aŭtoro aŭ ol iu alia. Ĉar en ĉio, kio en la dirita broŝuro ne estas trovata, kompetenta devas esti de nun ne la aŭtoro aŭ ia alia persono, — la solaj kompetentaj nun devas esti talento, logiko, kaj la leĝoj [!] kreitaj de la *plej granda parto* de la verkantoj kaj parolantoj [lingvo kiel deviga interkonsento de kolektivo].
- 76 [17] *Se ia vorto ne estas trovata en la vortaro, kiun mi eldonis, kaj oni ĝin ne povas fari mem laŭ la reguloj de la internacia vortfarado* [do laŭ la posta R 15], *nek anstataŭigi per alia esprimo*, — *tiam ĉiu povas krei tiun vorton laŭ lia persona plaĉo*; tiel ankaŭ se naskiĝus ia demando stilistika aŭ eĉ gramatika, ne decidita klare en mia unua broŝuro,—ĉiu povas ĝin decidi laŭ sia juĝo; kaj se vi volas scii, ĉu vi bone decidis tiun demandon, turnu vin ne al mi, sed rigardu, kiel tiun demandon decidis la *plejmulto* de l' verkantoj. *Ĉiu vorto, ĉiu formo, kiu ne estas rekte kontraŭ la jam kreita gramatiko kaj vortaro, aŭ kontraŭ la logiko aŭ la leĝoj enkondukitaj de la plejmulto de l' uzantoj*, — *estas tute bona*, tute egale ĉu ĝi plaĉos al mi persone aŭ ne. La verkoj, kiujn mi eldonos persone, ne devas havi pli da kompetenteco, ol la verkoj de ĉiu alia. Kaj poste, kiam la lingvo sufiĉe fortiĝos kaj ĝia literaturo sufiĉe vastiĝos, tiam ankaŭ tio, kio estas en mia unua broŝuro, devos perdi ĉian signifon, kaj sole kompetentaj tiam devos esti la leĝoj ellaboritaj de la plejmulto. Per unu vorto — la lingvo internacia devas vivi, kreski kaj progresi laŭ la samaj leĝoj, laŭ kiaj estis ellaborataj ĉiuj vivaj lingvoj, kaj tiu formo, kiun mi donis al ĝi, tiu gramatiko kaj vortaro, kiujn mi prezentis, devas esti sole fundamento, sur kiu estos ellaborata la efektiva lingvo internacia de l' estonteco.

- 77 [18] Se mi senigas min nun je ĉiaj personaj privilegioj, kaj fordonas ilin tute al la publiko, mi ĝin faras ne pro malvera modesteco, sed ĉar mi havas la profundan kredon, ke tion postulas la interesoj de la afero, kiu alie ne povus regule kaj rapide vastiĝi kaj ĉiam estus en dependo de unu persono kun liaj eraroj. Nur viva konkursa laboro, ĉe kia ĉio pli bona iom post iom elpuŝas la malpli bonan, — povas doni efektive bonan kaj vivipovantan lingvon internacian.
- 78 [19] Multaj kredeble timos, ke danke tiun vastan liberecon la lingvo internacia baldaŭ disfalos en multaj malsamaj lingvoj. Sed kiu konas iom la historion de la lingvoj, tiu komprenos, ke tiu timo estas tute senfonda, ĉar ni ĉiuj laboros sur unu fundamento, kaj tiu fundamento, enhavante la tutan gramatikon kaj la pli grandan parton de l' vortoj, kiuj en la parolado estas renkontataj la plej ofte, havos en la lingvo internacia tian saman signifon, kiun en ĉiu lingvo havis tiu lingva materialo, kiu estis en ĝi en la komenco de regula skriba literaturo: estis preta gramatiko, estis granda kolekto da vortoj, sed multaj vortoj ankoraŭ malestis. Tiuj ĉi vortoj estis kreataj unu post unu, laŭ la kreskanta bezono, kaj malgraŭ ke ili estis kreataj dise de malsamaj personoj, sen ia kondukanto aŭ leĝdonanto, la lingvo ne sole ne disdividiĝis, sed kontraŭe, ĝi ĉiam pli unuformiĝis, la dialektoj kaj provincialismoj iom post iom perdiĝis antaŭ la fortiĝanta komuna literaturo. Ke mia unua broŝuro prezentas fundamenton sufiĉe fortan, kaj ke la fundamenta vortaro enhavas nombron da vortoj sufiĉan kaj tiel grandan, ke se oni volas, oni povas eĉ tute libere esprimi siajn pensojn sen ia kreado de novaj vortoj,—montras la fakto, ke en la tuta "Dua Libro" vi ne renkontas eĉ unu nove kreitan vorton! (vi renkontos tie, vere, multajn vortojn, kiujn vi ne trovas en la fundamenta vortaro, sed tio ĉi estas vortoj ne nove kreataj, sed nur tiaj, kiujn mi danke la gramatikon (C. 7.) ne bezonis presi en la vortaro). Oni devas memori, ke ĉiu lingvo servas por esprimi niajn pensojn, sed ne por senpense traduki el aliaj lingvoj; oni devas tial peni esprimadi siajn pensojn per la jam estantaj vortoj kaj kreadi novajn vortojn nur tie, kie ĝi estas efektive necesa,—kaj tiam la vortoj nove kreataj estos nur malofte disĵetitaj inter la multo da vortoj jam konataj kaj povos facile aliĝi al la lingvo kaj riĉigi ĝin ne perdigante ĝian unuformecon.
- 79 [20] (1) Tiel, danke la unu gramatikon kaj la unu formon de la plej granda parto de l' vortoj, la lingvo internacia havos jam de l' komenco unu formon ĉe ĉiuj uzantaj ĝin. (2) Nur tiuj vortoj, kiuj en la fundamenta vortaro ne estas trovataj, en la unua tempo estos malegale kreataj de malsamaj aŭtoroj. (3) Sed ĉar unue tiaj vortoj estos renkontataj nur disĵetite inter la multo da vortoj jam konstantaj, kaj due la nombro de tiaj malegale sonantaj vortoj ankoraŭ pli malgrandiĝos danke la komunan fonton, el kiu la aŭtoroj prenadus la novajn vortojn (la plej gravaj eŭropaj lingvoj), — tial tiuj "novaj" vortoj prezentos nenion alian ol provincialismojn de la unu lingvo internacia. (4) Tiaj provincialismoj estis en granda nombro en ĉia alia lingvo, kaj kun la vastiĝado de la skribata literaturo ili komencis perdiĝi. (5) Tio sama estos ankaŭ en la lingvo internacia, sed ĉar la lingvo internacia pli dependas de la volo de l' homoj, ol de aliaj kondiĉoj, — tiu proceso de unuformiĝado iros en ĝi multe pli rapide. (6) La vortoj kreataj malfeliĉe baldaŭ perdiĝos, kaj la vortoj feliĉe kreataj restos kaj eniros en la lingvon; la vortoj egale feliĉe kreataj sed malegale sonantaj — kelkan tempon batalos inter si kiel sinonimoj, sed jam post mallonga tempo ni vidos, ke unu el tiuj formoj estas uzata pli ofte kaj de pli granda parto de verkantoj, ol ĉiuj aliaj formoj, — kaj baldaŭ la unua formo elpuŝos ĉiujn ceterajn formojn, kiuj post kelka tempo simple mortos de neuzado. (7) Tiel ju pli energie vastiĝos kaj riĉiĝos la literaturo de la lingvo internacia, des pli baldaŭ ni havos unuforman pli malpli plenan vortaron.
- 80 [21] Tiuj, kiuj volas labori super la lingvo internacia, skribi verkojn en tiu lingvo etc. — povas nun diri kuraĝe, ke ili havas en la manoj *plenan vortaron*, ĉar povante ĉian ankoraŭ ne kreitan vorton krei laŭ ilia plaĉo, anstataŭ atendi, ĝis *mi* ĝin kreos, ili povas nun esprimi en la lingvo internacia *ĉion*, kion ili volas. Tio ĉi estus ne ebla en la okazo, se mi volus mem eldoni plenajn vortarojn: ĉar kiom ajn mi laborus, ĉiam danke la senfinco de la homa vortaro restus ankoraŭ multtego da vortoj ne kreataj, kaj tiuj, kiuj devus ilin uzi, ne sciis kion fari, ĉar krei ilin mem estus ne permesita.
- 81 [22] Sed nun restas unu ŝajne tre grava demando: se mi skribas al iu en la lingvo internacia kaj mi devis kelkajn vortojn krei mem, sed mi volas havi la certon, ke la adresito *tute bone*,

vere kaj klare komprenos la vortojn, kiujn mi kreis, — kion mi tiam devas fari? La respondo estas tre simpla: fari tion saman, kio estas farata ĉe la uzado de ĉia alia lingvo, se ia por ni necesa vorto en tiu lingvo aŭ tute ankoraŭ ne ekzistas, aŭ ne estas ankoraŭ de ĉiuj egale uzata aŭ konata,—t.e. *apud la vorto nove kreita meti en kuneteniloj (...) la tradukon de tiu vorto en ia alia lingvo, en kiu tiu vorto jam ekzistas*. Kiun lingvon vi uzos por tiu celo, estas por la afero tute egala, se vi nur pensas, ke tiu lingvo estas komprenebla por via adresito, aŭ ke li havas sub la mano aŭ facile povas havi vortaron de tiu lingvo. Sed estus dezirate, ke ĉiuj amikoj de la lingvo internacia uzu en tiaj okazoj *unu* lingvon, kaj por tio mi proponas la lingvon francan, ĉar tiu ĉi lingvo en nia tempo en multaj sferoj ankoraŭ havas la rolon de lingvo internacia. *Sed tute ne estas postulata, ke vi aŭ via adresito sciu la lingvon francan*, ĉar la vorto devas esti elskribata el la franca vortaro sen ia ŝanĝo, en tiu formo, en kiu ĝi estas trovata en la vortaro; estas nur necese, ke la skribanto kaj la ricevanto havu sub la mano francan vortaron (se ili ne pli volas uzi alian lingvon).

82 [23] – [34] [ne redonita tie ĉi].

V. Cirkulera Letero al la ... LK pri Neologismoj (1906)

83 Je 1906-11-22 Zamenhof sendis al la prezidanto de la LK, Boirac, „Cirkuleran Leteron al la Membroj de la Esperantista Lingva Komitato pri Neologismoj“ kun la peto plusendi ĝin al la membroj kaj voĉdonigi ilin pri la prezentitaj proponoj ŝanĝi la Fundamenton laŭ la vojo de alineo 8 de la Antaŭparolo („formoj novaj“, en la lingvaĵo de Z „neologismoj“). Z enkondukis sian proponon per klarigo pri A 7 kaj A 8, preparita jam por la kongreso en Bulonjo, sed tie ne prezentita. Ĉi poste ni dokumentas tiun klarigan parton el la Cirkulera Letero.⁸

I-a Parto.

{...} Ĉu Esperanto devas esti reformata? Unuj respondas tiun ĉi demandon per absoluta « jes », forgesante, ke tio ĉi enkondukus mirindan ĥaoson en nian aferon kaj ke, por bone progresi, nia afero bezonas antaŭ ĉio severan konstantecon kaj unuecon ; aliaj respondas per absoluta « ne », forgesante, ke porĉiama rigidiĝo estus neprudenta.

Ambaŭ diritaj partioj estas pravaj kaj ambaŭ ankaŭ estas nepravaj ; ĉar ia a b s o l u t a respondo por la supre dirita demando en nia afero ne povas kaj ne devas ekzisti. Ni devas trovi vojon m e z a n , kiu de unu flanko gardus nin kontraŭ ĉiuj danĝeroj de « rompadado », kaj de la dua flanko donus al ni la eblon forigi el nia lingvo tiujn kelkajn maloportunajn punktojn, kiuj en la tempo de la kreado de la lingvo ne estis rimarkitaj, malgraŭ la plej zorga kaj plej longa elprovado, kaj kiujn elmontris nur poste la vasta multejara kaj multepersona praktika uzado.

Ĉu ekzistas tia meza vojo, kiu de unu flanko gardus nin kontraŭ ĉia rompadado de la unueco de nia lingvo kaj de la dua flanko donus al ni la eblon perfektigi ĝin ? Jes, tia vojo ekzistas. Per kelkaj vortoj mi jam parolis pri ĝi en la antaŭparolo al la « Fundamento de Esperanto »; nun mi volas klarigi mian ideon pli detale. Mi intencis tion ĉi fari en la Bulonja kongreso, sed bedaŭrinde mi devis tion ĉi prokrasti.

II-a Parto.

Antaŭ ĉio ni devas unu fojon por ĉiam fiksi konstantan kaj por ĉiam severe netuŝeblan f u n d a m e n t o n por nia lingvo (la legantoj scias, ke tiun fundamenton la esperantistoj jam fiksas per la « Deklaracio » akceptita en⁹ la Bulonja kongreso). Dank'al la decido, ke la esperantistoj ne¹⁰ faros eĉ la plej malgrandan ŝanĝon en la Fundamento de Esperanto, ni

84

⁸ Cit. laŭ LZ I 300-309. La Cirkulera Letero ampleksas tri partoj, el kiuj ni represas nur po duonon de la I-a kaj II-a parto.

⁹ Unua redakto: “de”.

¹⁰ Antaŭe: “neniam”.

povas nun esti tute certaj, ke nia lingvo neniam disfalos kaj ĉio ĝis nun farita kaj akirita¹¹ neniam perdos sian valoron.

Sed farante nenian ŝanĝon kaj nenian *e l ĵ e t o n* el la ĝisnuna lingvo, ni havas tamen la rajton *a l d o n i* al ĝi diversajn novajn vortojn aŭ formojn¹² ne sole por la ideoj, kiuj mankis en niaj vortaroj, sed ankaŭ por tiaj ideoj, kiuj jam ekzistis en la vortaroj. Jen tiuj ĉi novaj vortoj kaj formoj¹³ savos la tutan situacion kaj donos al ni la eblon interkonsentigi la praktikan *p e r f e k t i g o n* de nia lingvo kun ĝia plej severa *n e t u ŝ e b l e c o*.

[302] Se ni bone kaj mature esploros nian tutan lingvon kaj ĉiujn reformajn proponojn, faritajn en la daŭro de la pasintaj 19 jaroj, ni facile rimarkos, ke ĉiujn ĝis nun faritajn reformajn proponojn oni povas dividi en la sekvantajn 5 kategoriojn :

a) La unua (plej granda) kategorio prezentas reformojn, kiuj estas nur personaj kapricoj de tute nespertaj personoj kaj nur al siaj aŭtoroj ili ŝajnas plibonigoj, sed al la plimulto de ĉiuj aliaj esperantistoj ili aperas nur kiel *m a l p l i b o n i g o j* de la lingvo. Tiun ĉi kategorion da reformoj ni sekve simple devas absolute forĵeti.

b) La dua kategorio prezentas reformojn, kiuj per si mem eble estus bonaj, sed kiuj tuŝas ne speciale la lingvon Esperanto, sed diversajn demandojn *ĝ e n e r a l a j n*, por kiuj oni eble iam *p o s t e* povos komenci propagandon tute *a p a r t a n*, sed kiujn miksi kun la afero *E s p e r a n t a* ni absolute ne devas. Enkonduko de lingvo internacia estas jam per si mem afero tre granda, grava kaj malfacila, kaj se ni volos ĝin ankoraŭ pli malfaciligi per almikso de diversaj aliaj demandoj, tiam ni nenion atingos. Al tiu ĉi kategorio da reformoj apartenas ekzemple skribado stenografia anstataŭ litera, ŝanĝo de la formo de la literoj, aŭ almenaŭ forigo de la streketoj kaj punktoj, kiuj mal- oportunigas la skribadon (ekzemple en « t », « i » k.t.p.), forigo de grandaj vortkomencaj literoj, filozofia precizigo de la senco de ĉiuj vortoj k.t.p. Al tiu ĉi kategorio apartenas ankaŭ la postulo doni anstataŭ la literoj supersignitaj iajn literojn novajn, aliformajn, kiuj liberigus de la maloportuna uzado de signetoj kaj de superflua skribado de « h ». Tiun ĉi kategorion da reformoj ni en la nuna tempo devas kompreneble lasi tute sen atento.¹⁴

c) La tria kategorio prezentas reformojn, kiuj¹⁵ estas destinitaj nur por plaĉi al la nekompetenta publiko aŭ al la neesplorablemaj poliglotaj kritikistoj kaj fari bonan kaj allogan impreson sur la *n e - e s p e r a n t i s t o j n*, sed kiuj prezentas nenian oportunajon aŭ prezentas eĉ rekte grandan maloportunaĵon por tiuj, kiuj fervore *u z a s* Esperanton kaj kiuj bezonas, ke Esperanto esprimu iliajn pensojn *n e i e l*, sed *p e r f e k t e*. Tiu ĉi kategorio

¹¹ Unua redakto: “ĉiuj ĝisnunaj verkoj Esperantaj”.

¹² “aŭ formojn” aldonita per la dua redakto.

¹³ “kaj formoj” aldonita per la dua redakto.

¹⁴ Unua redakto: „Neniu sekve, krom la aŭtoroj dubos, ke“; “kompreneble” aldonita en la dua redakto.

¹⁵ Unua redakto ekde la unua frazo sub c) „La tria kategorio prezentas reformojn, kiuj ...“: „estis destinitaj nur por fari bonan kaj allogan impreson sur la varbotajn *n e - e s p e r a n t i s t o j n*, sed prezentas nenian [303] oportunajon por la jam varbitaj *u z a n t o j* de Esperanto. Tiuj ĉi reformoj sekve povas havi ian valoron nur en la periodo de *p r o p a g a n d o*, sed havas absolute nenian signifon en la periodo de *p r a k t i k a u z a d o*. Ekzemple al varbotaj ne-esperantistoj eble povus pli plaĉi, se la vortaro estus tute homogena kaj konsistus ekzemple nur el radikoj romanaj, aŭ se el ilia nacia lingvo estus prenite pli da radikoj ol el la aliaj lingvoj, aŭ se anstataŭ „elpensitaj » vortoj ekzistus nur vortoj „naturaj » k.t.p. — Sed por la personoj, kiuj jam ellernis kaj uzas la lingvon, estas ja tute egale, ĉu ili devas diri « blinda » aŭ « ceka », « hundo » aŭ « kano », « tuj » aŭ « imediate » k.t.p. Al tiu ĉi kategorio da reformoj, taŭgantaj nur por la unua periodo, sed havantaj nenian valoron por la dua periodo de Esperanto, apartenas interalie la postuloj terure malriĉigi la sonaron de la lingvo, elĵetante el ĝi kelkajn tre gravajn sonojn nur tial, ke en kelkaj lingvoj ili ne ekzistas (kvankam la membroj de tiuj nacioj tre facile ilin lernas kaj poste uzas sen ia malfacileco), aŭ elĵetante kelkajn tre gravajn kaj belajn sonojn nur tial, ke la plimulto da presejoj ne mendis ankoraŭ por ili presliterojn supersignitajn kaj estas devigataj presi ilin per „ h ». Neniu sekve dubos, ke ankaŭ tiuj ĉi reformoj, kiuj por la estontaj uzantoj de Esperanto ne sole havos nenian valoron, sed eĉ ŝajnos al ili ridindaj, nun en la dua periodo de Esperanto absolute devas esti forĵetitaj.“

estas por ni la plej danĝera, ĉar por multaj esperantistoj ne sufiĉe spertaj aŭ tro sentemaj por la kritiko ĝi per sia ŝajna scienceco estas tro alloga kaj tro facile tiras ilin al vojoj tre danĝeraj. Al tiuj esperantistoj [304] mi ripetas kaj neniam ĉesos ripetadi la sekvantan tre gravan regulon: memoru ĉiam, ke Esperanto devas sin alkonformigi ne al la gustoj de ĝiaj flankaj **rigardantoj**, sed al la oportuneco de ĝiaj efektivaj **uzantoj** ! Se Esperanto estos bona per si mem, tiam ĝi pli aŭ malpli frue venkos per sia boneco ; sed se ĝi elĵetos el si diversajn gravajn punktojn i n t e r n a j n nur por fari allogan impreson e k s t e r a n , ĝi estos simila al sapa veziko, kiu kelkajn minutojn plaĉas al la rigardantoj, sed baldaŭ krevas kaj malaperas. Ekzemple ĉar kelkaj sonoj prezentas (nur en la komenco !) kelkan malgrandan malfacilaĵon por tiu aŭ alia nacio, oni proponas simple elĵeti ilin ; ĉar la uzado de la artikolo prezentas en la komenco malfacilaĵon por slavoj, oni proponas simple elĵeti la artikolon ; ĉar la uzado de la akuzativo prezentas en la komenco kelkan malfacilaĵon por angloj kaj francoj, oni proponas simple elĵeti ĝin ; al la poliglotoj ne plaĉas, ke Esperanto havas kelkan nombron da vortoj arte kreitaj, kiujn ili devus lerni — oni simple elĵetu ilin kaj anstataŭigu per vortoj prenitaj el iu ekzistanta lingvo. Tre facilaj solvoj ! Sur tiuj ĉi facilaj solvoj estas bazitaj kelkaj novaj projektoj, kiuj volis konkuradi kun Esperanto kaj kiuj, tute ne dezirante doni ian praktike elprovan, vivipovan kaj ĉiubezone uzeblan l i n g v o n , volis nur doni projekton, kiu farus bonan i m p r e s o n . Sur tiuj ĉi facilaj solvoj kaj sur tiu ĉi deziro plaĉi al la senspertaj kritikistoj estis ankaŭ bazita — mi sincere tion ĉi konfesas — mia projekto de reformoj en 1894, kiun kelkaj personoj trovas « bonega », sed kiun mi mem trovas nun... terure abomeninda ! Ĉar pli vasta praktika elprovado baldaŭ montris al mi, kia sentaŭga senvivaĵo Esperanto fariĝus, se mi farus la frenezan paŝon kaj — por plaĉi al la eksteraj rigardantoj — mi elĵetus el la lingvo tiujn punktojn, kiuj estas por ĝi interne necesaj.

Elĵeto de gravaj sonoj farus la lingvon ne sole ne harmonia, [305] sed tre malriĉa kaj ofte tute ne uzebla ; elĵeto de la artikolo (kies malfacileco ne estas granda, ĉar nia lingvo ja permesas ne uzi la artikolon) estus tute kontraŭnatura, ĉar ni scias, ke el la lingvoj, kiuj posedis artikolon, neniu iam ĝin perdis, sed el la lingvoj, kiuj ne havis artikolon, multaj ĝin perforte devis krei al si (ekzemple ĉiuj lingvoj romanaj, la lingvo bulgara k.t.p.) ; elĵeto de la akuzativo farus la lingvon tute ne uzebla, ĉar neniu kultura lingvo povas ekzisti sen akuzativo (kelkaj lingvoj ne havas akuzativon en siaj substantivoj kaj ilia fleksebleco multe suferas de tio ĉi, kaj tamen eĉ i l i ne povis elĵeti la akuzativon en la pronomoj !) ; la ellernado de kelka nombro da vortoj arte faritaj por neniu estas malfacila, kaj tamen ili prezentas grandan oportunecon ; homogeneco (unufonteco) de ĉiuj vortoj de la lingvo estas ne sole tute superflua (ĉar por la uzantoj de la lingvo estas ja tute egale, ĉu ili diras « blinda » aŭ « ceka », « hundo » aŭ « kano » k.t.p.), sed ĝi estus eĉ rekte danĝera, ĉar ĝi tro multe sklavigus ĉiujn popolojn al la popoloj romanaj, kio pli aŭ malpli frue elvokus tro grandan kaj justan proteston kontraŭ nia lingvo. — Sekve reformoj de la tria kategorio, malgraŭ ilia alloga eksteraĵo, prezentus nur rektan malbonigon de la lingvo kaj pri ili ni paroli ne bezonas.

d) La kvara kategorio prezentas reformojn, kiuj per si mem eble efektive prezentus¹⁶ kelkan plibonigon, sed kies valoro estas tiel malgranda, ke ili certe ne meritas, ke pro ili oni faru ian ŝanĝon en la lingvo. Sekve ankaŭ pri tiu ĉi kategorio da reformoj ni povas tute ne paroli.

e) Tiamaniere restas nur unu tre malgranda kvina kategorio da reformoj, kiuj prezentas plibonigon ne sole e f e k t i v a n kaj s e n d u b a n , sed ankaŭ sufiĉe g r a v a n por la praktika uzado de la lingvo kaj kiuj sekve devas esti enkondukataj en la lingvon.¹⁷ Sed la

¹⁶ Unua redakto: “prezentas”.

¹⁷ Unua redakto ĝis frazofino: “en la nuna momento, kiam la lingvo komencas sian duan periodon de [306] ekzistado, la periodon de porĉiama praktika uzado”.

nombro de tiuj ĉi efektive reformindaj vortoj kaj formoj estas tre malgranda¹⁸. Kion do ni devas fari kun ili? Ĉu ni devas fari en la lingvo certan nombron da ŝanĝoj?¹⁹

Ne, absolute ne! Ĉar Esperanto estas tiel konstruita, ke ne sole ĉiu vorto, sed ankaŭ ĉiu gramatika formo prezentas nur ereton de la vortaro, tial ni bezonas nur krei kelkan nombron da²⁰ novaj vortoj, kiuj ne faros eĉ la plej malgrandan tuŝon en nia Fundamento, ĉar ili ne anstataŭos la maloportunajn²¹ malnovajn vortojn, sed ekzistos nur paralele kun ili, kiel sinonimoj, kiuj ekzistas ja en granda nombro²² en ĉiu lingvo — kiel neologismoj, kiuj kredeble iom post iom elpuŝos la malnovajn formojn kaj faros el ili arĥaismojn, tamen neniam nuligos, neniam senvalorigos ilin. En ĉiuj estontaj lernolibroj kaj vortaroj de nia lingvo kaj en ĉiuj novaj eldonoj de la ĝis nun jam verkita lernolibroj kaj vortaroj la novaj vortoj kaj formoj estos presataj ne anstataŭ la malnovaj, sed nur krom la malnovaj, samtempe kun la malnovaj (aŭ tabelo de la novaj vortoj kaj formoj estos simple aldonata al la libroj en formo de aparta folieto)²³. La novaj²⁴ vortoj estos aldonitaj al la Fundamento, kaj la estontaj esperantistoj krom la novaj formoj lernos²⁵ ankaŭ la malnovajn, kiuj eĉ ne estos por ili superflujaj, ĉar ili povos de tempo al tempo uzadi²⁶ ilin (kiam ili volos uzi stilon iom « antikvan », aŭ kiam ili volos pli akcenti la vortojn; ekzemple: « mi estas (t.e.: estas) nevidata, sed mi tie ĉi²⁷ estas »²⁸).

Sekve la estontaj uzantoj de Esperanto havos nenian novan ŝarĝon, ĉar kiu ellernis la kelkajn milojn da vortoj de nia [307] lingvo²⁹ tiu ja certe ne plendos, se li devos lerni ankoraŭ kelkajn dekojn aŭ eĉ kelkajn centojn da vortoj³⁰; en la lingvo estos farita nenia ŝanĝo aŭ rompo; neniu el la jam eldonitaj verkoj perdos sian valoron k.t.p. Kaj tamen kian grandegan gajnon ni havos! Dank'al la malmultaj novaj vortoj³¹ kaj formoj³² ni ne sole fermos por ĉiam la buŝon al ĉiuj malkontentuloj, ni ne sole forigos ĉiujn disputojn, ni ne sole forigos la glavon de Damoklo, kiu sub la formo de timataj venontaj ŝanĝoj konstante pendas super niaj verkistoj kaj paralizas ilian energion, sed — kio estas la plej grava — nia lingvo fariĝos multe pli eleganta, oportuna kaj fluanta³³, ĉar la novaj³⁴ vortoj estos ĝuste tiuj, kiuj estas uzataj la plej ofte kaj per sia maloportuneco aŭ longeco faras la paroladon Esperantan neoportuna kaj lama.³⁵

¹⁸ Unua redakto: “kaj ĉe matura esplorado ne superas la ciferon de ĉirkaŭ 100“, forstrekita en la fina redakto.

¹⁹ Unua redakto: “100 ŝanĝojn“.

²⁰ Unua redakto: “ĉirkaŭ 100“.

²¹ En la dua redakto forstrekita: “100“.

²² Antaŭe: “amaso“.

²³ Teksto en krampoj aldonitaj en la dua redakto.

²⁴ Forstrekita: “100“.

²⁵ Antaŭe: “lernados“.

²⁶ “oportune“ antaŭ „uzadi“ forstrekita.

²⁷ “tie ĉi“ aldonita.

²⁸ Dua ekzemplo „; kiel oni povas ne ami tan (t.e.: tian) homon, tian homon!“ forstrekita.

²⁹ Unua redakto: “2.600 vortojn de la nuna Fundamento“.

³⁰ Unua redakto: „anstataŭ 2.600 devos lerni 2.700 vortojn“.

³¹ Antaŭe: „cent novaj vortoj“.

³² Teksto de la semikolo ĝis tie ĉi aldonita per la dua redakto.

³³ Antaŭe: “fluanta“.

³⁴ “cent“ antaŭ “novaj“ forstrekita.

³⁵ En la unua redakto sekvis jena alineo, forstrekita per la dua: “Nun mi prezentos al vi la tabelon de tiuj ĉirkaŭ cent novaj vortoj, kiujn mi proponas enkonduki en nian lingvon kaj aldoni al nia Fundamento. Mi tamen atentigas vin, ke tiu ĉi tabelo estas nur provizora, por ke la esperantistoj povu fari al si proksimuman ideon pri la karaktero de la neologismoj kaj povu decidi la demandon en principo. Kiam en principo la kongreso akceptos la projekton de neologismoj, tiam ĝi elektos komitaton el kelkaj plej kompetentaj personoj, kiuj en la daŭro de tuta jaro esploros la tutan tabelon teorie kaj praktike, elfetos tiujn neologismojn, kiuj montriĝos nebonaj, aldonos diversajn aliajn, kiuj montriĝos utilaj, kaj al la sekvonta kongreso la komitato prezentos por fina aprobo tabelon tute definitivan, kiu de tiu momento estos oficiale aldonita al la „Fundamento de Esperanto“.“

La enkonduko de certa nombro da neologismoj donos al ni ankoraŭ la sekvantan gravan gajnon : ĝis nun diversaj malkontentuloj diradis, ke la praktika uzado montris en Esperanto diversajn gravajn malbonaĵojn, kiujn la esperantistoj, timante disfalon, nun jam ne povas [308] forigi, kaj tial la malkontentuloj « estas devigataj krei novajn lingvojn » ; la ŝanĝo de kelkaj formoj per vojo de neologismoj montros al la mondo, ke Esperanto, timante nenian disfalon, povas tre facile forigi tiujn punktojn, kiuj montriĝis efektive malbonaj. Tial, se Esperanto eĉ estus absolute perfekta, ni devus intense fari en ĝi kelkajn ŝanĝojn, por fari savantan oferdonon al la dio de malpaco kaj fermi la buŝon al la kriantoj, al kiuj ni povos nun ĉiam respondi : « Se Vi certigas, ke Via kritiko estas ne Via persona kaprico, sed efektive "tre grava malbonaĵo", pri kiu "la tuta mondo konsentas", tiam Vi povas ja prezenti Vian proponon al la Lingva Komitato, kiu enkondukos Vian proponon per vojo de neologismoj. »

La frazo, ke « tio aŭ alia ne povas esti enkondukita per neologismoj, sed postulas reformon roman » , estus ne vera, ĉar per la sendanĝera vojo de neologismoj ni povas enkonduki ĉion, eĉ en tia okazo, se ĝi postulus ŝanĝon de la formoj jam ekzistantaj ; la diferenco estas nur tiu, ke plibonigojn de la lasta kategorio oni devos fari ne per unu fojo, sed per du fojoj. Ekzemploj : 1° Imagu al Vi, ke la Lingva Komitato venis al la konvinko, ke la ĝisnuna « g » ne predevas esti elparolata kiel « ĝ » (kiel opinias kelkaj esperantistoj, kvankam mia opinio estas tute alia) ; kiel tiam agi ?

Decidi per unu fojo, ke « g » povas esti elparolata « ĝ » oni ne povas, ĉar tio ĉi donus kolizion kun la formo jam ekzistanta kaj sekve enportus konfuzon en la lingvo. Sed tiam oni povas agi en la sekvanta maniero : oni unue liberigas la literon « g », decidante, ke oni ĝin povas skribi ankaŭ per la vakanta kaj senkolizia « q » — kaj post kelka serio da jaroj, kiam la « g » jam estos malaperinta el ĉiuj verkoj Esperantaj kaj forgesita, oni decidos, ke la nun vakanta kaj jam nenian kolizion donanta « g » devas esti elparolata kiel « ĝ ». 2° Imagu al Vi, ke montriĝis necesa (?), ke la multenombro de substantivoj finiĝu per « i » [309] anstataŭ « oj » ; tiam oni agas en la sekvanta maniero : unue oni liberigas la « i » de la infinitivo, decidante, ke la infinitivo povas finiĝi ankaŭ per « ar » ; kiam la « i » de la infinitivo estos jam forgesita, tiam oni enkondukos ĝin por la multenombro. {...}

D. La Akademio

I. Superrigardo

- 84 La Antaŭparolo ne mencias la **terminon** „Akademio“, sed nomas ĝin „aŭtoritata kaj nedisputebla institucio“ (A 3.4), „aŭtoritata institucio“ (A 7.2), „aŭtoritata centra institucio“ (ACI, A 8.1 kaj A 10.4) kaj „centra institucio, kiu havos nedisputeblan aŭtoritatecon por la tuta esperantistaro“ (A 9.4).
- 85 „**Centra**“ en la lingvaĵo de Z signifas „demokrate reprezentanta“. „**Aŭtoritata**“ signifas „fidele aplikanta la regulojn de la F-to kaj pro tio esti akceptita de la esperantistoj“ (vd. ĉi-poste). „**Institucio**“ signifas iu ajn organizaĵo, kiu havas sufiĉan strukturon por veni al komuna volo kaj komuniki ĝin al la esperantistoj.
- 86 Ĉu la nuna grupo de personoj, kiuj nomas sin „Akademio“ (ankoraŭ) fakte plenumas tiujn kondiĉojn de ACI, ŝajnas tre dube. Pli da argumentoj probablighas, ke nuntempe la esperantistoj ne disponas pri funkcia ACI.
- 87 La ACI fondita en 1905 havis du organojn, nome la „Lingvan Komitaton“ (LK) kaj ties „Akademion“. La membroj de la „Akademio“ tamen estis nomumitaj nur jaron poste dum la 2a UK en Ĝenevo. Detalojn vd. en la „Konzica historio“ de tiuj lingvaj institucioj.

II. „Institucio“

1. Jura statuso

- 88 La jura statuso de la Akademio (Ak.) ne estas unuece konstatebla. Ĝi ne estas leĝe registrita en iu ŝtato de la mondo. Ĝia statuto ne difinas, kiu juro de kiu ŝtato estu aplikebla al ĝi. La statuto ankaŭ ne enhavas iun regulon, el kiu eblus konkludi tian aplikeblan juron, ekz. indikon pri leĝa sidejo. Pluraj provoj doni al la Ak. klaran juran statuson estis rifuzitaj de ĝiaj membroj (ekz. doni al ĝi la statuson de bonfara asocio laŭ svisa juro).
- 89 Se la Ak. volus procesi pro iu kialo ekz. en Germanio, germana juĝisto probable traktus ĝin kiel societo de civila juro sen profit-strebo (*BGB-Gesellschaft*). Juĝistoj de aliaj jursistemoj eble traktus ĝin laŭ la korespondaj naciaj reguloj.

2. „Institucio“ en la senco de la Antaŭparolo

- 90 La neklara ŝtat-jura statuso tamen ne malhelpas, ke la nuna Ak. estas „institucio“ en la senco de la Antaŭparolo. Por esti **tia** sufiĉas ĝia organiza grado, kiun donas al ĝi la statuto. Nome ĝi enhavas regulojn, kiel fariĝi kaj malfariĝi membro, pri siaj organoj kaj kiel estu organizita la laboro kaj kiel okazu la trovo de komuna volo de la membroj por plenumi la taskojn difinitajn en la Antaŭparolo.
- 91 La statuto laŭ la stato de Okt. 2009 tekstas:

STATUTO DE LA AKADEMIO DE ESPERANTO

(Redakta revizio de Oktobro 2009)

I. PRINCIPOJ

Artikolo 1. Celo

[1] La Akademio de Esperanto -- mallonge indikota per la vorto Akademio -- estas sendependa lingva institucio, kies tasko estas konservi kaj protekti la fundamentajn principojn de la lingvo Esperanto kaj kontroli ĝian evoluon.

[2] La Akademio transprenis la celojn kaj la laborojn de la antaŭa "Lingva Komitato" kaj de ĝia "Akademio", kaj daŭrigas la taskojn de tiuj Lingvaj Institucioj.

Artikolo 2. Taskoj

[1] La Akademio esploras ĉiajn lingvajn demandojn, kiuj koncernas Esperanton. Ĝi verkas vortaron de Esperanto kun difinoj en Esperanto. Ĝi verkas teknikajn terminarojn, aŭ kontrolas kaj aprobas tiajn terminarojn, verkitajn de aliaj aŭtoroj. Ĝi revizias aperintajn verkojn kaj kritikas ilin el lingva vidpunkto. Ĝi povas doni premiojn al la aŭtoroj de la plej bonaj aperintaj verkoj.

[2] La Akademio defendas Esperanton kontraŭ konkurencaj sistemoj de lingvo internacia.

II. MEMBROJ

A) ĜENERALAĴOJ

Artikolo 3. Nombro

La nombro de la Akademianoj estu principe 45.

Artikolo 4. Daŭro

La Akademianoj konservas sian postenon dum 9 jaroj; ili estas reelekteblaj.

Artikolo 5. Trionoj

Ĉiun trian jaron unu triono de la membroj estas submetata al rebaloto. Por la tabelo de tiuj balotoj la membroj estas dividitaj en tri Grupoj laŭ siaj jaroj de eliro.

Artikolo 6. Postenoj

Se unu aŭ pluraj postenoj fariĝas vakantaj inter du regulaj elektoj, la elekto por ties plenigo okazos ĉe la sekvanta regula elekto: en tiu baloto, estos unue provizataj la 15 postenoj de la Grupo submetita al elektado; poste la vakantaj postenoj estos atribuitaj al la elektitoj ricevintaj malpli da voĉoj ol la 15 unuaj; se estas vakantaj postenoj en du Grupoj, oni krome zorgos, ke kandidato ricevinta pli altan nombron da voĉoj estu elektita al la pli longa periodo da membreco.

Artikolo 7. Korespondantoj

Povas fariĝi Korespondantoj de la Akademio eminentaj personoj, kies okupoj aŭ funkcioj ne permesas al ili regule partopreni en la laboroj de la Akademio, sed kiuj deziras doni al ĝi la apogon de sia nomo. La Korespondantoj ricevas ĉiujn akademiajn dokumentojn kaj povas eventuale esti konsultitaj pri lingva demando rilata al ilia specialeco. Ili ne havas voĉdonrajton.

B) ELEKTOJ

Artikolo 8. Kandidatiĝo

Por fariĝi kandidato por la Akademio, esperantisto devas esti proponita de almenaŭ 5 Akademianoj, kiuj reprezentu almenaŭ tri malsamajn naciajn lingvojn. Tiu regulo ne aplikiĝas al la Akademianoj, kiuj venas al la fino de sia postenperiodo. Ili estas aŭtomate prezentataj al reelekto, kondiĉe ke ili deklaras sin pretaj denove kandidati.

Artikolo 9. Informiĝo

Antaŭ ol submeti kandidaton al baloto, la Prezidanto demandas lin pri lia aĝo, ricevita scienca kaj faka instruo, profesia kariero, scio de naciaj lingvoj, Esperanto-agado -- aparte pri publikigaĵoj en kaj pri Esperanto -- fideleco al la Fundamento de Esperanto, kaj konsento konstante kunlabori en la Akademio. La Prezidanto, se la ĝisnunaj verkoj de la kandidato ne igas tion superflua, ankaŭ petas la opinion pri li de la Nacia Asocio aŭ de alia kompetenta institucio en la lando aŭ regiono, al kiu la kandidato apartenas. La Prezidanto komunikas al la elektontoj la ricevintajn respondojn de kaj pri la kandidato.

Artikolo 10. Kvalifikoj

Kiel membroj de la Akademio estas elekteblaj la esperantistoj, kies kapabloj kaj agado sur la tereno de la Lingvo Internacia garantias ilian kompetentan partoprenon en la laboroj de la Akademio, t.e. ĉefe:

- la sendiskute rekonitaj esperantologoj;
- la eminentaj pedagogoj aŭ leksikologoj, kiuj per siaj laboroj grave helpis al la instruado de Esperanto;
- la aŭtoroj, kies Esperantaj verkoj, originalaj aŭ tradukitaj, efektive kontribuis sur la beletra, teknika aŭ scienca kampoj al la kultura riĉiĝo de nia lingvo.

Artikolo 11. Honoro kaj laboro

La membreco de la Akademio ne estas honora titolo, sed ĝi postulas fidelan kaj konsciencan partoprenon en la laboroj de la Akademio.

Artikolo 12. Balotado

La membroj de la Akademio estas elektataj de la Akademio mem per absoluta plimulto de la voĉdonantoj. Se devas okazi rebaloto, ĉar ne sufiĉe da kandidatoj ricevis la absolutan plimulton, en tiu rebaloto la relativa plimulto decidas. En okazo de nombroegaleco de la voĉoj la Prezidanto havas decidan voĉon.

C) EKSIGOJ

Artikolo 13. Eksigebloj

Membroj de la Akademio povas esti eksigataj:

- a) se ili kvarfoje sinsekve ne respondis leterojn aŭ cirkulerojn de la Prezidanto, de la Estraro aŭ la Direktoro de la Sekcio, al kiu ili apartenas;
- b) se ili ne partoprenas en la voĉdonoj aŭ alimaniere klare montras sian nekapablecon aŭ indiferentecon por la plenumo de sia ofico;
- c) se ili agis publike aŭ kaŝe kontraŭ Esperanto ĝenerale aŭ kontraŭ la Akademio aparte.

Artikolo 14. Eksigado

Pri eventuala eksigo la Akademio decidas, se eble post esploro de la klarigoj de la interesato, per absoluta plimulto de la voĉdonantoj, se almenaŭ du trionoj de la membroj voĉdonis, alie per absoluta plimulto de ĉiuj membroj. En okazo de nombroegaleco de la voĉoj la Prezidanto havas decidan voĉon.

III. ORGANIZO

Artikolo 15. Estraro

[1] La Estraro de la Akademio konsistas el:

- la Prezidanto de la Akademio;
- unu aŭ du Vicprezidantoj;
- la Ĝenerala Sekretario-Kasisto, se eble salajrata.

[2] Cetere la oficoj de la Estraranoj estas sensalajraj, sed la Estraranoj havas rajton je kompenso por necesaj elspezoj.

Artikolo 16. Sekcioj

[1] En la Akademio estas organizataj Sekcioj, kiuj studos la demandojn rilatajn al la specialaj lingvaj fakoj: gramatiko, ĝenerala vortaro, teknikaj vortaroj, literaturo k.a. La Sekcioj povas esti kreataj laŭbezone kaj ilia nombro ne estas limigita.

[2] Ĉiu Sekcio estas gvidata de Direktoro. Ĉiu Akademiano povas aliĝi al unu aŭ pluraj Sekcioj, por kiuj li sentas sin speciale kompetenta aŭ al kiuj li volas prefere dediĉi siajn fortojn.

Artikolo 17. Komisionoj

Komisiono estas tia organo de la Akademio, kiu plenumas aliajn taskojn ol la lingvaj. Ĝi respondecas antaŭ la Estraro. La Pleno aprobas la celon kaj funkciadon de difinita Komisiono kaj konfirmas la membrojn proponitajn de la Direktoro. Specialaj raportoj de la Komisiono informas la Plenon pri ĝia agado. Direktoro de la Komisiono povas inviti al kunlaboro specialistojn eĉ el ekster la Akademio.

Artikolo 18. Elektoj

La membroj de la Estraro kaj la Direktoroj de la Sekcioj kaj Komisionoj estas elektataj de la Akademio por tri jaroj. Tiuj elektoj okazas ĉiun trian jaron tuj post la elekto de la triono de la Akademio. La elirantaj Estraranoj estas reelekteblaj. En okazo de intertempe vakanta loko en la Estraro la Prezidanto aŭ Vicprezidanto tuj okazigas elekton. La intertempe elektita Estrarano estas submetata al rebaloto ĉe la fino de la kuranta trijara periodo. Tio sama validas por la Direktoroj.

Artikolo 19. Eksteraj rilatoj

La Akademio povas starigi oficialajn rilatojn kun organizoj eksteraj, i.a. kun fakaj komisionoj de specialistoj kaj kun naciaj Esperanto-Institutoj, se tiuj rekonas ĝian lingvan aŭtoritaton kaj devigas sin submeti al ĝia kontrolo la rezultojn de siaj laboroj.

IV. DECIDOJ

Artikolo 20. Esploraĵoj

[1] La Akademio devas esplori demandojn prezentitajn al ĝi de unu el la sekvantaj instancoj:

- a) La Prezidanto aŭ la Estraro;
- b) La Direktoro de unu el la Sekcioj aŭ Komisionoj;
- c) almenaŭ 5 Akademianoj.

[2] La Akademio povas ankaŭ esplori demandojn prezentitajn al ĝi de iu esperantista organizaĵo, de unuopa persono aŭ de grupo de personoj.

Artikolo 21. Sekcia laboro

Se iu lingva demando apartenas al la laborkampo de iu Sekcio, la Direktoro de tiu Sekcio, konsultinte ties membrojn, ellaboras raporton, pri kiu voĉdonas la Akademio. Se ne ĉiuj Sekcianoj samopinias, la raporto prezentu la diversajn vidpunktojn, kaj, post ĝia komunikado al la Akademianoj, la Estraro lasu almenaŭ dumonatan intertempon por la diskutado, antaŭ ol voĉdonigi la Akademion pri la konkludoj de la raporto.

Artikolo 22. Akademia decido

Pri ĉiu studita demando la Akademio prenas decidon. La decidoj povas esti nuraj rekomendoj aŭ malrekomendoj, aŭ definitivaj aproboj aŭ malaproboj.

Artikolo 23. Proceduro

La Akademio solvas la al ĝi submetitajn lingvajn demandojn laŭ la principoj de la "Fundamento de Esperanto". Pri ĉiuj demandoj rilataj al lingvouzo ĝi decidas per absoluta plimulto de la voĉdonantoj, se almenaŭ du trionoj de la membroj voĉdonis, alie per absoluta plimulto de ĉiuj membroj. Se temas pri enkonduko de lingva novaĵo aŭ pri ŝanĝoj de pli fruaj decidoj de la Akademio aŭ de la Lingva Komitato, la aprobo de almenaŭ du trionoj de ĉiuj membroj estas necesa. En okazo de nombroegaleco de la voĉoj la Prezidanto havas decidan voĉon. Se laŭ la supraj kondiĉoj decido ne povas esti atingata, la demando estas

submetata al nova voĉdono. La voĉdonoj povas okazi ankaŭ per elektronikaj rimedoj laŭ teĥniko aprobita de la estraro.

V. OFICIALAJ ORGANOJ

Artikolo 24. "Oficialaj Informoj"

Por diskonigi siajn laborojn kaj decidojn la Akademio publikigas "Oficialajn Informojn de la Akademio de Esperanto" en formo de cirkuleroj sendataj al la Akademianoj kaj al la esperantistaj gazetoj, kiuj deklaris, ke ili konsentas represi ilin.

Artikolo 25. "Oficiala Bulteno"

Laŭbezone kaj laŭ la financaj rimedoj la Akademio povas ankaŭ publikigi presitan kajeron kun la titolo "Oficiala Bulteno de la Akademio de Esperanto".

VI. FINANCOJ

Artikolo 26. Fontoj

La Akademio trovas siajn financajn fontojn en subvencioj de la Universala Esperanto-Asocio kaj de aliaj esperantistaj organizaĵoj, kiuj volas subteni ĝian laboron, kaj en donacoj de esperantistoj.

Artikolo 27. Kontoj

Ĉiujare la kontoj de la Akademio estas publikigataj en la Jarlibro de la Universala Esperanto-Asocio.

VII. ŜANĜOJ EN LA STATUTO

Artikolo 28. Proponoj

Proponi ŝanĝon en la Statuto povas ĉiu Akademiano, kaj tiu propono devas esti submetita al voĉdono, se almenaŭ 4 aliaj Akademianoj ĝin apogas.

Artikolo 29. Ŝanĝo

Pri propono por ŝanĝo en la Statuto decidas la Akademio post raporto de la Estraro. Por esti akceptita, tia propono bezonas la aprobon de minimume du trionoj de la membroj de la Akademio.

III. „Aŭtoritata“ Institucio

92 [daŭrigota]

IV. „Centra“ Institucio

93 [daŭrigota]

V. Zamenhof pri la rolo de la Akademio

94 Z plurfoje donis **Lingvajn Respondojn** pri la rolo de la Akademio.

LR 1907: „... Ĉiu prudenta esperantisto komprenas tre bone, ke la Lingva Komitato estas kreita ne por entrepreni diversajn danĝerajn novaĵojn, eĉ ne por krei ion, sed nur por kontroli pasive, t.e. por malpermesi ĉiun entreprenon, kiu povus malutili al la unueco de nia lingvo. La Lingva Komitato povas entrepreni iajn laborojn, sed ĝi tute ne havas la devon tion fari – ĝia sola rolo estas: solvi per voĉdonado diversajn dubojn, pri kiuj oni *ĝin demandas*. [LR 151 A, let. al Boirac de 1907-10-31, LZ II, p. 60]

LR 1908: ... Ĉar neniu devas iam havi la rajton senvalorigi ion, kio troviĝas en la Fundamento, tial la Lingva Komitato havas la rajton nur permesi kaj konsili (tre singarde) la uzadon de novaj vortoj aŭ formoj, sed neniam ordoni!

... Principe la plej alta leĝo por mi estas „unueco inter la esperantistoj“, kvankam mi konfesas, ke praktike tio (almenaŭ en la nuna tempo) ŝajnas al mi ebla nur sur la bazo de la Bulonja Deklaracio. [LR 151 B, let. al Th. Cart de 1908-07-29, OV p. 542]

LR 1908: Principe la Lingva Komitato havas la rajton permesi en la lingvo ĉion, kion ĝi trovos necesa; mi neniam prezentos ian malhelpon, kaj ĉiun mature pripensitan kaj orde voĉdonitan decidon de la Komitato mi akceptos sendispute. Sed mi opinias, ke la vera celo de la Lingva Komitato tute ne konsistas en ia facilanima eksperimentado sen grava neceso; ju malpli ni okupos niajn kapojn per diversaj „plibonigoj“ kaj ju pli ni simple propagandos kaj riĉigos la lingvon, des pli bone estos. [LR 153 A, Respondo 45, La Revuo, 1908, Aŭgusto]

LR 1910: Fari oficialan decidon pri tiu aŭ alia duba lingva demando havas la rajton nur nia Akademio, post voĉdona interkonsiliĝo kun la tuta Lingva Komitato.

Oni tamen ne malkomprenu min. Mi tute ne apartenas al tiuj personoj, kiuj dezirus, ke la Akademio donadu al ni kiom eble pli da decidoj. En lingvaj demandoj ĉiu superflua „decido“ katenas, kaj ni devas esti kun ĝi tre singardaj; „decidojn“ oni devas fari nur en okazoj de efektiva kaj senduba neceseco! [LR 152, el la „Antaŭparolo al la Lingvaj Respondoj“, 1910]

VI. Ĉu la Akademio en 2014 ankoraŭ estas ACI en la senco de la Antaŭparolo?

1. Indicoj kontraŭaj

95 [daŭrigota]

2. Berlina Manifesto por la Unueco de Esperanto

96 [daŭrigota]

Dua Libro

Fundamenta Gramatiko

(FG)

A. La Fundamenta Gramatiko (FG 1887)

- 97 La Gramatiko (FG) estas la plej malnova parto de la Fundamento kaj **enhave** neŝanĝite transprenita el la Unua Libro de 1887. Nur lingve la germana versio estas malmulte modernigita.
- 98 [Daŭrigo ne redonita tie ĉi].

B. § 0 [Alfabeto]

- 99 [Daŭrigo ne redonita tie ĉi].

C. § 1 [Artikolo]

I. Tekstoj de la Gramatikoj

1. [1] L'Esperanto n'a qu'un **article défini** (*la*), invariable pour tous les genres, nombres et cas. [2] Il n'a pas d'article indéfini.

Remarque. — [3] L'emploi de l'article est le même qu'en français ou en allemand. [4] Mais les personnes auxquelles il présenterait quelque difficulté peuvent fort bien ne pas s'en servir.

1. There is [2] no indefinite, and [1] only one definite, article, *la*, for all genders, numbers, and cases.

1. [1] Der bestimmte **Artikel** ist *la*, für alle Geschlechter und Fälle, für die Einzahl und Mehrzahl. [2] Einen unbestimmten Artikel gibt es nicht.

1. [1] **Члена** неопределённого нѣтъ; есть только определённый (*la*), [2] одинаковый для всѣхъ родовъ, падежей и чиселъ.

Примѣчаніе. [3] Употребленіе члена такое же, какъ въ языкахъ нѣмецкомъ, французскомъ и другихъ. Лица, для которыхъ употребленіе члена представляетъ трудности, могутъ совершенно его не употреблять.

1. [1] **Przedimka** nieokreślonego niema; jest tylko określony *la*, [2] wspólny dla wszystkich rodzajów, przypadków i liczb.

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

1. [2] **Artikolo** nedifinita ne ekzistas; ekzistas nur [1] artikolo difinita, *la*, egala por ĉiuj genroj, kazoj kaj nombroj.

Rimarko. [3] La uzado de la artikolo estas tia sama, kiel en la Germana, Franca kaj aliaj lingvoj. [4] La personoj, por kiuj la uzado de la artikolo prezentas malfacilaĵon, povas tute ĝin ne uzi.

II. Komentoj

1. Superrigardo

- 100 R 1.1 traktas la difinitan artikolon „la“ aŭ – laŭ R 16 – „l“, R 1.2 la nedifinitan („ne ekzistas“).
- 101 La tekstoj en la referenc-lingvoj estas malunuecaj. Nur la franca kaj rusa havas kroman rimarkon (R 1.3 kaj R 1.4). Ankaŭ la rimarkoj estas malsamaj en la franca kaj rusa. Dum la franca versio de R 1.3 referencas nur al la uzado en la „germana kaj franca“, la rusa krome preskribas „en la lingvoj germana kaj franca *kaj aliaj*“. Z baziĝis sian neoficialan tradukon al Esperanto sur la rusa versio.

2. Difinita artikolo (R 1.1)

a) Samtemaj tekstoj en aliaj partoj de la Fundamento

artikol' - article | article | Artikel | статья, членъ | artykuł. — **artikolo** - article | article | Artikel | членъ, статья | artykuł, przedimek [FE 27]. — La artikolo „la” estas uzata tiam, kiam ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj [FE 27.1].

l', la - article défini (le, la, les | the | der, die, das (bestimmter Artikel) | членъ определенный (по русски не переводится) | przedimek określony (nie tłumaczy się). — **la** - article défini (le, la, les) | the | bestimmter Artikel (der, die, das) | членъ определенный (по русски не переводится) | przedimek określony (nie tłumaczy się) [FE 5].

b) La „rimarkoj“ en la franca kaj rusa (R 1.3 „kiel en la franca kaj germana“)

102 La statuso de la „rimarkoj“ R 1.3 kaj R 1.4, kiuj konkretigas R 1.1, ne estas evidenta. Nome el si mem ne estas klare, ĉu temas pri devigaj reguloj („leĝoj“ en la lingvaĵo de la Antaŭparolo) aŭ – ĝuste, kiel montrite poste - nur pri komentoj, klarigoj aŭ (nedevigaj) rekomendoj.

103 FE 27.2 ripetas la enhavon de R 1.3 laŭ la rusa versio: „La artikolo „la” estas uzata tiam, kiam ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj [FE 27.1]. Ĝia uzado estas tia sama kiel en la aliaj lingvoj [FE 27.2].“ Tio klarigas, kial Z elektis ĝin por traduki R 1.

104 En rilato al R 1.3 / FE 27.2 la demando pri la statuso tamen estas teoria, ĉar ili ĉiukaze ne estas aplikeblaj. La kialo estas, ke la uzado de la difinita artikolo estas malsama en la franca kaj germana, ekzemple „la France“ (kun artikolo) kompare al „Frankreich“ (sen artikolo). R 1.3 pro tio ne klarigas, ĉu en Esperanto devas esti „la Francujo“ aŭ „Francujo“. Tio validas eĉ pli por la rusa versio kaj FE 27.2, kiu krome aŭ eĉ nur referencas al „aliaj lingvoj“ (kiuj havas difinitan artikolon), sen specifi, al kiuj. Pro tio la solvo devas esti prenita el aliaj fontoj.

c) La „rimarkoj“ en la franca kaj rusa (R 1.4 „povas tute ĝin ne uzi“)

105 R 1.4 estas temo de DL 1.8, FE 27.3 kaj du (eksterfundamentaj) Lingvaj Respondoj. La citaĵoj montras la tekst-historion:

DL 1.8 de 1888: „Se iu ne komprenas bone la uzon de la artikolo [nun: artikolo], li povas *tute ĝin ne uzi*, ĉar ĝi estas oportuna sed ne necesa.“

LR 83 A de 1890: „Ofte vi ripetas pri la maloportuneco de la artikolo *la*. Sed la artikolo estas ja vorto tute aparta kaj sur la konstruon de la frazoj ĝi havas nenian influon; tial, se vi volas, vi povas tute ĝin ne uzadi, almenaŭ ĝis la tempo kiam vi tute bone scios ĝian signifon.“ [*La Esperantisto*, 1890, p. 32]

FE 27.3 de 1894: „La personoj, kiuj ne komprenas la uzadon de la artikolo (ekzemple rusoj aŭ poloj, kiuj ne scias alian lingvon krom sia propra), povas en la unua tempo tute ne uzi la artikolon, ĉar ĝi estas oportuna sed ne necesa.“

FK 1903: „La personoj, por kiuj la uzado de la artikolo prezentas malfacilaĵon, povas tute ĝin ne uzi.“

LR 83 B de 1906: „Tute vane vi faras al vi multe da klopodoj kun la uzado de la artikolo. Vi devas memori, ke en nia lingvo la uzado de la artikolo ne estas deviga; sekve la plej bona maniero de agado estas jena: uzu la artikolon tiam, kiam vi scias certe, ke ĝia uzado estas necesa kaj postulata de la logiko, sed en ĉiuj *dubaj* okazoj tute ĝin ne uzu. Pli bone estas ne uzi la artikolon en tia okazo, kiam ĝi estas necesa, ol uzi ĝin tiam, kiam la logiko kaj la kutimoj de ĉiuj popoloj ĝin malpermesas. Se vi ekzemple diros „venis tago, kiun mi tiel longe atendis“, via frazo estos ne tute bonstila, sed ne rekte erara, kvankam oni devus tie ĉi diri „*la* tago“ sed se vi diros „hodiaŭ estas *la* dimanĉo“ anstataŭ „hodiaŭ estas dimanĉo“, tiam vi faros rekte *eraron*, kiu estos malagrabra por la oreloj de ĉiu bona Esperantisto.“ [Respondo 2, *La Revuo*, 1906, Decembro]

- 106** La komparo montras, ke FE 27.3 (1894) estas nura revortumo de LR 83 A (1890) kaj pro tio same interpretenda. El tio sekvas, ke la vortoj „en la unua tempo“ ne signifas „en la unua epoko de Esperanto“, sed „en la unua tempo, dum kiu lernanto estas ankoraŭ komencanto“. Li laŭeble penu lerni la uzadon de la artikolo, sed ankaŭ povas „tute ĝin ne uzi“.
- 107** Tiun interpreton subtenas LR 83 B (1906), kie Z distingas inter „deviga regulo“ (eraro = lezo de regulo) kaj „bona stilo“. La licenco de R 4 ne estas regulo („leĝo“), sed nur permeso esceptokaze ne obei la regulon de R 1.1 por faciligi la komenc-tempan lernadon al (ekz.) slav-lingvanoj. Tia escepto eblas, ĉar la artikolo estas „oportuna sed ne necesa“. Inversigite tio signifas, ke temas pri rekomendo: Por skribi bonstilan Esperanton, baldaŭ lernu la ĝustan uzon de la difinita artikolo“.

d) Anstataŭigo de *la* per *l'* (apostrofado de la difina artikolo)

- 108** Pri tiu demando vd. la komentojn al § 16 FG.

3. Nedifinita artikolo (R 1.2 „ne ekzistas“)

- 109** Klarigenda estas la rilato inter R 1.2 kaj la uzo de „unu“ kiel „kvazaŭ-nedifinita“ artikolo en la Fundamento:

unu - un | one | ein, eins | одинъ | jeden. — **unu** - un | one | ein, eins | одинъ | jeden [FE 11]. ... trovante en unu eldono alian tradukon ol en alia, ... [A 4.6]. — Unu vidvino havis du filinojn [FE 11.1]. La pli juna filino, ..., estis krom tio unu el la plej belaj knabinoj, kiujn oni povis trovi [FE 11.3]. En unu tago, kiam ŝi estis apud tiu fonto, venis al ŝi malriĉa virino, kiu petis ŝin, ke ŝi donu al ŝi trinki [FE 15.1]. Apenaŭ ŝi venis al la fonto, ŝi vidis unu sinjorinon, tre riĉe vestitan, kiu eliris el la arbaro kaj petis de ŝi trinki ... [FE 19.5]. “Jes, patrino”, respondis al ŝi la malĝentilulino, elĵetante unu serpenton kaj unu ranon [FE 21.2]. La loĝantoj de unu regno estas samregnanoj, la loĝantoj de unu urbo estas samurbanoj, la konfesantoj de unu religio estas samreligianoj [FE 37.11]. ... unu tagon, promenante apud la reloj de fervojo, li falis sub la radojn de veturanta vagonaro kaj mortiĝis [FE 39.11]. El la tri leteroj unu estis adresita: al Lia Episkopa Moŝto, Sinjoro N.; la dua: al Lia Grafa Moŝto, Sinjoro P.; la tria: al Lia Moŝto, Sinjoro D. [FE 42.8]. — Кр. „iu“.

- 110** [Daŭrigo ne redonita tie ĉi].

D. § 2 [Substantivo]

I. Fundamentaj Tekstoj

2. [1] Le substantif finit toujours par o. [2] Pour former le pluriel on ajoute j au singulier. [3] La langue n'a que deux cas: le nominatif et l'accusatif. [4] Ce dernier se forme du nominatif par l'addition d'un n. [5] Les autres cas sont marqués par des prépositions: le génitif par de (de), le datif par al (à), l'ablatif par per (par, au moyen de) ou par d'autres prépositions, selon le sens. [6] Ex.: la patr'o — le père; al la patr'o — au père, de la patr'o — du père, la patr'o'n — le père (à l'accusatif, c.-à-d. complément direct), per la patr'o'j — par les pères ou au moyen des pères, la patr'o'j'n — les pères (accus. plur.), por la patr'o — pour le père, kun la patr'o — avec le père, etc.

2. [1] Substantives are formed by adding o to the root. [2] For the plural, the letter j must be added to the singular. [3] There are two cases: the nominative and the objective (accusative). [4] The root with the added o is the nominative, the objective adds an n after the o. [5] Other cases are formed by prepositions; thus, the possessive (genitive) by de, „of“; the dative by al, „to“, the instrumental (ablativ) by kun, „with“, or other preposition as the sense demands. [6] E. g. root patr, „father“; la patr'o, „the father“; la patr'o'n, „the father“ (objective), de la patr'o, „of the father“; al la patr'o, „to the father“; kun la patr'o, „with the father“; la patr'o'j, „the fathers“; la patr'o'j'n, „the fathers“ (obj.), por la patr'o'j, „for the fathers“.

2. [1] Das Hauptwort bekommt immer die Endung *o*. [2] Der Plural bekommt die Endung *j*. [3] Es gibt nur zwei Fälle: Nominativ und Akkusativ; [4] der letztere entsteht aus dem Nominativ, indem die Endung *n* hinzugefügt wird. [5] Die übrigen Fälle werden vermittelt der Präpositionen ausgedrückt: der Genitiv durch *de* (von), der Dativ durch *al* (zu), der Ablativ durch *kun* (mit), oder andere, dem Sinne entsprechende, Präpositionen. [6] Z.B. *la patr'o*, der Vater; *al la patr'o*, dem Vater; *la patr'o'n*, den Vater; *la patr'o'j'n*, die Väter (Akkusativ).

2. [1] Существительное всегда оканчивается на *o*. [2] Для образования множественного числа прибавляется окончание *j*. [3] Падежей есть только два: именительный и винительный; [4] последний получается изъ именительного прибавлениемъ окончания *n*. [5] Остальные падежи выражаются помощью предлоговъ: для родительного — *de* (отъ), для дательного — *al* (къ), для творительного — *per* (посредствомъ) или другіе предлоги соотвѣтственно смыслу. [6] (Примѣры: *patr'o* отецъ, *al patr'o* отцу, *patr'o'n* отца (винит. пад.), *por patr'o'j* для отцовъ, *patr'o'j'n* отцовъ, (винит. пад.).

2. [1] Rzeczownik kończy się zawsze na *o*. [2] Dla utworzenia liczby mnogiej dodaje się końcówka *j*. [3] Przypadków jest dwa: mianownik (nominativus) i biernik (accusativus); [4] ten ostatni powstaje z mianownika przez dodanie zakończenia *n*. [5] Resztę przypadków oddaje się za pomocą przyimków: dla dopełniacza (genitivus) — *de* (od), dla celownika (dativus) — *al* (do), dla narzędnika (instrumentalis) — *per* (przez), lub inne przyimki odpowiednio do znaczenia. [6] Przykłady: *patr'o* ojciec, *al patr'o* ojcu, *patr'o'n* ojca (przypadek czwarty), *por patr'o'j* dla ojców, *patr'o'j'n* ojców (przyp. czwarty).

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

2. [1] **Substantivoj** estas formataj per aldono de *o* al la radiko. [2] Por la formado de la pluralo oni aldonas la finiĝon *j* al la singularo. [3] Kazoj ekzistas nur du: nominativo kaj akuzativo. [4] La radiko kun aldonita *o* estas la nominativo, la akuzativo aldonas *n* post la *o*. [5] La ceteraj kazoj estas esprimataj per helpo de prepozicioj: la genitivo per *de*, la dativo per *al*, la instrumentalo (ablativo) per *per*, aŭ aliaj prepozicioj laŭ la senco. [6] Ekz. radiko *patr*, *la patr'o*, *al la patr'o*, *de la patr'o*, *la patr'o'n*, *por la patr'o*, *kun la patr'o*, *la patr'o'j*, *la patr'o'j'n*, *per la patr'o'j*, *por la patr'o'j*.

II. Komentoj

1. R 2.1 (aldono de –o)

111 Laŭ la kombino de R 2.1 kun R 16.1 substantivoj estas markeblaj per tri markiloj: per –o (R 2.1), per apostrofo (R 16.1) aŭ – nur se temas pri propraj nomoj kun komenca majusklo – per nenio (OA 8). Diskuton vd. ĉe R 16.

E. § 3 [Adjektivo]

I. Fundamentaj Tekstoj

3. [1] L'**adjectif** finit toujours par *a*. [2] Ses cas et ses nombres se marquent de la même manière que ceux du substantif. [3] Le *comparatif* se forme à l'aide du mot *pli* — plus, et le *superlatif* à l'aide du mot *plej* — le plus. [4] Le „que” du comparatif se traduit par *ol* et le „de” du superlatif par *el* (d'entre). [5] Ex.: *pli blank'a ol neĝ'o* — plus blanc que neige; *mi hav'as la plej bel'a'n patr'in'o'n el ĉiu'j* — j'ai la plus belle mère de toutes.

3. [1] Adjectives are formed by adding *a* to the root. [2] The numbers and cases are the same as in substantives. [3] The comparative degree is formed by prefixing *pli* (more); the superlative by *plej* (most). [4] The word „than” is rendered by *ol*, [5] e. g. *pli blanka ol neĝo*, „whiter than snow”.

3. [1] Das **Eigenschaftswort** endet immer auf *a*. [2] Deklinationen wie beim Substantiv. [3] Der Komparativ wird mit Hilfe des Wortes *pli* (mehr), der Superlativ durch *plej* (am meisten) gebildet. [4] Das Wort "als" heißt *ol*. [5] Z.B.: *pli blank'a ol neĝ'o*, weißer als Schnee.

3. [1] **Прилагательное** всегда оканчивается на *a*. [2] Падежи и числа какъ у существительного. [3] Сравнительная степень образуется помощью слова *pli* (болѣе), а превосходная — *plej* (наиболѣе); [4] слово „чѣмъ” переводится *ol*. [5] (**Прим.:** *pli blank'a ol neĝ'o* бѣлѣ снѣга; *mi hav|as la plej bon|a|n patr|in|o|n* я имѣю самую лучшую мать).

3. [1] **Przymiotnik** zawsze kończy się na *a*. [2] Przypadki i liczby też same co dla rzeczownika. [3] Stopień wyższy tworzy się przez dodanie wyrazu *pli* (więcêj), a najwyższy przez dodanie *plej* (najwięcêj); [4] wyraz „niż” tłumaczy się przez *ol*. [5] **Przykład:** *Pli blank'a ol neĝ'o* bielszy od śniegu.

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

3. [1] **Adjektivoj** estas formataj per aldono de *a* al la radiko. [2] Kazoj kaj nombroj kiel ĉe substantivoj. [3] La komparativo estas farata per la vorto *pli*, la superlativo per *plej*. [4] Post la komparativo la vorto "que" (France), "than" (Angle), "als" (Germane), "чѣмъ" (Ruse), "niż" (Pole) tradukiĝas per *ol*, kaj post la superlativo la vorto "de" (France) tradukiĝas per *el*. [5] Ekz. *pli blank'a ol neĝ'o*; *mi hav|as la plej bel|a|n patr|in|o|n el ĉiu|j*; *mi hav|as la plej bon|a|n patr|in|o|n*.

II. Komentoj

1. R 3.1 („-a“)

a) Superrigardo

112 R 3.1 unuafoje estas temo en FE 5 kaj klarigita ankaŭ en UV:

a - marque l'adjectif; ex. hom' homme - hom'a humain | termination of adjectives; e. g. hom' man - hom'a human | bezeichnet das Adjektiv; z. B. hom' Mensch - hom'a menschlich | означает прилагательное; напр. hom' человекъ - hom'a человеческий | oznacza przymiotnik; np. hom' człowiek - hom'a ludzki. — **a** - marque l'adjectif | termination of adjectives | bezeichnet das Adjektiv | означает прилагательное | oznacza przymiotnik [FE 5]. — [UL].

b) Ĉu adjektivo aŭ adverbo?

113 Pri la demando, ĉu oni devas uzi la a-formon (adjektivon) aŭ la e-formon (adverbon) ekzistas pluraj modeloj en la Ekzercaro, ekz.:

FE 20.23: „Morti pro la patrujo estas agrable.“

La evoluon al la e-formo klarigas du Lingvaj Respondoj:

LR 82 A de 1891: „En la tempo, kiam estis verkata la „Dua Libro“ [1888], la demando, ĉu oni devas diri „estas varme“ aŭ „ĝi [= ne plu kutima senpersona uzo, vd. malsupre] estas varma“, ne estis ankoraŭ absolute decidita kaj la uzado de unu formo estis tiel egale bona, kiel la uzado de la dua. Nun tiu ĉi demando iom post iom per la uzado akceptis jam decidon pli definitivan.“

La adjektivo difinas la substantivon aŭ la pronomon, havantan senco de substantivo (responde la demandon *kia*) kaj la adverbo difinas la verbon (responde la demandon *kiel*). Tial mi diras: „la vetero estas bona, „li kantas bone“. Tamen en la okazoj, kie la difino apartenas precize nek al substantivo aŭ pronomo, nek al verbo, ni ofte ne povas decide diri, kian demandon (*kia* aŭ *kiel*) nia difino devas respondi kaj kian formon ni devas uzi. En ĉiu alia lingvo tiu ĉi duba demando estas decidata per la sankcio de l' uzado, - en nia lingvo ni konsilas uzadi en tiuj okazoj ĉiam la adverbon; ekzemple: „estas varme“, „estas vere“, „ĝi estas vera“ (*). La vorton „ĝi“ ni konsilas ĉiam uzi nur por anstataŭi objekton aŭ aferon (kiel

„li“ anstataŭas personon); sed en esprimoj senpersonaj kaj senobjektaj ni konsilas neniam uzi la vorton „ĝi“ (ekzemple: „hodiaŭ estas varme“ kaj ne „hodiaŭ ĝi estas varme“). [LR 82 A. La Esperantisto, 1891, p. 7]. — (*) **Rim.:** La originala fino tekstas: „ĝi estas vere“ (sed se la difinata „ĝi“ havas la sencon de substantivo, ĝi kompreneble devas esti uzata kun adjektivo; ekzemple: „lia parolo estas mallonga, sed ĝi estas tre konvinka“). Cetere la vorton „ĝi“ ni konsilas ĉiam uzi nur en tiu ĉi lasta senco, t.e. nur por anstataŭi objekton aŭ aferon (kiel „li“ anstataŭas personon); sed en esprimoj senpersonaj kaj senobjektaj ni konsilas neniam uzi la vorton „ĝi“ (ekzemple: „hodiaŭ estas varme“ kaj ne „hodiaŭ ĝi estas varme“); tiam la duboj en la uzado de la adjektivo aŭ adverbo per si mem defalos.

LR 82 B de ĉ. 1902: „Mi uzas la formon kun „a“ ordinaro nur tiam, kiam ĝi rilatas al ia substantivo aŭ pronomo; kiam subjekto (substantivo aŭ pronomo) forestas, mi uzas la formon kun „e“. Ekzemple: hodiaŭ estas malvarme; morti pro la patrujo estas gloro; estas necese ke ... En aliaj okazoj mi ne povas ĝin aprobi. [LR 82 B. Pk al C. Aymonier 1902 ?].

2. R 3.4 („el“)

114 Ekzemplo el FE 10.20: „El ĉiuj siaj fratoj Antono estas la malplej saĝa.“

F. § 4 [Numeraloj]

I. Fundamentaj Tekstoj el 1905

4. [1] Les *adjectifs numéraux cardinaux* sont invariables: *unu* (1), *du* (2), *tri* (3), *kvar* (4), *kvin* (5), *ses* (6), *sep* (7), *ok* (8), *naŭ* (9), *dek* (10), *cent* (100), *mil* (1000). [2] Le dizaines et les centaines se forment par la simple réunion des dix premiers nombres. [3] Aux adjectifs numéraux cardinaux on ajoute: la terminaison (*a*) de l'adjectif, pour les *numéraux ordinaux*; *obl*, pour les numéraux *multiplicatifs*; *on*, pour les numéraux *fractionnaires*; *op*, pour les numéraux *collectifs*. [4] On met *po* avant ces nombres pour marquer les numéraux *distributifs*. Enfin, dans la langue, les adjectifs numéraux peuvent s'employer substantivement ou adverbialement. Ex.: *Kvin'cent tri'dek tri* — 533; *kvar'a* — 4me; *tri'obl'a* — triple; *kvar'on'o* — un quart; *du'op'e* — à deux; *po kvin* — au taux de cinq (chacun); *unu'o* — (l') unité; *sep'e* — septièmement.

4. [1] The cardinal numerals do not change their forms for the different cases. They are: *unu* (1), *du* (2), *tri* (3), *kvar* (4), *kvin* (5), *ses* (6), *sep* (7), *ok* (8), *naŭ* (9), *dek* (10), *cent* (100), *mil* (1000). [2] The tens and hundreds are formed by simple junction of the numerals, e. g. 533 = *kvin'cent tri'dek tri*. [3] Ordinals are formed by adding the adjectival *a* to the cardinals, e. g. *unu'a*, „first“; *du'a*, „second“, etc. [4] Multiplicatives (as „threefold“, „fourfold“, etc.) add *obl*, e. g. *tri'obl'a*, „threefold“. Fractionals add *on*, as *du'on'o*, „a half“; *kvar'on'o*, „a quarter“. Collective numerals add *op*, as *kvar'op'e*, „four together“. Distributive prefix *po*, e. g., *po kvin*, „five apiece“. Adverbials take *e*, e. g., *unu'e*, „firstly“, etc.

4. [1] Die **Grundzahlwörter** (undeklinierbar) sind folgende: *unu* (1), *du* (2), *tri* (3), *kvar* (4), *kvin* (5), *ses* (6), *sep* (7), *ok* (8), *naŭ* (9), *dek* (10), *cent* (100), *mil* (1000). [2] Zehner und Hunderte werden durch einfache Anreihung der Zahlwörter gebildet; z.B.: *kvin'cent tri'dek tri* = 533. [3] Ordnungszahlwörter entstehen, indem sie die Endung des Adjektivs annehmen; z.B. *kvar'a*, vierter. [4] Vervielfältigungszahlwörter — durch Einschlebung des Suffixes *obl*; z.B.: *tri'obl'a*, dreifach. [5] Bruchzahlwörter — durch *on*; z.B. *kvar'on'o*, ein Viertel. [6] Sammelzahlwörter — durch *op*; z.B. *du'op'e*, selbender. [7] Distributive Zahlwörter — durch das Wort *po*; z.B. *po kvin*, zu fünf. [8] Ausserdem {legu: Außerdem} gibt es Substantiv- und Adverbialzahlwörter; z.B. *cent'o*, das Hundert, *du'e*, zweitens.

4. [1] **Числительная** количественная (не склоняются): *unu* (1), *du* (2), *tri* (3), *kvar* (4), *kvin* (5), *ses* (6), *sep* (7), *ok* (8), *naŭ* (9), *dek* (10), *cent* (100), *mil* (1000). [2] Десятки и сотни образуются простымъ слияніемъ числительныхъ. [3] Для образования порядковыхъ прибавляется окончание прилагательнаго; [4] для множительныхъ — вставка *obl*, [5]

для дробныхъ — *on*, [6] для собирательныхъ — *op*, [7] для раздѣлительныхъ — слово *po*. [8] Кроме того могутъ быть числительныя существительныя и нарѣчныя. (**Примѣры:** *kvin|cent tri|dek tri* = 533; *kvar|a* четвертый; *unu|o* единица; *du|e* во вторыхъ; *tri|obl|a* тройной, *kvar|on|o* четверть; *du|op|e* вдвоемъ; *po kvin* по пяти).

4. [1] **Liczebniki** główne nie odmieniają się: *unu* (1), *du* (2), *tri* (3), *kvar* (4), *kvin* (5), *ses* (6), *sep* (7), *ok* (8), *naŭ* (9), *dek* (10), *cent* (100), *mil* (1000). [2] Dziesiątki i setki tworzą się przez proste połączenie liczebników. [3] Dla utworzenia liczebników porządkowych dodaje się końcówka przymiotnika, [4] dla wielorakich — przyrostek *obl*, [5] dla ułamkowych — *on*, [6] dla zbiorowych — *op*, [7] dla podziałowych — wyraz *po*. [8] Prócz tego mogą być liczebniki rzeczowne i przysłówkowe. **Przykłady:** *kvin|cent tri|dek tri* = 533; *kvar|a* czwarty; *unu|o* jednostka; *du|e* powtórę; *tri|obl|a* potrójny, trojaki; *kvar|on|o* czwarta część; *du|op|e* we dwoje; *po kvin* po pięć.

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

4. [1] La bazaj **numeraloj** (ne deklinaciataj) estas: [*nul* (0) - OA 8], *unu* (1), *du* (2), *tri* (3), *kvar* (4), *kvin* (5), *ses* (6), *sep* (7), *ok* (8), *naŭ* (9), *dek* (10), *cent* (100), *mil* (1000). [2] La dekoj kaj centoj estas formataj per simpla kunigo de la numeraloj. [3] Por la ordaj numeraloj oni aldonas la adjektivan finiĝon *a*; [4] por la multiplikaj — la sufikson *obl*; [5] por la frakciaj — *on*; [6] por la kolektivaj — *op*; [7] por la distribuaj — la vorton *po*. [8] Krom tio povas esti uzataj numeraloj substantivaj kaj adverbaj. Ekz. *kvin|cent tri|dek tri* (533); *kvar|a*, *unu|a*, *du|a*; *unu|o*, *cent|o*; *sep|e*, *unu|e*, *du|e*; *tri|obl|a*; *kvar|on|o*, *du|on|o*; *du|op|e*, *kvar|op|e*; *po kvin*.

II. OA 8 pri „nul“ (aldono al R 4.1)

nul. [OA 8] La nombrosigno 0 (radiko de la Fundamenta: *nul/o*). — A. zero, nought, nil; F. zéro; G. Null; H. {es} cero; I. {it} zero; P. {pt} zero. — [OA 8] II.B.3. Apud la Fundamenta substantivo nulo estas oficialigita la numeralo *nul*. — **Rim.:** Simile kiel ĉe Aŭgust' (monato) kaj Aŭgust' (vira antaŭnomo) ankaŭ pri *nul'* [UV] (radiko bezonas finaĵon) kaj *nul* [OA 8] (senfinaĵa numeralo) oni povas dubi, ĉu temas pri unu aŭ du elementoj. Ĉefa argumento por du elementoj estas, ke la Akademio ne rajtas ŝanĝi la statuson de Fundamenta elemento, nur interpreti dubajn okazojn kaj aldoni novajn elementojn. Se oni interpretas la numeralon kiel aldonitan novan elementon temas pri du apartaj elementoj (la Fundamenta elemento, kiu bezonas finaĵon, kaj la aldonita elemento kiu ne bezonas finaĵon). La kontraŭa opinio asertas, ke OA 8 nur difinis novan manieron uzi la Fundamentan elementon *nul'* kiel klarigite en la „Baza Radikaro Oficiala“ (BRO: „sen finaĵo en kalkuloj, nombrado...“), sed ne ŝanĝis ĝian principan statuson kiel finaĵbezona radiko. Tiun aliron elektis AV, kiu registras nur *nul'* (NUL/). La konvinka povo de tiu argumento dependas pri la formala statuso de BRO, pri kiu vd. la ĝeneralan parton.

III. Komentoj

1. Superrigardo

115 La numeraloj estas temo ĉefe en FE 12 kaj FE 14.

2. R 4.1 [Arabaj ciferoj]

116

3. R 4.4 (“obl”)

117 Vd. la vortaran parton.

4. R 4.5 („on”)

118 Vd. la vortaran parton.

5. R 4.6 („op“)

119 Vd. la vortaran parton.

6. R 4.7 („po“)

120 Vd. la vortaran parton.

7. Kompleksaj numeraloj

121 Nek R 4, nek iu alia parto de la Fundamento laŭ la stato de 2007 (do inkluzive de la OA) enhavas regulojn pri kompleksaj numeraloj, ekzemple frakcioj ($\frac{1}{2}$; 0,5). En analogio al R 15 (diskuton vd. tie) ili sekvas la internacie akceptitajn, ĝeneralajn konvenciojn de matematiko.

122 Foje tia konvencio ne ekzistas, ekz. ĉe la demando, ĉu oni skribu „0,5“ kun komo aŭ „0.5“ kun punkto. OA 9 enhavas jenajn – tamen neoficialajn – modelojn kun **komo**:

40,08 en la difino de **kalci/o** (atommaso)

1,33 en la difino de **kurz/o**

28,09 en la difino de **silici/o** (atommaso)

8. Pri la dato

123 Unu (sed ne la solan) formaton de la dato traktas FE 12.17 ĝis FE 12.19:

Kiun daton ni havas hodiaŭ? [FE 12.17] — Hodiaŭ estas la dudek sepa (tago) de Marto [FE 12.18]. — Georgo Vaŝington estis naskita la dudek duan de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua [FE 12.19].

Ĝi ankaŭ estas temo de LR 64 B.

G. § 5 [Pronomo]

I. Fundamentaj Tekstoj

1. Gramatikoj

5. [1] Les **pronoms** personnels sont: *mi* (je, moi), *vi* (vous, tu, toi), *li* (il, lui), *ŝi* (elle), *ĝi* (il, elle, pour les animaux ou les choses), *si* (soi), *ni* (nous), *ili* (ils, elles), *oni* (on). [2] Pour en faire des adjectifs ou des pronoms possessifs, on ajoute la terminaison (*a*) de l'adjectif. [3] Les pronoms se déclinent comme le substantif. [4] Ex.: *mi'n* — moi, me (accus.), *mi'a* — mon, *la vi'a'j* — les vôtres.

5. [1] The personal pronouns are: *mi*, „I“; *vi*, „thou“, „you“; *li*, „he“; *ŝi*, „she“; *ĝi*, „it“; *si*, „self“; *ni*, „we“; *ili*, „they“; *oni*, „one“, „people“, (French „on“). [2] Possessive pronouns are formed by suffixing to the required personal, the adjectival termination. [3] The declension of the pronouns is identical with that of substantives. [4] E. g. *mi*, „I“; *mi'n*, „me“ (obj.); *mi'a*, „my“, „mine“.

5. [1] Die persönlichen **Fürwörter** sind: *mi* (ich), *vi* (du, Ihr), *li* (er), *ŝi* (sie), *ĝi* (es; von Tieren oder Sachen), *si* (sich), *ni* (wir), *ili* (sie [Mehrzahl]), *oni* (man). [2] Possessive Pronomina werden durch die Hinzufügung der Endung des Adjektivs gebildet. [3] Die Pronomina werden gleich den Substantiven dekliniert. [4] Z.B.: *mi'a*, mein, *mi'n*, mich.

5. [1] **Мѣстоименія** личныя: *mi* (я), *vi* (вы, ты), *li* (онъ), *ŝi* (она), *ĝi* (оно; о вещи или о животномъ), *si* (себя), *ni* (мы), *ili* (они, онъ), *oni* (безличное множественнаго числа); [2] притяжательныя образуются прибавлениемъ окончания прилагательнаго. [3] Склонение какъ у существительныхъ [4] (**Примѣры**: *mi'n* меня (винит.); *mi'a* мой).

5. [1] **Zaimki** osobiste: *mi* (ja), *vi* (wy, ty), *li* (on), *ŝi* (ona), *ĝi* (ono; o rzeczy lub zwierzęciu), *si* (siebie) *ni* (my), *ili* (oni, one), *oni* (zaimek nieosobisty liczby mnogiej); [2] dzierżawcze tworzą

się przez dodanie końcówki przymiotnika. [3] Zaimki odmieniają się jak rzeczowniki. [4] **Przykłady:** *mi/n* mnie (przyj. czwarty); *mi/a* mój.

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

5. [1] La **pronomoj** personaj estas: *mi, vi, li, ŝi, ĝi* (por bestoj aŭ aĵoj), *si, ni, ili, oni* (senpersona plurala pronomo). [2] Pronomoj posedaj estas formataj per aldono de la adjektiva finiĝo *a*. [3] La deklinacio de la pronomoj estas kiel ĉe substantivoj. [4] Ekz. *mi|n, mi|a, la vi|aj*.

2. Ekzercaro kaj UV pri „ci“

ci - tu, toi, | thou | du | ты | ty. — **ci** - tu, toi, | thou | du | ты | ty [FE 16]. — Ci skribas (anstataŭ „ci“ oni uzas ordinare „vi“) [FE 16.2]. — Detalojn (DL, LR 87) vd. en la vortara parto.

II. Komentoj

1. R 5.1: Senpersona „ĝi“

124 Vd. vortaran parton.

H. § 6 [Verbo]

I. Gramatikoj

6. [1] Le **verbe** ne change ni pour les personnes, ni pour les nombres. Ex.: *mi far'as* — je fais, *la patr'o far'as* — le père fait, *ili far'as* — ils font.

6. [1] The verb does not change its form for numbers or persons, e. g. *mi far'as*, „I do“; *la patr'o far'as*, „the father does“; *ili far'as*, „they do“.

6. [1] Das **Zeitwort** hat weder Personen noch Mehrzahl; z.B. *mi far'as*, ich mache; *la patr'o far'as*, der Vater macht; *ili far'as*, sie machen.

6. [1] **Глаголь** по лицамъ и числамъ не измѣняется (наприм.: *mi far|as* я дѣлаю, *la patr|o far|as* отецъ дѣлаеть, *ili far|as* они дѣлають).

6. [1] **Słowo** nie odmienia się przez osoby i liczby. Np. *mi far/as* ja czynię, *la patr/o far/as* ojciec czyni, *ili far/as* oni czynią.

[2]

a) Le *présent* est caractérisé par *as*; ex.: *mi far'as* — je fais.

b) Le *passé*, par *is*: *vi far'is* — vous faisiez, vous avez fait.

c) Le *futur*, {est caractérisé} par *os*: *ili far'os* — ils feront.

ĉ) Le *conditionnel*, par *us*: *ŝi far'us* — elle ferait.

d) L'*impératif*, par *u*: *far'u* — fais, faites; *ni far'u* — faisons.

e) L'*infinitif*, par *i*: *far'i* — faire.

f) Le *participe présent actif*, par *ant*: *far'ant'a* — faisant, *far'ant'e* — en faisant.

g) Le *participe passé actif*, par *int*: *far'int'a* — ayant fait.

ĝ) Le *participe futur actif*, {est caractérisé} par *ont*: *far'ont'a* — devant faire, qui fera.

h) Le *participe présent passif*, {est caractérisé} par *at*: *far'at'a* — étant fait, qu'on fait.

ĥ) Le *participe passé passif*, {est caractérisé} par *it*: *far'it'a* - ayant été fait, qu'on a fait.

i) Le *participe futur passif*, {est caractérisé} par *ot*: *far'ot'a* — devant être fait, qu'on fera.

[2]

a) The present tense ends in *as*, e. g. *mi far'as*, „I do“.

b) The past tense ends in *is*, e. g. *li far'is*, „he did“.

c) The future tense ends in *os*, e. g. *ili far'os*, „they will do“.

ĉ) The subjunctive mood ends in *us*, e. g. *ŝi far'us*, „she may do”.

d) The imperative mood ends in *u*, e. g. *ni far'u*, „let us do”.

e) The infinitive mood ends in *i*, e. g. *fari*, „to do”.

There are two forms of the participle in the international language, the changeable or adjectival, and the unchangeable or adverbial.

f) The present participle active ends in *ant*, e. g. *far'ant'a*, „he who is doing”; *far'ant'e*, „doing”.

g) The past participle active ends in *int*, e. g. *far'int'a*, „he who has done”; *far'int'e*, „having done”.

ĝ) The future participle active ends in *ont*, e. g. *far'ont'a*, „he who will do”; *far'ont'e*, „about to do”.

h) The present participle passive ends in *at*, e. g. *far'at'e*, „being done”.

ĥ) The past participle passive ends in *it*, e. g. *far'it'a*, „that which has been done”; *far'it'e*, „having been done”.

i) The future participle passive ends in *ot*, e. g. *far'ot'a*, „that which will be done”; *far'ot'e*, „about to be done”.

[2]

a) Das Präsens endet auf *as*; z.B. *mi far'as*, ich mache.

b) Die vergangene Zeit — auf *is*; z.B. *li far'is*, er hat gemacht.

c) Das Futurum — auf *os*; z.B. *ili far'os*, sie werden machen.

ĉ) Der Konditionalis — auf *us*; z.B. *ŝi far'us*, sie würde machen.

d) Der Imperativ — auf *u*; z.B. *far'u*, mache, macht; *ni far'u*, lasset uns machen.

e) Der Infinitiv — auf *i*; z.B. *fari*, machen.

f) Partizipium präsens aktivi — auf *ant*; z.B. *far'ant'a*, machender; *far'ant'e*, machend.

g) Partizipium perfekt aktivi — *int*; z.B. *far'int'a*, der gemacht hat.

ĝ) Partizipium futuri aktivi — *ont*; *far'ont'a*, der machen wird.

h) Partizipium präsens passivi — *at*; z.B. *far'at'a*, der gemacht wird.

ĥ) Partizipium perfekt passivi — *it*; z.B. *far'it'a*, gemacht.

i) Partizipium futuri passivi — *ot*; *far'ot'a*, der gemacht werden wird.

[2]

a) Настоящее время принимает окончание *as* (напримѣръ: *mi far|as* я дѣлаю).

b) Прошедшее — *is* (*li far|is* онъ дѣлать).

c) Будущее — *os* (*ili far|os* они будутъ дѣлать).

ĉ) Условное наклонение — *us* (*ŝi far|us* она бы дѣлала).

d) Повелительное наклонение — *u* (*far|u* дѣлайте).

e) Неопредѣленное наклонение — *i* (*far|i* дѣлать).

Причастія (и дѣепричастія)

f) Дѣйствит. залога настоящаго времени — *ant* (*far|ant|a* дѣлающій, *far|ant|e* дѣлая).

g) Дѣйствит. залога прошедш. времени — *int* (*far|int|a* сдѣлавшій).

ĝ) Дѣйствит. залога будущ. времени — *ont* (*far|ont|a* который сдѣлаеть).

h) Страдат. залога настоящ. времени — *at* (*far|at|a* дѣлаемый).

ĥ) Страдат. залога прошедш. времени — *it* (*far|it|a* сдѣланный).

i) Страдат. залога будущ. времени — *ot* (*far|ot|a* имѣющій быть сдѣланнымъ).

[2]

a) Czas teraźniejszy ma zakończenie *as*. (Przykład: *mi far/as* ja czynię).

b) Czas przeszły — *is* (*li far/is* on czynił).

c) Czas przyszły — *os* (*ili far/os* oni będą czynili).

ĉ) Tryb warunkowy — *us* (*ŝi far/us* ona by czyniła).

d) Tryb rozkazujący — *u* (*far/u* czyń, czyńcie).

e) Tryb bezokoliczny — *i* (*far/i* czynić).

Imiesłowy (odmienne i nieodmienne):

- f) Imiesłów czynny czasu teraźniejszego — *ant* (*far/ant/a* czyniący, *far/ant/e* czyniąc).
 g) Imiesłów czynny czasu przeszłego — *int* (*far/int/a* który uczynił).
 ĝ) Imiesłów czynny czasu przyszłego — *ont* (*far/ont/a* który uczyni).
 h) Imiesłów bierny czasu teraźn. — *at* (*far/at/a* czyniony).
 ĥ) Imiesłów bierny czasu przeszłego — *it* (*far/it/a* uczyniony).
 i) Imiesłów bierny czasu przyszłego — *ot* (*far/ot/a* mający być uczynionym).

[3] La voix passive n'est que la combinaison du verbe *est* (être) et du participe présent ou passé du verbe passif donné. [4] Le „de” ou le „par” du complément indirect se rendent par *de*. Ex.: *ŝi est'as am'at'a de ĉiu'j* — elle est aimée de tous (part. prés.: la chose se fait). *La pord'o est'as ferm'it'a* — la porte est fermée (part. pas.: la chose a été faite).

[3] All forms of the passive are rendered by the respective forms of the verb *est* (to be) and the participle passive of the required verb; [4] the preposition used is *de*, „by”. E. g. *ŝi est'as am'at'a de ĉiu'j*, „she is loved by every one”.

[3] Alle Formen des Passivs werden mit Hilfe der entsprechenden Form des Wortes *est* (sein) und des Partizipium passivi des gegebenen Zeitwortes gebildet, [4] wobei die Präposition *de* gebraucht wird; z.B. *ŝi est'as am'at'a de ĉiu'j*, sie wird von Allen geliebt.

[3] Всѣ формы страдательнаго залога образуются помощью соотвѣтственной формы глагола *est* (быть) и причастія страдательнаго залога даннаго глагола; [4] предлогъ при этомъ употребляется *de* (**Примѣръ**: *ŝi est|as am|at|a de ĉiu|j* она любима всѣми).

[3] Wszystkie formy strony biernej tworzą się zapomocą odpowiedniej formy słowa *est* być i imiesłów biernego danego słowa; [4] używa się przytem przyimka *de* (np. *ŝi est/as am/at/a de ĉiu/j* — ona kochana jest przez wszystkich).

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

6) [1] La verbo ne estas ŝanĝata laŭ personoj nek nombroj. [2] Formoj de la verbo: la tempo estanta akceptas la finiĝon "-as"; la tempo estinta "-is"; la tempo estonta "-os"; la modo kondiĉa "-us"; la modo ordona "-u"; la modo sendifina "-i". Participoj (kun senco adjektiva aŭ adverba): aktiva estanta "-ant"; aktiva estinta "-int"; aktiva estonta "-ont"; pasiva estanta "-at"; pasiva estinta "-it"; pasiva estonta "-ot". [3] Ĉiuj formoj de la pasivo estas formataj per helpo de responda formo de la verbo "esti" kaj participo pasiva de la bezonata verbo; [4] la prepozicio ĉe la pasivo estas "de".

II. Komentoj

125 Pri verboj vd. LR 108 ss.

I. § 7 [Adverbo]

I. Gramatikoj

7. [1] L'**adverbe** est caractérisé par e. [2] Ses degrés de comparaison se marquent de la même manière que ceux de l'adjectif. [3] Ex.: *mi'a frat'o pli bon'e kant'as ol mi* — mon frère chante mieux que moi.

7. [1] Adverbs are formed by adding e to the root. [2] The degrees of comparison are the same as in adjectives, [3] e. g., *mi'a frat'o kant'as pli bon'e ol mi*, „my brother sings better than I”.

7. [1] Das **Adverbium** endet auf e; [2] Komparation wie beim Adjektiv. [3] Z.B: *mi'a frat'o pli bon'e kanta'as ol mi* = mein Bruder singt besser als ich.

7. [1] **Нарѣчія** оканчиваются на e. [2] Степени сравненія какъ у прилагательныхъ [3] (**Примѣръ**: *mi|a frat|o pli bon|e kant|as ol mi* мой братъ лучше меня поеть).

7. [1] **Przysłówki** mają zakończenie e. [2] Stopniowanie podobnem jest do stopniowania przymiotników [3] (np. *mi/a frat/o pli bon/e kant/as ol mi* — brat mój lepiej śpiewa odemnie).

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

7. [1] **Adverboj** estas formataj per aldono de e al la radiko. [2] Gradoj de komparado estas la samaj kiel ĉe adjektivoj. [3] Ekz. *mi|a frat|o pli bon|e kant|as ol mi*.

II. Komentoj

126 Pri adverboj vd. LR 121 ss.

127 Pri la demando „ĉu uzi adjektivon aŭ adverbon“ vd. en la ĉapitro pri adjektivoj.

J. § 8 [Prepozicio]

I. Gramatikoj

8. Toutes les prépositions veulent, par elles-mêmes, le nominatif.

8. All prepositions govern the nominative case.

8. Alle Präpositionen regieren de Nominativ.

8. Предлоги всѣ требуютъ именительнаго падежа.

8. Przyimki rządzą wszystkie przypadkiem pierwszym.

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

8. Ĉiuj **prepozicioj** per si mem postulas la nominativon.

K. § 9 [Prononco]

I. Gramatikoj

9. Chaque mot se prononce absolument comme il est écrit.

9. Every word is to be read exactly as written, there are no silent letters.

9. Jedes Wort wird gelesen so wie es geschrieben steht.

9. Каждое слово читается такъ, какъ оно написано.

9. KaŜdy wyraz tak się czyta, jak się pisze.

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

9. Ĉiu vorto estas legata, kiel ĝi estas skribita. Ne estas neelparolataj literoj.

L. § 10 [Akcento]

I. Gramatikoj

10. L'accent tonique se place toujours sur l'avant-dernière syllabe.

10. The accent falls on the last syllable but one, (penultimate).

10. Der Accent fällt immer auf die vorletzte Silbe.

10. Ударение всегда находится на предпоследнемъ слогѣ.

10. Akcent pada zawsze na przedostatnią zgłoskę.

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

10. La akcento estas ĉiam sur la antaŭlasta silabo.

II. Komentoj

128 LR de 1891 traktas R 10 pri la regulo de la akcento:

LR 1891: „... Egale kiel la sekvado de gustoj personaj aŭ naciaj, estas senfrukta kaj danĝera ankaŭ la sekvado de *teoriaj principoj*, se ni ne demandas nin, kian *praktikan* signifon ili havas. La defendantoj de tiaj teoriaj principoj ofte memorigas la instruitulon, kiu, vidante ke el la tuta bestaro neniam speco da bestoj manĝas bakitan panon, venis al la logika konvinko, ke ĝi ne estas sana kaj bongusta, kaj komencis sin nutradi je kampaj herboj kaj kruda viando. Teoriaj proponoj, ofte eksterordinare strangaj kaj havantaj nenan eĉ plej malgrandan praktikan fundamenton, estis faritaj al ni en granda amaso. Sed ne parolante pri ĉiu el ili, ni prenos por ekzemplo nur unu, kiu apartenas ŝajne al la plej bonaj kaj pravaj kaj trovis multajn aprobantojn. Ni parolas pri la regulo de la akcento. Sinjoro de Wahl en tre bona artikolo montris, ke la ŝanĝoj, kiujn diversaj vortoj ricevis, transirante el unu lingvo en alian, neniam tuŝas la akcenton, ke volonte estas forglutataj tutaj silaboj, por nur ne ŝanĝi la akcenton, ke sekve la akcento en diversaj niaj vortoj, kiel ekzemple “nacio”, “titolo” k.c. estas kontraŭnatura; kaj sinjoro Runstedt eĉ rakontas pri unu persono, kiun la akcentoj en “animo”, “proksime” k.c. fortimigis de nia lingvo, kvankam per si mem la lingvo al li tre plaĉis. Kiel ajn bela tiu ĉi opinio ŝajnas en la teorio, ĝi tamen post pli atenta pripensado baldaŭ montriĝus al ĉiu kiel bela... sofismo. Ni rigardu atente, en kio propre kuŝas la kulpo de la konstanta akcento, kaj kia grava kaŭzo devigas nin aŭ doni malfacilan kaj konfuzan malregulecon al la akcento, aŭ forigi silabojn en diversaj vortoj, por ke la akcento fariĝu “plinatura”. Ĉu vortoj kiel ekzemple “proksima”, “titolo” estas pli malfacile ellerneblaj kaj memoreblaj, ol “título”, “proksima”? Ne, neniu dubos, ke ellerni *unu* akcenton por ĉiuj vortoj estas mil fojojn pli facile, ol memori por ĉiu vorto apartan akcenton. (Demandu la alinaciulojn, kiuj lernas la lingvon rusan, kaj ili diros al vi, kiom da grandegaj malfacilaĵoj prezentas al ili la ellernado kaj regula uzado de la rusa akcento!) Ĉu la diritaj vortoj estas malfacile elparoleblaj? Ĉu ili estas malbonsonaj? Ĉu ili prezentas eble ian alian maloportunaĵon? Ne! sendube ne! ĉiu scias, ke la akcento sur la antaŭlasta silabo estas ĉiam la plej bone elparolebla kaj la plej bonsona. Dum la malreguligo de la akcento estus ligita kun tro grandaj kaj tro videblaj maloportunaĵoj, vi en nia *nuna* konstanta akcento ne trovos eĉ la plej malgrandan maloportunaĵon, se vi eĉ serĉos tutan vivon! Kial do, oni povas demandi, propono, tiel senfundamenta povis plaĉi al kelkaj el niaj amikoj? La respondo estas tre simpla: la propono tuŝis kordon konatan de ni ĉiuj sed de ni mem ĝis hodiaŭ ne rimarkitan; kaj se homo ekaŭdas ion konatan, li ofte kontraŭvole, sen konscio kaj sen analizo, ekkrias: “Jes, jes, bone!”

Ni analizu pli proksime la motivojn, kiuj ŝajne parolas por la propono. La konato de sinjoro R. ne volis lerni nian lingvon, ĉar kutiminte je la elparolado de la latina “proximus”, “animus”, li ne povis akcepti la vortojn “proksima”, “animo”. Sed ne malfacile estas vidi la tutan sensignifecon de tiu ĉi motivo. Ĉu la latina vorto “maximus” estas motivo kontraŭ la franca vorto “maxime”? Ĉu la simpla fakto, ke ia vorto havas ian difinitan formon en unu lingvo, prezentas ian eĉ plej malgrandan kaŭzon, por ke tiu ĉi vorto en alia lingvo ne havu alian formon? Se hodiaŭ iu postulas, ke anstataŭ “facila”, ni diru “facila”, li morgaŭ kun tia sama rajto postulos, ke anstataŭ “facila” ni diru “facil/s”, ĉar la formo “facila” al lia orelo estas fremda! Kaj kun tia sama rajto oni postmorgaŭ postulos, ke ni al ĉiuj vortoj en nia lingvo donu tiujn formojn, kiujn oni trovas en la lingvo ekzemple latina, t.e. ke ni tute detruu la lingvon internacian kaj anstataŭigu ĝin per ia alia jam ekzistanta lingvo, ĉar... (nenia alia kaŭzo)... la formoj de tiu aŭ alia lingvo al sinjoro X. aŭ Y. estas konataj kaj la formoj de nia lingvo al li ne estas ankoraŭ konataj! Ĉiu lingvo havas siajn leĝojn, kaj se la leĝoj per si mem estas bonaj, estus ridinde deziri ilin ŝanĝi *nur* tial, ke alia lingvo havas aliajn leĝojn. Ĉu ni povas diri, ke la germana vorto “Geographie” estas malbona kaj tranĉas la oreleon, ĉar la Rusoj elparolas tiun ĉi saman vorton “geografia”? Al la konato de sinjoro R. la vorto “proksima” en la unua momento malplaĉis, ĉar li alvenis al tiu ĉi sama vorto de nia lingvo kun kutimoj latinaj; ĉio dependas de la kutimo, kaj nun, kiam ni kutimis je la leĝoj de nia lingvo, ni povas certigi, ke

se iu antaŭ ni elparolas la nomon de nia lingvo “internacia” anstataŭ “internaciá”, ĝi tranĉas nian oreton tiel terure, kiel se iu tirus karbon sur vitro.

La kutimo ofte ludas gravan rolon en la vivo; eble ni devas kalkuliĝi kun ĝi? Se ni povus tion fari sen ia malutilo, jes, kial do ne kalkuliĝi? Sed se por *parton* da homoj liberigi de al kutimiĝo je *unu* tre facila regulo (“akcento ĉiam sur la antaŭlasta silabo”) ni bezonus *multe pli grandan parton* da aliaj homoj devigi lerni kaj memori *multajn* regulojn (sen ia regulo memori apartan akcenton por ĉiu aparta vorto), — kion ni tiam devas preferi? Ni forte dubas, ĉu troviĝos iu, kiu konsilus solvi la demandon alie ol ni ĝin solvis! Por ne devigi la lernantojn memori apartajn akcentojn por ĉiu vorto, oni eble konsilos al ni transformi grandan parton da vortoj en nia lingvo tiel, ke ili konsentigu en si la regulon pri la akcento konstanta kun la akcento kutima (ekzemple “titlo” anstataŭ “titolo”, “amo” aŭ “ano” anstataŭ “animo”, “proksa” aŭ “proma” aŭ “propa” anstataŭ “proksima” k.c.); sed ne parolante jam pri la malbonsoneco, malklaraĵoj, k.t.p., kiuj tiam naskiĝus, kaj supozante, ke eĉ la lingvo mem nenion de tio suferus, ni forte dubas, ĉu iu serioze konsilus enkonduki tian grandan rompadon en nian aferon... sen ia eĉ la plej malgranda kaŭzo! Sen ia eĉ la plej malgranda kaŭzo: ĉar ni serĉis kaj serĉis kaj ne povis trovi en la konstanta antaŭlasta akcento ian eĉ la plej malgrandan maloportunecon por la memoro, nek por la buŝo, nek por la orelo. Kontraŭ nia regulo ekzistas absolute nenio, ekster la tute signifa motivo, ke la lingvo X aŭ la lingvo Y tion ĉi ne havas.

Sed eble kontraŭ nia regulo ekzistas io tio, kion oni per vortoj esprimi ne povas, sed kion oni neklare *sentas*, kiel ian vokon de naturo? Ni aŭskultu, kion diras sinjoro de W.: li ne vidas kaj ne montras ian faktan cirkonstancon kontraŭ la akcento en nia lingvo; sed rimarkinte, ke la naturaj lingvoj oferas la sonon kaj formon de la vortoj, por nur konservi la unuatempan akcenton, li vidas en tio ĉi naturan leĝon kaj konsilas al ni sekvi tiun ĉi leĝon, por ke nia lingvo ne estu kontraŭnatura. Je l'unua rigardo povas efektive ŝajni, ke ni pekas kontraŭ la natura leĝo; sed ni rigardu pli atente, en kio konsistas tiu ĉi “leĝo”, kaj kia puno atendas la rompanton de ĝi. Malsupre ni montros, ke tio, kion oni prenis por natura leĝo de ĉiuj lingvoj, estas nur *okaza* apartenaĵo de *kelkaj* lingvoj; sed ni supozu por momento, ke tio ĉi efektive estas leĝo, kiu ekzistas en ĉiuj lingvoj; kio do sekvas de ĝi? Se ia regulo efektive ekzistas en ĉiuj lingvoj kaj ni ne komprenas la kaŭzon kaj la celon de tiu ĉi regulo, kio do devigas nin ankaŭ blinde akcepti tiun ĉi regulon, se ĝi estas por ni maloportuna? Ĉiuj riveroj en la mondo havas fluon tre kurban kaj tre neregulan; sed se iu, kun instrumentoj en la mano, arte fosante kanalon, volus sekvi tiun ĉi “leĝon naturan”, — ĉu vi laŭdus lin, aŭ ĉu vi eĉ iom povus lin pravigi? Ĉiuj lingvoj naturaj havas grandan amason da malregulaĵoj kaj malfacilaĵoj, — ĉu ni ankaŭ devas sekvi tiun ĉi “leĝon naturan” kaj intence fari nian lingvon malregula kaj malfacila?

Eĉ se ni tute ne scius la esencon de la akcento, eĉ tiam estus la plej nature, se anstataŭ tro filozofie fosi en teorioj ni dirus al ni praktike: la ceteraj lingvoj havas akcenton malregulan kaj malfacilan, kiun ili jam ŝanĝi ne povas; ni havas ankoraŭ liberan elekton kaj povas sen la plej malgranda malutilo havi akcenton facilan kaj regulan; sekve ni devas elekti la lastan, tute ne rompante al ni la kapon, pro kia kaŭzo la lingvoj kreitaj blinde tiun ĉi oportunaĵon ne havas; ĉar estus ridinde imiti kun malutilo al ni mem iajn misteraĵojn, se ni ne komprenas ilian sencon kaj celon. Sed se ni rigardos pli profunde, ni baldaŭ vidos, ke la “leĝo de la akcento” eĉ ne estas ia misteraĵo, kaj tio, en kio ni serĉis ian leĝon naturan, estas simpla okazaĵo, kiu kun la esenco kaj spirito de la lingvoj havas nenion komunan. La lingvo de ĉiu nacio kreiĝis tiam, kiam la nacio ne sciis ankoraŭ skribi kaj la lingvo transiradis de unu homo al alia nur per la orelo; la orelo de Johano aŭ Petro ofte ne bone aŭdadis, la memoro senkontrola ne bone tenadis, kaj tiel la vortoj renversiĝadis kaj akceptadis diversajn sovaĝajn formojn; kontroli la vortojn per skribado oni ne povis, kaj tial la plej puraj kaj senŝanĝaj restis nur tiuj silaboj, kiujn oni bone *aŭdis*, t.e. la silaboj *akcentitaj*. Jen estas la tuta mistera kaŭzo, kial la silaboj akcentitaj ofte restadis senŝanĝaj, dum la tuta cetera parto de l'vorto ŝanĝiĝadis — el simpla senhelpa *neceseco* kaj ne el ia lingva leĝeco. De la momento, kiam ia popolo ricevas skriban literaturon, ni jam tian blindan lingvan akrobataĵon ne renkontas. Sed se ni, havantaj

literaturon skriban pli frue ol literaturon buŝan kaj orelan, sciantaj skribi kaj legi kaj povantaj gardi la lingvon de blinda malbonorela renversiĝado, volus intence fari la erarojn, kiujn niaj neinstruitaj antaŭuloj faris el blinda neceseco, — ni estus similaj je tiu naivulo, kiu, havante du bonajn okulojn, intence falis super ŝtono kaj vundis al si la kapon... ĉar li vidis, ke antaŭ li multaj blinduloj falis super tiu ĉi ŝtono, kaj li pensis, ke oni tiel necese devas fari!

Sekve se ni eĉ en nenia blinde kreita lingvo trovus la transportadon de l'akcento de unu silabo sur silabon alian pro konstanteco de l' akcento, tio ĉi neniel devus nin deteni de enkonduki tiun ĉi oportunuŝon en nian artan kaj konscie kreitan lingvon, tiel same kiel la malregula konjugado en ĉiuj lingvoj ne sole ne devigas, sed ankaŭ tute ne pravigas nin enkonduki intence malregulan konjugadon en nian lingvon. Sed por forigi ĉiujn dubojn de la personoj, kiuj, ne konfidante al tio, kion la praktiko al ili montras, teorie timas, ke eble... eble... oni ne scias... oni ne vidis ekzemplojn k.t.p. — ni fine montrus ankoraŭ, ke la transportado de l'akcento de unu silabo sur alian ne estas eĉ ia ennovaĵo de nia flanko, sed ĝi ekzistas jam en la lingvoj naturaj, kvankam tiuj ĉi tute ne bezonis zorgi pri facileco. Apartajn ekzemplojn vi trovos sur ĉiu paŝo en ĉiu lingvo; sed, por ne malproksime foriri de nia lando, ni bezonas nur kompari la lingvojn rusan kaj polan, kaj ni vidos, ke *tute tio sama*, kion ni faris en nia lingvo, estis jam antaŭe farita de la naturo mem en la natura lingvo pola. De neniu kaj de nenio devigata, la lingvo pola akceptis konstantan akcenton sur la antaŭlasta silabo, kvankam en aliaj slavaj lingvoj en tiuj ĉi vortoj la akcento estas alia; kaj tion ĉi la lingvo pola faris tute sen ia mallongigado de vortoj, sen ia forĵetado de silaboj k.t.p., sed ĝi simple sencereceremonie transportis la akcenton de unu silabo sur alian; sen ia filozofado ĝi metis la akcenton de ĉiu vorto sur la silabon antaŭlastan, tute ne demandante, ĉu tiu silabo estas tia aŭ alia kaj ĉu ĝi havas la forton por porti sur si la akcenton, kaj tute ne timante, ke oni diros, ke ĝi estas kontraŭnatura. Kaj tion ĉi la lingvo faris ne sole kun la fremdaj, arte enportitaj vortoj (kiel ekzemple “adwokat”, “inzynier”, “telegraf”, “spirytus”, “manuskript”, “papier”, “tytulu”, “artikulu” k.t.p.) sed ankaŭ en ĉiuj senescepte vortoj pure slavaj (ekzemple la rusaj “malenki”, “vojna”, “okno”, “ĉelovjek”, “ulica” k.c. k.c. k.c. en la tuta lingvo — estas en la lingvo pola “malenki”, “wojna”, “okno”, “czlowiek”, “ulica”, k.c. k.c. k.c.) — jam ne apartaj disĵetitaj ekzemploj, sed miloj kaj dekoj da miloj — tuta lingvo! (Se en la tuta lingvo vi en kelkaj tre malmultaj vortoj trovas deflankiĝon de tiu ĉi regulo, vi facile rimarkos, ke tiun ĉi deflankiĝon faris ne la popolo, sed la instruituloj, tute sen ia kaŭzo kaj bezono kaj kontraŭ la spirito de la lingvo).

Nun al la konkludo. Ke konstanta regulo por la akcento en lingvo lernota estas mil fojojn pli bona ol akcento neregula — neniu dubos; se ni povas ĝin fari, ni devas ĝin fari, se eĉ neniu el la blinde kreitaj lingvoj ĝin farus. Se ni al tio ĉi vidas, ke lingvo natura, *kiu ja tute ne bezonis zorgi pri facileco*, faris tion saman el simpla kaprico kaj tute ne suferas de tio, — tiom pli ni jam ne povas dubi, ke en lingvo arta, por kiu facileco estas tre grava, oni devis sen ia eĉ minuta ŝanceliĝo akcepti la akcenton konstantan, eĉ se la demando estus levita antaŭ la kreiĝo de la lingvo. Sed se nun, kiam la lingvo estas jam kreita kaj uzata, ni volus fari en ĝi grandan rompadon por... sen ia kaŭzo kaj celo... doni al ĝi maloportunaŝon anstataŭ oportunuŝo — tio ĉi estus jam facilanimeco nepardonebla!

El diversaj faritaj teoriaj proponoj ni analizis nur unu — la ŝajne plej bonan, kaj ni montris, ke tio, kio en la teorio ŝajnas tre bona kaj trovas aprobantojn, en la praktiko ofte havas nenan signifon. El la diritaĵo ni faras la konkludon: proponante aŭ enkondukante (private) ian ŝanĝon en nia lingvo, neniam gvidu vin per konsideradoj *teoriaj*, kiel ajn belaj ili ŝajnas, sed ĉiam demandu vin, kian *praktikan* signifon la ŝanĝo havus. Pri la ekzemplo de teoria propono ni tiel multe parolis, ĉar tiu ĉi kategorio da proponoj apartenas al la plej danĝeraj: en tia afero, kiel la nia, la homoj plej volonte akceptas proponojn, kiuj havas fizionomion instruitan, kaj se oni parolas al la homoj en instruita formo kaj en la nomo de leĝoj sciencaj, tiam el 100 personoj 99 ĝin blinde aprobas kaj nur unu demandas sin: “tre bele, sed kian signifon ĝi havas por *nia* lingvo?” “ [La Esperantisto, 1891, p. 50]

M.ĝ 11 [Kunmetitaj vortoj]

I. Fundamentaj Tekstoj

1. Gramatikoj

11. [1] Les mots composés s'obtiennent par la simple réunion des éléments qui les forment, écrits ensemble, mais séparés par de petits traits¹). [2] Le mot fondamental doit toujours être à la fin. [3] Les terminaisons grammaticales sont considérées comme des mots. Ex.: *vapor'ŝip'o* (bateau à vapeur) est formé de: *vapor* — vapeur, *ŝip* — bateau, *o* — terminaison caractéristique du substantif.

1. [4] Dans les lettres ou dans les ouvrages, qui s'adressent à des personnes connaissant déjà la langue, on peut omettre ces petits traits. [5] Ils ont pour but de permettre à tous de trouver aisément, dans le dictionnaire, le sens précis de chacun des éléments du mot, et d'en obtenir ainsi la signification complète, sans aucune étude préalable de la grammaire.

11. [1] Compound words are formed by the simple junction of roots, ([2] the principal word standing last), which are written as a single word, but, in elementary works, separated by a small line ('). [3] Grammatical terminations are considered as independent words. E. g. *vapor'ŝip'o*, „steamboat” is composed of the roots *vapor*, „steam”, and *ŝip*, „a boat”, with the substantival termination *o*.

11. [1] Zusammengesetzte Wörter entstehen durch einfache Anreihung der Wörter, indem man sie durch hochstehende Striche trennt¹. [2] Das Grundwort kommt zuletzt. [3] Grammatikalische Endungen werden als selbstständige Wörter betrachtet. Z.B. *vapor'ŝip'o* (Dampfschiff) besteht aus *vapor*, Dampf, *ŝip*, Schiff, und *o* = Endung des Substantivs.

1. [4] Im Briefwechsel mit solchen Personen, die der internationalen Sprache schon mächtig sind, fallen die hochstehenden Striche zwischen den verschiedenen Theilen der Wörter weg.

11. [1] Сложныя слова образуются простымъ слияниемъ словъ ([2] главное на концѣ), которыя пишутся вмѣстѣ, но отдѣляются другъ отъ друга черточкой¹). [3] Грамматическія окончанія разсматриваются также какъ самостоятельныя слова (**Примѣръ:** *варо|ŝip|o*, пароходъ — изъ *vapor* паръ, *ŝip* корабль, *o* окончание существительныхъ).

1. Въ письмахъ и сочиненіяхъ, назначенныхъ для лицъ, владѣющихъ уже международнымъ языкомъ, черточки между частями словъ не употребляются.

11. [1] Wyrazy złożone tworzą się przez proste połączenie wyrazów ([2] główny na końcu). **Przykład:** *vapor'ŝip/o*, parostatek — z *vapor* para, *ŝip* okręt, *o* — końcówka rzeczownika.

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

11. [1] Vortoj kunmetitaj estas formataj per simpla kunigo de la vortoj (radikoj) ([2] la ĉefa vorto staras en la fino); ili estas kune skribitaj kiel unu vorto, sed, en elementaj verkoj, disigitaj per streketoj (|)(1). [3] La gramatikaj finiĝoj estas rigardataj ankaŭ kiel memstaraj vortoj. Ekz. *vapor|ŝip|o* estas formita de: *vapor*, *ŝip* kaj *o* (finiĝo de la substantivo).

2. UV (enkonduko 2)

Ĉion, kio estas skribita en la lingvo internacia Esperanto, oni povas kompreni kun helpo de tiu ĉi vortaro [UV, enkonduko 1]. Vortoj, kiuj formas kune unu ideon, estas skribataj kune, sed dividataj unu de la alia per streketo, tiel ekzemple la vorto « frat'in'o », prezentante unu ideon, estas kunmetita el tri vortoj, el kiuj ĉiun oni devas serĉi aparte [UV, enkonduko 2].

Tout ce qui est écrit en langue internationale Esperanto peut se comprendre à l'aide de ce dictionnaire. Les mots qui forment ensemble une seule idée s'écrivent ensemble mais se

séparent les uns des autres par de petits traits. Ainsi, par exemple, le mot « **frat'in'o** », qui n'exprime qu'une idée est formé de trois mots, et chacun d'eux se cherche à part.

Everything written in the international language Esperanto can be translated by means of this vocabulary. If several words are required to express one idea, they must be written in one but, separated by commas; e. g. « **frat'in'o** » though one idea, is yet composed of three words, which must be looked for separately in the vocabulary.

Alles, was in der internationalen Sprache Esperanto geschrieben ist, kann man mit Hilfe dieses Wörterbuches verstehen. Wörter, welche zusammen einen Begriff bilden, werden zusammen geschrieben, aber von einander, durch einen senkrechten Strich getrennt; so ist z. B. das Wort « **frat'in'o** », welches einen Begriff bildet, aus drei Wörtern zusammengesetzt, deren jedes besonders zu suchen ist.

Все, что написано на международномъ языкѣ Эсперанто, можно понимать съ помощью этого словаря. Слова составляющія вмѣстѣ одно понятіе, пишутся вмѣстѣ, но отдѣляются другъ отъ друга черточкой; такъ напримѣръ слово « **frat'in'o** », составляя одно понятіе, сложено изъ трехъ словъ, изъ которыхъ каждое надо искать отдѣльно.

Wszystko co napisano w języku międzynarodowyn Esperanto, można zrozumieć przy pomocy tego słownika. Wyrazy, stanowiące razem jedno pojęcie, pisze się razem, lecz oddziela się króską pionową; tak na przykład wyraz « **frat'in'o** » stanowiący jedno pojęcie, złożony jest z trzech wyrazów, z których każdego należy szukać oddzielnie.

II. Komentoj

- 129 LR 1891:** La vorto “bezonesti” estas kunmetita tute regule, kaj vi povas ĝin uzadi. Sed entute ni konsilas pli uzadi ĉiam formojn simplajn anstataŭ kunmetitaj. Kunmetado de vortoj estas karaktera eco de la lingvo germana, kaj al tiu ĉi lingvo ĝi efektive donas grandan riĉecon de formoj; sed en nia lingvo la vortoj pleje estas pli naturaj kaj pli bonsonaj se ili estas ne kunligataj, sed uzataj aparte. [*La Esperantisto*, 1891, p. 23]

N. § 12 [Negacio]

12. S'il y a dans la phrase un autre mot de sens négatif, l'adverbe ne se supprime. Ex.: mi neniam vid'is — je n'ai jamais vu.

12. If there be one negative in a clause, a second is not admissible.

12. Wenn im Satze ein Wort vorkommt, das von selbst eine verneinende Bedeutung hat, so wird die Negation ne weggelassen; z.B. mi nenio'n vid'is, ich habe Nichts gesehen.

12. При другомъ отрицательномъ словѣ отрицание не опускается (Примѣръ: mi neniam vid'is я никогда не видалъ).

12. Przy innym przeczącym wyrazie opuszcza się przysłówkę przeczący ne (np. mi neniam vid'is nigdy nie widziałem).

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

12. Ĉe alia nea vorto la vorto ne estas forlasata.

O. § 13 [Direkto]

I. Gramatikoj

13. Si le mot marque le lieu où l'on va, il prend la terminaison de l'accusatif. Ex.: kie vi est'as? — où êtes-vous? kie'n vi ir'as? — où allez-vous? mi ir'as Pariz'o'n — je vais à Paris.

13. In phrases answering the question „where?” (meaning direction), the words take the termination of the objective case; e. g. kie'n vi ir'as? „where are you going?”; dom'o'n, „home”; London'o'n, „to London”, etc.

13. Auf die Frage "wohin" nehmen die Wörter die Endung des Akkusativs an; z.B. tie, da; tie'n, dahin; Varsovi'o'n, nach Warschau.

13. На вопросъ „куда” слова принимаютъ окончание винительнаго падежа (Примѣры: tie тамъ — tie|n туда; Varsovi|o|n въ Варшаву).

13. Na pytanie „dokąd” wyrazy przybierają końcówkę przypadku czwartego (np. tie tam (w tamtem miejscu) — tie/n tam (do tamtego miejsca); Varsovi/o/n (do Warszawy).

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

13. Por montri direkton, la vortoj ricevas la finiĝon de la akuzativo.

II. Komentoj

130 Aplik-ekzemploj por R 13 troviĝas en FE 26, aldonaj klarigoj (kaj pliaj ekzemploj) en FE 28:

FE 28: Ĉiuj prepozicioj per si mem postulas ĉiam nur la nominativon [FE 28.1]. Se ni iam post prepozicio uzas la akuzativon, la akuzativo tie dependas ne de la prepozicio, sed de aliaj kaŭzoj [FE 28.2]. Ekzemple: por esprimi direkton, ni aldonas al la vorto la finon „n”; sekve: tie (= en tiu loko), tien (= al tiu loko); tiel same ni ankaŭ diras: “la birdo flugis en la ĝardenon, sur la tablon”, kaj la vortoj „ĝardenon”, „tablon” staras tie ĉi en akuzativo ne ĉar la prepozicioj „en” kaj „sur” tion ĉi postulas, sed nur ĉar ni volis esprimi direkton, t. e. montri, ke la birdo sin ne trovis antaŭe en la ĝardeno aŭ sur la tablo kaj tie flugis, sed ke ĝi de alia loko flugis al la ĝardeno, al la tablo (ni volas montri, ke la ĝardeno kaj tablo ne estis la loko de la flugado, sed nur la celo de la flugado); en tiaj okazoj ni uzus la finiĝon „n” tute egale ĉu ia prepozicio starus aŭ ne [FE 28.3].

P. § 14 [Prepozicio]

14. [1] Chaque préposition possède, en Esperanto, un sens immuable et bien déterminé, qui en fixe l'emploi. [2] Cependant, si le choix de celle-ci plutôt que de celle-là ne s'impose pas clairement à l'esprit, on fait usage de la préposition je qui n'a pas de signification propre. Ex.: ĝoj'i je tio — s'en réjouir, rid'i je tio — en rire, enu'o je la patr'uj'o — regret de la patrie. [3] La clarté de la langue n'en souffre aucunement, car, dans toutes, on emploie, en pareil cas, une préposition quelconque, pourvu qu'elle soit sanctionnée par l'usage. [4] L'Esperanto adopte pour cet office la seule préposition je. [5] A sa place on peut cependant employer aussi l'accusatif sans préposition, quand aucune amphibologie n'est à craindre.

14. [1] Every preposition in the international language has a definite fixed meaning. [2] If it be necessary to employ some preposition, and it is not quite evident from the sense which it should be, the word je is used, which has no definite meaning; for example, ĝoj'i je tio, „to rejoice over it”; rid'i je tio, „to laugh at it”; enu'o je la patr'uj'o, „a longing for one's fatherland”. [3] In every language different prepositions, sanctioned by usage, are employed in these dubious cases, [4] in the international language, one word, je, suffices for all. [5] Instead of je, the objective without a preposition may be used, when no confusion is to be feared.

14. [1] Jede Präposition hat eine bestimmte, feste Bedeutung; [2] ist es aber aus dem Sinne des Satzes nicht ersichtlich, welche Präposition anzuwenden ist, so wird die Präposition je gebraucht, welche keine selbstständige Bedeutung hat; z.B. ĝoj'i je tio, sich darüber freuen; rid'i je tio, darüber lachen; enu'o je la patr'uj'o, Sehnsucht nach dem Vaterlande, etc. [3] Die Klarheit leidet keineswegs darunter, da doch dasselbe in allen Sprachen geschieht, nämlich, daß man in solchen Fällen eine beliebige Präposition gebraucht, wenn sie nur einmal angenommen ist. [4] In der internationalen Sprache wird in solchen Fällen immer nur die eine

Präposition je angewendet. [5] Statt der Präposition je kann man auch den Akkusativ ohne Präposition gebrauchen, wo kein Doppelsinn zu befürchten ist.

14. Каждый предлог имѣтъ опредѣленное постоянное значеніе; если же нужно употребить предлогъ, а прямой смыслъ не указываетъ, какой именно, то употребляется предлогъ je, который самостоятельнаго значенія не имѣетъ (Примѣры: ĝojji je tio радоваться этому; ridji je tio смѣяться надъ этимъ; enu|o je la patr|ujjo тоска по родинѣ и т. д.). Ясность отъ этого не страдаетъ, потому что во всѣхъ языкахъ въ этихъ случаяхъ употребляется какой угодно предлогъ, лишь бы обычай далъ ему санкцію; въ междунатодномъ же языкѣ санкція на всѣ подобные случаи дана одному предлогу je. Вмѣсто предлога je можно также употребить винительный падежъ.

14. Każdy przyimek ma określone, stałe znaczenie; jeżeli należy użyć przyimka w wypadkach, gdzie wybór jego nie wypływa z natury rzeczy, używany bywa przyimek je, który nie ma samoistnego znaczenia (np. ĝoj/i je tio cieszyć się z tego; mal/san/a je la okul/o/j chory na oczy; enu/o je la patr/uj/o tęsknota za ojczyzną i t. p. Jasność języka wcale wskutek tego nie szwankuje, albowiem w tym razie wszystkie języki używają jakiegokolwiek przyimka, byle go tylko zwyczaj uświęcił; w języku zaś międzynarodowym sankcja we wszystkich podobnych wypadkach nadaną została jednemu tylko przyimkowi je). Zamiast przmyka je używać też można, przypadku czwartego bez przyimka tam, gdzie nie zachodzi obawa dwuznaczności.

Zamenhofs traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

14. [1] Ĉiu prepozicio havas difinitan kaj konstantan signifon; [2] sed se ni devas uzi ian prepozicion kaj la rekta senco ne montras al ni, kian nome prepozicion ni devas preni, tiam ni uzas la prepozicion "je", kiu memstaran signifon ne havas. [3]-[4] [mankas]. [5] Anstataŭ la prepozicio "je" oni povas ankaŭ uzi la akuzativon sen prepozicio.

Q. § 15 [Fremdaj vortoj]

I. Fundamentaj Tekstoj

15. [1] Les mots "étrangers" c.-à-d. ceux que la plupart des langues ont empruntés à la même source, ne changent pas en Esperanto. Ils prennent seulement l'orthographe et les terminaisons grammaticales de la langue. [2] Mais quand, dans une catégorie, plusieurs mots différents dérivent de la même racine, il vaut mieux n'employer que le mot fondamental, sans altération, et former les autres d'après les règles de la langue internationale. Ex.: tragédie — tragedi'o, tragique — tragedi'a.

15. [1] The so-called „foreign” words, i. e. words which the greater number of languages have derived from the same source, undergo no change in the international language, beyond conforming to its system of orthography. — [2] Such is the rule with regard to primary words, derivatives are better formed (from the primary word) according to the rules of the international grammar, e. g. teatr'o, „theatre”, but teatr'a, „theatrical”, (not teatrical'a), etc.

15. [1] Sogenannte Fremdwörter, d.h. solche Wörter, welche die Mehrheit der Sprachen aus einer und derselben fremden Quelle entlehnt hat, werden in der internationalen Sprache unverändert gebraucht, indem sie nur die internationale Orthographie annehmen; [2] aber bei verschiedenen Wörtern, die eine gemeinsame Wurzel haben, ist es besser, nur das Grundwort unverändert zu gebrauchen, die abgeleiteten Wörter aber — nach den Regeln der internationalen Sprache zu bilden; z.B. Theater, teatr'o; theatralisch, teatr'a.

15. [1] Такъ называемыя „иностранныя” слова, т.е. такія, которыя большинствомъ языковъ взяты изъ одного чужого источника, употребляются въ международномъ языкѣ безъ измѣненія, принимая только орфографію этого языка; [2] но при различныхъ словахъ одного корня лучше употреблять безъ измѣненія только основное слово, а

другія образовать по правиламъ международного языка (Примѣръ: театръ — teatr|o, но театральный — teatr|a).

15. [1] Tak zwane wyrazy „cudzoziemskie” t. j. takie, które większość języków przyjęła z jednego obcego źródła, nie ulegają w języku międzynarodowym żadnej zmianie, lecz otrzymują tylko pisownię międzynarodową; [2] przy rozmaitych wszakże wyrazach jednego źródłosłowu, lepiej używać bez zmiany tylko wyrazu pierwotnego, a inne tworzyć według prawideł języka międzynarodowego (np. teatr/o — teatr, lecz teatralny — teatr/a).

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

15. [1] La tiel nomataj vortoj "fremdaj", t. e. tiuj, kiujn la plimulto de la lingvoj prenis el unu fonto, estas uzataj en la lingvo Esperanto sen ŝanĝo, ricevante nur la ortografion de tiu ĉi lingvo; [2] sed ĉe diversaj vortoj de unu radiko estas pli bone uzi senŝanĝe nur la vorton fundamentan kaj la ceterajn formi el tiu ĉi lasta laŭ la reguloj de la lingvo Esperanto.

II. Komentoj

1. Superrigardo

- 131** R 15 estas la centra „enkorpiga“, „inkluziviga“ regulo de Esperanto. Apud la regula gramatiko (R 1 – R 14) ĝi estas la dua kolono, sur kiu baziĝas la relativa facileco de la lingvo.
- 132** R 15 konsistas el du partoj. R 15.1 enhavas du regulojn („estas uzata“ kaj „ricevante la ortografion“, en la franca versio krome „ricevante la gramatikajn finiĝojn“). R 15.2 estas nura rekomendo („pli bone“).
- 133** La vortumo en la referenc-lingvoj estas malunueca. Plej eksplicite estas la franca, kiu preskribas en R 15.1 ne nur „ricevante la ortografion de Esperanto“ sed krome „kaj ties gramatikajn finiĝojn“. Ankaŭ la aplik-ekzemploj estas malsamaj. Nur la franca havas „tragedio“ – „tragedia“, dum la aliaj kvar lingvoj „teatro“ – „teatra“.
- 134** Kiel ĉiuj reguloj de la FG ankaŭ R 15 jam troveblas en la Unua Libro (UL) de 1887 (tie kun la numero C 8): „ĉiuj vortoj, kiuj jam fariĝis internaciaj (la tiel nomataj „fremdaj vortoj“), restas en la lingvo internacia neŝanĝataj, akceptante nur la internacian ortografion“. Z tie donas detalajn motivojn pri ĝi kaj multajn ekzemplojn. La tekstojn de la UL en la kvin referenc-lingvoj li tradukis al Esperanto por FK 1903 kun selekto de la UL-ekzemploj:
- „Krom tio mi donis komunan regulon, ke ĉiuj vortoj, kiuj jam fariĝis internaciaj (la tiel nomataj "fremdaj vortoj"), restas en la lingvo internacia neŝanĝataj, akceptante nur la internacian ortografion; tiamaniere grandega nombro da vortoj fariĝas superflujaj por la lernado; ekzemple: lokomotivo, redakcio, telegrafo, nervo, temperaturo, centro, formo, publiko, platino, botaniko, figuro, vagono, komedio, ekspluati, deklami, advokato, doktoro, teatro k. t. p., k. t. p.“
- Ĉar R 15 eniris la Fundamenton neŝanĝite laŭ la stato de 1887, tiuj klarigoj el UL povas kaj devas esti konsiderataj por ĝuste interpreti la normon.
- 135** Pro la multaj „ĝeneralaj klaŭzoj“ („plimulto de la lingvoj“, „prenis“, „unu fonto“, „diversaj vortoj de unu radiko“), R 15 apartenas al la plej malfacile interpreteblaj reguloj de Esperanto. Disputoj ekzistas ekz. kaj i.a. pri jenaj demandoj: Kiujn lingvojn oni devas konsideri? Kiel oni difinas, ĉu iu lingvo „prenis“ vorton el alia fonto, t.e. ke la vorto fariĝis parto de tiu lingvo; ĉu ekzemple sufiĉas, ke en iu lingvo vorto ekzistas nur en klerula faklingvo, dum la ĝenerale uzata vorto estas alia? Kiel oni difinu „plimulto“? Aktuale ekzistas minimume tri konceptoj (Zamenhof, Kück, Derks), kiuj laŭ parte malsamaj kriterioj klopodas konkretigi la aplikon de R 15 kaj respondi la nomitajn kaj aliajn demandojn.
- 136** Tiuj malfacilaĵoj pri la ĝusta apliko de R 15 jam ekzistis en la epoko de Z. Pri R 15.1 temas Lingva Respondo de 1904, pri R 15.2 de 1911:

LR 54 de 1904: „... La malĝojaj ideoj, kiujn vi esprimis pro la novaj vortoj en la laste aperintaj vortaroj [EG 1 kaj GE 1], ŝajnas al mi tute senkaŭzaj; laŭ mia opinio via timo venis nur de tio, ke vi ne tute ĝuste prezentas al vi la esencan signifon de tiuj pligrandigitaj vortaroj.

La novaj vortaroj ne havas eĉ la plej malgrandan intencon detrui la unuecon de nia lingvo. La sola kaj netuŝebla fundamento de nia lingvo ĉiam restas la „Universala Vortaro“ kaj la novaj vortaroj ne ŝanĝas eĉ unu vorton el tiu fundamenta vortaro; ilia celo estas nur doni klarigon kaj helpon en tiuj okazoj, kiam la Universala Vortaro ne sufiĉas. Estas dezirinde, ke tiun ĉi ideon la novaj vortaroj akcentu tute klare en siaj antaŭparoloj, por eviti ĉian malkompreniĝon.

La ĉefaj principoj de de la vortouzado en Esperanto estas la sekvantaj:

a) Ĉiu vorto, kiu troviĝas en la Universala Vortaro estas leĝdona por ĉiuj esperantistoj, kaj neniu en la mondo, nek la aŭtoro de Esperanto nek ia alia esperantisto havas la rajton fari en tiuj vortoj ian ŝanĝon (se ekzemple anstataŭ „ŝipo“ iu uzas la vorton „navo“, ĉar la vorto „ŝipo“ al li „ne plaĉas“ – tio estus rekta peko kontraŭ la unueco de nia lingvo kaj ĉiuj esperantistoj tiam protestus).

b) Se vorto per si mem estas internacia, tiam laŭ la regulo 15 de nia gramatiko ĉiu havas la rajton uzi tiun ĉi vorton, kvankam ĝi ne troviĝas en la Universala Vortaro. (Ekzemple neniu povus protesti kontraŭ la uzado de la vortoj „aŭtoro“, „telegrafo“ k. t. p., kvankam ili ne troviĝas en la Universala Vortaro).

c) Sed se ia vorto nek estas sendube internacia nek havas por si apartan radikon en la Universala Vortaro kaj esprimi ĝin per kunmeto de radikoj jam ekzistantaj estas aŭ tute ne eble, aŭ tro neoportune, aŭ teknike [tie! Z probable origine skribis teĥnike] ne precize, tiam tiun ĉi vorton ĉiu aŭtoro povas mem krei laŭ sia bontrovo, tiel same kiel oni ĝin faras en ĉiu alia lingvo. Tiu ĉi permeso estas necesa, ĉar alie la lingvo estus tro rigida kaj multajn ideojn oni tute ne povus esprimi en ĝi. Sed ĉar ne ĉiuj personoj povas mem krei al si vortojn kaj ĉar estas dezirinde, ke ĉiuj uzu la novajn vortojn kiom eble egale, tial ĉiu nove aperanta vortaro ordinare enhavas en si kelkan nombron da novaj vortoj sub la kontrolo de l' aŭtoro de Esperanto, por ke ili povu alporti helpon al ĉiuj, kiuj bezonas novajn vortojn kaj ne volas ilin krei ĉiu arbitre kaj diversmaniere laŭ sia bontrovo. Sed tiuj ĉi novaj vortoj, kiuj ne troviĝas en la Universala Vortaro, estas nur private rekomendataj, sed tute ne oficiala ordonataj! Nur rekomendataj, ne altrudataj! Kiu trovas ilin bonaj, povas ilin uzi, - kiu trovas ilin ne bonaj, povas ilin ne uzi kaj anstataŭigi per iaj aliaj vortoj. Sed por la unueco de nia afero estas kompreneble dezirate, ke oni anstataŭigu [tiel] ilin per aliaj vortoj nur en okazo de ilia efektiva malboneco, sed ne pro simpla persona kaprico. ...

LR 52 A de 1911: Kelkaj samideanoj forte malaprobis la uzadon de vortoj kun pseŭdosufiksoj *cio*, *toro* k.t.p. (ekzemple: “civilizacio”, “redaktoro” k.t.p.); ili diras, ke de tiaj vortoj ni devas preni nur la radikan formon (ekzemple: “civiliz”, “redakt”) kaj ĉiujn devenajn formojn uzi nur kun sufikso aŭ finiĝo pure *Esperanta* (ekzemple: “civilizo”, “redaktejo”, “redaktisto” anstataŭ “civilazacio”, “redakcio”, “redaktoro”). Kompreneble, se tia vorto, kiel ekzemple “redaktejo”, estus tute identa kun la vorto “redakcio” kaj povus ĝin perfekte anstataŭi, certe neniu el ni plendus, se la vorto “redakcio” baldaŭ malaperus el nia lingvo; sed se iu diras, ke la formoj pseŭdosufiksaj estas *kontraŭ-Esperantaj*, aŭ ke ili prezentas malaprobindan enkondukon de *novaj vortoj*, mi opinias, ke li eraras. Tiaj formoj, kiel ekzemple “redakcio”, “civilizacio” estas nek kontraŭ-Esperantaj, nek novaj, ĉar laŭ la № 15 de nia gramatiko ili plene apartenas al nia lingvo jam de la unua momento de ĝia naskiĝo. Ni povas *esper*, ke pli aŭ malpli frue la pseŭdosufiksaj vortoj “fremdaj” fariĝos arĥaismoj kaj cedos sian lokon al vortoj “pure esperantaj” ni povas eĉ *konsili* tion; sed *postuli* tion ni ne povas, ĉar la diritaj vortoj ne sole havas en nia lingvo (laŭ la № 15) plenan rajton de ekzistado, sed ankoraŭ dum longa tempo multaj el tiuj pseŭdosufiksaj vortoj estos pli oportunaj, pli naturaj kaj pli kompreneblaj, ol la ilin anstataŭontaj vortoj “pure Esperantaj”. Ne venis ankoraŭ la tempo, ke ni estu tro pedantaj. Estas vero, ke sekve de nia toleremeco ni por kelkaj vortoj havos dum kelka tempo formojn *duoblajn* (ekzemple: “evolucio” kaj “evoluo”); sed ŝajnas al mi, ke estas multe pli bone havi en la unua tempo ian “embarason de

riĉeco”, ol malutili al si per ia ne sufiĉe matura dekreto, elĵetante el la lingvo vortojn, kies elĵetindeco ne estas ankoraŭ por ni tute certa. [Respondo 55, *Oficiala Gazeto*, IV, 1911, p. 222].

- 137 LR 52 B de 1911** temas pri speciala demando de transskribo: „Vian opinion mi trovas tute prava, kaj por ĉiuj natursciencaj nomoj mi konsentas ĉiam preni la nomojn latinajn en Esperanta transskribo. Se en la Universala Vortaro troviĝas nomoj de bestoj kun formo ne latina, la fakto venas de tio, ke en la unuaj jaroj mi ne havis ankoraŭ la principon doni al tiuj nomoj formon latinan, sed nun mi ordinare gvidas min per tiu principo.

Tio sama estas ankaŭ kun la diversaj finiĝoj, kiujn mi en la unua tempo ŝanĝadis pro ilia simileco kun Esperantaj sufiksoj, sed kiujn mi nun ordinare ne ŝanĝas; sekve mi konsilas, uzi -ilo, -ino, -ulo k.t.p.“ [1911, PVZ IX, p. 236].

2. R 15.1 („vortoj fremdaj“)

- 138** [Daŭrigo ne publikigita tie ĉi].

3. R 15.2 („pli bone“)

- 139** [Daŭrigo ne publikigita tie ĉi].

4. Analoga apliko de R 15 (internaciaj simboloj)

- 140** Por apliki normon **analogie** (laŭsence) du kondiĉoj devas esti plenumitaj. Unue eksplicita normo pri la demando ne ekzistas (normo-manko). Due la analogie aplikebla normo laŭ sia strukturo kaj regula enhavo donas rezulton, kiu senc-have estas transigebla por solvi la demandon, pri kiu ne ekzistas normo.

- 141** Ambaŭ kondiĉoj estas plenumitaj por la demando, ĉu internacie kutimaj **simboloj** (el matematiko, muziko, internaciaj normoj k.t.p.; ekzemplojn vd. malsupre) estas uzeblaj en „ĝusta“ Esperanto. Eksplicita normo ne ekzistas en la Fundamento. R 15 parolas pri „vortoj“, kiujn la plimulto de la lingvoj prenis el unu fonto. Simboloj ne estas „vortoj“ en la senco de R 15 (vd. supre). Ilin tamen, same kiel vortojn, la „plimulto de lingvoj prenis el unu fonto“. Estas senc-have apliki la ideon de R 15. Tio nenio ŝanĝas, la analogio nur estas klarigo de longega kaj neniam disputita uzo en Esperanto. Ĝin en 2007 neeksplicite, sed per ekzemploj konfirmis OA 9 (detalojn vd. tie). Temas ekzemple kaj inter aliaj pri jenaj simboloj.

a) Literoj de fremdaj alfabetoj

- 142** Ekzemploj estas literoj de la **latina** alfabeto, kiuj ne apartenas al la esperanta alfabeto laŭ FG 0: Q, q, X, x, Y, y (pri tiuj tri komparu OA 9 ĉe kuo, ikso kaj ipsilono). Per analogia apliko de R 15 ili ne fariĝas esperantaj literoj, sed simboloj uzeblaj en Esperanto, ekz. en matematiko.
- 143** Same staras la afero pri literoj de la **greka** alfabeto, ekz. Δ, δ (pri kiu vd. OA 9 ĉe delto), internacie uzitaj ekz. en fiziko kaj aliaj sciencoj.

b) Latinaj ciferoj

- 144** La oficialaj ciferoj de Esperanto estas la arabaj (0, 1, 2, 3 k.t.p.), vd. R 4. La latinaj ciferoj (I, II, III, IV, X, L, C, M k.t.p.) estas allasitaj simboloj laŭ R 15 analogie. Laŭ la principo „ju pli proksima al la Fundamenta solvo, des pli bona“ estas tamen rekomendinde prefere uzi la arabajn ciferojn, ekz. skribi „Ludoviko 14a“ (franca reĝo) ol „Ludoviko XIV“.

c) ISO-kodaĵo (ekz. pri ŝtatoj aŭ lingvoj)

- 145** Ekzemploj el OA 9 pri ŝtatoj: GB ĉe brit/o CN ĉe ĉin/o IL ĉe Israel/o JP ĉe japan/o US ĉe Uson/o k.t.p. Ekzemploj pri lingvoj: eo – Esperanto, de – Deutsch (germana), en – English (angla) k.t.p.

d) Kemiaj simboloj kaj formuloj

- 146** Ekzemploj el OA 9: Ca ĉe kalcio, Si ĉe silicio. $C_6H_3(OH)_2-CH(OH)-CH_2-NH-CH_3$ ĉe adrenalino, $CH_3-CO-O-C_6H_4-COOH$ ĉe aspirino.

e) Muzikaj simboloj

- 147** Ekzemploj el OA 9: ♭ ĉe bemolo, ♯ ĉe dieso.

f) Scienc-latina nomenklaturado de botaniko kaj zoologio

- 148** Ekzemploj el OA 9: Amoeba, Entamoeba ĉe amebo, Bison bison, Bison bonasus ĉe bizono, Persea americana ĉe avokado, Rangifer tarandus ĉe boaco k.m.a.

g) Simboloj de mon-unuoj

- 149** Ekzemploj: € por eŭro, \$ por dolaro, £ (aŭ £) por pundo k.t.p.

R. § 16 [Apostrofado]**I. Fundamentaj Tekstoj****1. § 16 Gramatikoj**

16. Les terminaisons des substantifs et de l'article peuvent se supprimer et se remplacer par une apostrophe. Ex.: *Ŝiller'* (Schiller) au lieu de *Ŝiller'o*; de *l' mond'o* au lieu de *de la mond'o*.

16. The a of the article, and final o of substantives, may be sometimes dropped euphoniae gratia, e. g. de *l' mond'o* for *de la mond'o*; *Ŝiller'* for *Ŝiller'o*; in such cases an apostrophe should be substituted for the discarded vowel.

16. Die Endung des Substantivs und des Artikels kann ausgelassen werden, indem man dieselbe durch einen Apostroph ersetzt; z.B. *Ŝiller'*, statt *Ŝiller'o*; de *l' mond'o*, statt de la *mond'o*.

16. Окончания существительного и члена могут быть опущены и замѣнены апострофомъ (Примѣры: *dom'* вм. *dom|o*; de *l' mond|o* вм. de la *mond|o*).

16. Końcówkę rzeczownika i przedimka można opuścić i zastąpić apostrofem (np. *Ŝiller'* zam. *Ŝiller/o*; de *l' mond/o* zamiast de la *mond/o*).

Zamenhofa traduko de la Gramatikoj 1903 (eksterfundamenta interpret-helpo)

16. La finiĝo o de substantivoj kaj la a de la artikolo povas esti iafaje forlasataj kaj anstataŭataj de apostrofo pro belsoneco. Ekz. *Ŝiller'* (Schiller) anstataŭ *Ŝiller|o*; de *l' mond|o* anstataŭ *de la mond|o*; *dom'* anstataŭ *dom|o*.

2. Ekzercaro kaj UV

Anstataŭ „la” oni povas ankaŭ diri „l” (sed nur post prepozicio, kiu finiĝas per vokalo) [FE 27.4].

II. Eksterfundamentaj interpret-helpoj**1. Kromdeklaro pri la nomoj Zamenhof kaj Vaŝington (OI 22 de 2013)**

„La Akademio de Esperanto, lige kun sia esploro pri la skribado de diversgrade esperantigitaj propraj nomoj, rekonsideris rimarkon IV en la Oka Oficiala Aldono al la Universala Vortaro. La rimarko aperis en sekcio I(B) de la Aldono:

,B) 2 propraj nomoj

Paŭ/o

Zamenhof

RIM.IV. La nomo Zamenhof komence estis uzata kun apostrofo (ekzemple en la “Unua Libro”); en la Fundamento (fine de la Antaŭparolo) ĝi aperas sen apostrofo, tiel same kiel la virnomo Vaŝington (12, 19). Dume oni trovas en la U.V., ĉe an/, la urbonomon Nov-Jork sen apostrofo, sed en la ekzercaro (37, L. 1) troviĝas Nov-Jorko, kie ne povas temi pri preseraro. Fakte temas pri neesprimita licenco al la 16a Regulo pri apostrofado de substantivoj, licenco, laŭ kiu ĉe propraj nomoj povas esti forlasata ne nur la finaĵo de l’ substantivo, sed ankaŭ la apostrofo mem.” (Fonto: Aktoj de la Akademio II, 1968-1974, p. 12.)

La Akademio ĉi-pere nuligas tiun licencan interpreton de la apero de senapostrofaj Zamenhof kaj Vaŝington en la Fundamento kaj konstatas, ke tiuj nomformoj estas rigardendaj kiel nur parte esperantigitaj.

2. Lingvaj Respondoj 84 A - C

- 150 LR 84 A de 1889:** „[1] Se vi ne scias, kiam vi devas uzi la formon *la* kaj *l’*, uzu ĉiam pli bone la formon *la*. [2] La formon *l’* mi uzas ordinare nur post prepozicioj, kiuj finiĝas per vokalo (ekzemple *de, je, tra* k.c.); en ĉiaj aliaj okazoj mi uzas ordinare la plenan formon *la*, ĉar alie la senco povus fariĝi ne klara, eĉ la sono ne agrabla.“ [La Esperantisto 1889, p. 24].
- 151 LR 84 B de 1893:** „[1] La uzadon de „l“ (apostrofita „la“) ni ne forigis; sed ĉar tiu ĉi formo estas ne tre necesa escepto el la regulo kaj estas kreita precipe por mallongeco en *verso*j, tial ni en *prozo* uzas nun ordinare la formon konstantan („la“) kaj konservas la formon apostrofitan speciale por *verso*j. [2] Tiel ni agas ordinare en nia gazeto; tamen ni tute ne faras el tio ĉi regulon; ĉiu povas kuraĝe uzadi ankaŭ en *prozo* la formon apostrofitan.“ [La Esperantisto 1893, p. 127].
- 152 LR 84 C de 1906:** „[1] La esprimo „reunigi l’ homaron“ estas efektive nebona, ĉar apostrofi la artikolon oni povas nur post prepozicio, kiu finiĝas per vokalo. [2] Sed la neobservado de tiu ĉi regulo, kiu estis donita ne en la gramatiko, sed nur en la „Ekzercaro“ (§ 27), estas ne *eraro*, sed nur peko kontraŭ *boneco de la stilo*. [3] Sekve en *prozo* tiu ĉi regulo devas esti observate, sed en *verso*j, kie pro „licentia poetica“ oni ofte permesas al si deflankiĝon de la ordinara stilo, la neobservado de la supre donita regulo (aŭ pli ĝuste *konsilo*) ne estas *eraro*. [4] En *verso*j ni devas nomi „eraro“ nur deflankiĝo de la *gramatiko* (ekzemple la apostrofado de adjektivo, uzadon de diversaj kontraŭgramatikaj formoj k.t.p., kio estas tre ofte renkontata ĉe la komencantaj esperantaj versistoj.“ [Respondo 4, La Revuo, Decembro 1906].

III. Komentoj

1. Tekst-historio

a) Unua Libro 1887

- 153** La kvin lingvo-versioj de FG 16 estas identaj kun tiuj en UL, kiuj havas la numeron C8.

b) Dua Libro 1888

Anstataŭ „la“ oni povas ankaŭ diri „l’“, se ĝi ne estos malbonsone {tiel! legu: *malbonsona*} [DL 1.7].

Tria Libro

Fundamenta Ekzercaro

(FE)

A. La Fundamenta Ekzercaro (FE 1898)

I. Superrigardo

1. Eldon-historio

- 154** „Ĝis publikigo de la Fundamento aperis kvar eldonoj de la Ekzercaro. ...: la dua eldono (1898), poste reproduktita senŝanĝe (...), enkondukis multajn korektojn en la tradukoj, precipe en la anglaj. Sed la Universala Vortaro ne estis paralele modifita, tiel ke en la Fundamento tiuj du partoj ne konkordas inter si”,

prave skribas *André Albault* en sia "Enkondukita Notico" al la libroforma eldono de la Fundamento (1991, p. 15).

2. La Dua Libro (DL 1888), la Pra-Ekzercaro

- 155** [Daŭrigo ne redonita tie ĉi].

II. La tekst-specoj de la Ekzercaro

1. Ekzercoj de legado (§§ 2 – 4 FE)

- 156** §§ 2 kaj 3 de la „Ekzercoj de legado“ kune enhavas 213 prononc-ekzercojn. Estas indikita la akcento per la simbolo (˘) kaj la disigoj de la silaboj per (-), tiel ke aspektas jene:

Al. Bá-lo. Pát-ro. Nú-bo. Cé-lo. Ci-tró-no. Cén-to. Sén-to. Scé-no. Scí-o. Có-lo. Kó-lo. O-fi-cí-ro. Fa-cí-la. Lá-ca. Pa-cú-lo ... [FE 2].

Per tio oni lernu la ĝustan prononcon de la literoj A, B kaj C kaj kiel distingi ilin de similaj sonoj:

A: Al.

B: Bá-lo. Pát-ro. Nú-bo.

C: Cé-lo. Ci-tró-no. Cén-to. Sén-to. Scé-no. Scí-o. Có-lo. Kó-lo. O-fi-cí-ro. Fa-cí-la. Lá-ca. Pa-cú-lo

Ĉ: Ĉar. ... *ktp. ĝis*

KV: Ak-vo. Ko-ké-to. Li-kvó-ro.

CK: Pac-ká-po.

- 157** § 4 ripetas ĉiujn ekzercojn donitajn en §§ 2 kaj 4 en laŭregula kutima skribo, tamen kun majuskla vort-komenco (Citrono. Cento. Sceno. Balau. Ŝanceli *ktp.*) Krome ĝi aldonas kelkajn pliajn ekzercojn. Jenaj vortoj el FE 4 mankas en UV:

„sofismo“ [FE 4, mankas en UV]

[Daŭrigo ne redonita tie ĉi].

- 158** Nuntempe ne plu rekte kompreneblaj estas la kunmetaĵoj „Pac-hór-o“ kaj „Pac-ká-po“. Pri ili vd. la sekcion „Religia lingvaĵo en la Fundamento“.

- 159** [Daŭrigo ne redonita tie ĉi].

2. Ekzerco-frazoj

- 160** Escepte de la poste priskribitaj partoj, la ĉefa enhavo de FE 5 – 42 estas ekzemplo-frazoj, kiuj klarigas la regulojn de FG kaj la uzon de la afiksoj. Multaj estas pluevoluitaj formoj de frazoj el DL 1888 kaj kiel tiuj speco de „lingvaj respondoj“. Superrigardon pri la gramatikaj temoj de la unuopaj ĉapitroj de FE donas Albault p. 306-308.

3. Gramatikaj reguloj

161 Kelkaj frazoj en la Ekzercaro estas eksplicitaj gramatikaj reguloj, ne nur ekzemploj, kiuj montras aplikon de reguloj. Ili suplementas la Gramatikojn, kiu – malgraŭ kelkaj novaj vortumadoj en la Fundamento – enhave restis neŝanĝitaj de la Unua Libro de 1887, kaj gramatikajn regulojn troveblajn en UV. Jen kelkaj ekzemploj. Detalojn vd. en la komentoj pri FG:

- Uzo de la difina artikolo: FE 27.1-3 (kp. R 16 FG)
- Elizio de la difina artikolo: FE 27.4. (kp. R 16 FG).
- Kunmetitaj vortoj: FE 27.5 (kp. R 11).
- Nominativo post prepozicio: FE 28.1 (kp. R 8)
- Akuzativo por indiki direkton: FE 28.3 (kp. R 13).
- La ĝenerala prepozicio „je“: FE 29.1 (kp. R 14).
- Akuzativo anstataŭ „je“: FE 29.3 (kp. R 14).

4. Lecion-finaj vort-listoj

162 Fine de FE 4 – 42 troviĝas listoj de la esperantaj vortoj nove enkondukita en la ĉapitro kun tradukoj al la kvin referenc-lingoj. Ili estas ordigitaj laŭ apero en la ekzemplo-frazoj, ne alfabet. Malsame kiel en UV ili estas registritaj kun la finiĝo, indikanta la vortklason (ekz. UV ĝentil', sed FE ĝentila).

163 La lecion-finaj vort-listoj en la Ekzercaro (FE 1898) estas kvin jarojn pli junaj ol la Universala Vortaro (UV 1893). Kiel montrite, UV estas eĉ pli maljuna, nome ĝi - kun nur malmultaj devioj - baziĝas sur la [Meza Vortaro](#) Esperanto-Germana de 1889 kaj tiu sur la samjara Rusa-Internacia. Ĝenerale FE estas pli fidinda ol UV, tamen ne ĉiam. Aŭtomatismo ne ekzistas kaj necesas kontroli ĉiun unuopan okazon.

164 Multas ekzemploj, kie FE plibonigas la paralelajn informojn en UV. Jen kazo, kie la angla traduko estas kompletigita:

- UV: **ĝentil'** - gentil, poli | gentle | höflich | вѣжливый | grzeczny.
- FE: **ĝentila** - gentil, poli | polite, gentle | höflich | вѣжливый | grzeczny [§ 15].

Krom la kutima difino de la vortklaso (*ĝentila*) tipa ekzemplo de plibonigita traduko al la angla, *polite* aldonita, eĉ (*ĝuste*) unualoke.

Jen simila artikolo, kun plibonigo de la franca traduko:

- UV: **grav'** - grave | important | wichtig | важный | ważny.
- FE: **grava** - grave, important | important | wichtig | важный | ważny [§ 22].

165 Malmultas ekzemploj, kie FE malplibonigas vortarajn artikolojn en UV. Tia estas:

- UV: **prepozici'** – préposition | preposition | Vorwort, Präposition | предлогъ | przyimek.
- FE: **prepozicio** – préposition | preposition | Vorwort | предлогъ | przyimek [FE 27].

La vorto „prepozicio“ estas uzataj en jenaj frazoj en la Ekzercaro: Anstataŭ „la“ oni povas ankaŭ diri „l'“ (sed nur post prepozicio, kiu finiĝas per vokalo) [FE 27.xx]. Ĉiuj prepozicioj per si mem postulas ĉiam nur la nominativon. Se ni iam post prepozicio uzas la akuzativon, la akuzativo tie dependas ne de la prepozicio, sed de aliaj kaŭzoj. ... tiel same ni ankaŭ diras: “la birdo flugis en la ĝardenon, sur la tablon”, kaj la vortoj „ĝardenon”, „tablon” staras tie ĉi en akuzativo ne ĉar la prepozicioj „en” kaj „sur” tion ĉi postulas, sed nur ĉar ni volis esprimi direkton ... en tiaj okazoj ni uzus la finiĝon „n” tute egale ĉu ia prepozicio starus aŭ ne.

[FE 28.xx]. Se ni bezonas uzi prepozicion kaj la senco ne montras al ni, kian prepozicion uzi, tiam ni povas uzi la komunan prepozicion „je”. Anstataŭ la vorto „je” ni povas ankaŭ uzi akuzativon sen prepozicio. [FE 29.xx].

UV do tradukas **prepozici'** al la germana per *Vorwort* kaj *Präposition* (nuntempe „Präposition“, en la senco de „antaŭparolo“, t.e. Vorwort, ne plu estas kutima, sed arkaa). Ĉiujn naŭ trafojn el FE oni tamen devas traduki germanen per „Präposition“ (gramatika faktovorto). „Vorwort“ en tiu kunteksto estas - kaj estis en 1898 kaj 1905 - nete malĝusta, UV pravis, FE malpravas.

5. Literaturaĵo: La Feino

- 166** La sola literatura teksto en la Fundamento estas la fabelo „La Feino“ en §§ 11, 13, 15, 17, 19, 21 kaj 23 de la Ekzercaro. La originalo estas la franca *Les Fées* de [Charles Perrault](#) (1628-1703), unue publikigita en ties *Contes de mère l'Oye* de 1697 [1]. Ĝi baziĝas sur simila itala fabelo de [Ĝiambattista Basile](#) (1575-1632), publikigita postmorte en napola dialekto en *Lo cunto de li cunti* (La fabelo de la fabeloj, 1634-1636, de 1674 nomita *Il Pentamerone*). Perrault prenis la temon kaj adaptis ĝin al la gusto de la kulturitaj francaj legantoj de sia epoko. Konforme al la tekst-tipo „fabelo“ li uzis tre facilan, iom intence malmodernan lingvaĵon. Tio, la mallongeco de la teksto, la ripeto de la priskribitaj okazaĵoj kaj la fakto, ke oni povas ĝin facile dividi en eĉ sep partetoj, faris ĝin taŭga kiel instrua ero por la Ekzercaro.
- 167** Ne estas konate, kiun originalan eldonon Zamenhof tradukis. La 1-a eldono de 1697 estas verkita en arkaa franca ortografio. En la 19-a jarcento la tre populara fabelo estis mult-foje eldonita en diversaj kolektoj, i.a. en la vaste disvastigita serio „Bluaj Kajeroj”.
- 168** Probable Zamenhof ankaŭ uzis rusan kaj / aŭ germanan tradukon. Interkruca traduko surbaze de diversaj lingvo-versioj ne jam estas pruvita okaze de la Feino, sed ja okaze de la *Batalo de l'Vivo* de Charles Dickens (18xx-18xx, la zamenhofa traduko de 19xx). En ties enkonduko Zamenhof asertas, ke li tradukis al Esperanto el germana traduko. Detala analizo de lia traduko tamen montris, ke li nepre ankaŭ konsultis rusan eldonon. Simila metodo oni ankaŭ povas observi en la traduko de la Ombro de Hans-Christian Anderson (18xx-18xx) en la Dua Libro de 1888. Kelkaj traduk-pecoj evidente estas inspirita de rusa traduko. Ne ekzistas kialo kredi, ke Zamenhof ŝanĝis sian labor-metodon nur okaze de la traduko de la Feino.
- 169** Jen sekvas la Esperanto-traduko de Zamenhof el la Fundamento, en kiu intermetite estas la originalo de Charles Perrault en modernigita franca laŭ [Wikisource](#) [3]. Kiel vi vidas, la traduko estas tre proksima de la originalo. Kelkaj malsamaĵoj estas substrekitaj (*à une grande demi lieue* □ laŭvorte: bona duona mejlo ktp.) kaj per komentoj klarigitaj. Fine de la fabelo Perrault aldonis du „moralojn“ (konkludojn, instruojn). Ilin Zamenhof ellasis kaj ne tradukis. Vi trovos ilin ĉe la fino de la kompara teksto.

La feino / Les Fées

- 170** Unu vidvino havis du filinojn [FE 11.1]. La pli maljuna estis tiel simila al la patrino per sia karaktero kaj vizaĝo, ke ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patrinojn; ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili [FE 11.2]. La pli juna filino, kiu estis la plena portreto de sia patro laŭ sia boneco kaj honesteco, estis krom tio unu el la plej belaj knabinoj, kiujn oni povis trovi [FE 11.3].

Il était une fois une veuve qui avait deux filles ; l'aînée lui ressemblait si fort et d'humeur et de visage, que qui la voyait voyait la mère. Elles étaient toutes deux si désagréables et si orgueilleuses qu'on ne pouvait vivre avec elles. La cadette, qui était le vrai portrait de son Père pour la douceur et pour l'honnêteté, était avec cela une des plus belles filles qu'on eût su voir.

Rim.: 1. La titolo en la franca originalo estis origine en pluralo, tamen ekzistas ankaŭ francaj eldonoj el la epoko de Zamenhof kun titolo en singularo. La rusa eldono havas singularon.

2. La tipa formulo, enkondukanta fabelon *Il était une fois* (es war einmal [vor langer Zeit]), ne estas tradukita („lam antaŭ longa tempo estis unu vidvino, kiu havis du filinojn ..).

3. Pri la uzo de „unu“ kiel kvazaŭa nedefinita artikolo vd. malsupre.

- 171 Ĉar ĉiu amas ordinare personon, kiu estas simila al li, tial tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon, kaj en tiu sama tempo ŝi havis teruran malamon kontraŭ la pli juna [FE 13.1]. Ŝi devigis ŝin manĝi en la kuirejo kaj laboradi senĉese [FE 13.2]. Inter aliaj aferoj tiu ĉi malfeliĉa infano devis du fojojn en ĉiu tago iri ĉerpi akvon en tre malproksima loko kaj alporti domen plenan grandan kruĉon [FE 13.3].

Comme on aime naturellement son semblable, cette mère était folle de sa fille aînée, et en même temps avait une aversion effroyable pour la cadette. Elle la faisait manger à la cuisine et travailler sans cesse. Il fallait entre autres choses que cette pauvre enfant allât deux fois le jour puiser de l'eau à une grande demi lieue du logis, et qu'elle en rapportât plein une grande cruche.

- 172 En unu tago, kiam ŝi estis apud tiu fonto, venis al ŝi malriĉa virino, kiu petis ŝin, ke ŝi donu al ŝi trinki [FE 15.1]. „Tre volonte, mia bona,“; diris la bela knabino [FE 15.2]. Kaj ŝi tuj lavis sian kruĉon kaj ĉerpis akvon en la plej pura loko de la fonto kaj alportis al la virino, ĉiam subtenante la kruĉon, por ke la virino povu trinki pli oportune [FE 15.3]. Kiam la bona virino trankviligis sian soifon, ŝi diris al la knabino [FE 15.4]: „Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon“ [FE 15.5] (ĉar tio ĉi estis feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino, por vidi, kiel granda estos la ĝentileco de tiu ĉi juna knabino) [FE 15.6]. „Mi faras al vi donacon,“ daŭrigis la feino, „ke ĉe ĉiu vorto, kiun vi diros, el via buŝo eliros aŭ floro aŭ multekosta ŝtono.“ [FE 15.7].

Un jour qu'elle était à cette fontaine, il vint à elle une pauvre femme qui la pria de lui donner à boire. - Oui-dà, ma bonne mère, dit cette belle fille ; et rinçant aussitôt sa cruche, elle puisa de l'eau au plus bel endroit de la fontaine, et la lui présenta, soutenant toujours la cruche afin qu'elle bût plus aisément. La bonne femme, ayant bu, lui dit : - Vous êtes si belle, si bonne, et si honnête, que je ne puis m'empêcher de vous faire un don (car c'était une Fée qui avait pris la forme d'une pauvre femme de village, pour voir jusqu'où irait l'honnêteté de cette jeune fille). Je vous donne pour don, poursuivit la Fée, qu'à chaque parole que vous direz, il vous sortira de la bouche ou une Fleur, ou une Pierre précieuse.

- 173 Kiam tiu ĉi bela knabino venis domen, ŝia patrino insultis ŝin, kial ŝi revenis tiel malfrue de la fonto [FE 17.1]. „Pardonu al mi, patrino,“ diris la malfeliĉa knabino, „ke mi restis tiel longe“ [FE 17.2]. Kaj kiam ŝi parolis tiujn ĉi vortojn, elsaltis el ŝia buŝo tri rozoj, tri perloj kaj tri grandaj diamantoj [FE 17.3]. „Kion mi vidas!“ diris ŝia patrino kun grandega miro [FE 17.4]. „Ŝajnas al mi, ke el ŝia buŝo elsaltas perloj kaj diamantoj! [FE 17.5] De kio tio ĉi venas, mia filino?“ [FE 17.6] (Tio ĉi estis la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino) [FE 17.7]. La malfeliĉa infano rakontis al ŝi naïve ĉion, kio okazis al ŝi, kaj, dum ŝi parolis, elfalis el ŝia buŝo multego da diamantoj [FE 17.8]. „Se estas tiel,“ diris la patrino, „mi devas tien sendi mian filinon [FE 17.9]. Marinjo, rigardu, kio eliras el la buŝo de via fratino, kiam ŝi parolas; ĉu ne estus al vi agrable havi tian saman kapablon? [FE 17.10] Vi devas nur iri al la fonto ĉerpi akvon; kaj kiam malriĉa virino petos de vi trinki, vi donos ĝin al ŝi ĝentile.“ [FE 17.11].

Lorsque cette belle fille arriva au logis, sa mère la gronda de revenir si tard de la fontaine. Je vous demande pardon, ma mère, dit cette pauvre fille, d'avoir tardé si longtemps ; et en disant ces mots, il lui sortit de la bouche deux Roses, deux Perles, et deux gros Diamants. - Que vois-je ? dit sa mère tout étonnée ; je crois qu'il lui sort de la bouche des Perles et des Diamants ; d'où vient cela, ma fille ? (Ce fut là la première fois qu'elle l'appela sa fille.) La pauvre enfant lui raconta naïvement tout ce qui lui était arrivé, non sans jeter une infinité de Diamants. - Vraiment, dit la mère, il faut que j'y envoie ma fille ; tenez, Fanchon, voyez ce qui sort de la bouche de votre sœur quand elle parle ; ne seriez-vous pas bien aise d'avoir le même don ? Vous n'avez qu'à aller puiser de l'eau à la fontaine, et quand une pauvre femme vous demandera à boire, lui en donner bien honnêtement.

- 174** “Estus tre bele,” respondis la filino malĝentile, “ke mi iru al la fonto!” [FE 19.1] — “Mi volas ke vi tien iru,” diris la patrino, “kaj iru tuj!” [FE 19.2] La filino iris, sed ĉiam murmurante [FE 19.3]. Ŝi prenis la plej belan arĝentan vazon, kiu estis en la loĝejo [FE 19.4]. Apenaŭ ŝi venis al la fonto, ŝi vidis unu sinjorinon, tre riĉe vestitan, kiu eliris el la arbaro kaj petis de ŝi trinki (tio ĉi estis tiu sama feino, kiu prenis sur sin la formon kaj la vestojn de princino, por vidi, kiel granda estos la malboneco de tiu ĉi knabino) [FE 19.5]. “Ĉu mi venis tien ĉi,” diris al ŝi la malĝentila kaj fiera knabino, “por doni al vi trinki? [FE 19.6] Certe, mi alportis arĝentan vazon speciale por tio, por doni trinki al tiu ĉi sinjorino! [FE 19.7] Mia opinio estas: prenu mem akvon, se vi volas trinki.” [FE 19.8] — “Vi tute ne estas ĝentila,” diris la feino sen kolero [FE 19.9]. „Bone, ĉar vi estas tiel servema, mi faras al vi donacon, ke ĉe ĉiu vorto, kiun vi parolos, eliros el via buŝo aŭ serpento aŭ rano.” [FE 19.10]

Il me ferait beau voir, répondit la brutale, aller à la fontaine. Je veux que vous y alliez, reprit la mère, et tout à l'heure. Elle y alla, mais toujours en grondant. Elle prit le plus beau Flacon d'argent qui fût dans le logis. Elle ne fut pas plus tôt arrivée à la fontaine qu'elle vit sortir du bois une Dame magnifiquement vêtue qui vint lui demander à boire : c'était la même Fée qui avait apparu à sa sœur mais qui avait pris l'air et les habits d'une Princesse, pour voir jusqu'où irait la malhonnêteté de cette fille. - Est-ce que je suis ici venue, lui dit cette brutale orgueilleuse, pour vous donner à boire, justement j'ai apporté un Flacon d'argent tout exprès pour donner à boire à Madame ! J'en suis d'avis, buvez à même si vous voulez. - Vous n'êtes guère honnête, reprit la Fée, sans se mettre en colère ; hé bien ! puisque vous êtes si peu obligeante, je vous donne pour don qu'à chaque parole que vous direz, il vous sortira de la bouche ou un serpent ou un crapaud.

- 175** Apenaŭ ŝia patrino ŝin rimarkis, ŝi kriis al ŝi: “Nu, mia filino?” [FE 21.1] — “Jes, patrino”, respondis al ŝi la malĝentilulino, elĵetante unu serponton kaj unu ranon [FE 21.2]. — “Ho, ĉielo!” ekkriis la patrino, “kion mi vidas? [FE 21.3] Ŝia fratino en ĉio estas kulpa; mi pagos al ŝi por tio ĉi!” [FE 21.4] Kaj ŝi tuj kuris bati ŝin [FE 21.5]. La malfeliĉa infano forkuris kaj kaŝis sin en la plej proksima arbaro [FE 21.6]. La filo de la reĝo, kiu revenis de ĉaso, ŝin renkontis; kaj, vidante, ke ŝi estas tiel bela, li demandis ŝin, kion ŝi faras tie ĉi tute sola kaj pro kio ŝi ploras [FE 21.7]. — „Ho ve, sinjoro, mia patrino forpelis min el la domo“ [FE 21.8].

D'abord que sa mère l'aperçut, elle lui cria : - Hé bien, ma fille ! - Hé bien, ma mère ! lui répondit la brutale, en jetant deux vipères, et deux crapauds. - ô Ciel ! s'écria la mère, que vois-je là ? C'est sa sœur qui en est cause, elle me le payera ; et aussitôt elle courut pour la battre. La pauvre enfant s'enfuit, et alla se sauver dans la Forêt prochaine. Le fils du Roi qui revenait de la chasse la rencontra et la voyant si belle, lui demanda ce qu'elle faisait là toute seule et ce qu'elle avait à pleurer. Hélas ! Monsieur c'est ma mère qui m'a chassée du logis.

- 176** La reĝido, kiu vidis, ke el ŝia buŝo eliris kelke da perloj kaj kelke da diamantoj, petis ŝin, ke ŝi diru al li, de kie tio ĉi venas [FE 23.1]. Ŝi rakontis al li sian tutan aventuron [FE 23.2]. La reĝido konsideris, ke tia kapablo havas pli grandan indon, ol ĉio, kion oni povus doni dote al alia fraŭlino, forkondukis ŝin al la palaco de sia patro, la reĝo, kie li edziĝis je ŝi [FE 23.3]. Sed pri ŝia fratino ni povas diri, ke ŝi fariĝis tiel malaminda, ke ŝia propra patrino ŝin forpelis de si; kaj la malfeliĉa knabino, multe kurinte kaj trovinte neniun, kiu volus ŝin akcepti, baldaŭ mortis en angulo de arbaro [FE 23.4].

Le fils du Roi, qui vit sortir de sa bouche cinq ou six Perles, et autant de Diamants, la pria de lui dire d'où cela lui venait. Elle lui conta toute son aventure. Le fils du Roi en devint amoureux, et considérant qu'un tel don valait mieux que tout ce qu'on pouvait donner en mariage à un autre, l'emmena au Palais du Roi son père où il l'épousa. Pour sa sœur elle se fit tant haïr que sa propre mère la chassa de chez elle ; et la malheureuse, après avoir bien couru sans trouver personne qui voulût la recevoir alla mourir au coin d'un bois.

- 177** [Esperanto traduko mankas]

Moralité

Les Diamants et les pistoles

*Peuvent beaucoup sur les Esprits ;
Cependant les douces paroles
Ont encore plus de force, et sont d'un plus grand prix.*

Autre Moralité

*L'honnêteté coûte des soins,
Elle veut un peu de complaisance,
Mais tôt ou tard elle a sa récompense,
Et souvent dans le temps qu'on y pense le moins.*

6. Proverboj kaj sentencoj

178 Dum en § 18 de la Dua Libro de 1888 enestas listeto de proverboj ("popoldiroj"), io simila mankas en la Ekzercaro. Tamen ĝi jen kaj jen havas fikso-formajn frazojn, kiujn oni povas rigardi proverbojn, sentencojn aŭ aforismojn. Pri kelkaj apenaŭ ekzistas duboj, ekzemple pri la pasero kaj la aglo (malsupre n-ro 11), pri aliaj oni eble povas diskuti, ĉu ili vere estas proverboj (ekzemple n-roj 4, 13). Jen la listo:

1. Al leono ne donu la manon [7.3].
2. Resti kun leono estas danĝere [7.5].
3. Kiu kuraĝas rajdi sur leono? [7.6]
4. Du homoj povas pli multe fari ol unu [12.1].
5. Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj [12.4].
6. Oni ne forgesas facile sian unuan amon [18.19].
7. Morti pro la patrujo estas agrable [20.23].
8. Al homo, pekinta senintence, Dio facile pardonas [22.4].
9. La tempo pasinta jam neniam revenos; la tempon venontan neniu ankoraŭ konas [22.8].
10. Mono havata estas pli grava ol havita [22.12].
11. Pasero kaptita estas pli bona, ol aglo kaptota [22.13].
12. Honesta homo agas honeste [25.11].
13. Mi sopiras je mia perdita feliĉo (aŭ: mian perditan feliĉon) [29.7].
14. La korpo estas morta, la animo estas senmorta [31.6].
15. Ŝteliston neniu lasas en sian domon [37.15].
16. Malsaĝulon ĉiu batas [37.20].
17. Timulo timas eĉ sian propran ombron [37.21].
18. Unu fajrero estas sufiĉa, por eksplodigi pulvon [41.18].

B. Analizo laŭ ĉapitroj

Sekvas la originala teksto de la Ekzercaro, tamen **sen** la lecion-finaj **vort-listoj**. Ili estas notitaj en la Dua Parto de la Komentario pri la Vortaro Oficiala. La simbolo „—||—“ **ne** troviĝas en la originala teksto, sed helpas en ĉi tiu komentario por indiki komencon de nova temo.

1. [Alfabeto]

179 § 1 ripetas la alfabeton, troveblan jam en R 0 de la Gramatiko. Detalojn vd. tie.

2. Ekzerco de Legado

Al. Bá-lo. Pát-ro. Nú-bo. Cé-lo. Ci-tró-no. Cén-to [FE 2].
Sén-to. Scé-no. Scí-o. Có-lo. Kó-lo. O-fi-cí-ro. Fa-cí-la [FE 2].
Lá-ca. Pa-cú-lo. Ĉar. Ĉe-mí-zo. Ĉi-ká-no. Ĉi-é-lo. Ĉu [FE 2].
Fe-lí-ĉa. Cí-a. Ĉí-a. Pro-cé-so. Sen-ĉé-sa Ec. Eĉ. Ek [FE 2].
Da. Lú-do. Dén-to. Plén-di. El. En. De. Té-ni. Sen [FE 2].

Vé-ro. Fá-li. Fi-dé-la. Trá-fi. Gá-lo. Grán-da. Gén-to [FE 2].
 Gíp-so. Gús-to. Lé-gi. Pá-go. Pá-ĝo. Ĝis. Ĝús-ta. Ré-ĝi [FE 2].
 Ĝar-dé-no. Lón-ga. Rég-no. Síg-ni. Gvar-dí-o. Lín-gvo [FE 2].
 Ĝu-á-do. Há-ro. Hi-rún-do. Há-ki. Ne-hé-la. Pac-hó-ro.
 Ses-hó-ra Bat-hú-fo. Hó-ro. Hó-ro. Kó-ro. Hó-lé-ro [FE 2].
 Ĥe-mí-o. I-mí-ti. Fí-lo. Bír-do. Tró-vi. Prin-tém-po [FE 2].
 Min. Fo-í-ro. Fe-í-no. I-el. I-am. In. Jam. Ju. Jes [FE 2].
 Ju-ris-to. Kra-jó-no. Ma-jés-ta. Tuj. Dó-moj. Ru-í-no [FE 2].
 Prúj-no. Ba-lá-i. Pá-laj. De-í-no. Vėj-no. Pe-ré-i [FE 2].
 Mál-plej. Jú-s-ta. Jú-s. Jé-ti. Ĵa-lú-za. Ĵur-nálo [FE 2].
 Má-jo. Bo-ná-ĵo. Ká-po. Ma-kú-lo. Kés-to. Su-ké-ro [FE 2].
 Ak-vo. Ko-ké-to. Li-kvó-ro. Pac-ká-po [FE 2].

3. Ekzerco de Legado

Lá-vi. Le-ví-lo. Pa-ró-li. Mem. Im-plí-ki. Em-ba-rá-so [FE 3].
 Nó-mo. In-di-fe-rén-ta. In-ter-na-cí-a. Ol. He-ró-i [FE 3].
 He-ro-í-no. Fój-no. Pí-a. Pál-pi. Ri-pé-ti. Ar-bá-ro [FE 3].
 Sá-ma. Stá-ri. Si-gé-lo. Sis-té-mo. Pe-sí-lo. Pe-zí-lo [FE 3].
 Sén-ti. So-fís-mo. Ci-pré-so. Ŝi. Pá-ŝo. Stá-lo [FE 3].
 Ŝtá-lo. Vés-to. Vés-to. Dis-ŝí-ri. Ŝan-cé-li. Ta-pí-ŝo
 Te-o-rí-o. Pa-tén-to. U-tí-la. Un-go. Plú-mo [FE 3].
 Tu-múl-to. Plu. Lú-i. Kí-u. Ba-lá-u. Tra-ú-lo [FE 3].
 Pe-ré-u. Ne-ú-lo. Fráŭ-lo. Paŭ-lí-no [FE 3]. Láŭ-di [FE 3].
 Eŭ-ró-po [FE 3]. Tro-ú-zi. Ho-dí-aŭ. Vá-na. Vér-so [FE].
 Sól-vi. Zór-gi. Ze-ní-to. Zo-o-lo-gí-o. A-zé-no [FE].
 Me-zú-ro. Ná-zo. Tre-zó-ro. Mez-nók-to. Zú-mo [FE].
 Sú-mo. Zó-no. Só-no. Pé-zo. Pé-co. Pé-so [FE].
 Ne-ní-o. A-dí-aŭ. Fi-zí-ko [FE 3]. Ge-o-gra-fí-o [FE 3].
 Spi-rí-to. Lip-há-ro. In-díg-ni. Ne-ní-el [FE].
 Spe-gú-lo. Ŝpí-no. Né-i. Ré-e. He-ró-o [FE].
 Kon-ŝcí-i. Tra-e-té-ra. He-ro-é-to. Lú-e [FE].
 Mó-le. Pá-le. Tra-í-re. Pa-sí-e. Me-tí-o [FE 3].
 In-ĝe-ni-é-ro. In-sék-to. Re-sér-vi. Re-zér-vi [FE 3].

4. Ekzerco de Legado

Citrono. Cento. Sceno. Scio. Balau. Ŝanceli. Neniél [FE 4].
 Embaraso. Zoologio. Reservi. Traire. Hodiaŭ. Disŝiri [FE 4].
 Neulo. Majesta. Packapo. Heroino. Pezo. Internacia [FE 4].
 Seshora. Cipreso. Stalo. Feino. Plu. Sukero. Gento [FE 4].
 Indigni. Sigelo. Krajono. Ruino. Pesilo. Lipharo. Metio [FE 4].
 Ĝardeno. Sono. Laŭdi. Pale. Facila. Insekto. Kiu [FE 4].
 Zorgi. Cikano. Traetera. Sofismo. Domoj. Spino [FE 4].
 Majo. Signi. Ec. Bonaĵo. Legi. Iel. Juristo.
 Ĉielo. Ĥemio [FE 4].

5. [R 1 – artikolo]

Patro kaj frato [FE 5.1]. — Leono estas besto [FE 5.2]. — Rozo estas floro kaj kolombo estas birdo [FE 5.3]. — La rozo apartenas al Teodoro [FE 5.4]. — La suno brilas [FE 5.5]. — La patro estas sana [FE 5.6]. — La patro estas tajloro [FE 5.7].

6.

Infano ne estas matura homo [FE 6.1]. — La infano jam ne ploras [FE 6.2]. — La ĉielo estas blua [FE 6.3]. — Kie estas la libro kaj la krajono? [FE 6.4] — La libro estas sur la tablo, kaj la

krajono kuŝas sur la fenestro [FE 6.5]. — Sur la fenestro kuŝas krajono kaj plumo [FE 6.6]. — Jen estas pomo [FE 6.7]. — Jen estas la pomo, kiun mi trovis [FE 6.8]. — Sur la tero kuŝas ŝtono [FE 6.9].

7.

Leono estas forta [FE 7.1]. — La dentoj de leono estas akraj [FE 7.2]. — Al leono ne donu la manon [FE 7.3]. — Mi vidas leonon [FE 7.4]. — Resti kun leono estas danĝere [FE 7.5]. — Kiu kuraĝas rajdi sur leono? [FE 7.6] — Mi parolas pri leono [FE 7.7].

8.

La patro estas bona [FE 8.1]. — Jen kuŝas la ĉapelo de la patro [FE 8.2]. — Diru al la patro, ke mi estas diligenta [FE 8.3]. — Mi amas la patron [FE 8.4]. — Venu kune kun la patro [FE 8.5]. — La filo staras apud la patro [FE 8.6]. — La mano de Johano estas pura [FE 8.7]. — Mi konas Johanon [FE 8.8]. — Ludoviko, donu al mi panon [FE 8.9]. — Mi manĝas per la buŝo kaj flaras per la nazo [FE 8.10]. — Antaŭ la domo staras arbo [FE 8.11]. — La patro estas en la ĉambro [FE 8.12].

9. [R 2 – substantivo]

La birdoj flugas [FE 9.1]. — La kanto de la birdoj estas agrabla [FE 9.2]. — Donu al la birdoj akvon, ĉar ili volas trinki [FE 9.3]. — La knabo forpelis la birdojn [FE 9.4]. — Ni vidas per la okuloj kaj aŭdas per la oreloj [FE 9.5]. — Bonaj infanoj lernas diligente [FE 9.6]. — Aleksandro ne volas lerni, kaj tial mi batas Aleksandron [FE 9.7]. — De la patro mi ricevis libron, kaj de la frato mi ricevis plumon [FE 9.8]. — Mi venas de la avo, kaj mi iras nun al la onklo [FE 9.9]. — Mi legas libron [FE 9.10]. — La patro ne legas libron, sed li skribas leteron [FE 9.11].

10. [R 3 – adjektivo]

Papero estas blanka [FE 10.1]. — Blanka papero kuŝas sur la tablo [FE 10.2]. — La blanka papero jam ne kuŝas sur la tablo [FE 10.3]. — Jen estas la kajero de la juna fraŭlino [FE 10.4]. — La patro donis al mi dolĉan pomon [FE 10.5]. — Rakontu al mia juna amiko belan historion [FE 10.6]. — Mi ne amas obstinajn homojn [FE 10.7]. — Mi deziras al vi bonan tagon, sinjoro! [FE 10.8] — Bonan matenon! [FE 10.9] — Ĝojan feston! (mi deziras al vi) [FE 10.10]. — Kia ĝoja festo! (estas hodiaŭ) [FE 10.11]. — Sur la ĉielo staras la bela suno [FE 10.12]. — En la tago ni vidas la helan sunon, kaj en la nokto ni vidas la palan lunon kaj la belajn stelojn [FE 10.13]. — La papero estas tre blanka, sed la neĝo estas pli blanka [FE 10.14]. — Lakto estas pli nutra, ol vino [FE 10.15]. — Mi havas pli freŝan panon, ol vi [FE 10.16]. — Ne, vi eraras, sinjoro: via pano estas malpli freŝa, ol mia [FE 10.17]. — El ĉiuj miaj infanoj Ernesto estas la plej juna [FE 10.18]. — Mi estas tiel forta, kiel vi [FE 10.19]. — El ĉiuj siaj fratoj Antono estas la malplej saĝa [FE 10.20].

11. La feino

180 Vd. apartan ĉapitron supre.

12. [R 4 – numeraloj]

Du homoj povas pli multe fari ol unu [FE 12.1]. — Mi havas nur unu buŝon, sed mi havas du orelojn [FE 12.2]. — Li promenas kun tri hundoj [FE 12.3]. — Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj [FE 12.4]. — El ŝiaj multaj infanoj unuj estas bonaj kaj aliaj estas malbonaj [FE 12.5]. — Kvin kaj sep faras dek du [FE 12.6]. — Dek kaj dek faras dudek [FE 12.7]. — Kvar kaj dek ok faras dudek du [FE 12.8]. — Tridek kaj kvardek kvin faras sepdek kvin [FE 12.9]. — Mil okcent naŭdek tri [FE 12.10]. — Li havas dek unu infanojn [FE 12.11]. — Sesdek minutoj faras unu horon, kaj unu minuto konsistas el sesdek sekundoj [FE 12.12]. — Januaro estas la unua monato de la jaro, Aprilo estas la kvara, Novembro estas la dek-unua, Decembro estas la dek-dua [FE 12.13]. — La dudeka (tago) de Februaro estas la kvindek-

unua tago de la jaro [FE 12.14]. — La sepan tagon de la semajno Dio elektis, ke ĝi estu pli sankta, ol la ses unuaj tagoj [FE 12.15]. — Kion Dio kreis en la sesa tago? [FE 12.16] — Kiun daton ni havas hodiaŭ? [FE 12.17] — Hodiaŭ estas la dudek sepa (tago) de Marto [FE 12.18]. — Georgo Vaŝington estis naskita la dudek duan de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua [FE 12.19].

13. La feino (Daŭrigo)

181 Vd. apartan ĉapitron supre.

14. [R 4 – numeraloj]

Mi havas cent pomojn [FE 14.1]. — Mi havas centon da pomoj [FE 14.2]. — Tiu ĉi urbo havas milionon da loĝantoj [FE 14.3]. — Mi aĉetis dekduon (aŭ dek-duon) da kuleroj kaj du dekduojn da forkoj [FE 14.4]. — Mil jaroj (aŭ milo da jaroj) faras miljaron [FE 14.5]. — Unue mi redonas al vi la monon, kiun vi pruntis al mi; due mi dankas vin por la prunto; trie mi petas vin ankaŭ poste prunti al mi, kiam mi bezonos monon [FE 14.6]. — Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn, sed por la hodiaŭa tago mi ricevis duoblan pagon, t. e. (= tio estas) dek frankojn [FE 14.7]. — Kvinoble sep estas tridek kvin [FE 14.8]. — Tri estas duono de ses [FE 14.9]. — Ok estas kvar kvinonoj de dek [FE 14.10]. — Kvar metroj da tiu ĉi ŝtofo kostas naŭ frankojn; tial du metroj kostas kvar kaj duonon frankojn (aŭ da frankoj) [FE 14.11]. — Unu tago estas tricent-sesdek-kvinono aŭ tricent-sesdek-sesono de jaro [FE 14.12]. — Tiuj ĉi du amikoj promenas ĉiam duope [FE 14.13]. — Kvinope ili sin ĵetis sur min, sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn [FE 14.14]. — Por miaj kvar infanoj mi aĉetis dek du pomojn, kaj al ĉiu el la infanoj mi donis po tri pomoj [FE 14.15]. — Tiu ĉi libro havas sesdek paĝojn; tial, se mi legos en ĉiu tago po dek kvin paĝoj, mi finos la tutan libron en kvar tagoj [FE 14.16].

15. La feino (Daŭrigo)

182 Vd. apartan ĉapitron supre.

16. [R 5 – personaj pronomoj]

Mi legas [FE 16.1]. — Ci skribas (anstataŭ „ci” oni uzas ordinare „vi”) [FE 16.2]. — Li estas knabo, kaj ŝi estas knabino [FE 16.3]. — La tranĉilo tranĉas bone, ĉar ĝi estas akra [FE 16.4]. — Ni estas homoj [FE 16.5]. — Vi estas infanoj [FE 16.6]. — Ili estas rusoj [FE 16.7]. — Kie estas la knaboj? — Ili estas en la ĝardeno [FE 16.8]. — Kie estas la knabinoj? — Ili ankaŭ estas en la ĝardeno [FE 16.9]. — Kie estas la tranĉiloj? — Ili kuŝas sur la tablo [FE 16.10]. — Mi vokas la knabon, kaj li venas [FE 16.11]. — Mi vokas la knabinon, kaj ŝi venas [FE 16.12]. — La infano ploras, ĉar ĝi volas manĝi [FE 16.13]. — La infanoj ploras, ĉar ili volas manĝi [FE 16.14]. — Knabo, vi estas neĝentila [FE 16.15]. — Sinjoro, vi estas neĝentila [FE 16.16]. — Sinjoroj, vi estas neĝentilaj [FE 16.17]. — Mia hundo, vi estas tre fidela [FE 16.18]. — Oni diras, ke la vero ĉiam venkas [FE 16.19]. — En la vintro oni hejtas la fornojn [FE 16.20]. — Kiam oni estas riĉa (aŭ riĉaj), oni havas multajn amikojn [FE 16.21].

17. La feino (Daŭrigo)

183 Vd. apartan ĉapitron supre.

18. [si, sia]

Li amas min, sed mi lin ne amas [FE 18.1]. — Mi volis lin bati, sed li forkuris de mi [FE 18.2]. — Diru al mi vian nomon [FE 18.3]. — Ne skribu al mi tiajn longajn leterojn [FE 18.4]. — Venu al mi hodiaŭ vespere [FE 18.5]. — Mi rakontos al vi historion [FE 18.6]. — Ĉu vi diros al mi la veron? [FE 18.7] — La domo apartenas al li [FE 18.8]. — Li estas mia onklo, ĉar mia patro estas lia frato [FE 18.9]. — Sinjoro Petro kaj lia edzino tre amas miajn infanojn; mi ankaŭ tre amas iliajn (infanojn) [FE 18.10]. — Montru al ili vian novan veston [FE 18.11]. — Mi amas min mem, vi amas vin mem, li amas sin mem, kaj ĉiu homo amas sin mem

[FE 18.12]. — Mia frato diris al Stefano, ke li amas lin pli, ol sin mem [FE 18.13]. — Mi zorgas pri ŝi tiel, kiel mi zorgas pri mi mem; sed ŝi mem tute ne zorgas pri si kaj tute sin ne gardas [FE 18.14]. — Miaj fratoj havis hodiaŭ gastojn; post la vespermanĝo niaj fratoj eliris kun la gastoj el sia domo kaj akompanis ilin ĝis ilia domo [FE 18.15]. — Mi jam havas mian ĉapelon; nun serĉu vi vian [FE 18.16]. — Mi lavis min en mia ĉambro, kaj ŝi lavis sin en sia ĉambro [FE 18.17]. — La infano serĉis sian pupon; mi montris al la infano, kie kuŝas ĝia pupo [FE 18.18]. — Oni ne forgesas facile sian unuan amon [FE 18.19].

19. La feino (Daŭrigo)

184 Vd. apartan ĉapitron supre.

20. [R 6: -as, -is, -os, -us, -u]

Nun mi legas, vi legas kaj li legas; ni ĉiuj legas [FE 20.1]. — Vi skribas, kaj la infanoj skribas; ili ĉiuj sidas silente kaj skribas [FE 20.2]. — Hieraŭ mi renkontis vian filon, kaj li ĝentile salutis min [FE 20.3]. — Hodiaŭ estas sabato, kaj morgaŭ estos dimanĉo [FE 20.4]. — Hieraŭ estis vendredo, kaj postmorgaŭ estos lundo [FE 20.5]. — Antaŭ tri tagoj mi vizitis vian kuzon kaj mia vizito faris al li plezuron [FE 20.6]. — Ĉu vi jam trovis vian horloĝon? [FE 20.7] — Mi ĝin ankoraŭ ne serĉis; kiam mi finos mian laboron, mi serĉos mian horloĝon, sed mi timas, ke mi ĝin jam ne trovos [FE 20.8]. — Kiam mi venis al li, li dormis; sed mi lin vekis [FE 20.9]. — Se mi estus sana, mi estus feliĉa [FE 20.10]. — Se li scius, ke mi estas tie ĉi, li tuj venus al mi [FE 20.11]. — Se la lernanto scius bone sian lecionon, la instruanto lin ne punus [FE 20.12]. — Kial vi ne respondas al mi? [FE 20.13] — Ĉu vi estas surda aŭ muta? [FE 20.14] — Iru for! [FE 20.15] — Infano, ne tuŝu la spegulon! [FE 20.16] — Karaj infanoj, estu ĉiam honestaj! [FE 20.17] — Li venu, kaj mi pardonos al li [FE 20.18]. Ordonu al li, ke li ne babilu [FE 20.19]. — Petu ŝin, ke ŝi sendu al mi kandelon [FE 20.20]. — Ni estu gajaj, ni uzu bone la vivon, ĉar la vivo ne estas longa [FE 20.21]. — Ŝi volas danci [FE 20.22]. — Morti pro la patrujo estas agrable [FE 20.23]. — La infano ne ĉesas petoli [FE 20.24].

21. La feino (Daŭrigo)

185 Vd. apartan ĉapitron supre.

22. [R 6: -anto, -into, -onto, -ato, -ito, -oto]

Fluanta akvo estas pli pura, ol akvo staranta senmove [FE 22.1]. — Promenante sur la strato, mi falis [FE 22.2]. — Kiam Nikodemo batas Jozefon, tiam Nikodemo estas la batanto kaj Jozefo estas la batato [FE 22.3]. — Al homo, pekinta senintence, Dio facile pardonas [FE 22.4]. — Trovinte pomon, mi ĝin manĝis [FE 22.5]. — La falinta homo ne povis sin levi [FE 22.6]. Ne riproĉu vian amikon, ĉar vi mem plimulte meritas riproĉon; li estas nur unufoja mensoginto dum vi estas ankoraŭ nun ĉiam mensoganto [FE 22.7]. — La tempo pasinta jam neniam revenos; la tempon venontan neniu ankoraŭ konas [FE 22.8]. — Venu, ni atendas vin, Savonto de la mondo [FE 22.9]. — En la lingvo "Esperanto" ni vidas la estontan lingvon de la tuta mondo [FE 22.10]. — Aŭgusto estas mia plej amata filo [FE 22.11]. — Mono havata estas pli grava ol havita [FE 22.12]. — Pasero kaptita estas pli bona, ol aglo kaptota [FE 22.13]. — La soldatoj kondukis la arestitojn tra la stratoj [FE 22.14]. — Li venis al mi tute ne atendite [FE 22.15]. — Homo, kiun oni devas juĝi, estas juĝoto [FE 22.16].

23. La feino (Fino)

186 Vd. apartan ĉapitron supre.

24. [R 6]

Nun li diras al mi la veron [FE 24.1]. — Hieraŭ li diris al mi la veron [FE 24.2]. — Li ĉiam diradis al mi la veron [FE 24.3]. — Kiam vi vidis nin en la salono, li jam antaŭe diris al mi la veron (aŭ li estis dirinta al mi la veron) [FE 24.4]. — Li diros al mi la veron [FE 24.5]. — Kiam

vi venos al mi, li jam antaŭe diros al mi la veron (aŭ li estos dirinta al mi la veron; aŭ antaŭ ol vi venos al mi, li diros al mi la veron) [FE 24.6]. — Se mi petus lin, li dirus al mi la veron [FE 24.7]. — Mi ne farus la eraron, se li antaŭe dirus al mi la veron (aŭ se li estus dirinta al mi la veron) [FE 24.8]. — Kiam mi venos, diru al mi la veron [FE 24.9]. — Kiam mia patro venos, diru al mi antaŭe la veron (aŭ estu dirinta al mi la veron) [FE 24.10]. — Mi volas diri al vi la veron [FE 24.11]. — Mi volas, ke tio, kion mi diris, estu vera (aŭ mi volas esti dirinta la veron) [FE 24.12].

25. [R 6]

Mi estas amata. Mi estis amata. Mi estos amata. Mi estus amata. Estu amata. Esti amata [FE 25.1]. — Vi estas lavita. Vi estis lavita. Vi estos lavita. Vi estus lavita. Estu lavita. Esti lavita [FE 25.2]. — Li estas invitota. Li estis invitota. Li estos invitota. Li estus invitota. Estu invitota. Esti invitota [FE 25.3]. — Tiu ĉi komercaĵo estas ĉiam volonte aĉetata de mi [FE 25.4]. — La surtuto estas aĉetita de mi, sekve ĝi apartenas al mi [FE 25.5]. — Kiam via domo estis konstruata, mia domo estis jam longe konstruita [FE 25.6]. — Mi sciigas, ke de nun la ŝuldoj de mia filo ne estos pagataj de mi [FE 25.7]. — Estu trankvila, mia tuta ŝuldo estos pagita al vi baldaŭ [FE 25.8]. — Mia ora ringo ne estus nun tiel longe serĉata, se ĝi ne estus tiel lerte kaŝita de vi [FE 25.9]. — Laŭ la projekto de la inĝenieroj tiu ĉi fervojo estas konstruota en la daŭro de du jaroj; sed mi pensas, ke ĝi estos konstruata pli ol tri jarojn [FE 25.10]. — Honesta homo agas honeste [FE 25.11]. — La pastro, kiu mortis antaŭ nelonge (aŭ antaŭ nelonga tempo), loĝis longe en nia urbo [FE 25.12]. — Ĉu hodiaŭ estas varme aŭ malvarme? [FE 25.13] — Sur la kameno inter du potoj staras fera kaldrono; el la kaldrono, en kiu sin trovas bolanta akvo, eliras vaporo; tra la fenestro, kiu sin trovas apud la pordo, la vaporo iras sur la korton [FE 25.14].

26.

Kie vi estas? — Mi estas en la ĝardeno [FE 26.1]. — Kien vi iras? — Mi iras en la ĝardenon [FE 26.2]. — La birdo flugas en la ĉambro (= ĝi estas en la ĉambro kaj flugas en ĝi) [FE 26.3]. — La birdo flugas en la ĉambron (= ĝi estas ekster la ĉambro kaj flugas nun en ĝin) [FE 26.4]. — Mi vojaĝas en Hispanujo [FE 26.5]. — Mi vojaĝas en Hispanujon [FE 26.6]. — Mi sidas sur seĝo kaj tenas la piedojn sur benketo [FE 26.7]. — Mi metis la manon sur la tablon [FE 26.8]. — El sub la kanapo la muso kuris sub la liton, kaj nun ĝi kuras sub la lito [FE 26.9]. — Super la tero sin trovas aero [FE 26.10]. — Anstataŭ kafo li donis al mi teon kun sukero, sed sen kremo [FE 26.11]. — Mi staras ekster la domo, kaj li estas interne [FE 26.12]. — En la salono estis neniu krom li kaj lia fianĉino [FE 26.13]. — La hirundo flugis trans la riveron, ĉar trans la rivero sin trovis aliaj hirundoj [FE 26.14]. — Mi restas tie ĉi laŭ la ordono de mia estro [FE 26.15]. — Kiam li estis ĉe mi, li staris tutan horon apud la fenestro [FE 26.16]. — Li diras, ke mi estas atenta [FE 26.17]. — Li petas, ke mi estu atenta [FE 26.18]. — Kvankam vi estas riĉa, mi dubas, ĉu vi estas feliĉa [FE 26.19]. — Se vi scius, kiu li estas, vi lin pli estimus [FE 26.20]. — Se li jam venis, petu lin al mi [FE 26.21]. — Ho, Dio! kion vi faras! [FE 26.22] — Ha, kiel bele! [FE 26.23] — For de tie ĉi! [FE 26.24] — Fi, kiel abomene! [FE 26.25] — Nu, iru pli rapide! [FE 26.26].

27. [R 1, R 16, R 11]

La artikolo „la” estas uzata tiam, kiam ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj [FE 27.1]. Ĝia uzado estas tia sama kiel en la aliaj lingvoj [FE 27.2]. La personoj, kiuj ne komprenas la uzadon de la artikolo (ekzemple rusoj aŭ poloj, kiuj ne scias alian lingvon krom sia propra), povas en la unua tempo tute ne uzi la artikolon, ĉar ĝi estas oportuna sed ne necesa [FE 27.3]. —||— Anstataŭ „la” oni povas ankaŭ diri „l” (sed nur post prepozicio, kiu finiĝas per vokalo) [FE 27.4]. —||— Vortoj kunmetitaj estas kreataj per simpla kunligado de vortoj; oni prenas ordinare la purajn radikojn, sed, se la bonsoneco aŭ la klareco postulas, oni povas ankaŭ preni la tutan vorton, t. e. la radikon kune kun ĝia gramatika finiĝo [FE 27.5]. Ekzemploj: skribtablo aŭ skribotablo (= tablo, sur kiu oni skribas) [FE 27.6]; internacia (= kiu estas inter diversaj nacioj) [FE 27.7]; tutmonda (= de la tuta mondo) [FE 27.8]; unutaga (= kiu

daŭras unu tagon [FE 27.8]; unuataĝa (= kiu estas en la unua tago) [FE 27.9]; vaporŝipo (= ŝipo, kiu sin movas per vaporo) [FE 27.10]; matenmanĝi [FE 27.11], tagmanĝi [FE 27.12], vespermanĝi [FE 27.13]; abonpago (= pago por la abono) [FE 27.14].

28. [R 8, R 12, R 13]

Ĉiuj prepozicioj per si mem postulas ĉiam nur la nominativon [FE 28.1]. —||— Se ni iam post prepozicio uzas la akuzativon, la akuzativo tie dependas ne de la prepozicio, sed de aliaj kaŭzoj [FE 28.2]. Ekzemple: por esprimi direkton, ni aldonas al la vorto la finon „n”; sekve: tie (= en tiu loko), tien (= al tiu loko); tiel same ni ankaŭ diras: “la birdo flugis en la ĝardenon, sur la tablon”, kaj la vortoj „ĝardenon”, „tablon” staras tie ĉi en akuzativo ne ĉar la prepozicioj „en” kaj „sur” tion ĉi postulas, sed nur ĉar ni volis esprimi direkton, t. e. montri, ke la birdo sin ne trovis antaŭe en la ĝardeno aŭ sur la tablo kaj tie flugis, sed ke ĝi de alia loko flugis al la ĝardeno, al la tablo (ni volas montri, ke la ĝardeno kaj tablo ne estis la loko de la flugado, sed nur la celo de la flugado); en tiaj okazoj ni uzus la finiĝon „n” tute egale ĉu ia prepozicio starus aŭ ne [FE 28.3]. — Morgaŭ mi veturos Parizon (aŭ en Parizon) [FE 28.4]. — Mi restos hodiaŭ dome [FE 28.5]. — Jam estas tempo iri domen [FE 28.6]. — Ni disiĝis kaj iris en diversajn flankojn: mi iris dekstren, kaj li iris maldekstren [FE 28.7]. — Flanken, sinjoro! [FE 28.8] —||— Mi konas neniun en tiu ĉi urbo [FE 28.9]. — Mi neniel povas kompreni, kion vi parolas [FE 28.10]. — Mi renkontis nek lin, nek lian fraton (aŭ mi ne renkontis lin, nek lian fraton) [FE 28.11].

187 FE 28.1: Ripeto de R 8.

188 FE 28.2-8: Klarigo de R 12 (akuzativo de direkto).

189 FE 28.9-11 klarigas R 13 (forfalo de „ne”, se vorto en la frazo mem havas nean signifon).

29. [R 14 – „je“ aŭ akuzativo]

Se ni bezonas uzi prepozicion kaj la senco ne montras al ni, kian prepozicion uzi, tiam ni povas uzi la komunan prepozicion „je” [FE 29.1]. Sed estas bone uzadi la vorton „je” kiel eble pli malofte [FE 29.2]. Anstataŭ la vorto „je” ni povas ankaŭ uzi akuzativon sen prepozicio [FE 29.3]. — Mi ridas je lia naiveco (aŭ mi ridas pro lia naiveco, aŭ: mi ridas lian naivecon) [FE 29.4]. — Je la lasta fojo mi vidas lin ĉe vi (aŭ: la lastan fojon) [FE 29.5]. — Mi veturis du tagojn kaj unu nokton [FE 29.6]. — Mi sopiras je mia perdita feliĉo (aŭ: mian perditan feliĉon) [FE 29.7]. — El la dirita regulo sekvas, ke se ni pri ia verbo ne scias, ĉu ĝi postulas post si la akuzativon (t. e. ĉu ĝi estas aktiva) aŭ ne, ni povas ĉiam uzi la akuzativon [FE 29.8]. Ekzemple, ni povas diri “obei al la patro” kaj “obei la patron” (anstataŭ “obei je la patro”) [FE 29.9]. Sed ni ne uzas la akuzativon tiam, kiam la klareco de la senco tion ĉi malpermesas [FE 29.10]; ekzemple: ni povas diri „pardonu al la malamiko” kaj „pardonu la malamikon”, sed ni devas diri ĉiam „pardonu al la malamiko lian kulpon” [FE 29.11].

190 FE 29.1: Ripeto de R 14 („je”). FE 29.2: Konsilo pri la uzo de „je”.

191 FE 29.3-11: Akuzativo anstataŭ prepozicio.

30. [Tabelvortoj, korelativoj]

la, ial, iam, ie, iel, ies, io, iom, iu [FE 30.1]. — La montritajn naŭ vortojn ni konsilas bone ellerni, ĉar el ili ĉiu povas jam fari al si grandan serion da aliaj pronomoj kaj adverboj [FE 30.2]. Se ni aldonas al ili la literon „k”, ni ricevas vortojn demandajn aŭ rilatajn: kia, kial, kiam, kie, kiel, kies, kio, kiom, kiu [FE 30.3]. Se ni aldonas la literon „t”, ni ricevas vortojn montrajn: tia, tial, tiam, tie, tiel, ties, tio, tiom, tiu [FE 30.4]. Aldonante la literon „ĉ”, ni ricevas vortojn komunajn: ĉia, ĉial, ĉiam, ĉie, ĉiel, ĉies, ĉio, ĉiom, ĉiu [FE 30.5]. Aldonante la prefikson „nen”, ni ricevas vortojn neajn: nenia, nenial, neniam, nenie, neniel, nenies, nenio, neniom, neniu [FE 30.6]. Aldonante al la vortoj montraj la vorton „ĉi”, ni ricevas montron pli proksiman [FE 30.7]; ekzemple: tiu (pli malproksima), tiu ĉi (aŭ ĉi tiu) (pli proksima); tie (malproksime), tie ĉi aŭ ĉi tie (proksime) [FE 30.8]. Aldonante al la vortoj demandaj la vorton

„ajn”, ni ricevas vortojn sendiferencajn: kia ajn, kial ajn, kiam ajn, kie ajn, kiel ajn, kies ajn, kio ajn, kiom ajn, kiu ajn [FE 30.9]. Ekster tio el la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj (sufiksoj); ekzemple: tiama, ĉiama, kioma, tiea, ĉi-tiea, tieulo, tiamulo k. t. p. (= kaj tiel plu) [FE 30.10].

31.

Lia kolero longe daŭris [FE 31.1]. — Li estas hodiaŭ en kolera humoro [FE 31.2]. — Li koleras kaj insultas [FE 31.3]. — Li fermis kolere la pordon [FE 31.4]. — Lia filo mortis kaj estas nun malviva [FE 31.5]. — La korpo estas morta, la animo estas senmorta [FE 31.6]. — Li estas morte malsana, li ne vivos pli, ol unu tagon [FE 31.7]. — Li parolas, kaj lia parolo fluas dolĉe kaj agrable [FE 31.8]. — Ni faris la kontrakton ne skribe, sed parole [FE 31.9]. — Li estas bona parolanto [FE 31.10]. — Starante ekstere, li povis vidi nur la eksteran flankon de nia domo [FE 31.11]. — Li loĝas ekster la urbo [FE 31.12]. — La ekstero de tiu ĉi homo estas pli bona, ol lia interno [FE 31.13]. — Li tuj faris, kion mi volis, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro [FE 31.14]. — Kia granda brulo! kio brulas? [FE 31.15] — Ligno estas bona brula materialo [FE 31.16]. — La fera bastono, kiu kuŝis en la forno, estas nun brule varmega [FE 31.17]. — Ĉu li donis al vi jesan respondon aŭ nean? [FE 31.18] Li eliris el la dormoĉambro kaj eniris en la manĝoĉambron [FE 31.19]. — La birdo ne forflugis: ĝi nur deflugis de la arbo, alflugis al la domo kaj surflugis sur la tegmenton [FE 31.20]. — Por ĉiu aĉetita funto da teo tiu ĉi komercisto aldonas senpage funton da sukero [FE 31.21]. — Lernolibron oni devas ne tralegi, sed tralerni [FE 31.22]. — Li portas rozokoloran superveston kaj teleroforman ĉapelon [FE 31.23]. — En mia skribotablo sin trovas kvar tirkestoj [FE 31.24]. — Liaj lipharoj estas pli grizaj, ol liaj vangharoj [FE 31.25].

32. [-ist', da]

Teatramanto ofte vizitas la teatron kaj ricevas baldaŭ teatrajn manierojn [FE 32.1]. — Kiu okupas sin je meĥaniko, estas meĥanikisto, kaj kiu okupas sin je ĥemio, estas ĥemiisto [FE 32.2]. — Diplomatiston oni povas ankaŭ nomi diplomato, sed fizikiston oni ne povas nomi fiziko, ĉar fiziko estas la nomo de la scienco mem [FE 32.3]. — La fotografisto fotografis min, kaj mi sendis mian fotografiaĵon al mia patro [FE 32.4]. — Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino; glaso da vino estas glaso plena je vino [FE 32.5]. — Alportu al mi metron da nigra drapo (Metro de drapo signifus metron, kiu kuŝis sur drapo, aŭ kiu estas uzata por drapo) [FE 32.6]. — Mi aĉetis dekon da ovoj [FE 32.7]. — Tiu ĉi rivero havas ducent kilometrojn da longo [FE 32.8]. — Sur la bordo de la maro staris amaso da homoj [FE 32.9]. — Multaj birdoj flugas en la aŭtuno en pli varmajn landojn [FE 32.10]. — Sur la arbo sin trovis multe (aŭ multo) da birdoj [FE 32.11]. — Kelkaj homoj sentas sin la plej feliĉaj, kiam ili vidas la suferojn de siaj najbaroj [FE 32.12]. — En la ĉambro sidis nur kelke da homoj [FE 32.13]. — „Da” post ia vorto montras, ke tiu ĉi vorto havas signifon de mezuro [FE 32.14].

192 FE 32.1-4: La sufikso –ist’.

193 FE 32.5-14: La prepozicio „da” kontraste al „de”.

33. [mal-, -in]

Mia frato ne estas granda, sed li ne estas ankaŭ malgranda: li estas de meza kresko [FE 33.1]. — Li estas tiel dika, ke li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo [FE 33.2]. — Haro estas tre maldika [FE 33.3]. — La nokto estis tiel malluma, ke ni nenion povis vidi eĉ antaŭ nia nazo [FE 33.4]. — Tiu ĉi malfreŝa pano estas malmola, kiel ŝtono [FE 33.5]. — Malbonaj infanoj amas turmenti bestojn [FE 33.6]. — Li sentis sin tiel malfeliĉa, ke li malbenis la tagon, en kiu li estis naskita [FE 33.7]. — Ni forte malestimas tiun ĉi malnoblan homon [FE 33.8]. — La fenestro longe estis nefermita; mi ĝin fermis, sed mia frato tuj ĝin denove malfermis [FE 33.9]. — Rekta vojo estas pli mallonga, ol kurba [FE 33.10]. — La tablo staras malrekte kaj kredeble baldaŭ renversiĝos [FE 33.11]. — Li staras supre sur la monto kaj rigardas malsupren sur la kampon [FE 33.12]. — Malamiko venis en nian landon [FE 33.13]. — Oni

tiel malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron [FE 33.14]. —||— La edzino de mia patro estas mia patrino kaj la avino de miaj infanoj [FE 33.15]. — Sur la korto staras koko kun tri kokinoj [FE 33.16]. — Mia fratino estas tre bela knabino [FE 33.17]. — Mia onklino estas bona virino [FE 33.18]. — Mi vidis vian avinon kun ŝiaj kvar nepinoj kaj kun mia nevino [FE 33.19]. — Lia duonpatrino estas mia bofratino [FE 33.20]. — Mi havas bovon kaj bovinon [FE 33.21]. — La juna vidvino fariĝis denove fianĉino [FE 33.22].

194 FE 33.1-14: La prefikso mal-.

195 FE 33 15-22: La sufikso -in.

34. [-il, -ar]

La tranĉilo estis tiel malakra, ke mi ne povis tranĉi per ĝi la viandon kaj mi devis uzi mian poŝan tranĉilon [FE 34.1]. — Ĉu vi havas korktirilon, por malŝtopi la botelon? [FE 34.2] — Mi volis ŝlosi la pordon, sed mi perdis la ŝlosilon [FE 34.3]. — Ŝi kombas al si la harojn per arĝenta kombilo [FE 34.5]. — En somero ni veturas per diversaj veturiloj, kaj en vintro ni veturas per glitveturilo [FE 34.6]. — Hodiaŭ estas bela frosta vetero, tial mi prenas miajn glitilojn kaj iros gliti [FE 34.7]. — Per hakilo ni hakas, per segilo ni segas, per fosilo ni fosas, per kudrilo ni kudras, per tondilo ni tondas, per sonorilo ni sonoras, per fajfilo ni fajfas [FE 34.8]. —||— Mia skribilaro konsistas el inkujo, sablujo, kelke da plumoj, krajono kaj inksorbilo [FE 34.9]. — Oni metis antaŭ mi manĝilaron, kiu konsistis el telero, kulero, tranĉilo, forko, glaseto por brando, glaso por vino kaj telertuketo [FE 34.10]. — En varmega tago mi amas promeni en arbaro [FE 34.11]. — Nia lando venkos, ĉar nia militistaro estas granda kaj brava [FE 34.12]. — Sur kruta ŝtuparo li levis sin al la tegmento de la domo [FE 34.13]. — Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi tamen komprenis iom vian leteron [FE 34.14]. — Sur tiuj ĉi vastaj kaj herboriĉaj kampoj paŝtas sin grandaj brutaroj, precipe aroj da bellanaj ŝafoj [FE 34.15].

196 FE 34.1-8: La sufikso -il.

197 FE 34.9-15: La sufikso -ar.

35. [-aĵ, -ec]

Vi parolas sensencaĵon, mia amiko [FE 35.1]. — Mi trinkis teon kun kuko kaj konfitaĵo [FE 35.2]. — Akvo estas fluidaĵo [FE 35.3]. — Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklaraĵon [FE 35.4]. — Sur la tablo staris diversaj sukeraĵoj [FE 35.5]. — En tiuj ĉi boteletoj sin trovas diversaj acidoj: vinagro, sulfurado, azotacido kaj aliaj [FE 35.6]. — Via vino estas nur ia abomena acidaĵo [FE 35.7]. — La acideco de tiu ĉi vinagro estas tre malforta [FE 35.8]. — Mi manĝis bongustan ovaĵon [FE 35.9]. — Tiu ĉi granda altaĵo ne estas natura monto [FE 35.10]. — La alteco de tiu monto ne estas tre granda [FE 35.11]. — Kiam mi ien veturas, mi neniam prenas kun mi multon da pakaĵo [FE 35.12]. — Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolaĵo, kvankam ili ne ĉiam estas faritaj el tolo [FE 35.13]. — Glaciaĵo estas dolĉa glaciigita frandaĵo [FE 35.14]. — La riĉeco de tiu ĉi homo estas granda, sed lia malsaĝeco estas ankoraŭ pli granda [FE 35.15]. — Li amas tiun ĉi knabinon pro ŝia beleco kaj boneco [FE 35.16]. — Lia heroeco tre plaĉis al mi [FE 35.17]. — La tuta supraĵo de la lago estis kovrita per naĝantaj folioj kaj diversaj aliaj kreskaĵoj [FE 35.18]. — Mi vivas kun li en granda amikeco [FE 35.19].

36. [ge-, bo-, -id]

Patro kaj patrino kune estas nomataj gepatroj [FE 36.1]. — Petro, Anno kaj Elizabeto estas miaj gefratoj [FE 36.2]. — Gesinjoroj N. hodiaŭ vespere venos al ni [FE 36.3]. — Mi gratulis telegrafe la junajn geedzojn [FE 36.4]. — La gefianĉoj staris apud la altaro [FE 36.5]. —||— La patro de mia edzino estas mia bopatro, mi estas lia bofilo, kaj mia patro estas la bopatro de mia edzino [FE 36.6]. — Ĉiuj parencoj de mia edzino estas miaj boparencoj, sekve ŝia frato estas mia bofrato, ŝia fratino estas mia bofratino; mia frato kaj fratino (gefratoj) estas la bogefratoj de mia edzino [FE 36.7]. — La edzino de mia nevo kaj la nevino de mia edzino

estas miaj bonevinoj [FE 36.8]. — Virino, kiu kuracas, estas kuracistino; edzino de kuracisto estas kuracistedzino [FE 36.9]. — La doktoredzino A. vizitis hodiaŭ la gedoktorojn P. [FE 36.10]. — Li ne estas lavisto, li estas lavistinedzo [FE 36.11]. —||— La filoj, nepoj kaj pranepoj de reĝo estas reĝidoj [FE 36.12]. — La hebreoj estas Izraelidoj, ĉar ili devenas de Izraelo [FE 36.13]. — Ĉevalido estas nematura ĉevalo, kokido — nematura koko, bovido — nematura bovo, birdido — nematura birdo [FE 36.14].

198 FE 36.1-5: La prefikso ge-.

199 FE 36.6-11: La prefikso bo-.

200 FE 36.12-14: La sufikso -id.

37. [-an, -estr, -ist, -ul]

La ŝipanoj devas obei la ŝipestron [FE 37.1]. — Ĉiuj loĝantoj de regno estas regnantoj [FE 37.2]. — Urbanoj estas ordinaraj pli ruzaj, ol vilaĝanoj [FE 37.3]. — La regnestro de nia lando estas bona kaj saĝa reĝo [FE 37.4]. — La Parizanoj estas gajaj homoj [FE 37.5]. — Nia provincestro estas severa, sed justa [FE 37.6]. — Nia urbo havas bonajn policanojn, sed ne sufiĉe energian policestron [FE 37.7]. — Luteranoj kaj Kalvinanoj estas kristanoj [FE 37.8]. — Germanoj kaj francoj, kiuj loĝas en Rusujo, estas Rusujanoj, kvankam ili ne estas rusoj [FE 37.9]. — Li estas nelerta kaj naiva provincano [FE 37.10]. — La loĝantoj de unu regno estas samregnanoj, la loĝantoj de unu urbo estas samurbanoj, la konfesantoj de unu religio estas samreligianoj [FE 37.11]. — Nia regimentestro estas por siaj soldatoj kiel bona patro [FE 37.12]. — La botisto faras botojn kaj ŝuojn [FE 37.13]. — La lignisto vendas lignon, kaj la lignaĵisto faras tablojn, seĝojn kaj aliajn lignajn objektojn [FE 37.14]. — Ŝteliston neniu lasas en sian domon [FE 37.15]. — La kuraĝa maristo dronis en la maro [FE 37.16]. — Verkisto verkas librojn, kaj skribisto simple transskribas paperojn [FE 37.17]. — Ni havas diversajn servantojn: kuiriston, ĉambristinon, infanistinon kaj veturigiston [FE 37.18]. — La riĉulo havas multe da mono [FE 37.19]. — Malsaĝulon ĉiu batas [FE 37.20]. — Timulo timas eĉ sian propran ombron [FE 37.21]. — Li estas mensogisto kaj malnoblulo [FE 37.22]. — Preĝu al la Sankta Virgulino [FE 37.23].

38. [-et, -eg, -ĉj, -nj]

Mi aĉetis por la infanoj tableton kaj kelke da seĝetoj [FE 38.1]. — En nia lando sin ne trovas montoj, sed nur montetoj [FE 38.2]. — Tuj post la hejto la forno estis varmega, post unu horo ĝi estis jam nur varma, post du horoj ĝi estis nur iom varmeta, kaj post tri horoj ĝi estis jam tute malvarma [FE 38.3]. — En somero ni trovas malvarmeton en densaj arbaroj [FE 38.4]. — Li sidas apud la tablo kaj dormetas [FE 38.5]. — Mallarĝa vojeto kondukas tra tiu ĉi kampo al nia domo [FE 38.6]. — Sur lia vizaĝo mi vidis ĝojan rideton [FE 38.7]. —||— Kun bruoj oni malfermis la pordegon, kaj la kaleŝo enveturis en la korton [FE 38.8]. Tio ĉi estis jam ne simpla pluvo, sed pluvego [FE 38.9]. — Grandega hundo metis sur min sian antaŭan piedegon, kaj mi de teruro ne sciis, kion fari [FE 38.10]. — Antaŭ nia militistaro staris granda serio da paflegoj [FE 38.11]. —||— Johanon, Nikolaon, Erneston, Vilhelmon, Marion, Klaron kaj Sofion iliaj gepatroj nomas Johaĉjo (aŭ Joĉjo), Nikolĉjo (aŭ Nikoĉjo aŭ Nikĉjo aŭ Niĉjo), Erneĉjo (aŭ Erĉjo), Vilhelĉjo (aŭ Vilheĉjo aŭ Vilĉjo aŭ Viĉjo), Manjo (aŭ Marinjo), Klanjo kaj Sonjo (aŭ Sofinjo) [FE 38.12].

39. [-iĝ, -ig]

En la kota vetero mia vesto forte malpuriĝis; tial mi prenis broson kaj purigis la veston [FE 39.1]. — Li paliĝis de timo kaj poste li ruĝiĝis de honto [FE 39.2]. — Li fianĉiĝis kun fraŭlino Berto; post tri monatoj estos la edziĝo; la edziĝa soleno estos en la nova preĝejo, kaj la edziĝa festo estos en la domo de liaj estontaj bogepatroj [FE 39.3]. — Tiu ĉi maljunulo tute malsaĝiĝis kaj infaniĝis [FE 39.4]. —||— Post infekta malsano oni ofte bruligas la vestojn de la malsanulo [FE 39.5]. — Forigu vian fraton, ĉar li malhelpas al ni [FE 39.6]. — Ŝi edziniĝis kun sia kuzo, kvankam ŝiaj gepatroj volis ŝin edzinigi kun alia persono [FE 39.7]. — En la

printempo la glacio kaj la neĝo fluidiĝas [FE 39.8]. — Venigu la kuraciston, ĉar mi estas malsana [FE 39.9]. — Li venigis al si el Berlino multajn librojn [FE 39.10]. — Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li tamen ne mortigis sin mem kaj ankaŭ estis mortigita de neniu; unu tagon, promenante apud la reloj de fervojo, li falis sub la radojn de veturanta vagonaro kaj mortiĝis [FE 39.11]. — Mi ne pendigis mian ĉapon sur tiu ĉi arbeto; sed la vento forblovis de mia kapo la ĉapon, kaj ĝi, flugante, pendigis sur la branĉoj de la arbeto [FE 39.12]. — Sidigu vin (aŭ sidiĝu), sinjoro! [FE 39.13] — La junulo aliĝis al nia militistaro kaj kuraĝe batalis kune kun ni kontraŭ niaj malamikoj [FE 39.14].

40. [-ad, ek-, -ej, -uj, -ing]

En la daŭro de kelke da minutoj mi aŭdis du pafojn [FE 40.1]. — La pafado daŭris tre longe [FE 40.2]. — Mi eksaltis de surprizo [FE 40.3]. — Mi saltas tre lerte [FE 40.4]. — Mi saltadis la tutan tagon de loko al loko [FE 40.5]. — Lia hieraŭa parolo estis tre bela, sed la tro multa parolado lacigas lin [FE 40.6]. — Kiam vi ekparolis, ni atendis aŭdi ion novan, sed baldaŭ ni vidis, ke ni trompiĝis [FE 40.7]. — Li kantas tre belan kanton [FE 40.8]. — La kantado estas agrabla okupo [FE 40.9]. — La diamanto havas belan brilon [FE 40.10]. — Du ekbriloj de fulmo trakuris tra la malluma ĉielo [FE 40.11]. —||— La domo, en kiu oni lernas, estas lernejo, kaj la domo, en kiu oni preĝas, estas preĝejo [FE 40.12]. — La kuiristo sidas en la kuirejo [FE 40.13]. — La kuracisto konsilis al mi iri en ŝvitbanejon [FE 40.14]. — Magazeno, en kiu oni vendas cigarojn, aŭ ĉambro, en kiu oni tenas cigarojn, estas cigarejo; skatoleto aŭ alia objekto, en kiu oni tenas cigarojn, estas cigarujo; tubeto, en kiun oni metas cigaron, kiam oni ĝin fumas, estas cigaringo [FE 40.15]. — Skatolo, en kiu oni tenas plumojn, estas plumujo, kaj bastoneto, sur kiu oni tenas plumon por skribado, estas plumingo [FE 40.16]. — En la kandelingo sidis brulanta kandelo [FE 40.17]. — En la poŝo de mia pantalono mi portas monujon, kaj en la poŝo de mia surtuto mi portas paperujon [FE 40.18]; pli grandan paperujon mi portas sub la brako [FE 40.18]. — La rusoj loĝas en Rusujo kaj la germanoj en Germanujo [FE 40.19].

41. [-ebl, -ind, -em, -er]

Ŝtalo estas fleksebla, sed fero ne estas fleksebla [FE 41.1]. — Vitro estas rompebla kaj travidebla [FE 41.2]. — Ne ĉiu kreskaĵo estas manĝebla [FE 41.3]. — Via parolo estas tute nekomprenebla kaj viaj leteroj estas ĉiam skribitaj tute nelegeble [FE 41.4]. — Rakontu al mi vian malfeliĉon, ĉar eble mi povos helpi al vi [FE 41.5]. — Li rakontis al mi historion tute nekredoblan [FE 41.6]. — Ĉu vi amas vian patron? Kia demando! kompreneble, ke mi lin amas [FE 41.7]. — Mi kredeble ne povos veni al vi hodiaŭ, ĉar mi pensas, ke mi mem havos hodiaŭ gastojn [FE 41.8]. —||— Li estas homo ne kredinda [FE 41.9]. — Via ago estas tre laŭdinda [FE 41.10]. — Tiu ĉi grava tago restos por mi ĉiam memorinda [FE 41.11]. —||— Lia edzino estas tre laborema kaj ŝparema, sed ŝi estas ankaŭ tre babilema kaj kriema [FE 41.12]. — Li estas tre ekkolerema kaj ekscitiĝas ofte ĉe la plej malgranda bagatelo; tamen li estas tre pardonema, li ne portas longe la koleron kaj li tute ne estas venĝema [FE 41.13]. — Li estas tre kredema: eĉ la plej nekredoblajn aferojn, kiujn rakontas al li la plej nekredindaj homoj, li tuj kredas [FE 41.14]. —||— Centimo, pfenigo kaj kopeko estas moneroj [FE 41.15]. — Sablero enfalis en mian okulon [FE 41.16]. — Li estas tre purema, kaj eĉ unu pulveron vi ne trovos sur lia vesto [FE 41.17]. — Unu fajrero estas sufiĉa, por eksplodigi pulvon [FE 41.18].

42. [-um, resumo: „sano“]

Ni ĉiuj kunvenis, por priparoli tre gravan aferon; sed ni ne povis atingi ian rezultaton, kaj ni disiris [FE 42.1]. — Malfeliĉo ofte kunigas la homojn, kaj feliĉo ofte disigas ilin [FE 42.2]. — Mi disŝiris la leteron kaj disĵetis ĝiajn pecetojn en ĉiujn angulojn de la ĉambro [FE 42.3]. — Li donis al mi monon, sed mi ĝin tuj redonis al li [FE 42.4]. — Mi foriras, sed atendu min, ĉar mi baldaŭ revenos [FE 42.5]. — La suno rebrilas en la klara akvo de la rivero [FE 42.6]. — Mi diris al la reĝo: via reĝa moŝto, pardonu min! [FE 42.7] — El la tri leteroj unu estis adresita: al Lia Episkopa Moŝto, Sinjoro N.; la dua: al Lia Grafa Moŝto, Sinjoro P.; la tria: al Lia Moŝto,

Sinjoro D. [FE 42.8] —||— La sufikso «um» ne havas difinitan signifon, kaj tial la (tre malmultajn) vortojn kun «um» oni devas lerni, kiel simplajn vortojn [FE 42.9]. Ekzemple: plenumi, kolumo, manumo [FE 42.10]. — Mi volonte plenumis lian deziron [FE 42.11]. — En malbona vetero oni povas facile malvarmumi [FE 42.12]. —||— Sano, sana, sane, sani, sanu, saniga, saneco, sanilo, sanigi, saniĝi, sanejo, sanisto, sanulo, malsano, malsana, malsane, malsani, malsanulo, malsaniga, malsaniĝi, malsaneta, malsanema, malsanulejo, malsanulisto, malsanero, malsaneraro, sanigebla, sanigisto, sanigilo, resanigi, resaniĝanto, sanigilejo, sanigejo, malsanemulo, sanilaro, malsanaro, malsanulido, nesana, malsanado, sanulaĵo, malsaneco, malsanemeco, saniginda, sanilujo, sanigilujo, remalsano, remalsaniĝo, malsanulino, sanigista, sanigilista, sanilista, malsanulista k. t. p [FE 42.13].

C. Unuopaj aspektoj

I. Majuskloj kaj minuskloj

- 201** Eksplicitan regulon pri majuskla aŭ minuskla skribo (uskleco) la Gramatikoj ne havas. Oni devas dedukti el la ekzemploj de Ekzercaro kaj UV. Ambaŭ estas nur parte koheraj kaj konsekvencaj pri uskleco.

1. Tagoj, monatoj, sezonoj

- 202** Konsekvencaj ili estas pri la nomoj de tagoj (ĉiuj minusklaj: lundo ...), de monatoj (ĉiuj majusklaj: Januaro ...) kaj sezonoj (ĉiuj minusklaj: printempo ...). La majuskloj ĉe monato-nomoj jam troveblas en la Dua Libro de 1888:

- La dek du monatoj de l' kristana jaro estas: Januaro, Februaro, Marto, Aprilo, Majo, Junio, Julio, Aŭgusto, Septembro, Oktobro, Novembro, Decembro [DL 16.7].

Okul-frapas, ke la francaj tradukoj de la monato-nomoj ĉiuj estas skribitaj majuskle, dum en moderna franca ili estas minusklaj, ekz.:

Septembr' - Septembre {2012: septembre} | September | September | Сентябрь | Wrzesień.

Tio tamen estis la ĝusta ortografio en la 1890-aj jaroj. La nuna uzo preferas minusklajn monato-nomojn en Esperanto.

2. Landoj kaj landanoj

- 203** Malkonsekvenca la Fundamento estas pri la uskleco de nomoj de landoj kaj landanoj. Popol-nomoj tute mankas en UV, sed aperas divers-loke en FE.

a) Majuskle skribitaj nomoj de landanoj

- 204** En la lecion-finaj vortlistoj de FE estas jenaj kvar okazoj de etno-nomoj kun majuskloj³⁶:
- **Germano** - Allemand | German | Deutscher | Н_мецъ | Niemiec [FE 34].
 - uj - ... **Turko** Turc - Turkujo Turquie ... Turko Turk - Turkujo Turkey ktp. (same por germana, rusa kaj pola) (§ 20, p. 104)
 - **Hispano** - Espagnol - Spaniard - Spanier ktp. (§ 34, p. 124)
 - **Germano** - Allemand - German - Deutscher ktp. (§ 34, p. 124)
 - **Franco** - Français - Frenchman - Franzose ktp. (§ 37, p. 128)

La francaj kaj rusaj tradukoj kun majuskloj estas malĝustaj, popol-nomojn oni skribas (kaj en 1896 skribis) minuskle en tiuj du lingvoj, majuskle en angla, germana kaj pola.

b) Minuskle skribitaj nomoj de landanoj

- 205** Kontraŭ ili staras multaj frazoj el la Ekzercaro mem, ekzemple en

84

³⁶ Al ili referencas Albault en sia „Antaŭvorto al la 10-a eldono“ 1991, vd. supre.

- § 16: Ili estas rusoj.
- § 16: **ruso** - russe | Russian | Russe | русский | rossjanin.
- § 27: La personoj, kiuj ne komprenas la uzadon de la artikolo (ekzemple rusoj aŭ poloj, ...), do **ne** "Rusoj aŭ Poloj".
- § 27: **polo** - Polonais | Pole | Pole | Полякъ | Polak.
- § 34: Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi tamen komprenis iom vian leteron.
- § 36: La hebreoj estas Izraelidoj, ĉar ili devenas de Izraelo.
- § 36: **hebreo** - juif | Jew | Jude | еврей | żyd.
- § 37: Germanoj kaj francoj, kiuj loĝas en Rusujo, estas Rusujanoj, kvankam ili ne estas rusoj.
- § 40: La rusoj loĝas en Rusujo kaj la germanoj en Germanujo.
- ktp.

Komparu cetere sube kun hebreo kaj ruso (tie malĝuste la minuskloj en la pola!), franco, hispano (tiel malĝuste kiel ĉe germano), polo (same, sed en Esperanto minuskle, ne majuskle kiel ĉe Franco, Germano, Hispano!!). Do oni vidas: ĉio eblas, granda kaoso, neniu kohereco, nenia unueca linio!

c) La „Antaŭvorto“ al la 10-a eldono de la Fundamento

- 206** Kiel la faktoj montras, la supre citita „Antaŭvorto al la 10-eldono“ 1991 de Albault estas misa. La stato de 1963 estu restarigita kaj la „ok korektoj“ forigita el la Fundamenta teksto. Diskuton vd. en la ĉapitro „Fundamento – Enkonduko“.

3. Religiaj festoj kaj personoj

- 207** Malunuece ankaŭ estas skribitaj la nomoj de religiaj festoj Majuskle skribitaj estas:
- **Anunciaci'** - Annonciation de la Vierge | Annunciation | Verkündigung Mariä | Благовѣщення | Zwiastowanie.
 - **Eden'** [OA 1] * Eden | Eden | Eden | эдемъ, рай | eden, raj. {RELI} {NOM} — [Beau] Eden.
 - **Epifani-o** [OA 2.1] {RELI} — [EG 2].
 - **Evangeli'** [OA 1] * Evangile | Gospel | Evangelium | евангелие | ewangielja. {RELI} — [Beau]. [EG 1].
 - **Eŭkaristi-o** [OA 2.1] {RELI} — [Beau]. [EG 1] Eucharistie.
 - **Jesu'** [OA 3.2] {en} Jesus | {fr} Jésus | {de} Jesus | {es} Jesus | {pt} Jesus | {it} Gesu | {pl} --- {traduko mankas}. — [Beau].
 - **Krist'** - Christ | Christ | Christus | Христосъ | Chrystus. — **Kristo** - Christ | Christ | Christus | Христосъ | Chrystus [FE 37].
 - **Mesi'** - Messie | Messiah | Messias | Меccія | Messyas.
 - **Pask'** - Pâques, Pâque | Easter | Ostern | Пасха | Wielkanoc.
 - **Pentekost'**
 - **Providenc'** [OA 1] * Providence | Providence | Vorsehung | Провидѣніе | Opatrzność. — [Kabe].
- 208** Minuskle skribitaj estas:
- **bibli'** [OA 1] * Bible | Bible | Bibel | бензинъ | biblja. — [UL]. Mankas en MV.
 - **ĉiel'ir'** [UV ĉiel'] - Ascension | Ascension | Himmelfahrt Christi | Вознесение Господне | Wniebowstąpienie. — *Ĉiel'ir'* Himmelfahrt Christi [MV] {majuskle}.
 - **koran'** - Coran | Coran | Koran | Коранъ | Koran. — [RE 1889] [MV]: Koran' {majuskle}.
 - **krist'nask'** - Noël | Christmas | Weihnachten | Рождество Христово | Boże Narodzenie [UV Krist'].
 - **pap'** - pape | pope | Papst | папа (Римскій) | papież.

- 209** La diversaj Oficialaj Aldonoj diversmaniere traktas la uzon de majuskloj kaj minuskloj, iafoje eĉ prezentante ĉiun elementon kun komenca majusklo, vd. la ĉapirton pri OA.
- 210** Laŭ AV „apenaŭ eblas sencohave paroli pri oficiala majuskleco de elemento, kaj tial ĉiuj elementoj estas en la Akademia Vortaro baze listigataj en neŭtrala tutmajuskla formo“ kaj ne „kalkulata kiel parto de la oficiala formo de elemento“. Tiu aserto tamen estas tro vasta, kiel montras la vort-klasoj, pri kiu ja ekzistas unueca uzo (propraj nomoj de personoj, lando- kaj monat-nomoj k.t.p.)

II. Vortoj uzataj ĝenerale en pluralo

- 211** En la Vortaro Oficiala ekzistas nur malmultaj ekzemploj por tiaj vortoj. Fundamenta estas *pantalono*, Oficiala *kastanjeto* kaj *ferio*.
- 212** **pantalon'** - pantalon | pantaloon, trousers | Hosen | брюки | spodnie. — **pantalono** - pantalon | pantaloons, trousers | Hosen | брюки | spodnie [FE 40]. En la poŝo de mia pantalono mi portas monujon, kaj en la poŝo de mia surtuto mi portas paperujon [FE 40].

-- La korekto de FE al *pantaloons* (plurale) estas ĝusta, ne ekzistas singularo de tiu historia kaj nuntempe ĝenerale ne plu uzata vorto. La Akademia Korekto (AK) de 1914 sugestas „legu: *trousers* (sen la arkaa *pantaloons*)“. Nek FE 40, nek AK tamen korektis la germanan tradukon: Devas esti *Hose* (singularo), ne *Hosen* (pluralo), ĉar en la germana la vorto ja havas singularon.

III. Enhavaj (semantikaj) ŝanĝoj

- 213** Klasika ekzemplo³⁷ pri enhava (semantika) ŝanĝo estas "forko" (§ 14), iam la laborilo de la fojnisto, dum la manĝilo estis "forketo", poste tamen inversigite: forko nun estas la manĝilo, forkego la laborilo:

[DL 1888]: Sendu al mi prunte dekduon da forketoj [DL 3].

§ 14: Mi aĉetis dekduon (aŭ dek-duon) da kuleroj kaj du dekduojn da forkoj. — **forko** - fourchette | fork | Gabel | вилы, вилка | widły, widelec.

§ 34: Oni metis antaŭ mi manĝilaron, kiu konsistis el telero, kulero, tranĉilo, forko, glaseto por brando, glaso por vino kaj telertuketo.

³⁷ Vd. jam la noton de Albault xx

Kvara Libro

**Universala Vortaro,
Akademiaj Korektoj
Oficialaj Aldonoj**

(UV, AK, OA)

A. La Universala Vortaro (UV)

I. Superrigardo

214 UV baziĝas sur jenaj pli fruaj vortaroj:

- Vortaro de la Unua Libro 1887 (UL)
- Vortaro Rusa-Internacia 1889 (RE)
- Meza Vortaro Esperanto-Germana 1889 (MV)
- Kelkaj malmultaj vortoj unuafoje registrita en UV 1893.

215 Ne ĉiuj radikoj en la Fundamento (1905) troveblas en la ĝusta alfabeto pozicio en UV. Se oni volus klasifi trov-lokojn de radikoj laŭ malkreskanta evidenteco aŭ kreskanta „**kaŝiteco**“ oni povus starigi jenan liston:

1. Radikoj en ĝusta alfabeto pozicio en Universala Vortaro (UV 1893)
2. Radikoj en la vortlistoj fine de la lecionoj 5 - 42 en la Ekzercaro (FE 1898)
3. Radikoj en FE ekster la lecion-finaj vortlistoj de §§ 5 - 42, precipe do en la ekzemplo-frazoj (ĉiuj propraj nomoj) kaj la „Ekcercoj de legado“ (FE 2 - 4)
4. Radikoj en UV en malĝusta alfabeto loko
5. Radikoj en FE en la lecion-finaj vortlistoj de §§ 5 - 42 en malĝusta alfabeto loko
6. Radikoj en la kvin Fundamentaj Gramatikoj (FG)
7. Radikoj en la Antaŭparolo (en 1905 ankoraŭ eksterfundamentaj ĝis posta oficialigo)
8. Radikoj aliloke (du-fraza enkonduko al UV, titoloj)

Tio estas ne enhava rango-listo, sed nur pri la grado de trov-facileco, ĉar principe FG, FE kaj UV estas samrangaj (vd. ĉapitron Fundamento – Enkonduko).

II. Fremdaj vortoj laŭ R 15 FG

216 Kiel konsekvenco de R 15 FG plej multaj **internaciismoj** ne estas registritaj en la Universala Vortaro (UV 1893). Ĝi precipe nur registras dubajn kazojn pridiskuteblajn (ekz. „veziro“), sed ne tiujn, kiuj dekomence, senprobleme kaj aŭtomate apartenas al la lingvo internacia (ekz. „sultano“).

217 Kiel kohere Zamenhof agis pri tiu punkto, oni vidas, se oni komparas lian vortaron Rusan-Esperantan (RE 1889) kun la UV de 1893. La sekva listo notas ĉiujn esperantajn tradukojn de la rusaj vortoj komencantaj per „A“. La malmultaj vortoj el RE 1889, kiujn Zamenhof transprenis en UV estas signita per plus-signo „+“ kaj grasa skribo. La multegaj internaciismoj, kiujn li ne unuope kaj eksplicite, sed nur grupe transprenis per la ĝenerala regulo de § 15 estas markita per streko „—“. Pro tiu „ĝenerala klaŭzo“ ili estas same „bona kaj pura“ Esperanto kiel la vortoj, kiuj pro mankanta internacia formo („birdo“, „knabo“) devis esti fiksitaj en UV.

abat +

abon +

abrikot +

adept —

admiral —

adres -

FE 42, mankas en UV

advokat —

aerostat —

afiŝ —

agat —

agent —

agit —

agoni —

akaci —

akademi —

akcent —

akci —

akciz —

akompan +

akord —

aksiom —

akt —

aktor —

akurat —

akuŝ'ist - UV akuŝ'ist'in'

akv'o'melon +

alabastr —
 album —
 ald —
 ale —
 alegori —
 alfabet -
 FE 1, mankas en UV
 algebr —
 alĥemi —
 alkohol —
 alkov —
 almanak —
 alo —
altar +
 amalgam —
 ambrozi —
 amen —
 amfiteatr —
 amnesti —
 analiz —
 analogi —
ananas +
 anekdot —
anĝel +
aniz +
 anker —
 antikrist —
 antikv'ist + antikv'
 antipati —
 antipod'oj —
 apetit —
aplaŭd +
 apopleksi —
 apostol —
 apotek —
 aprikot —
April +

ardez +
arest +
 arĥeologi —
 arĥipelag —
 arĥitekt - UV arĥitektur'
 arĥiv —
 ari —
 aristokrat —
 aritmetik —
arleken +
 arme —
 arŝin —
 arteri —
 artileri —
 artist —
 asfalt —
asign +
aspid +
 astrologi —
 astronomi —
atak +
atest +
 atlas —
 atmosfer —
 atom —
 aŭdienc —
 aŭditori —
Aŭgust +
 aŭtomat —
 aŭtor - A, mankas en UV
 aŭtoritat - A, mankas en UV
avid +
azot +
 batal'il'ej —
 bon'odor —
cikoni +

ĉef'anĝel —
ĉef'episkop +
 dezir'eg' UV dezir'
diamant +
 diplom —
eb'l'e +
episkop +
estr +
farm +
 gangren —
gren'ej +
ĝem +
ha! +
 halebard —
harp +
 hazard —
 hetman —
ho ve! +
ho ve! +
infer +
 insul'ar - UV insul'
 inter'etaĝ —
kaj +
 kapt'o'ŝnur —
 Koran - UV koran
kri +
 lapis —
orangĝ +
pardon +
 publik'a vend' [= aŭkcio] --
purpur +
sed +
 skval —
 spekulaci —
tribun +

III. La referenc-lingvoj de la Fundamento

1. Superrigardo

218 La referenc-lingvoj de la Fundamento estas laŭ la ordo de apero en la Gramatikoj, la lecion-finaj vortlistoj en FE kaj la UV la franca, angla, germana, rusa kaj pola. Laŭ la kronologio (aperdato de la Unua Libro) la ordo tamen estas jena:

1. rusa, 1-a eld.
2. rusa, 2-a eld.
3. pola
4. germana
5. franca
6. angla, praeld. (St.)
7. angla, eld. (G.)

Ekir-punkto de la interpreto kutime estu la traduko al la rusa kiel ĝi estis uzata en la 1880-aj kaj 1890-aj jaroj. Ĉu la posta pozicio apartenas al la pola aŭ la germana ĝis nun ne estas klara, ĉar mankas detal-studoj. Kiom koncernas la germanajn tradukojn oni ĉiukaze devas konsideri, ke la germana de Zamenhof jam estis malmoderna kaj arkaa fine de la 19-a jarcento. Li skribis germanan el la unua triono de tiu jarcento. Por kompreni, kion li volis esprimi, oni do devas referenci al vortaroj kaj enciklopedioj de tiu epoko, detale vd. la ĉapitron „La germana de Zamenhof“. Sur la lastaj pozicioj de interpreta valoro ĝenerale sekvas la franca kaj fine la angla. Tio tamen estas tre ĝeneraligita observo kaj povas dependi de la konkreta okazo kaj de specifa esperanta radiko.

2. La franca

- 219** La franca estis nur la kvara moderna fremd-lingvo de Zamenhof post la rusa (ĉefa), la jida, pola kaj germana. Ekzistas tri-era „korekto-ŝtuparo“ de 1898, 1901 kaj 1914 pri la francaj tradukoj en UV.

a) La Ekcerzaro 1898 kiel korektilo de UV

- 220** Dum UV kun la solaj esceptoj de vipero / vipuro restis neŝanĝitaj de 1893, Zamenhof plibonigante ŝanĝis la Ekzercaron, inter la unua eldono de 1894 kaj la dua de 1898. La tria kaj kvara estas senŝanĝaj represo de la dua eldono, kiu fariĝis Fundamenta en 1905. Ĉar Zamenhof uzis la preparon de la 2-a eld. de FE ankaŭ por plibonigi la tieajn francajn tradukojn, UV kaj FE tiu-punkte ne plu estas identaj. Jen tipa ekzemplo, kie al la traduko de „grava“ estas aldonita *important*:

- UV 1893: **grav'** - grave | important | wichtig | важный | ważny.
- FE 1898: **grava** - grave, important | important | wichtig | важный | ważny [§ 22].

b) La vortaro Esperanta-Franca de Louis de Beaufront 1901

- 221** Louis de Beaufront korespondis kun Zamenhof pri dubaj kazoj en la UV kaj parte tre detale en formo de „lingvaj respondoj“ klarigis ilin en sia vortaro Esperanto-Franca de 1901 (antaŭparolo de 1899). Ĉar la korespondado perdiĝis, ne estas konate, kiugrade la klarigoj troveblaj en la vortaro de de Beaufront estas zamenhofaj aŭ bofrontaj. Malgraŭ tio, ofte estas helpe pri dubaj kazoj de la franca konsulti la vortaron de de Beaufront. Pri **grav'** ĝi havas:

- **grav**, grave, important. **graveco**, importance, gravité.

c) La Akademiaj Korektoj 1914

- 222** Liaj klarigoj poste ofte estis transprenitaj en la Akademiaj Korektoj (AK) de la francaj tradukoj. Jen la ekzemplo de **grav'**

- **grav**, grave, important.

d) „La franca tra rusa binoklo“

Literaturo: Cherpillod, André. La Zamenhofa Radikfarado. 1990.

- 223** Multaj Fundamentaj elementoj, kiuj havas francan fasadon, tamen eble ne estas prenitaj rekte el la franca, sed kiel rusa (aŭ pola) fremd-vorto. En tiaj okazoj la interpreto deiru de la signifo de la rusa fremd-vorto, ne de la franca etimo. Okaze de diferencoj inter ambaŭ, ĝenerale estas pli probabla, ke Zamenhof celis la rusan (aŭ polan), ne la francan signifon (semantikon). Tion eblas dedukti el la paralela fenomeno de transskribo al Esperanto surbaze de rusaj aŭ polaj fremd-vortoj. Jen kelkaj ekzemploj pri „la franca tra rusa binoklo“.

aa) Transskribo de franca „oi“ [wa]

- 224** Franca „oi“ (foje, sed ne regule) estas transskribita al esperanta „ua“ pro rusa „ua“ kaj pola „ya“. Al la citaĵoj el la Vortaro Oficiala (esperanta – franca – rusa – foje pola) estas aldonita proksimuma transskribo de la rusa traduko al latina alfabeto en rektaj krampoj [...]:

- **buduar**-o [OA 1] - boudoir – будуáр [buduar]

- **ekspluat**-i [OA 2] [Beaufront 1902] - exploiter - эксплуатировать
- **memuar**-o (Z 1912³⁸) - memoire - мемуары [memuar] (en la rusa signifas: memor-libro)
- **repertuar**-o [OA 1] [Jürgensen 1904] - repertoire – репертуар [repertuar]
- **trotuar**-o [UV] [RE 1889] - trottoir – тротуаръ [trotuar] - trotuar, chodnik
- **tualet**-o [UV] [RE 1889] - toilet – туалетъ [tualet] – tualeta
- **vual**-o [UV] [RE 1889] - voil – вуаль [vual] - wual, zasłona

225 La transskribo de franca „oi“ [wa] per esperanta „ua“ tamen estas nur unu el ses diversaj metodoj uzitaj de Zamenhof. Jen kion Cherpillod skribas pri la transskribo de nura franca „oi“³⁹:

Franca **OI** [wa] → **OI**, aŭ **OJ**, aŭ **OE**, aŭ **O**, aŭ **E**, aŭ **UA** (neniu preciza regulo)

- **OI**: foire - foiro, soif - soifo
- **OJ**: fois - fojo, foin - fojno, coin - kojno, voie - vojo
- **OE**: point - poento
- **O**: croiser - krozi, toile - tolo
- **E**: Artois - arteza, voiture - veturi (itale vettura)
- **UA**: exploiter - ekspluati, mémoire - memuaro, trottoir - trotuaro (ruse тротуаръ, [pole trotuar]), toilette - tualeta (ruse туалетъ, pole tualeta), voile - vualo (ruse вуаль, pole wual).

bb) Aliaj transskriboj el la franca tra la rusa kaj / aŭ pola

226 Similaj observoj pri la „franca OI en rusa vesto UA“ eblas ĉe multaj aliaj transskriboj. Jen kelkaj malmultaj pliaj ekzemploj.⁴⁰

Franca **ŒU** → esperanta **E** aŭ **O**:

- **manovr**-i - manoeuvrer - маневрировать, sed манёвр.

Franca **-ILL** [j] → esperanta **LJ** laŭ la slava kutimo:

- **buljon**-o - bouillon - ruse: бульон [buljon] - pole: buljon

Franca **-ILL** [ij] → esperanta **L** laŭ la rusa:

- **vanil**-o - vanille [ij] - germana: Vanille [il-le] - rusa: ваниль [i] - pola: wanilia.

227 Tre abundan liston de tiaj transskribaj mekanismoj aplikataj (neregule) de Zamenhof oni trovas en la verko *La Zamenhofa Radikfarado* de André Cherpillod (1990). En la kunteksto pri interpretado de la preciza signifo de Fundamentaj radikoj sufiĉas konsciigi, ke oni okaze devas kompreni vorton malgraŭ ĝia franca fasado ne laŭ la franca, sed laŭ la rusa aŭ pola signifoj, kiuj ne nepre estis identaj fine de la 19-a jarcento. Tipaj ekzemploj estas *menuaro* kaj *muĝi*.

3. La angla

228 La angla estas la referenc-lingvo, kiun Zamenhof plej malbone regis. En la Antaŭparolo de 1905 li eĉ atentigas pri tio: „Tial la legantoj ne miru, ke ili trovos en la nacia traduko de diversaj vortoj en tiu ĉi libro (precipe en la angla parto) tute nekorektite tiujn samajn erarojn, kiuj sin trovis en la unua eldono de la «Universala Vortaro» {de 1893} [A 4.2].

a) Ĉu brita aŭ usona angla?

229 Detala analizo de la angla en la Fundamento kaj la Oficialaj Aldonoj ĝis nun mankas. Ŝajnas, ke plej multaj tradukoj al la angla uzas la britan variaĵon, sen ke tio estus tute senescepta kaj kohera, nek en la Fundamento, nek en OA 1. Tiu impresoj tamen baziĝas sur nur kelkaj hazardaj trovoj.

84

³⁸ Zamenhof. Gentoj kaj Lingvo Internacia. Memuaro. Aparta eldono 1912 de la Esperanto-Propaganda Instituto en Leipzig. N-roj 1-15.

³⁹ Cherpillod, *La Zamenhofa Radikfarado*, 1990, p. 18.

⁴⁰ Ekzemploj laŭ Cherpillod, *Zamenhofa Radikfarado*, 1990.

b) Ĉu brita –our aŭ usona –or (harbour / harbor)?

- **fam'** - bruit | fame, rumour | ... {brita –our, do ne usone rumor}.
- **fervor'** - zèle, ferveur | zeal, ardour | ... {brita –our, do ne usone ardor}.
- **haven'** - port, hâvre | port, harbour ... {brita –our, do ne usone harbor}.

Vd. tamen:

- **honor'** - honorer | honor | ... {la verbo to honor laŭ la usona variaĵo}.
- **honor'o** - honneur | honour | ... {la substantivo honour (subst.) laŭ la brita variaĵo}.
- **humor'** - humeur (caractère) | humor | ... | humor. — **humoro** - humeur | humor | ... | humor [FE 31]. — [AK] {en} temper, humour. {en UV kaj FE la usona variaĵo humor}
- **komplez'** - complaisance | favoror, liking | — [AK] {en} favour, kindness.

Plia ekzemplo el OA 1:

- **akvarel'** [OA 1] aquarelle | aquarelle, water colours ... {brita –our, do ne usone color}.

c) Ĉu brita –re aŭ usona –er (centre / center)?

- **centr'** [OA 1] * centre | centre | ... {brita centre, do ne usona center}.

Tamen:

- **metr'** [OA 1] * metre | meter | ... {usona meter, do ne brita metre}

d) Ĉu brita –ise aŭ usona –ize (criticise / criticize)?

- 230** En la Fundamento estas uzata nur la brita formo kun –ise, dum en la Akademiaj Korektoj kaj en Aldonoj 1 kaj 3 oni trovas jen la britan, jen la usonan formon.

Ekzemploj por brita –ise (ordigita laŭ dato de oficialigo):

- **bapt'** - baptiser | baptise | ... {brita –ise, do ne usona –ize}
- **kaŭteriz'** - cautériser | cauterise | ...
- **kon'** - connaître | know (by experience or study), recognise | ...
- **kritik'** - critiquer | critick, criticise | ...
- **mobiliz'** [OA 1] mobiliser | mobilise | ...
- **Katehiz', katekiz'** [OA 3.2] to catechise | ...

Ekzemploj por usona –ize (ordigita laŭ dato de oficialigo):

- **karakteriz'** [OA 1] * caractériser | characterize | ... {usona –ize, do ne brita –ise}
- **organiz'** [OA 1] * organiser | organize | ... {usona –ize, do ne brita –ise}
- **kon'** - connaître | know (by experience or study), recognise | ... — **koni** - connaître | know, recognize | ... [FE 8]. — [AK] know, recognize, be acquainted with.
- **Centraliz'** [OA 3.2] to centralize, ... {usona –ize, do ne brita –ise}
- **Narkot-i** (trans.) [OA 4] narcotiser | to narcotize | ... {usona –ize, do ne brita –ise}

e) Usonismoj en la Fundamento

- 231** Escepto-kaze oni trovas usonismojn en la Fundamento, precipe en UV 1893. Kutime ili estas ŝanĝitaj al brita uzo en la 2-a eldono de la Ekzercaro de 1898 (komparu supre la saman mekanismon pri la francaj tradukoj):

- **aŭtun'** - automne | fall (of the year) | ... — **aŭtuno** - automne | autumn | ... [FE 32].
- **kok'** - coq | rooster | ... — **koko** - coq | cock | ... [FE 33].

Kontraste vidu la britan terminon en

- **ministr'** [OA 1] * ministre | minister (of state) | ... {do ne usone secretary (of state)}.

f) Korektoj de la anglaj tradukoj en la Ekzercaro

232 Jam Albault en sia prilaboro de la Fundamento en 1963⁴¹ konstatis:

„Ĝis publikigo de la Fundamento aperis kvar eldonoj de la Ekzercaro. ...: la dua eldono (1898), poste reproduktita senŝanĝe (...), enkondukis multajn korektojn en la tradukoj, precipe en la anglaj. Sed la Universala Vortaro ne estis paralele modifita, tiel ke en la Fundamento tiuj du partoj ne konkordas inter si.“

Jen kelkaj hazardaj ekzemploj el §§ 5, 6 kaj 15:

- UV 1893: san' - sain, en santé | healthy | gesund | здоровый | zdrowy.
- FE 1898: sana - sain, en santé | well, healthy | gesund | здоровый | zdrowy

„well“ aldoniĝis en la angla rubriko.

UV 1893: **flor'** - fleurir | flourish | blühen | цв_сти | kwitnać. — **flor'o** - fleur | flower, bloom | Blume | цв_токъ | kwiat.

- FE 1898: **floro** - fleur | flower | Blume | цв_тъ, цв_токъ | kwiat

„bloom“ forfalis en la angla rubriko.

- UV 1893: **kolomb'** - pigeon, colombe | dove | Taube | голубь | gołąb'.
- FE 1898: **kolombo** - pigeon | dove | Taube | голубь | gołąb'.

„colombe“ forfalis en la angla rubriko.

- UV 1893: matur' - mûr | ripe | reif | зр_лый | dojrzały.
- FE 1898: matura - mûr | mature, ripe | reif | зр_лый | dojrzały.

„mature“ aldoniĝis en la angla rubriko.

- UV: ĝentil' - gentil, poli | gentle | höflich | в_жливый | grzeczny.
- FE: ĝentila - gentil, poli | polite, gentle | höflich | в_жливый | grzeczny [§ 15].

4. La germana

a) Latina kaj fraktur-skribo

233 Nur la germana Gramatiko estas skribita en la tiu-epoke „normala“ fraktur-skribo, dum la Ekzercaro kaj la Universala Vortaro uzas la tiam „fremdan“ latinan skribon. § 1 FE pri la alfabeto uzas ambaŭ. Tia paralela uzo de du skriboj estis kutima en la germana de la dua duono de la 19-a jarcento ĝis transiro al latina skribo en 1941 (pri kiu vd. malsupre).

b) Mankanta pres-tipo „ß“ en la Varsovia presejo

234 La Varsovia presejo en 1893 evidente ne disponis pri la speciala litero „ß“ de la germana kaj unuece anstaŭigis ĝin per „ss“ en FE kaj UV, dum ĝi estas laŭ la tiamaj ortografiaj reguloj ĝuste uzata en la germana Gramatiko.

c) La ortografia reformo de 1901

En 1901 okazis ortografia reformo de la germana. Tamen Zamenhof intence ne ŝanĝis la tradukojn al la germana skribita en la ortografio de 1893 (Antaŭparolo 4.2). La germana, kiun uzas la Fundamento aperinta en 1905, estas skribita laŭ la malnova ortografio de antaŭ 1901. Kvankam en tiu jaro okazis konferenco, kiu ŝanĝis la ortografion, la Fundamento ignoris tiun evoluon kaj restis ĉe la malnova sistemo. La eble plej tipaj ŝanĝoj (inter aliaj) estas tiuj:

- muta -h- forfalis en -th-, do Redetheile en 1901 fariĝis Redeteile (tamen restis malmoderne en la Fundamento)

84

⁴¹ Senŝanĝa represo 1991, p. 15.

- la verba finaĵo -iren fariĝis -ieren (kun -e- indikanta, ke temas pri longa -i-), same la adjektiva -irbar [FG-de B.4: "undeklinirbar"] → -ierbar: de 1901 ĝuste "undeklinierbar".
- Hülfe [FG-de B.3] → de 1901: Hilfe
- multaj -c- en latin-devenaj fremd-vortoj fariĝis -k-: Adjectiv → Adjektiv, decliniren → deklinieren, aŭ -z- Citrone → Zitrone, xx

d) La transiro de fraktur-skribo al latinaj literoj ekde 1941

- 235** Laŭ decido de Hitler de la 3-a de januaro 1941 Germanio transiru de la fraktur-skribo al latinaj literoj. Baldaŭ poste oficialaj instancoj de la nazia partio kaj de la ŝtato, same kiel gazetoj produktitaj por distribuo en eksterlando ne plu uzis la ĝis-tiaman skribon, sed la novan „normalan germanan skribon“, baze speco de la latina. „Dekreto pri la nura instruado de la latina skribo kiel nova „normala germana skribo““ de la 1-a de septembro 1941⁴² preskribis, ke ekde la lernojaro 1941/1942 germanaj lernejoj nur plu instruu latinan skribon. Iom post iom tiu decido finis la preskaŭ ducentjaran paralelan uzon de fraktur- kaj latina skribo en Germanio. La skribo uzita en la germana Gramatiko fariĝis arkaa.

e) La ortografia reformo de 1996

Post preskaŭ 100 jaroj okazis plia ortografia reformo en 1996. Laŭ ĝi ni intertempe rajtas skribi "Alfabet" anstataŭ aŭ samrange kun "Alphabet" [G-de A], la germana do iom esperantiĝis (Delphin → Delfin → delfeno).

f) La germana de Zamenhof

- 236** Kiam Zamenhof verkis la diversajn partojn de la Fundamento, li uzis formojn de la germana ofte jam tiuepoke eksmodaj kaj malaktuala. Relative facile estas konstateble je multaj vortoj, ke lia germana estas tiu de la unua duono de la 19-a jarcento, ne tiu de la dua duono. Pli malfacile estas diri, ĉu Zamenhof uzis la varianton de la germana parolita en la (prusa-germana) nordo aŭ tiun de la german-regiona sudo, parolita precipe en aŭstra Vieno.

aa) Fine de la 19-a jarcento jam malaktuala germana de Zamenhof

- 237** Ekzemploj estas „selbänder“ (R 4 FG) kaj „Vezir“ (UV).

bb) Ĉu prusa aŭ aŭstra germana ĉe Zamenhof?

- 238** La demando pri la variaĵo de la germana, kiun Zamenhof uzis, ne estas klare respondebla. Troveblas kaj ekzemploj por nord-germana (prusa) kaj por sud-germana (aŭstra) uzo. La formo **ne** uzata en la Fundamento tie ĉi aperas en kurbaj krampoj {...}.

Esperanto	nord-germana	sud-germana
kamen'tub'	Schornstein	{Rauchfang}
plen'aĝ'	{volljährig}	mündig
sabat'	Sonnabend	{Samstag}
ŝtup'ar'	Treppe	{Stiege}
stup'	Hede	?

g) Korektoj de la germanaj tradukoj en la Ekzercaro

- 239** Kiel francajn kaj precipe anglajn tradukojn, Zamenhof ankaŭ korektis germanajn vortojn, registritajn en UV, en FE 1898. Ni ĉiam plibonigo sukcesis, kiel montras la ekzemplo de prepozici':

prepozici' - préposition | preposition | Vorwort, Präposition | предлогъ | przyimek. –
prepozicio - préposition | preposition | Vorwort | предлогъ | przyimek [FE 27]. — Anstataŭ „la“ oni povas ankaŭ diri „l'“ (sed nur post prepozicio, kiu finiĝas per vokalo) [FE 27]. Ĉiuj prepozicioj per si mem postulas ĉiam nur la nominativon. Se ni iam post prepozicio uzas

84

⁴² Erlass zur alleinigen Unterrichtung der lateinischen Schreibschrift als neuer „deutscher Normalschrift“.

la akuzativon, la akuzativo tie dependas ne de la prepozicio, sed de aliaj kaŭzoj. ... tiel same ni ankaŭ diras: “la birdo flugis en la ĝardenon, sur la tablon”, kaj la vortoj „ĝardenon”, „tablon” staras tie ĉi en akuzativo ne ĉar la prepozicioj „en” kaj „sur” tion ĉi postulas, sed nur ĉar ni volis esprimi direkton ... en tiaj okazoj ni uzus la finiĝon „n” tute egale ĉu ia prepozicio starus aŭ ne. [FE 28]. Se ni bezonas uzi prepozicion kaj la senco ne montras al ni, kian prepozicion uzi, tiam ni povas uzi la komunan prepozicion „je”. Anstataŭ la vorto „je” ni povas ankaŭ uzi akuzativon sen prepozicio. [FE 29].

UV tradukas prepozici' al la germana per *Vorwort* kaj *Präposition* (nuntempe apenaŭ iu ankoraŭ uzas "Präposition", se li volas esprimi "antaŭparolo" = Vorwort). FE 1898 havis 50:50-ŝancon, sed anstataŭ forlasi "Vorwort", ĝi erare forlasis "Präposition". Sed en la teksto-ekzemploj ĉiam kaj ekskluzive temas pri prepozicio en la senco de la gramatika fak-vorto *Präposition*! Neniel disputeble la traduko per "Vorwort" (antaŭparolo) en tiu kunteksto estas malĝusta kaj estis tia jam en 1898.

5. La rusa

- 240** Post la revolucio de 1917 okazis ortografia reformo de la rusa per dekreto de la 10-a de oktobro 1918 („Декрет о введении новой орфографии” - „*Dekreto pri la Enkonduko de nova Ortografio*”). Ĝi i.a. forigis plurajn literojn. Detalojn vd. en la vortara parto.

6. La pola

a) De Krakova uzo (UV 1893) al Varsovia uzo (FE 1898)

- 241** Detala studo pri la uzo de la pola en la Fundamento ne estas konata. Sekvas kelkaj observoj, kiuj tamen estas nepre kontrolendaj fare de kompetenta parolanto de la pola.
- 242** Inter 1887 kaj 1905, kiam Zamenhof verkis la diversajn partojn de la Fundamento, ne ekzistis pola ŝtato, kiu efikus unuecigi pri „oficiala” varianto de la pola. La plej disvastigitaj formoj estis la uzo de Varsovio (tiuepoke al Rusio) kaj de Krakovo (tiuepoke al Aŭstrio-Hungario). Zamenhof ŝanĝis la polajn tradukojn en UV 1893 laŭ krakova uzo („historya”) al varsovia uzo en FE 1898 („historja”). Post la **ortografia reformo de la pola en 1936** la nuna formo estas „historia”. Simile oni antaŭreforme skribis *Marja*, *historja*, *Anglja* en la pola de Varsovio kaj *Marya*, *historya*, *Anglya* en la pola de Krakovo. Laŭ la nuna ortografio oni skribas *Maria*, *historia* kaj *Anglia*.

b) Ŝanĝoj de polaj vortoj je –y aŭ –j en la Fundamento

- 243** Jen la kompleta listo de la polaj vortoj je –y aŭ –j, troveblaj en la Fundamento. La unua formo estas tiu trovebla en UV 1893, la dua tiu en FE 1898, la tria la nuntempa. La ofta „[—]” signifas „traduko mankas”. Nur malmultaj radikoj el UV 1893 ankaŭ aperas en FE 1898.
- **cikori'** - cykorya → [—] → cykoria {BOT}.
 - **diplomatío** - [—] → dyplomacja → dyplomacja [FE 32, mankas en UV].
 - **ĝvardi'** - gwardya → [—] → gwardia.
 - **ĥemi'** - chemia → chemia [FE 32] → chemia.
 - **histori'** - historya → historja [FE 10] → historia
 - **kancelari'** – kancelarya → [—] → kancelarja
 - **litani'** – litanja → [—] → litania
 - **Mesi'** - Messyas → [—] → Mesjasz {RELI}.
 - **misj'** – misya → [—] → misja
 - **mister'** - misterya → [—] → misteria
 - **naci'** - naród, nacya → naród, nacja [FE 27] → naród
 - **korporaci'** - korporacya, cech → [—] → korporacja
 - **ofic'ej'** - biuro, kancelarya → [—] → kancelarja.
 - **parti'** – partya → [—] → partia.
 - **polic'** - policya → policja [FE 37] → policja

- **porci'** – porcya → [—] → porcja
- **premi'** – premia → [—] → premia
- **profesi'** – profesya → [—] → profesja.
- **provinc'** - prowincya → prowincya [FE 37] → prowincja.
- **redakci'** – redakcya → [—] → redakcja.
- **restoraci'** – restauracya → [—] → restauracja.
- **seri'** - serya → serya [FE 30] → seria.
- **situaci'** - sytuacya, położenie → [—] → sytuacja.
- **staci'** – stacya → [—] → stacja.
- **ŝtof'** - sztof (miara) → materja, materjał [FE 14] → materia, materiał.
- **Turk'uj'** - Turcya [UV uj'] → Turcya [FE 20 uj'] → Turcja.
- **unc'** – uncya → [—] → uncja.

244 La vorto *diplomatia* mankas en UV kaj estas nur enkondukita en FE 32, kie ĝi ricevis la modernan formon kun -j-, ne kun -y-.

245 La vorto *chemia* ja aperas ambaŭloke, sed ĉiam restis senŝanĝa kun -i-. La formon nacya [UV] → nacja [FE 27], Zamenhof same korektis kiel historia → historja [FE 10] → historia. Li tamen nek faris ĉe policya → policja [FE 37] → policja, nek ĉe prowincya → prowincja [FE 37] → prowincja. Ĉu pretervido? Neŝanĝita fine ankaŭ Turcya [UV uj'] → Turcya [FE 20 uj'] → Turcja. Ĉe **ŝtof'** la Ekzercaro enkondukas tute novan tradukon. Anstataŭ la germanismon *sztof* (de *Stoff*), materja kaj materjał, ambaŭ kun (moderna?) -j- anstataŭ -y-, simile kiel diplomoj. Inter 1893 kaj 1898 ni do trovas du evidentajn ŝanĝojn (historja, nacja), tri nove enkondukitajn kun j-skribo (diplomoj, materja kaj materjał) kaj tri neŝanĝojn (policja, prowincja, Turcya).

7. Aliaj lingvoj kun ebla influo sur Esperanto

246 Ekzistas abunda literaturo, ĉu kaj kiugrade lingvoj aliaj ol la kvin referenc-lingvoj influis la esperantan vortaron. La plej gravaj „kandidatoj“ estas la jida, hebrea, latina, antikva greka kaj Volapuko.

a) La jida

Baza Literaturo (selekto): **Piron**, Claude (elfrancigis: Doron Modan). Kontribuaĵo al la Studo pri la Influo de la Jida sur Esperanton. En: *Jewish Language Review*, 4, 1984.⁴³ — **Gold**, David L. "Towards a Study of Possible Yiddish and Hebrew Influence on Esperanto". En: Szerdahelyi, Istvan (red.) *Miscellaneous Interlinguistics* (Budapest: Tankönyvkiadó). 1980, p. 300-367.

b) La hebrea

Baza Literaturo (selekto): Vd. supre ĉe „La jida“.

c) La latina

247 [daŭrigota]

d) La antikva greka

248 [daŭrigota]

e) Volapuko

Baza Literaturo (selekto): **Golden**, Bernard (1985). Influo de volapuko sur la ĝermanan komponanton de Esperanto. En: Hauptenthal, Reinhard (red.). Li kaj Ni. 1985, p. 401-414.

249 [daŭrigota]

84

⁴³ Ankaŭ en <http://me.in-berlin.de/~maxnet/esperanto/piron/jida.htm>.

B. La Akademiaj Korektoj de la Universala Vortaro

I. Ekesto kaj interpreta valoro

- 250** Dum la 2-a Universala Kongreso (UK) en 1906 estis fondita la Lingva Komitato (LK), dum la 4-a UK en Dresdeno en 1908 la Akademio de Esperanto (AdE). Ĝi ekokupiĝis pri la korekto de la tradukoj de la vortoj en UV al la referenc-lingvoj franca, angla, germana, rusa kaj pola laŭ decido de la 2-a UK en Ĝenevo en 1906. La laboroj estis pretaj en 1914, sed pro la milito povis esti publikigitaj nur en 1922 (franca kaj angla) kaj 1923 (germana, rusa, pola). Almenaŭ pri la rusaj AK oni laboris ankoraŭ post 1918 kaj (parte) adaptis la rusajn tradukojn al la nova ortografio enkondukita en tiu jaro:

Lingvo	AK de	Aperjaro
franca	Louis de Beaufront, Th. Cart, Horace Huet (raportisto al la LK en 1911)	1922
angla	Adela Schafer, Joseph Rhodes, Ellis Millidge	1922
germana	Leopold Elb, Paul Christaller, Schefer	1923
rusa	S. Obruĉev (red.), Avilov, Kofman	1923
pola	Antoni Grabowski (red.), K. Bein (red.)	1923

- 251** Tiuj tradukoj al la kvin referenc-lingvoj estas eksterfundamentaj, kvankam ili aperas en UV kaj pro tio en la Fundamento mem. Ili ne partoprenas en la protekto de netuŝebleco, kiun donas la Fundamento al la esperant-lingva parto. Ja la Fundamento neniel povas influi tiajn eksteresperantajn faktorojn kiel la referenc-lingvoj. La AK do same estas eksterfundamentaj. Ili tamen donas valorajn interpret-helpon de samtempuloj pri la preciza signifo de la fundamentaj esperantaj vortoj (radikoj) (nur) en la UV 1893.

II. Pri la unuopaj Akademiaj Korektoj

1. Francaj AK (1914 / 1922)

- 252** Grava antaŭlaboro por la francaj AK estas la vortaro Esperanto-Franca (1901) de De Beaufront, kiu tamen mem transiris al Ido en 1907, tiel ke Huet anstataŭ De Beaufront raportis al la LK en 1911. Malgraŭ tio, multaj korektoj fidele sekvas la klarigojn kaj rekomendojn de De Beaufront el 1901.

2. Anglaj AK (1914 / 1922)

- 253** La anglaj korektantoj Joseph Rhodes (1856-1920) kaj Edward Alfred Millidge (1865-1941) paralele al la AK verkis vortarojn angla-esperantan (Rhodes 1908) kaj esperanta-anglan (Millidge 1912), kiujn indas konsulti en dubaj kazoj kiel interpret-helpon.

3. Germanaj AK (1914 / 1923)

- 254** La plej grava kontribuinto estis Paul Christaller (1860-1950), de kiu aperis epok-fara vortaro Germana-Esperanta en 1910. Christaller do laboris samtempe pri ambaŭ projektoj, germanaj AK kaj propra vortaro. Pro tio la Christaller-vortaro povas servi kiel interpret-helpon por la germanaj AK.

- 255** La germanaj AK jam uzas la reformitan ortografion de la germana de 1901 (vd. la ĉapitron „La referenc-lingvoj de la Fundamento“). Tio tamen ne okazas sisteme kaj ĉie, sed nur, se pro iu alia kialo estas proponita konkretigo aŭ ŝanĝo de germana traduko en vortara artikolo de UV. Nur por modernigi la ortografion germanaj tradukoj ne estas korektitaj.

4. Rusaj AK (1914 / 1923)

- 256** La *Antaŭparolo* al la rusaj AK, subskribita de S. Obruĉev, estas datita "Moskvo, 10 MAR 23". Plej multaj „korektoj“ estas disambiguoj de plursencaj rusaj vortoj, senco-klarigoj per aldono

de sinonimo(j) ktp. Se iuj ŝanĝoj (plej ofte aldonoj) en la rusaj tradukoj okazas, la rusaj AK ripetas la tradukon en la UV, sed ne laŭlitere, sed skribante la vorton laŭ la nova rusa ortografio de 1918. Jen kelkaj ekzemploj. Plej ofte estas forfalo de la litero ъ vortfine (аббатъ → аббат), foje anstataŭo de ъ per е (чѣмъ → чем):

abat' - abbé | abbot | Abt | аббатъ | opat. — [AK] аббат, игумен, настоятель. — [RE].

aĝ' - âge | age | Alter | вѣкъ, возрастъ | wiek. — [AK] возраст. — [UL].

akar' - mite | mite | Milbe | клещъ, червь | kleszcz, ślępak. {ZOO} — [AK] acare, mite, ciron | mite (*insect*) | клещ.

apr' - sanglier | wild boar | Eber | боровъ, вепрь, кабанъ | wieprz. {ZOO} — [AK] кабан, вепрь | dzik.

... ktp.

leŭtenant' - lieutenant | lieutenant | Lieutenant | поручикъ | porucznik, lejtnant. {MIL} — [AK] поручик, лейтенант.

... ktp.

ol - que (dans une comparaison) | than | als | чѣмъ | niż. — **ol** - que (dans une comparaison) | than | als | чѣмъ | niż [FE 10]. — [AK] чем (при сравнит, степени).

- 257** El tiuj ortografiaj modernigoj ni devas konkludi, ke oni almenaŭ pri la rusaj AK ankoraŭ laboris post 1914, eĉ post 1918, ĉar kompreneble oni ne povis antaŭscii en 1914, ke en 1918 okazos ortografia reformo.

5. Polaj AK (1914 / 1923)

- 258** Ankaŭ la polaj korektantoj Antoni Grabowski (1857-1921) kaj Kazimierz Bein (1872–1959) samtempe kun la laboroj pri la AK verkis proprajn vortarojn. Ambaŭ aperis en 1910, la pola-esperanta de Grabowski kaj la difinvortaro de Kabe.

C. Oficialaj Aldonoj (OA 1909-2007)

I. Enkonduko

259 Inter 1909 kaj 2007 aperis ĝis nun naŭ Oficialaj Aldonoj al la Universala Vortaro (OA). Krome estis akceptitaj tri Decidoj pri Aldono (DA) de unuopaj elementoj („vortoj“) al la UV, nome de **analog’** (1923), **mis’** (1929) kaj **end’** (1953). OA 2 ĝis 6 (1919-1934) estas disigitaj en po du partoj.

OA / DA	jaro	Referenc-lingvoj - difinoj											Rimarkoj
		dif	fr	en	de	ru	pl	es	pt	it	ca	la	
F-to	1905	—	X	X	X	X	X	—	—	—	—	—	
1	1909	—	X	X	X	X	X	—	—	—	—	—	
2.1	1919	O	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	torso; 5 dif.
2.2	1919	—	X	X	X	—	—	—	—	—	—	—	torso
3.1	1921	—	X	X	X	—	X	X	X	X	—	—	
3.2	1921	—	X	X	X	—	X	X	X	X	—	—	
DA	1923	X	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	analog’
4	1929	O	X	X	X	—	—	X	X	X	X	—	dif. ĉe 23 vortoj
DA	1929	X	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	mis’
5.1	1934	X	X	X	X	—	X	X	—	X	—	—	
5.2	1934	X	X	X	X	—	X	X	—	X	—	—	
6.1	1934	X	X	X	X	—	X	X	—	X	—	—	
6.2	1934	X	X	X	X	—	X	X	—	X	—	—	
DA	1953	X	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	end’
7	1958	X	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
8	1974	X	X	X	X	—	—	X	—	X	—	X	latinaj sciencaj nomoj
9	2007	X	—	—	—	—	—	—	—	—	—	X	latinaj sciencaj nomoj

260 Tradicie kaj en multaj vortaroj, precipe en Plena Ilustrita Vortaro (1970, 2002, 2005), oni distingas inter „fundamentaj“ kaj „oficialaj“ vortoj (t.e. lingvo-elementoj). Al la „fundamentaj vortoj“ apartenas laŭ tiu tradicio ĉiuj esperantaj lingvo-elementoj troveblaj en unu el la kvar partoj de la Fundamento laŭ la stato de 1905, trovebla do en la UV, la Ekzercaro, la Antaŭparolo aŭ la Gramatikoj. Kontraste oni parolas pri „oficiala vorto“, se temas pri lingvoelemento, „kiun la Akademio de Esperanto aŭ la antaŭa Lingva Komitato decidis aldoni al la Universala Vortaro“⁴⁴.

84

⁴⁴ Vd. http://www.akademio-de-esperanto.org/akademia_vortaro/klarigoj.html (2011-08-24).

- 261** Tiu tradicia distingo inter fundamentaj kaj oficialaj vortoj insinuas, ke la fundamentaj havus pli altan interpretan kvaliton ol la oficialaj. Ĝi kreas la impreson ĉe la publiko, ke la oficialaj lingvo-elementoj, do tiuj, kiujn Lingva Komitato aŭ Akademio aldonis al la UV post 1905, havus nur duan rangon malantaŭ la fundamentaj, sed ne estus samrangaj. Tiu ĝenerala impresio estas fortigita ankaŭ pro la fakto, ke ĝis hodiaŭ ekzistas nur libroforma eldono de la Fundamento laŭ la stato de 1905, kio en la kazo de la UV signifas laŭ la stato de 1893. Ne ekzistas libro-forma eldono de la Fundamento laŭ la stato de 2007, nome Fundamento, en kies UV estas integrita ĉiuj vortelementoj aldonitaj al la UV per la naŭ Oficiala Aldonoj kaj la tri unu-elementaj aldonoj. Ekestas do la demando, ĉu la klasika vort-trezoro de UV 1893 havas pli altan rangon ol la poste inter 1909 kaj 2007 aldonita vort-trezoro.
- 262** [Daŭrigo ne redonita tie ĉi].

II. La 1-a Oficiala Aldono de 1909 (OA 1)

1. Enkonduko

- 263** La unua aldono [1] aperis en 1909. Kvar jarojn antaŭe la Fundamento estis akceptita kiel leĝo de Esperanto kadre de la Bulonja Deklaracio [13]. La unua aldono ampleksas 806 „novajn“ lingvoelementojn kaj 55 lingvoelementoj, kiuj jam aperis en la Fundamento aŭ Antaŭparolo al ĝi, sed ekster la ĝusta alfabeto ordo de UV (detalojn vd. malsupre). Ĝi estas la plej ampleksa OA aperita ĝis nun kaj la sola aperita, dum Zamenhof ankoraŭ vivis.

2. Prezent-maniero

- 264** Laŭaspekte OA 1 sekvas la modelon de la Universala Vortaro. De la Esperanto-vorto estas donita nur la radiko sen la vort-kategoria finaĵo. Sekvas tradukoj en la francan, anglan, germanan, rusan kaj polan laŭ jena ekzemploj:

abism' [OA 1] * abime {pres-eraro, legu: abîme} | abyss | Abgrund | пропасть, бездна | przepaść.

abort' [OA 1] * avorter | abort, miscarry | abortieren | выкинуть (недоносок) | poronić.
ktp. ĝis

zodiak' [OA 1] * zodiaque | zodiac | Zodiakus, Tierkreis | зодіакъ | zodiak.

zuav' [OA 1] * zouave | zouave | Zuave | зуавъ | zuaw.

- 265** Sola escepto al tiu prezent-maniero estas la elemento **aĉ'**. Por ĝi estas donita esperantlingva difino, dum tradukoj mankas:

aĉ' [OA 1] * *sufikso por montri malŝatan, malestimon sencon.*

3. La francaj tradukoj en OA 1

- 266** La presisto ne uzis francajn majuskulajn literojn kun diakritoj, sed anstataŭe la simplajn majuskulojn sen akcento-signoj. Plej ofte temas pri „E“ anstataŭ „É“, ekzemple:

Evangelii' [OA 1] * Evangile {legu: Évangile} | Gospel | Evangelium | евангелие | ewangielja.

4. La anglaj tradukoj en OA 1

- 267** Studo pri la anglaj tradukoj en OA 1 ne estas konata al ni. Ni petas vian kunlaboron.

5. La germanaj tradukoj en OA 1

- 268** La germanaj tradukoj en OA 1 ĝenerale estas bonaj, ĉiukaze pli bonaj ol tiuj en UV. Same kiel UV, sed malsame kiel la germana Gramatiko, ĝi uzas la tiu-epoke „fremdan“ latinan, anstataŭ la tiam kutiman fraktur-skribon. OA 1 jam uzas la novan ortografion de post 1901. Pro la dua ortografia reformo de 1996 kelkaj (malmultaj) vortoj intertempe fariĝis forme arkaaj aŭ paralela nova formo estas allasata. Okaze (tamen ne sisteme) ni atentigas pri tio en la vortaro per notoj en pintaj krampoj laŭ la skemo „{de 1996 ankaŭ: ...}“, ekzemple:

fantazi' [OA 1] * fantaisie | fancy, fantasy | Phantasie {de 1996 ankaŭ: Fantasie} | фантазія | fantazja.

- 269** La presisto evidente disponis nek pri la germanaj majusklaĵaj literoj kun umlaŭto (Ä, Ö, Ü) nek pri la germana „akra s“ (ß) kaj pro tio transskribis:

ĝusta	tio estas	OA 1
Ä	A – umlaŭto	Ae
Ö	O – umlaŭto	Oe
Ü	U - umlaŭto	Ue
ß	„akra s“	ss

Pri la majuskloj ni atentigas en la vortaro per notoj en pintaj krampoj laŭ la skemo „{legu: ...}“, ekzemple:

etiologi' [OA 1] * étologie | etiology | Aetiologie {legu: Ätiologie} | этиология | etjologja.

La transskribo de „ß“ per „ss“ en Germanio kaj Aŭstrio estis ortografie malĝusta inter 1901 kaj 1996, dum en Svislando ĝi jam antaŭe estis allasita. De 1996 ĝi estas la sola ortografie ĝusta formo ankaŭ en Germanio kaj Aŭstrio, tiel ke noto ne necesas. Ekzemplo:

fiask' [OA 1] * fiasco | fiasco | Fiasko, Misserfolg | фiasco | fjasko.

En 1909 „Mißerfolg“ (ne „Misserfolg“ kiel transskribita en OA 1), de 1996 ĝusta „Misserfolg“. Same Schlusstück (ĉe final') en 1909 Schlußstück, de 1996 Schlusstück, ktp.

En Germanio kaj Aŭstrio daŭre malĝusta, ankaŭ post la dua ortografia reformo de 1996, estas „ss“ anstataŭ „ß“ post longaj vokaloj. En Svislando „ss“ en tiu pozicio tamen estas allasita. Ekzemplo:

podagr' [OA 1] * goutte (méd.) | gout | Podagra, Fussgicht {legu: Fußgicht} | ...

Pri tio ni atentigas en la vortara parto laŭ la supra skemo.

- 270** Kelkaj germanaj tradukoj post pli ol cent jaroj estas arkaaj kaj apenaŭ plu uzataj. Okaze (tamen ne sisteme) ni atentigas pri tio en la vortaro per notoj en ondaj krampoj laŭ la skemo „{ark[aa], 2012: ...}“, „2012“ signifante „kutima formo en la jaro 2012“, ekzemple:

estrاد' [OA 1] estrade | estrade, platform | Estrade {ark., 2012: Podium, Podest}, Rednerbühne | эстрада | estrada.

6. La rusaj tradukoj en OA 1

- 271** Kiel en UV ankaŭ la rusaj tradukoj en OA 1 de 1909 uzas la malnovan ortografion de antaŭ 1918, ekzemple do havas la literojn „ѣ“ (пѣхота {de 1918: пехота} – infanterio), „ъ“ (афоризмъ {de 1918: афоризм} - aforismo) kaj „і“ (агонія {de 1918: агония} - agonio). Pri pliaj detaloj vd. la sekcion „La rusa en la Fundamento“.

7. La polaj tradukoj en OA 1

- 272** Studo pri la polaj tradukoj en OA 1 ne estas konata al ni. Kelkajn indikojn oni trovas en la sekcio „La pola en la Fundamento“. Ni petas vian kunlaboron.

III. La 2-a Oficiala Aldono de 1919 (OA 2)

1. Enkonduko

- 273** La dua aldono (OA 2)⁴⁵ estis preta en 1914, tamen pro la milito aperis nur en 1919.⁴⁶ Ĝi ampleksas 587 lingvo-elementojn. Aliĝas kvar vortoj, kiuj jam troveblas en la Fundamento aŭ

84

⁴⁵ Cart, Théophile (1919): Dua Oficiala Aldono al Universala Vortaro. En: *Esperantista Dokumentaro*. Kajero trideka. Paris, Esperantista Centra Oficejo, 3-12, cit. laŭ OLEO 2008, kies informoj formas la bazon de la ĉi-tiea priskribo.

Antaŭparolo al ĝi, nome *dogmo*, *miliono*, *paradokso* kaj *projekto*.⁴⁷ La lingvo-elementoj prezentiĝas en la formo de radiko plus finaĵo en du listoj. Ambaŭ uzas „naturan“ usklecon, komparu ekzemple: Eŭkaristi-o / eŭnuk-o. En la unua listo mankas tradukoj, dum en la dua listo la vortoj estas tradukitaj al franca, angla kaj germana.

- 274** Ekster la du listoj, sed en la sama dokumento *Cart 1919*, estis oficialigita la elemento *ism'* en 1919, pri kiu vd. apartan sekcion.

2. Unua listo de OA 2 (OA 2.1)

- 275** En la **unua listo** (OA 2.1) estas donitaj 476 vortoj („internaciaj vortoj, kiuj laŭ § 15 de l' Fundamento estas Esperantaj“). Tradukojn de tiuj ĉi vortoj OA 2 ne notas. Kelkaj vortoj havas klarigojn pri fako (ekz. (*bot.*) – botaniko, (*poezio*) ktp.) aŭ apliko-sfero (ekz. (*fig.*) – figurativa). Jen specimenoj:

acil-o [OA 2]

aftalin-o [OA 2]

agit-i (*fig.*) [OA 2]

ali-o (*bot.*) [OA 2]

basen-o (*de haveno, de fontano, de maro, k. t. p.*) [OA 2]

ĝin-o (trinkaĵo) [OA 2]

- 276** Listo de la uzataj esperantaj mallongigoj mankas en OA 2. Temas pri jenaj elementoj:

Mallongigo	Signifo
(<i>anat.</i>)	anatomio
(<i>arĥ.</i>)	arĥitekturo
(<i>bot.</i>)	botaniko
(<i>ekl.</i>)	eklezio
(<i>farm.</i>)	farmacio
(<i>fig.</i>)	figurativa
(<i>filoz.</i>)	filozofio
(<i>fin.</i>)	financo aŭ financaj aferoj (?)
(<i>fiz.</i>)	fiziko
(<i>fiziol.</i>)	fiziologio
(<i>geom.</i>)	geometrio
(<i>gr.</i>)	gramatiko
(<i>gram.</i>)	gramatiko
(<i>hist.</i>)	historio
(<i>ĥem.</i>)	ĥemio
(<i>jur.</i>)	juro
(<i>kartl.</i>)	kartlud(ad)o (?)
(<i>min.</i>)	mineralo aŭ mineralogio (?)
(<i>milit.</i>)	militaj aferoj (?)
(<i>muz.</i>)	muziko
(<i>teatr.</i>)	teatro, teatraj aferoj (?)
(<i>trans.</i>)	transitiva
(<i>trig.</i>)	trigonometrio
(<i>versf.</i>)	versfarado
(<i>zool.</i>)	zoologio

86

⁴⁶ Mallonga historio de la Lingvaj Institucioj, en: Aktoj 1963-1967. Kp. ankaŭ jenan noton el la kajero de Januaro 1920 de la Oficiala Gazeto: „Dua oficiala aldono al Universala Vortaro. — Ni publikigis, en la kolekto « Esperantista Dokumentaro », eldonita de la Esperantista Centra Oficejo, la Duan Oficialan Aldonon al Universala Vortaro, verkitan de la Komisiono pri Komuna Vortaro, kies direktoro kaj raportinto estas S-ro Th. CART, ano de la Akademio. Tiu publikigaĵo konsistas el 16-paĝa broŝuro, kiun ni vendas unu frankon kaj duono. [OG 7a jaro, n. 10 (76) 1920, p. 156].

⁴⁷ Vd. ankaŭ la mencion en la Sepa Aldono de 1958.

277 Aldoniĝas mallongigoj en la referenc-lingvoj, ekzemple en la germana *Math.* por *Mathematik*.

278 Jenaj kvin vortoj en OA 2.1 estas koncize, sed sufiĉe precize difinitaj en Esperanto:

barak-o (*domaĉo*) [OA 2]
ignor-i (*ŝajnigi nescion*) [OA 2]
konkret-a (*ne abstrakta*) [OA 2]
major-o (*batalionestro*) [OA 2]
tog-o (*romana vesto*) [OA 2]

Kontraste aliaj klarigoj en krampoj servas nur por senambiguigo, ekz. **ĝin-o** (*trinkaĵo*) aŭ **lama-o** (*pastro*).

279 La jam per la Unua Aldono oficialigita radiko *prozodi'* estis oficialigita denove, kredeble pro pretervido:

prozodi' [OA 1] prosodie | prosody | Prosodie | просодія | prozodja. — **prozodi-o** [OA 2]

280 La malneto de la unua listo troviĝas en Oficiala Gazeto Esperantisto, datita 25 Decembro 1913 (6-a jaro, n-ro 6 (61), p. [137]-143) sub la titolo „Lingva Komitato – Oficialaj decidoj kaj komunikoj - Preparaj Dokumentoj“. Piednoto 1 ĉe la listo-titolo tekstas:

„La tradukoj en la kvin lingvoj de l' U.V. estos poste publikigataj, por pliprecizigi la internacian signifon.“

Tio intenco ne plenumiĝis pro la unua mond-milito kaj OA 2.1 restis torso.

281 La prepara listo prikomentas 60 elementojn en piednotoj laŭ jena ekzemplo:

- liberal-a (39) – Cf. [t.e. komparu] *liber*, U.V.

282 La prepara listo estas konsiderinde pli longa ol la poste akceptita kaj publikigita listo. Pri la proceduro oni legas sur p. 143:

„Ĉar la Akademio decidis proponi tiun liston de internaciaj vortoj al la anoj de la Lingva Komitato, ni konigas tiun decidon, laŭ regulo 22 de nia Regularo.

Pri ĝi, ĉiu ano de la Komitato devas voĉdoni, laŭ nia Regularo. Se ĝi ne estas malaprobata de pli ol unu triono de la Komitato, ĝi fariĝos oficiala.

La malaprobo povos signifi, ke la Lingva Komitato deziras pluan ekzamenon de kelkaj el la vortoj entenantaj en la listo.“

283 Tiel fakte okazis kaj laŭ tiu sistemo de malaproba forstreko fare de triono de l' membroj de LK multaj proponitaj vortoj estis elĵetitaj. Jen kiel specimeno komparo de la prepara kaj definitiva listo de litero L. El 17 proponitaj vortoj nur ok estis aprobitaj, naŭ forstrekitaj.

Prepara listo de 1913	Listo aprobita en 1919	Notoj
lagun-o	lagun-o	
lakon-a	—	—
lama-o (<i>pastro</i>)	lama-o (<i>pastro</i>)	—
latin-a	—	—
latinism-o	—	—
latrin-o	—	—
laŭnteniso	—	[OA 9]: tenis/o
laureat-o (38)	laureat-o	(38) Cf. <i>laŭr</i> , U.V.
legat-o	legat-o	—
legitim-i	—	[OA 3.2]
liberal-a (39)	liberal-a	(39) Cf. <i>liber</i> , U.V.
liberalism-o	—	De 1919 liberal-ism-o
lingvistiko-o (40)	—	(40) Cf. <i>lingv</i> , U.V. —
litr-o	litr-o	—

logaritm-o	logaritm-o	—	
logogrif-o	logogrif-o	—	
lokaliz-i (41)	—	(41) Cf. <i>lok</i> , U.V.	
Sume proponita:	Aprobita	Ne aprobita:	
	17	8	9

284 Ne estas klaraj la kialoj, kial ekz. relative ofta vorto kiel **latin-a** estis forstrekita (ĉu pro latin-o?), dum randa vorto kiel **logogrif-o** oficialigita. Rezulto ĉiukaze estas iu hazarda kaj nesistema miŝmaŝo. Inter la naŭ neaprobataj nur **legitim-i** estis du jarojn poste oficialigita en OA 3 de 1921, liberalism-o pro la oficialigo de –ism en 1919 nuntempe interpretebla kiel liberal-ism-o. La arkaismon **laŭntenis-o** OA 9 en 2007 oficialigis en la moderna formo **tenis/o**. La aliaj ses, inter ili eĉ baza vorto kiel **lakon-a** atendas oficialigon ĝis nun.

285 OA 2.1 uzas unu vorton en la mallongaj difinoj, kiu mem ne jam estas oficiala, nome „**romana**“ en la artikolo „**tog-o** (*romana vesto*)“. Nek **roman'** nek la urbo-nomo **Rom'** kaj pro tio **rom'an'** estas oficialaj. *Romana* (maj. aŭ min.) Rilata al la antikvaj Romanoj: la *Romana cemento* (hidraŭlika); la *Romana* (latinida) *fundamento de nia lingvo*². Rim. Pro la eblaj konfuzoj kun **roman** estas pli bone konservi la komencan majusklon ĉe **Romano, Romana**.

3. Dua listo de OA 2 (OA 2.2)

286 En la **dua listo** (OA 2.2) estas 110 „komune uzataj vortoj oficialigitaj de la Akademio“. Ĉe la vortoj de la dua listo estas donitaj tradukoj en la francan, anglan kaj germanan laŭ jena modelo:

- **abnegaci-o** [OA 2] abnégation | abnegation | Entsagung
- **abrupt-a** [OA 2] brusque | abrupt | schroff

287 La dua listo krome enhavas atentigon, ke pro malfacilaĵoj de la presejo pri la rusa alfabeto la tradukoj en la rusan kaj polan poste aperos en aparta broŝuro. Tio tamen ŝajne neniam okazis, almenaŭ tia publikigaĵo ne estas konata.⁴⁸ Evidente estis planite, ke OA 2.2 havu la saman prezento-manieron kiel UV kaj OA 1. Ĝi tamen restis torso kun nur tri referenc-lingvoj.

288 OA 2.2 enhavas kelkajn malmultajn kunmetaĵojn, kiel ekz.

tram-o [OA 2.2] rail creux | tram (rail) | Tramschiene

- **tramveturil-o** [OA 2.2] voiture de tramway | tramcar | Tramwagen
- **tramvoj-o** [OA 2.2] tramway | tramway | Trambahn

289 La malneto de la dua listo troviĝas en Oficiala Gazeto Esperantisto, datita 25 Januaro 1914 (6-a jaro, n-ro 7 (62), p. 150-154) sub la titolo „Lingva Komitato – Oficialaj decidoj kaj komunikoj - Preparaj Dokumentoj“. Piednoto 1 ĉe la listo-titolo tekstas:

„La pola kaj rusa tradukoj estos poste aldonataj.“

Tio intenco ne plenumiĝis pro la unua mond-milito kaj OA 2.2 restis same torso kiel OA 2.1.

290 La prepara listo finiĝas per la sama teksto pri la proceduro (malaprobo per forstreko, p. 150) kiel tiu citita supre pri OA 2.1 (Oficiala Gazeto p. 143). Tamen okazis relative malmultaj malaprobaj. Ĉiuj ses vortoj proponitaj sub la litero L ekzemple fariĝis oficialaj, kiel proponitaj. Kelkaj hazardaj ekzemploj de forstrekoj estas

- A: **abiturient-o** (oficialigita poste per OA 4), **arbitraci-o** (OA 3)
- B: neniuj forstreko
- C: **cirkul-i** (OA 3)
- Ĉ, D, E: neniuj forstrekoj
- F: **feŭdal-a** (dum feŭd-o samloke estis akceptita)

⁴⁸ Vd. OLEO.

- G: **goelet-o** – goélette | schooner | Goelette (2012: Schoner), iu speco de malpeza, dumasta vel-ŝipo (**skuno**).

Resume do de A ĝis G nur kvin forstrekoj, inter kiuj tri estis oficialigitaj poste.

IV. La sufikso *ism'* (1919)

- 291** Laŭ Cart 1919, sed ekster la du listoj OA 2.1 kaj OA 2.2 preparitaj jam en 1913 / 1914, „*La sufikso ISM' (teorio, sistemo, doktrino, skolo, partio, celado, kaj analogiaj {legu: analogaj} sencoj) estas oficiale akceptita.*“ La decido tekstas:

„La sufikso ISM' (teorio, sistemo, doktrino, skolo, partio, celado, kaj analogiaj sencoj) estas oficiale akceptita. Necese estas rimarkigi, ke tio tute ne signifas, kiel ŝajnas opinii du aŭ tri aprobantoj, ke, forprenante la finaĵon *ism'*, oni ĉiam ricevas esperantan radikon aŭ rajtas krei ĝin kun speciala signifo. Tio ĉi ne estas pli vera por la vortoj atavismo, feminismo, optimismo, pesimismo, silogismo, solecismo, sofismo, turismo, k. t. p., ol tio estus – forprenante la finaĵojn *ist'*, *in'*, *il'*, *ul'*, *an'*, k. t. p., – por la vortoj feministo, optimisto, sofisto, turisto, balzamino, doktrino, vazelino, bacilo, asimili, okulo, formulo, banano, turbano, sultano, k. t. p. En ĉiuj tiuj ĉi vortoj la silaboj *ism'*, *ist'*, *in'*, k. t. p. estas konsiderotaj ne kiel esperantaj sufiksoj, sed kiel finaĵoj, ĉu internaciaj ĉu de l' devena lingvo, kiujn, laŭ Zamenhofa modelo, oni ne volas kripligi.“

- 292** La vorto **skolo** en la difino de **ism'** estis oficialigita nur du jarojn poste, nome en OA 3.2 de 1921. La radikon **analogi'(o)**, uzata en la difino, oni ŝanĝis al **analog'(a)** en 1923, kaj **analogi'** ne plu estas oficiala (publikigita en cirkulero de la 12-a de Majo 1923 kaj konfirmata per OA 7).

- 293** Pri la „sufikso ISM“ la Akademio pridemandis la Lingvan Komitaton jam en marto 1914 per jena decido, publikigita en la rubriko „Preparaj dokumentoj“ en Oficiala Gazeto Esperantista, 6-a jaro, nr-o 9 (64) 1914, p. 202 kaj datita „25 Marto 1914“:

„Konsiderante, ke la grek-latina sufikso *ism* ([greka formo], *ismus*) estas plene internacia, laŭ senco sufiĉe klare difinita (teorio, sistemo, doktrino, skolo, partio, celado, kaj analogiaj sencoj):

Ke aliparte, ĝi estas komune uzata – kaj de l'komenco estis uzata – de ĉiuj esperantistoj, ĉu verkistoj, ĉu vortaristoj, kun la supre montrita signifo;

La Akademio proponas:

Ke la sufikso *ism* estu aldonita (laŭ regulo 15 de Oficiala Gramatiko) al la oficiala listo de l'esperantaj sufiksoj.

N.B. – Komprenebla en multaj vortoj, *ism* (kiel *ist* en *turisto*, *sofisto*, *meĥanisto*, *egoisto*, k.t.p.; *in* en *doktrino*, *rutino*, *termino*, *febrino*, *turbino*, k.t.p.; *ul* en *regulo*, *okulo*, *formulo*, k.t.p.; *an* en *turbano*, *sultano*, *organo*, *tirano*, k.t.p.) estas ne propra esperanta sufikso, sed simple internacia, laŭ regulo 15 tute allasebla, finaĵo. Tiaj vortoj estas: *turismo*, *sofismo*, *meĥanismo*, *egoismo*, *idiotismo*, k.t.p.

Tiun decidon de la Akademio, ni komunikas al la Lingva Komitato por konsulto.

Pri ĝi, ĉiuj anoj de la Lingva Komitato devas voĉdoni. Se ĝi ne estas malaprobata de pli ol unu triono de la Lingva Komitato, ĝi fariĝos oficiala.

Ni ricevos la voĉdonojn ĝis la 5-a de julio 1914.“

- 294** Estas rimarkinde, ke la propono submetita al voĉdonado ja nomas kelkajn ekzemplojn, tamen sen specifi ties statuson (ĉu Fundamenta kiel *sofismo*, ĉu el OA 1, ĉu tiutempe neoficiala kiel meĥanismo-o [OA 8]). Anstataŭe ĝi nur ĝenerale asertas, ke „[ism'] estas komune uzata – kaj de l'komenco estis uzata – de ĉiuj esperantistoj, ĉu verkistoj, ĉu vortaristoj, kun la supre montrita signifo“.

- 295** Estas krome rimarkinde, ke la difino nur maleksplicite kaj – se entute – nur en la kategorio „analog[i]aj sencoj“ kovras kunmetaĵojn de la tipo lingv' plus ism' (angl-ism-o, german-ism-o, rus-ism-o ktp.).
- 296** Ĝi ankaŭ ne tuŝas la demandon, ĉu kelkaj el la vortoj oficialigitaj kiel radikoj en la Fundamento kaj en OA 1 devas esti nove interpretitaj kiel kunmetaĵoj (**arĥaism'** – [A, mankas en UV] aŭ arĥa-ism-o de la baza formo arĥa-a, **egoism'** [OA 1] aŭ ego-ism-o de la baza formo ego-o, **magnetism'** [OA 1] aŭ magnet-ism-o de la baza formo magnet-o, **ŝovinism-o** aŭ ŝovin-ism-o de la baza formo Ŝovin-o [familia nomo], krome **meĥanisto-o** [OA 8] aŭ meĥan-ist-o de la baza formo meĥan-a).
- 297** Sekvas listo de ĉiuj ismo-vortoj en la Vortaro Oficiala. Entute temas pri 44 vortoj, de kiuj oni unue devas forstrekigi tri "falsajn parencojn", nome vortojn, kie -ism- klare estas parto de la radikoj kaj ne baziĝas sur la iama grek-latina sufikso:

- **abism'** [OA 1] * abime {pres-eraro, legu: abîme} | abyss | Abgrund | пропасть, бездна | przepaść.
- **prism'** [OA 1] prisme | prism | Prisma | призма | pryzmat.
- **risim'** [OA 1] * rame (de papier) | ream | Ries (Papier) | стопа (бумаги) | ryza. {MEZ} — [JÜ].

- 298** Restas la sekvaj 41, ordigitaj laŭ jaroj de eniro en VO, interne de la sama jaro laŭ alfabeto. Kelkaj estas pli aĝaj, ekz. **sofismo** troviĝas jam en la Dua Libro de 1888. Videblas, ke en UV aperas neniu ismaĵoj, **arĥaism'** kaj **sofism'** ja troveblas en la Fundamento, sed ekster UV. En OA 1 de 1909 estas sep. Plej multaj estas en OA 2 de 1919, do samtempe kun la oficialigo de **ism'**. Inter tiuj plej multaj aperas sen tradukoj en la unua „Definitiva listo de internaciaj vortoj, kiuj laŭ § 15 de l' fundamento estas esperantaj“ [OA 2.1], nur unu (**turism'**) en la dua „Definitiva listo de komune uzataj vortoj oficialigitaj de la akademio“ [OA 2.2]. En la postmilitaj estas nur **mekanismo'** (OA 8) kaj **eŭfemismo'** (OA 9), la aliaj estas kunmetaĵoj (**burokrat-ism-o**, **skolt-ism-o**).

1905 (Fundamento)

- **arĥaism'** – [A, mankas en UV] Kun la tempo la formo nova iom post iom elpuŝos la formon malnovan, kiu fariĝos arĥaismo, kiel ni tion ĉi vidas en ĉiu natura lingvo [A 8.2]. Sed, prezentante parton de la fundamento, tiuj ĉi arĥaismoj neniam estos elĵetitaj, sed ĉiam estos presataj en ĉiuj lernolibroj kaj vortaroj samtempe kun la formoj novaj, ... [A 8.3]. — **arĥaism'** [OA 8] = vorto aŭ esprimo ne plu uzata en la komuna lingvo. — [OA 8] II.A.1. La ses formoj: alkemio, arkaismo, arkitekturo, kemio, mekaniko kaj monarko estas oficialigitaj kiel paralelaj al la Oficiala alĥemio kaj al la Fundamentaj arĥaismo, arĥitekturo, ĥemio, meĥaniko kaj monarĥo.
- **sofismo** — So-fis-mo [FE 3, mankas en UV]. Sofismo [FE 4]. — **sofism'** [OA 1] sophisme | sophism | Sophismus | софизмъ | sofizmat. — **sofism'** (1) {deklarita Fundamenta per} [OA 7].

1909 (Unua Oficiala Aldono)

- **aforism'** [OA 1] * aphorisme | aphorism, maxim | Aphorismus | афоризмъ | aforyzm.
- **egoism'** [OA 1] * egoisme {evidente pres-eraro, legu égoïsme} | egoism | Egoismus, Eigenliebe | эгоизмъ | egoizm.
- **magnetism'** [OA 1] magnetisme | magnetism | Magnetismus | магнетизмъ | magnetyzm.
- **organism'** [OA 1] * organisme | organism | Organismus | организмъ | organizm.
- **paroksism'** [OA 1] * paroxysme | paroxysm | Paroxysmus | пароксизмъ | paroksyzm. {MED}
- **patriotism'** [OA 1] * patriotisme | patriotism | Patriotismus | патриотизмъ | patryjotyzm.
- **ŝovinism'** [OA 1] * chauvinisme | chauvinism | Chauvinismus | шовинизмъ | szowinizm.

1919 (Dua Oficiala Aldono)

- **anakronism-o** [OA 2.1]
- **atavism-o** [OA 2.1]
- **ateism-o** [OA 2.1] {RELI}
- **dualism-o** [OA 2.1]
- **feminism-o** [OA 2.1]
- **monoteism-o** [OA 2.1]
- **neologism-o** [OA 2.1]
- **nepotism-o** [OA 2.1]
- **nihilism-o** [OA 2.1]
- **optimism-o** [OA 2.1]
- **ostracism-o** [OA 2.1] {JUR}{HIST}
- **panteism-o** [OA 2.1]
- **pesimism-o** [OA 2.1]
- **politeism-o** [OA 2.1] {RELI}
- **racionalism-o** [OA 2.1]
- **reŭmatism-o** [OA 2.1]
- **silogism-o** [OA 2.1]
- **solecism-o** [OA 2.1]
- **spiritualism-o** [OA 2.1]
- **teism-o** [OA 2.1] {RELI}
- **turism-o** [OA 2.2] tourisme | touring | Reisesport {(ark.) 2012: Tourismus}

1921 (Tria Oficiala Aldono)

- **Idealism'** [OA 3.2] idealism | idéalisme | Idealismus | idealismo | idealismo | idealismo | idealizm.
- **Idiotism'** [OA 3.2] idiom (lingual peculiarity) | idiotisme | Idiotismus | idiotismo | idiotismo | idiotismo | idjotyzm.
- **Imperialism'** [OA 3.2] imperialism | impérialisme | Imperialismus | imperialismo | imperialismo | imperialismo | --- {pola traduko mankas}.
- **Judaism'** [OA 3.2] judaism | judaïsme | Judentum | judaismo | judaismo | giudaismo | judaizm.
- **Naturalism'** [OA 3.2] naturalism | naturalisme | Naturalismus | naturalismo | naturalismo | naturalismo | naturalizm.
- **Pacifism'** [OA 3.2] pacifism | pacifisme | Pacifismus | pacifismo | pacifismo | pacifismo | --- {pola traduko mankas}.
- **Realism'** [OA 3.2] realism | réalisme | Realismus | realismo | realismo | realismo | --- {pola traduko mankas}.

1974 (Oka Oficiala Aldono)

- **meĥanismo/o, mekanismo/o.** [OA 8] Sistema de organoj aŭ pecoj, kiuj kunefikas en maŝino aŭ aparato, aŭ en biologia proceso, por atingi difinitan rezulton. — A. mechanism; F. mécanisme; G. Mechanismus, Getriebe, Vorrichtung; H. mecanismo; I. congegno, meccanismo; P. mecanismo. — [OA 8] II.A.1. Estas oficialigitaj la du jenaj duformaj vortoj: mekanismo / meĥanismo kaj monarĥio / monarkio.

2007 (Naŭa Oficiala Aldono)

- **burokrat/ism/o** [OA 9] **1** Sistema de (kvazaŭa) regado fare de la burokrataro; administra sistemo, en kiu la burokratoj **1** havas tro da povo aŭ influo. **2** (malŝate) La procedo-troigaj tendencoj de burokrato **2**; sistema flegado aŭ apogado de tiaj tendencoj.
- **eŭfemism/o.** [OA 9] Evitvorto, evitesprimo. Vorto aŭ esprimo uzata por mildeco anstataŭ diraĵo, kiu povas esti rigardata kiel tro kruda, tro malagraba, tro sankta aŭ

simile: “*kuŝi*” estas eŭfemismo por “*seksumi*”; “*etna purigado*” estas eŭfemismo por “*popolmurdo*”; la vorto “*necesejo*” estas eŭfemismo.

- **skolt/ism/o.** [OA 9] La idearo de la skolta movado; tiu movado mem.

V. La 3-a Oficiala Aldono de 1921 (OA 3)

1. Ĝeneralaj informoj

299 Laŭ la Akademia Vortaro [12] aperis la tria aldono [3] en 1921. Ĝi ankaŭ estis publikigita en Oficiala Gazeto Esperantista, datita 25 Januaro 1922, 8-a jaro, n-ro 5-6 (82-83), p. 153-164). Ĝi ampleksas 203 lingvo-elementojn plus la radikon **jur'** (pri ĝi vd. malsupre). Kiel en OA 2 ili estas prezentitaj en du partoj:

- „radikoj propre Esperantlingvaj au propriĝintaj“;
- „internaciaj radikoj uzeblaj laŭ la regulo 15“.

300 Kiel en la UV kaj en OA 1, sed malsame kiel en OA 2, ankau en la tria aldono estas listigitaj nur la radikoj sen la vort-kategoriaj finaĵoj. Ĉiu kap-vorto (titolo de vortara artikolo) komenciĝas per majuskla litero, ekz. **Abdik'**, **Absorb'** ktp. De la radikoj estas donitaj tradukoj en maksimume sep lingvoj: en la angla, franca, germana, hispana, portugala, itala kaj pola (sed ne rusa), laŭ jena modelo:

- **Feri'** [OA 3.2] holidays | vacances | Ferien | vacaciones | feria | feria, vacanza | wakacje.

Okaze troveblas nur tradukoj en la unuajn el la sep referenc-lingvoj, jen ekzemple nur al angla, franca, germana kaj hispana:

- **Aeroplan'** [OA 3.2] aeroplan | aéroplane | Flugzeug | aeroplano k. t. p.

jen mankas traduko al la portugala, pola aŭ al alia lingvo:

- **Admiralitat'** [OA 3.2] admiralty | amirauté | Admiralität | almirantia | almirantado | ammiragliato | ---

2. Ortografiaj misoj en la referenc-lingvoj hispana, portugala kaj pola

a) Averta pri malĝustaj diakritoj

301 En OA 3 estas atentigite pri manko de kromsignoj en la hispanaj kaj polaj tradukoj. Tia manko cetere estas rimarkebla ankaŭ okaze de kelkaj italaj kaj portugalaj vortoj. La averto tekstas:

„Ĉiun radikon sekvas seplingvaj tradukoj laŭ la jena ordo:

ANGLA – FRANCA – GERMANA – HISPANA – PORTUGALA – ITALA – POLA

La signo — montras, ke la traduko mankas.

Pro neesto ĉe la presisto de tiaj apartaj literoj, la hispanaj kaj polaj supersignitaj literoj estas anstataŭigitaj per sensupersignaj literoj.“

b) Misoj en la hispana

302 La ĉefaj, plurfoje ripetitaj misoj en la **hispanaj tradukoj** estas jenaj:

Hispanaj vortoj en OA 3.2 je	ekzemplo en OA 3.2	legu ĝuste
-acion	administracion, civilizacion	administración, civilización (-ación)
-ia	anarquia	anarquía (-ía)
-elago	archipelago	archipiélago (-élago)
-ologo	arqueologo	arqueólogo (-ólogo)

c) Misoj en la portugala

308 La portugala estas uzata kiel referenc-lingvo de la Vortaro Oficiala en OA 3 de 1921, OA 4 de 1929 kaj OA 8 de 1974. Okazis pluraj ortografiaj reformoj de la portugala, kiuj okaze arkaigas ankaŭ tiu-lingvaj tradukojn en la nomitaj Aldonoj. Ne ĉiuj reformoj estis aplikeblaj samtempe en Portugalio, Brazilo kaj la aliaj portugalingvaj landoj en Afriko kaj Azio, tiel ke dum certa tempo ekzistis variaĵoj. La plej gravaj reformoj estas de 1945, 1971 kaj 1990, la laste menciita aplikebla en Portugalio kaj Brazilo de 2009.

309 La ĉefaj ortografiaj misoj en la portugala tradukoj en OA 3.2 estas jenaj:

Portugalaj vortoj en OA 3.2 je	ekzemplo en OA 3.2	legu ĝuste
-ação, foje -acion	civilizacion, declaração, decoração	civilização, declaração, decoração (-ação)
-encia	decadencia	decadência (-ência)

313 La reformo de 1990/2009 i.a. forigis „silentajn literojn“, tiel ke anstataŭ *acção* aŭ *ótimo*, oni nun skribas *ação* kaj *ótimo*. Simile nun:

- **Absorb'** [OA 3.1] ... | ocupar {de 2009: ocupar} todo, absorver | ...
- **Akcesor'** [OA 3.2] ... | acessorio {legu: acessório; de 2009: acessório} | ...
- **Reakci'** [OA 3.2] ... | reacção {legu: reação; de 2009: reação} | ...

Aliaj ŝanĝoj estas ekzemple:

- **Pamflet'** [OA 3.2] ... | pamphleto {2012: panfleto} | ...

Sistema kontrolo ĝis nun tamen ne okazis en la Dua Parto de la Komentario.

d) Misoj en la itala

314 La itala estas uzita kiel referenc-lingvo en OA 3 ĝis 6 (1921-1935) kaj 8 (1974).

315 La malmultaj ortografiaj misoj en la itala tradukoj en OA 3 estas jenaj:

Italaj vortoj en OA 3.2 je	ekzemplo en OA 3.2	legu ĝuste
-a	citta	città

e) Misoj en la pola

318 La ĉefaj ortografiaj misoj en la polaj tradukoj estas jenaj:

Polaj vortoj en OA 3.2 je	ekzemplo en OA 3.2	legu ĝuste
-ac (infinitivo de verboj)	deponowac	deponować (-ac)
-l- anstataŭ strekita – l -: - ł -	szkola	szkoła

f) Vortoj kun esperant-lingvaj difinoj

322 Tri el la oficialaj lingvoelementoj (*Abdik'*, *Abund'* kaj *Kariol'*) estas krome difinitaj en Esperanto:

Abdik'	demeti la reĝecon
Abund'	malmanka
Kariol'	durada simpla norvega veturilo

326 La radiko *norveg-*, uzata en la difino de *kariol-*, en 1921 estis nek Fundamenta, nek Oficiala elemento. Ĝin oficialigis nur OA 8 en 1974 en la formo „**norvego** [OA 8]“.

327 La Tria Aldono, subskribita de „Prof. E[mile] Grosjean-Maupin, Direktanto de la Sekcio pri la Komuna Vortaro“ finiĝas per jena Noto:

„Iom multaj L.K. anoj rimarkigis, ke la formo de kelkaj el la internaciaj radikoj, kiuj konsistigas la duan parton de la 3a Aldono, enhavas pezajn senutilajn pseŭdosufiksojn kaj ne estas la plej bona; ekz.: APELACI', EMOCI', ERUDICI', KONVERSACI', REVELACI', SUGESTI', k.t.p.

Mi [t.e. Grosjean-Maupin] jam detale respondis al tiu ĉi rimarkigo en mia raporto al la Praha Kongreso [de 1921]; tamen estas taŭge, ke mi tie ĉi ankoraŭ memorigu miajn kolegojn, 1-e ke, preparante la 3an Aldonon, mi ne rajtis elekti mem la formojn, kiujn mi opiniis plej bonaj, sed devis enmeti nur la sole aŭ plej multe uzitajn formojn; 2-e ke la mallaŭdataj formoj estas nur TOLEREBLAJ kaj UZEBLAJ internaciaj formoj, sed tute NE estas DEVIGAJ; 3-e ke tiuj, kiuj ne aprobas la cititajn formojn, plene rajtas uzi aliajn pli mallongajn aŭ pli taŭgajn, egale internaciajn, formojn, kiuj kredeble iom post iom venkos kaj forpuŝos la malpli taŭgajn.“ [elstarigoj tiel en la originalo, Oficiala Gazeto p. 164]

g) La radiko *jur'*

- 328** La radiko **jur'** aperas en §§ 2 kaj 4 de la Ekzercaro („ekzerco de legado“) en la formo **juristo**. Ĝi estis poste oficialigita per OA 1 kiel **jurist'**. OA 3.2 oficialigis la formon **Jur'**, OA 8 fine oficiale konstatis, ke **jur'** estas Fundamenta, do ne „nur“ oficiala.

jur' – [mankas en UV] — **Jur'** [OA 3.2] jurisprudence, science of law, law | science du droit, droit | Jurisprudenz, Jura | jurisprudencia, derecho (ciencia) | direito (sciencia) | giurisprudenza | --- {pola traduko mankas}. — **jur/o** (3) {deklarita Fundamenta en} [OA 8].

• **juristo** — Ju-ris-to [FE 2, mankas en UV]. Juristo [FE 4]. — **jurist'** [OA 1] * juriste | jurist | Jurist | юристъ | prawnik.

VI. La 4-a Oficiala Aldono de 1929 (OA 4)

a) Ĝeneralaj informoj

- 329** La kvara aldono (OA 4)⁴⁹ aperis en 1929. Ĝi ampleksas 118 lingvo-elementojn. La kvara aldono prezentas la oficialajn lingvo-elementojn en nur unu listo. Tamen, tiu listo aperis dufoje, nome en „**Kajero I**“ de **1929** kaj „**Kajero II**“ de **1930**. En ambaŭ kajeroj la lingvo-elementoj estas prezentitaj kiel radikoj kun finaĵo, malsame do al la prezento en UV kaj OA 1 ĝis OA 3. La kap-vortoj ĉiuj komenciĝas per „ne-natura“ majusklo (*Abstin-i*, *Abiturient-o*), tiel ke ne eblas fari konkludojn pri la uskleco de la radikoj en OA 4. Malsame kiel la unuaj tri Aldonoj, la Kvara estas la unua, kiu ne traktas lingvo-elementojn jam enestantaj en la Fundamento ekster la alfabeto vico de UV. La Fundamentecon de tiuj radikoj la Akademio oficiale konstatis nur en la Sepa kaj Oka Aldonoj de 1958 kaj 1974 respektive. Kelkaj vortoj en OA 4 estas signitaj per malpreciza fontindiko pri zamenhofeco (^z).

b) Ekesto kaj prepar-laboroj

La Kvara Aldono baziĝas sur la proponoj enestantaj en Grosjean-Maupin, Emile (ĉ. 1929): *Kvara Aldono al U. V. (Proponata Listo)*. Paris, Centra Presejo Esperantista.⁵⁰ La Proponata Listo tamen entenas 30 vortojn pli ol la posta oficiala listo.

c) Prezento-maniero

- 330** En „**Kajero I**“ de **1929** estas donitaj tradukoj en la francan, anglan kaj germanan kaj ĉe 23 vortoj ankaŭ Esperantlingvaj difinoj laŭ jenaj modeloj
- **Abstin-i**, [OA 4] être abstinent ; to abstain ; enthaltsam sein, abstinent leben.
 - **Abiturient-o**, [OA 4] élève ayant terminé ses études secondaires, bachelier ; top-form boy in secondary school, who obtained his leaving-certificate examination ; Abiturient ;

⁴⁹ Grosjean-Maupin, Emile (1929): Kvara Aldono al U. V. - Oficiala Listo. En: *Oficiala Bulteno de la Esperantista Akademio*. Paris, Esperantista Centra Librejo, Kajero I (Junio 1929), 4-8, kaj Kajero II (Februaro 1930), 25-29.

⁵⁰ Kück, OLEO, 2008, p. 11 ss, p. 41.

mezgrada lernanto, kiu finis la gimnazian kursaron, sukcese plenuminte la koncernan ekzamenon.

331 En „**Kajero II**“ de **1930** estas listigitaj la samaj vortoj kaj tradukoj en la hispanan, italan, portugalan kaj katalunan kaj ripeto de la jam en „Kajero I“ menciitaj esperantlingvaj difinoj. Kredeble pro eraro oni tamen forgesis tiun ripeton okaze de la vorto *Plur-aj*.

- **Abstin-i**, [OA 4] essere astinente ; abstenerse, guardar abstinencia ; abster-se ; ésser abstemi.
- **Abiturient-o**, [OA 4] studente secundario che ha superato l'esame di maturita ; bachiller ; bacharel ; batxiller ; mezgrada lernanto, kiu finis la gimnazian kursaron, sukcese plenuminte la koncernan ekzamenon.

332 **Kombino** de la du „Kajeroj“ donas vortarajn artikolojn laŭ jenaj skemoj:

Vortara artikolo **sen** difino en Esperanto kun tradukoj al franca, angla, germana, itala, hispana, portugala kaj kataluna:

- **Abstin-i**, [OA 4] être abstinent | to abstain | enthaltsam sein, abstinent leben | essere astinente | abstenerse, guardar abstinencia | abster-se | ésser abstemi.

Vortara artikolo **kun** difino en Esperanto kaj tradukoj al la samaj lingvoj:

- **Abiturient-o**, [OA 4] élève ayant terminé ses études secondaires, bachelier | top-form boy in secondary school, who obtained his leaving-certificate examination | Abiturient | studente secundario che ha superato l'esame di maturita | bachiller | bacharel | batxiller | mezgrada lernanto, kiu finis la gimnazian kursaron, sukcese plenuminte la koncernan ekzamenon.

333 Pri la font-indiko „zamenhofa“ (^z) la prepara dokumento „Proponata Listo“ de Grosjean-Maupin (sen jaro)⁵¹ klarigas: „Preskaŭ ĉiuj proponataj radikoj estas Zamenhofaj. Estas signifaj per ^z nur tiuj, pri kies formo oni povas heziti“. Ekzemplo estas:

- **Knar-i** ^z, [OA 4] grincer (plume, roue, porte) | to creak (of a wheel, door, hinge, pen) | knarren | stridere | rechinar (puerta, rueda, pluma) | chiar (ferindo o ouvido) | grinyolar, cruixir.

Knari estas el la germanaj vortaroj de Zamenhof / Jürgensen (sen jaro, 1-a eldono ĉ. 1904), ĉiuj nur „redaktitaj“ de Zamenhof⁵². Kiel la tradukoj montras, ĝi ne estas „fremda“ (internacia) vorto laŭ R 15 FG kaj do bezonas fiksadon laŭ alineo 7 de la Antaŭparolo.

334 Malpli evidente estas la neceso por la indiko de zamenhofeco tamen ĉe aliaj vortoj, ĉar oni apenaŭ povas „heziti pri ilia formo“, vd. ekzemple:

- **Kinin-o** ^z, [OA 4] quinine | quinine | Chinin | chinino | quinina | quinino | quinina. (same el la 1-a eldono de la vortaro Esperanto-Germana de Zamenhof / Jürgensen) aŭ
- **Imun-a** ^z, [OA 4] immunisé (méd.) | immune | seuchenfest {2012 prefere: immun} | immune (med.) | inmune | imune | inmune (el la 2-a eld. de la Jürgensen-vortaro Esperanto-Germana).

335 Nete malĝusta estas la indiko pri zamenhofeco ĉe **Konker-i** ^z. Zamenhof uzis la formojn *almiliti* (UV) aŭ *militakiri*. Konkeri estas el Boirac 1909.⁵³ Ĝia plej granda tiuepoka „rivalo“ estis **konkiri** el la vortaro de Kabe de 1910.

336 Resume la uzo aŭ neuzo de la indiko ^z en OA 4 ŝajnas esti nek tre konsekvenca kaj sistema, nek fidinda.

84

⁵¹ Grosjean-Maupin, Emile (ĉ. 1929): *Kvara Aldono al U. V. (Proponata Listo)*. Paris, Centra Presejo Esperantista.

⁵² Por detaloj vd. Wüster, Zamenhof-Radikaro, 1927.

⁵³ Antaŭe jam ĉe Sentis 1906, detale vd. Vilborg, Etimologia Vortaro, vol. 3 (1993), p. 52.

d) La referenc-lingvoj de la Kvara Aldono

aa) La Germana

- 337** La pariza presejo de la Esperantista Centra Librejo evidente ne disponis pri la germana litero „ß“ kaj anstataŭigis ĝin per „ss“, vd. ekzemple
- **Kolizi-i**, [OA 4] entrer en collision | ... | zusammenstossen {legu: zusammenstoßen} | ...
 - **Komision-o**, [OA 4] ... | Ausschuss | ...: de 1901 ĝis 1996 „Ausschuß“, de 1996 „Ausschuss“.
- 338** La germanaj tradukoj estas forte elinternaj. En 2012 ofte aŭ la eleksteraj internaciismoj estas paralele uzeblaj aŭ eĉ pli kutimaj, vd. ekzemple
- **Intelekt-o**, [OA 4] ... | Verstand, Erkenntnisvermögen {2012 ankaŭ: Intellekt} | ... (*Intellekt* estas paralele uzebla)
 - **Komision-o**, [OA 4] ... | Ausschuss {2012 ankaŭ: Kommission} | ... (*Ausschuss* kaj *Kommission* estas paralele uzeblaj)
 - **Fikci-o**, [OA 4] fiction | fiction | Erdichtung {2012 prefere: Fiktion} | ... (*Erdichtung* en 2012 estas nekutima, moderna uzo estas *Fiktion*)
 - **Imun-a**^z, [OA 4] ... | seuchenfest {2012 prefere: immun} | ... (*seuchenfest* estas ne plu kutima arkaismo, en 2012 oni kutime diras *immun*).

bb) La Kataluna

- 339** La kataluna estas uzata kiel referenc-lingvo de la Vortaro Oficiala nur en la Kvara Aldono. Ĉiuj supersignoj de katalunaj vortoj tie estas dekstrakornaj, eĉ se iuj estu maldekstrakornaj laŭ la nuna ortografio:
- **Alo-o**, [OA 4] aloès (bot.) | aloë | Aloe (Pflanze) | aloë | áloe | aloes | áloe {legu: àloe}.
 - **Aŭtonom-a**, [OA 4] ... | autónom {legu: autònom}.

VII. La 5-a Oficiala Aldono de 1934 (OA 5)

1. Fontoj de OA 5 de 1934 kaj OA 6 de 1935

- 340** La samspecaj OA 5 de 1934 kaj OA 6 de 1935 estis publikigitaj en diversaj fontoj.⁵⁴ Ankaŭ la „Jarlibro de la Lingva Komitato kaj de ĝia Akademio 1935“⁵⁵ listigas la lingvo-elementojn oficialigitajn per OA 5 kaj krome la 21 lingvo-elementojn oficialigitajn per OA 6. En tiu jarlibro la listo aperas en du partoj: „Vortoj aldonitaj al la Universala Vortaro“ kaj „Teknikaj Vortoj enkondukitaj en la Komunan Vortaron“. Tamen en la jarlibro ne estas menciite, ĉu unuopa vorto apartenas al la Kvina aŭ Sesa Aldono. Krome en la jarlibro mankas la difinoj. Anstataŭe estas menciite, ke la „esperante redaktitaj difinoj estas entenitaj en la n-ro 9 de la 'Oficialaj Sciigoj' (Majo 35) disdonita al la L. K.-anoj kaj esperantaj gazetoj.“ Pro tio eblas konkludi, ke temas pri la difinoj de la vortoj de kaj la Kvina Aldono kaj Sesa Aldono. Tia dokumento, ja kun la numero 9, sed kun la tempindiko „Aprilo 1935“, tamen entenas nur la lingvo-elementojn de la Sesa Aldono kaj iliajn tradukojn kaj difinojn.
- 341** Dum la titolo de OA 5.1 kaj OA 6.1 („Vortoj aldonitaj al la Universala Vortaro“) estas klara en la senco de A 7 / A 10.4, ne estas evidente, kio signifas tiu de OA 5.2 / OA 6.2 („Teknikaj Vortoj enkondukitaj en la Komunan Vortaron“). „Teknika“ estas tiuepoka termino por „faka“, kontraste al „ĝenerallingva“, do „komuna“. Tiu distingo tamen estas fremda al UV kaj la

84

⁵⁴ Tiuj kaj la sekvaj klarigoj preskaŭ laŭvorte transprenitaj el Kück, OLEO, 2008, kiu nomas jenajn fontojn: Bastien, Louis; Rollet de l'Isle, Maurice. Kvina Oficiala Aldono al Universala Vortaro. Oficialaj sciigoj de la Akademio N-ro 4. Paris: Centra Presejo Esperantista 1934. Bailey, William; Rollet de l'Isle, Maurice. Sesa Oficiala Aldono al la Universala Vortaro. Oficialaj sciigoj de la Akademio, N-ro 9. Paris: Centra Presejo Esperantista 1935.

⁵⁵ Esperantista Akademio (eld.). Jarlibro de la Lingva Komitato kaj de ĝia Akademio 1935. Paris: Esperantista Centra Librejo, 1935, p. 38-40 (cit. laŭ OLEO).

cetera Vortaro Oficiala ekster OA 5 kaj 6. La Antaŭparolo distingas nur inter „oficiala“ kontraste al „privata“.

2. OA 5 de 1934

342 La Kvina Aldono (OA 5) aperis en 1934. Ĝi ampleksas 8 lingvo-elementojn, prezentitajn en la du ĵus nomitaj partoj.

343 Ili estas difinitaj en Esperanto kaj krome tradukitaj al la angla, franca, germana, hispana, itala kaj pola. La kap-vortoj estas – maloportune kaj „nenature“ - skribitaj nur per majuskloj laŭ jena modelo:

PLAGIATO [OA 5.1] Nelojala faro de tiu, kiu prezentas sub sia propra nomo verkon au parton de verko, kies aŭtoro li ne estas | plagiarism | plagiat | geistiger Diebstahl | plagio | plagio | plagjat.

PILO [OA 5.2] (*fiziko*) *Fonto de elektra energio, uzanta la transformiĝon de kemia energio* | (electric) pile | pile (électrique) | galvanische Säule | pila (eléctrica) | pila elettrica | baterja galwaniczna..

VIII. La 6-a Oficiala Aldono de 1935 (OA 6)

1. Fontoj de OA 5 de 1934 kaj OA 6 de 1935

344 Pri la fontoj de OA 6 vd. la enkondukan komenton ĉe OA 5.

2. OA 6 de 1935

345 OA 6 aperis en 1935. Ĝi ampleksas 21 lingvoelementojn. Same kiel OA 5, ankaŭ OA 6 konsistas el jenaj partoj, pri kiuj vd. ĉe OA 5:

- „Oficialaj Vortradikoj aldonitaj al Universala Vortaro“ [OA 6.1] kaj
- „Teknikaj Vortradikoj enkondukitaj en la Komunan Vortaron“ [OA 6.2].

346 OA 6 uzas la samajn referenc-lingvojn kiel OA 5, nome ekzistas tradukoj en la anglan, francan, germanan, hispanan, italan kaj polan kaj krome esperantlingvaj difinoj. Same kiel en OA 5 la kap-vortoj estas skribitaj nur per majuskloj laŭ jena modelo:

ANGORO [OA 6.1] 1-e: *Malsaneca sento de sufoko kun korpremateco*; 2-e: *Sento de sufoko, kaŭzata de timigo, maltrankvileco* | {en} anguish | {fr} angoisse | {de} (Quälende, Herzens-, Todes-) Angst | {es} angustia | {it} angoscia | {pl} duszność, tesknota.

IX. La 7-a Oficiala Aldono de 1958 (OA 7)

1. Ĝeneralaj informoj

347 La Sepa Aldono (OA 7) aperis en 1958.⁵⁶ Ĝi celis precipe konsolidiĝi kaj ordigi la ĝistiaman Fundamentan kaj Oficialan vorto-stokon kaj pro tio temas pri jeno:

- ĝi deklaris Fundamentajn diversajn elementojn troveblajn en la Fundamento ekster la alfabeto ordo de la UV (liternomojn, tabel-vortojn mankantajn en la Fundamento, vortojn el la Antaŭparolo, proprajn nomojn el la Ekzercaro kaj la Gramatikoj k.a.)
- ĝi deklaris Oficialajn diversajn aganto-nomojn apartenantaj al sciencoj deklaritaj Oficialaj en pli fruaj Aldonoj, laŭ la skemo „agronomi“ (OA 1) [la scienco] → agronom' (OA 7) [la sciencisto = agronomiisto]“.

⁵⁶ Akademio de Esperanto (eld.). Sepa Oficiala Aldono al la Universala Vortaro. Oficiala Bulteno de la Akademio de Esperanto N-ro 1. [Sen loko] Decembro 1958.

- 348** Laŭ la Sepa Aldono „*Fundamenta* estas vorto trovebla en la 'Fundamento de Esperanto'“, kaj „*Oficiala* estas vorto aldonita al la 'Universala Vortaro' per decido de la Akademio aŭ de la antaŭa Lingva Komitato.“
- 349** Estas rimarkinde, ke laŭ la sepa aldono *Fundamentaj* estas ankaŭ tiuj vortoj, kiuj troviĝas nur en la Antaŭparolo al la Fundamento, ĉar ĝin la Sepa Aldono rigardas ankaŭ kiel parton de la Fundamento, almenaŭ rilate al la vortmaterialo. La principan demandon pri la formala „leĝdona“ statuso de la Antaŭparolo OA 7 tamen neniel tuŝas. Troviĝas neniu argumento por aŭ kontraŭ la malsamaj opinioj pri tiu demando klarigita supre je sekcio xx.

2. Deklaroj pri Fundamenteco

a) Literonomoj

- 350** En la sepa aldono ĉiuj 28 **literonomoj** a ĝis z estas deklaritaj Fundamentaj kaj difinitaj laŭ la skemo:

- „**a** = nomo de la litero a, unua litero de la Esperanta alfabeto“;
- „**ŭo** = nomo de la litero ŭ, dudeksa litero de la Esperanta alfabeto“;
- „**zo** = nomo de la litero z, dudekoka litero de la Esperanta alfabeto“.

- 351** Estas rimarkinde, ke la **literonomo ŭo** estas la sola okazo el ĉiuj Fundamentaj kaj oficialaj lingvoelementoj, kie la 26-a litero ne staras post vokalo. La en iuj Fundamentaj aŭ oficialaj radikoj troviĝantaj literkombinoj *aŭ* kaj *eŭ* en ĉiuj aliaj okazoj estas diftongoj. Por diskuto vd. la komentojn ĉe FG 0.

b) Tabel-vortoj

- 352** En la Sepa Aldono estas donitaj ankaŭ la difinoj de jenaj ok radikoj (vortoj), kiuj same estas deklaritaj Fundamentaj:

- “**arĥaism'** = vorto aŭ esprimo ne plu uzata en la komuna lingvo
- [...]
- **ĉial** = el ĉia kauzo, motivo
- **ĉies** = apartenanta al ĉiu
- **ĉiom** = tutkvante
- [...]
- **diplomati'** = arto, profesio kaj aro de la diplomatoj
- [...]
- **nenial** = el nenia kaŭzo, motivo
- **neniom** = nulkvante
- [...]
- **ties** = apartenanta al tiu

c) Fundamentaj vortoj ekster la ĝusta alfabeto vico de la UV

- 353** Krome estas deklaritaj Fundamentaj jenaj 47 radikoj. Interkrampe OA 7 citas la numeron de la Oficiala Aldono, en kiu la koncerna radiko estas listigita. La precizajn trov-lokojn en la Fundamento oni trovas en la vortara parto de tiu ĉi komentario:

absolut' (1); aktiv' (1); alfabet' (1); autor' (1); autoritat' (1); bal' (1); centim' (1); diplomat' (1); dogm' (2); doktor' (1); dokument' (1); energi' (1); fi (1); fizik' (1); fotograf' (1); geograf' (1) {laŭ OA 8 pres-eraro: estu geografi}; ide' (1); instituci' (1); kilometr' (1); kompetent' (1); kongres' (1); kontrol' (1); kopek' (1); literatur' (1); metr' (1); milion' (2); naiv' (1); paradoks' (2); paralel' (1); patent' (1); pfenig' (1); prefiks' (1); princip' (1); projekt' (2); rezultat' (1); sankci' (1); scen' (1); sistem' (1); sofism' (1); special' (1); sufiks' (1); teatr' (1); telegraf' (1); teori' (1); tragedi' (1); valor' (1); zoologi' (1).

aa) Propraj nomoj

354 En la Fundamento **propraj nomoj** de individuaj personoj (ekz. „Zamenhof“) kaj urboj (ekz. „Berlino“) tute ne aperas en UV, sed ja en ĉiuj aliaj partoj de la Fundamento. Laŭ OA 7 la sekvaj 35 propraj nomoj estas Fundamentaj. OA 7 tre resume difinas ilin en krampoj ekz. per „(vira antaŭnomo)“, „(urbnomo)“ ktp. La precizajn trov-lokojn en la Fundamento oni trovas en la vortara parto de tiu ĉi komentario:

angl' (nomo de ano de popolo)	Kalvin' (vira nomo)
Ann' (virina antaŭnomo)	Klar' (virina antaŭnomo)
Anton' (vira antaŭnomo)	London' (urbnomo)
August' (vira antaŭnomo)	Ludovik' (vira antaŭnomo)
Berlin' (urbnomo)	Luter' (vira nomo)
Bert' (virina antaŭnomo)	Nikodem' (vira antaŭnomo)
Bulonj' (urbnomo)	Nikola' (vira antaŭnomo)
Elizabet' (virina antaŭnomo)	Pariz' (urbnomo)
Ernest' (vira antaŭnomo)	Paulin' (virina antaŭnomo)
Esperant' (nomo de lingvo)	Petr' (vira antaŭnomo)
Eŭrop' (nomo de kontinento)	pol' (nomo de ano de popolo)
franc' (nomo de ano de popolo)	rus' (nomo de ano de popolo)
Georg' (vira antaŭnomo)	Sofi' (virina antaŭnomo)
german' (nomo de ano de popolo)	Stefan' (vira antaŭnomo)
hebre' (1-a Oficiala Aldono; nomo de ano de popolo)	Ŝiller' (vira nomo)
hispan' (nomo de ano de popolo)	Teodor' (vira antaŭnomo)
Jozef' (vira antaŭnomo)	Vaŝington' (vira nomo)
	Vilhelm' (vira antaŭnomo)

355 Ankaŭ la sekvaj 10 propraj nomoj, kiuj troviĝas ekster la alfabeto vico en la Universala Vortaro, estas Fundamentaj laŭ la Sepa Aldono (interkrampe: difinoj donitaj de OA 7). La precizajn trov-lokojn en la Fundamento oni trovas en la dua parto de tiu ĉi komentario:

Aleksandr' (vira antaŭnomo)	Mari' (virina antaŭnomo)
Emili' (virina antaŭnomo)	Miĥael' (vira antaŭnomo)
Henriet' (virina antaŭnomo)	Nov-Jork' (urbnomo)
Izrael' (vira nomo)	turk' (nomo de ano de popolo)
Johan' (vira antaŭnomo)	Varsovi' (urbnomo)

d) Deklaroj pri Oficialeco

356 OA 7 deklaras 31 vortojn Oficialaj. Temas pri grek-devenaj agantnomoj rilate al nomoj de scienco aŭ similo, kiuj jam antaŭe estis oficialigitaj, ekz. *biolog'* kiu apartenas al *biologi'*, jam oficialigita per OA 1. La ekzemplo montras, ke nur la radikoj sen kategori-indika finaĵo aŭ tradukoj estas donitaj.

357 Granda parto de OA 7 traktas unuafoje en la ĝistiam aro de aldonoj pri tiaj radikoj, kiuj kaj estis oficialigitaj per iu el la antaŭaj aldonoj kaj aperas en la Fundamento aŭ Antaŭparolo al ĝi. ??

358 La per la sepa aldono oficialigitaj 31 vortoj estas prezentitaj en du grupoj de 16 (eltiro: figurajho 9) kaj 15 radikoj. Ili rilatas al jam antaŭe oficialigitaj grek-devenaj vortoj sciencaj aŭ similaj. La vortoj de la unua grupo estas kompreneblaj kiel difinitaj laŭ la skemo:

- oficiala agantnomo = sciencnomradiko-isto, ekz. biologo = biologisto.

359 La unua grupo koncernas vorto-parojn laŭ la skemo **-olog' → -ologi'** plus la solan agronom' → agronomi'. En krampoj OA 7 nomas tiun aldondon, per kiu la rilata vorto scienca aŭ simila jam antaŭe estis oficialigita:

agronom' (1); antropolog' (1); biolog' (1); entomolog' (2); etimolog' (2); etiolog' (1); fiziolog' (1); genealog' (2); grafolog' (1); meteorolog' (2); mineralog' (2); mitolog' (1); ornitolog' (3); paleontolog' (2); patolog' (2); zoolog' (1).

- 360** La dua grupo traktas vorto-parojn laŭ la skemo **-graf'** → **-grafi'** plus kelkajn aliajn. La radiko *aŭtokrat'* estis - evidente nekonscie - oficialigita duan fojon per la Sepa Aldono, ĉar la respektiva vorto *aŭtokrat-o* jam antaŭe estis oficialigita per la Dua Aldono de 1919. Jen la radikoj de la dua grupo:
- aŭtokrat' (2); bibliograf' (2); biograf' (2); etnograf' (2); geograf' (1); geometr' (1); homeopat' (1); kartograf' (2); kosmograf' (2); oligarĥ', oligark' (3); paleograf' (2); plutokrat' (3); teokrat' (2); tipograf' (1); topograf' (2).
- 361** La **Oka Aldono** (1974) daŭrigis tiun „ordigadon“ de la Vortaro Oficiala alstrebitan de OA 7 kaj decidis: „Estas oficialigitaj jenaj vortoj: aristokratio, demokratio, fotografio, litografio kiel paruloj al la Fundamenta fotografi kaj al la Oficialaj: aristokrato, demokrato kaj litografi.“ (OA 8, II.B.5.).
- 362** La **Naŭa Aldono** (2007) oficialigis pliajn radikojn, kiuj finiĝas per etimologie grekaj sufiksoj je -i (pseŭdosufiksoj), kiuj servas al distingo de fako-aganto-paroj. OA 9 tiun fenomenon tamen ignoras kaj denove rompas la ordon, kreitan per OA 7 kaj OA 8, tiel ke nun ree estas nekompletaj paroj.
- 363** Ĉe *burokrat-* [OA 9] mankas la internaciismo (FG-15-vorto) *burokrati-*; anstataŭe OA 9 oficialigis la derivaĵojn *burokrat-aro* kaj *burokrat-ismo*. Simile OA 9 **ne** oficialigis *radiografi-o* (trovebla ekz. en GD 1955), sed anstataŭe *radiograf-i* (paralele al *fotografi* kaj *litografi*) tiel ke la ideo de *radiografi-o* estu esprimita per *radiograf-ado* aŭ *~aĵo*.
- 364** Al *demografi-* [OA 9] mankas la aganto *demograf-* (= demografi-isto), al *ekologi-* la aganto *ekolog-* (= ekologi-isto), al *etnologi-* *etnolog-* (= etnologi-isto), al *ideologi-* *ideolog-* (= ideologi-isto). Uzante nur la Vortaron Oficialan oni de 2007 ja rajtas diri etimolog-o [OA 2], sed diru etnologi-isto [OA 9] anstataŭ simple etnolog-o (R 15). Ĉu la praktiko tiun preferon de OA 9 sekvas, restas observende, sed estas tre duba.
- 365** Oni povas regroupigi la oficialigitajn vorto-parojn laŭ la ses grek-devenaj finaĵoj jene:

	Persono, aganto (-i'ist') [OA 1] [OA 2] [OA 3] [OA 9]	Scienco, fako (radiko finiĝas per -i') [OA 7] [OA 8] [OA 9]
1.	-arĥ' / -ark'	-arĥi' / --arki'
1.1	oligarĥ', oligark' [OA 3]	oligarĥi', oligarki' [OA 3]
2.	-at	-ati'
2.1	aristokrat' [OA 1]	aristokrati' [OA 8]
2.2	aŭtokrat' [OA 2]	aŭtokrati' [OA 7]
2.3	burokrat/o [OA 9]	—
2.4	demokrat' [OA 2]	demokrati' [OA 8]
2.5	homeopat' [OA 1]	homeopati' [OA 7]
2.6	plutokrat' [OA 3]	plutokrati' [OA 7]
2.7	teokrat' [OA 2]	teokrati' [OA 7]
3.	-graf'	-grafi'
3.1	bibliograf' [OA 2]	bibliografi' [OA 7]
3.2	biograf' [OA 2]	biografi' [OA 7]
3.3	—	demografi/o [OA 9]
3.4	etnograf' [OA 2]	etnografi' [OA 7]
3.5	fotograf' [FE] [OA 1] {verbo}	fotografi' [OA 8]
3.6	geograf' [OA 1]	geografi' [OA 7]
3.7	kartograf' [OA 2]	kartografi' [OA 7]
3.8	kosmograf' [OA 2]	kosmografi' [OA 7]
3.9	litograf' [OA 1] {verbo}	litografio [OA 8]

3.10	paleograf' [OA 2]	paleografi' [OA 7]
3.11	radiograf/i [OA 9] {verbo}	—
3.12	tipograf' [OA 1]	tipografi' [OA 7]
3.13	topograf' [OA 2]	topografi' [OA 7]
4.	-metr'	-metri'
4.1	geometr' [OA 1]	geometri' [OA 7]
5.	-olog' / -alog'	-ologi' / -alogi'
5.1	antropolog' [OA 1]	antropologi' [OA 7]
5.2	biolog' [OA 1]	biologi' [OA 7]
5.3	—	ekologi/o [OA 9]
5.4	entomolog' [OA 2]	entomologi' [OA 7]
5.5	etimolog' [OA 2]	etimologi' [OA 7]
5.6	etiolog' [OA 1]	etiologi' [OA 7]
5.7	—	etnologi/o [OA 9]
5.8	fiziolog' [OA 1]	fiziologi' [OA 7]
5.9	genealog' [OA 2]	genealogi' [OA 7]
5.10	grafolog' [OA 1]	grafologi' [OA 7]
5.11	—	ideologi/o [OA 9]
5.12	meteorolog' [OA 2]	meteorologi' [OA 7]
5.13	mineralog' [OA 2]	mineralogi' [OA 7]
5.14	mitolog' [OA 1]	mitologi' [OA 7]
5.15	ornitolog' [OA 3]	ornitologi' [OA 7]
5.16	paleontolog' [OA 2]	paleontologi' [OA 7]
5.17	patolog' [OA 2]	patologi' [OA 7]
5.18	zoolog' [OA 1]	zoologi' [OA 7]
6.	-nom'	-nomi'
6.1	agronom' [OA 7]	agronomi' [OA 1]

Noto: Al stereofoni/o [OA 9] ne ekzistas aganto-parulo, al pankreat/o [OA 9] kaj telepati/o [OA 9] ili ne estas kutimaj.

X. La 8-a Oficiala Aldono de 1974 (OA 8)

a) Superrigardo

416 Laŭ la Akademia Vortaro [12] la Oka Aldono (OA 8) aperis en 1974⁷. Ĝi havas tri ĉefajn temojn:

- Ĝi kompletigas la „ordigan“ laboron de OA 7 kaj en unua parto deklaras Fundamentajn pliajn radikojn ekster la ĝusta alfabeto vico de UV, kiujn OA 7 pretervidis.
- En dua parto ĝi deklaras Oficialajn 200 „novajn“ vortojn. El ili estas 32 landnomoj kaj 15 landano-nomoj.
- Fine ĝi oficiale nuligas Akademian malkonsilon de 1922 pri la uzo de la sufikso **-i** por landnomoj kaj lasas la preferon inter **-i** kaj **-uj** al la uzo.

b) Deklaroj pri Fundamenteco

417 Jenaj vortoj estas deklaritaj Fundamentaj. Interkrampe estas indikita la antaŭa Aldono, per kiu estis oficialigita la koncerna radiko. La precizajn trov-lokojn en la Fundamento oni trovas en la vortara parto:

adres/o (1); centr/o (1); frank/o (1); general/o (1); jur/o (3); ĵurnal/o (1); kilogram/o (1); material/o (1); metal/o (1); muzik/o (1); oficial/a (1); tekst/o (1).

418 Krome en la Oka Aldono estas deklare, ke Fundamentaj estas la vorto **deino** kaj krome la propraj nomoj **Zamenhof** kaj **Paul/o**.

419 La vorto **deino** troveblas en FE 2 (Ekzercaro de legado); aŭ ĝi devenas de pra-Esperanta radiko (de') aŭ temas pri pres-eraro (celita estis *feino*). Ĉar laŭdifine „eraroj“ ne ekzistas en la

Fundamento, ĝi tamen estas ĝusta Esperanto, sed arkaa. Diskuton vd. en la ĉapitro „Eraroj” en la Vortaro Oficiala“.

- 420** **Paŭlo** kun la afikso *-in-* kiel **Paulin'**, jam estis deklarita Fundamenta en la Sepa Aldono. La Akademia Vortaro [12] ne kunnombros la vorton *deino* en la statistiko de Fundamentaj lingvo-elementoj. Tial same estas procedite tie ĉi.
- 421** Pri la propraj nomoj *Vashington*, *Nov-Jork* kaj *Zamenhof* laŭ OA 8 „temas pri neesprimita licenco al la 16a Regulo pri apostrofado de substantivoj, licenco, laŭ kiu ĉe propraj nomoj povas esti forlasata ne nur la finaĵo de l' substantivo, sed ankaŭ la apostrofo mem.“ Diskuton vd. ĉe R 16.

c) Deklaro pri Oficialeco

aa) Ĝeneralaj vortoj

- 422** La vortoj estas prezentitaj en „natura“ uskleco kun kategori-indika finaĵo kaj per difino en Esperanto kaj tradukoj en la anglan, francan, germanan, hispanan, italan kaj portugalan. De ses vortoj el botaniko kaj zoologio estas krome donitaj la scienc-latinaj terminoj. Jen specimenoj:

animal/o. [OA 8] Komuna vorto por bestoj kaj homoj, opone al vegetaloj kaj mineraloj. — A. animal (as opposed to vegetable or mineral), F. animal, G. Lebewesen, H. animal, I. animale, P. animal.

cep/o. [OA 8] Legomo, specio el la genro ajlo, kulturata por sia bulbo (*Allium cepa*). — A. onion, F. oignon (légume), G. Zwiebel, H. cebolla, I. cipolla, P. cebola.

- 423** [daŭrigota]

XI. La 9-a Oficiala Aldono de 2007 (OA 9)

- 424** OA 9 enhavas enkondukon, kiu pluraspekte lezas la preskribojn de la Antaŭparolo (A). En ĝia teksto ni enmetis krom numeradon de la alineoj („[1]“ -., [9]“) ruĝajn notojn, kiuj referencas al niaj komentoj malsupre.

Enkonduko

[1] La Akademio de Esperanto prezentas en tiu ĉi Naŭa Oficiala Aldono 209 radikojn, kiujn ĝi decidis oficialigi.

[2] Kiam la Akademio oficialigas radikon, tio formale signifas, ke ĝi aldonas tiun radikon al la Universala Vortaro, kiu estas parto de la Fundamento de Esperanto. Tio tamen ne signifas, ke la radiko fariĝas Fundamenta, ĉar Fundamentaj estas nur tiuj elementoj, kiuj troviĝas en la origina netuŝebla Fundamento.¹ Praktike tia oficialigo havas la karakteron de forta rekomendo. Devige gvidi la lingvouzon la Akademio nek povas, nek volas, sed ĝi esperas, ke ĝiajn rekomendojn la uzantoj de la lingvo atentos kaj trovos utilaj.

[3] En antaŭaj Oficialaj Aldonoj la radikoj kaj vortoj estis klarigitaj precipe per tradukoj en naciajn lingvojn, ĉefe en la kvin naciajn lingvojn de la Fundamento, sed ankaŭ en aliajn lingvojn. Sed oni uzis ankaŭ difinojn en Esperanto, precipe en la Aldonoj Sepa kaj Oka. En tiu ĉi Naŭa Aldono la Akademio elektis uzi nur difinojn en Esperanto sen tradukoj nacilingvaj, opiniante, ke nia lingvo nun estas sufiĉe matura por povi difini siajn proprajn vortojn. Multajn el la difinoj akompanas helpaj ekzemploj.

[4] La oficialaj difinoj inkluzivas ĝenerale nur la kernajn sencojn de la kernaj vortoj. Multaj vortoj havas pliajn neoficialajn uzojn, kiuj diversmaniere baziĝas sur la kernaj sencoj. Tio povas esti ekzemple sencoj fakaj aŭ figuraj. En kelkaj okazoj ni tamen mencias ankaŭ fakajn sencojn aparte atentindajn aŭ klarigindajn, kaj iafoje ankaŭ notindajn uzojn figurajn.

[5] En la difinotekstoj ni uzas nur elementojn Fundamentajn kaj oficialajn (eventuale oficialigitajn en tiu ĉi Aldono). La solaj esceptoj estas kelkaj malmultaj propraj nomoj en ekzemploj kaj notoj.²

[6] Grava celgrupo estas la vortaristoj, al kiuj ni rekomendas prezenti unuavice la oficialajn sencojn de la koncernaj vortoj. Tiujn la vortaristoj tamen povas kompletigi per pliaj sencoj neoficialaj laŭ la celo kaj bezonoj de la koncerna vortaro. Komprenoble neniel necesos citi niajn difinojn laŭvorte. Gravas la intencitaj ideoj.

[7] Ni provis verki la difinojn per tiel facila lingvaĵo, ke ili taŭgu ankaŭ por ordinaraj lingvouzantoj. La difinoj tamen enhavas laŭbezone ankaŭ aldonajn precizigajn detalojn, kiuj celas unuavice fakulojn kaj vortaristojn, ekzemple sciencajn (ne-Esperantajn) nomojn de bestoj kaj vegetaĵoj, kaj internaciajn landokodaĵojn laŭ la kodo ISO 3166. En kelkaj lokoj la strebo al facila lingvaĵo kaj la evitado de neoficialaj radikoj necesigis elekton de esprimoj, kiujn fakuloj eble trovos neuzindaj. Temas ekzemple pri krustulo anstataŭ krustaco, penikŝimo anstataŭ penicilo, kaj sangoĉelo anstataŭ globulo. Tion oni ne komprenu kiel kritikon kontraŭ la respondaj fakaj esprimoj.

[8] Ĉe verboj la transitivecon (kaj ĝenerale la frazokonstruadon) ni montras nur per ekzemploj.

[9] La Direktoro volas aparte danki al nia korespondanto Sylla Chaves³, kiu preparis la originajn listojn de kandidatovortoj, kaj kiu provizis nin per multe da aldona materialo, el kiu espereble baldaŭ rezultos pluaj Oficialaj Aldonoj.

[10] La Naŭa Oficiala Aldono estis aprobita de la Akademio en Marto 2007. Voĉdonis 33 el 45 Akademianoj (pli ol du trionoj). La limo por aprobo estis do 17 jesaj voĉoj (duono el ĉiuj voĉdonintoj). La kandidataj radikoj ricevis inter 33 kaj 23 jesojn. Sekve estis oficialigitaj ĉiuj 209 radikoj kun siaj respektivaj difinotekstoj.⁴

La Direktoro de la Sekcio
pri la Ĝenerala Vortaro,
Bertilo Wennergren

425 Noto 1, en [2]: La aserto „Tio tamen ne signifas, ke la radiko fariĝas Fundamenta“ ne estas akordigebla kun la preskriboj de A 7.2 kaj A 10.4, pri kiuj vd. la ĉapitron pri la Antaŭparolo:

„...kiam la plej granda parto de la novaj vortoj estos jam tute matura, ia aŭtoritata institucio *enkondukos ilin en la vortaron oficialan, kiel « Aldonon al la Fundamento »* [A 7.2].

„... ĝis la tempo kiam aŭtoritata centra institucio decidus *pligrandigi (neniam ŝanĝi!) la ĝisnunan fundamenton per oficialigo de novaj vortoj aŭ reguloj ...* [A 10.4]“

La F-to nemiskomprenoble klarigas, ke oficialigitaj vortoj ekhavas tute la saman statuson de „eterne ĝusta Esperanto“ kiel vortoj oficialigitaj jam en 1905. OA-vortoj estas samrangaj kun UV-vortoj. Detalan diskuton vd. en la ĉapitro „Antaŭparolo“.

426 Noto 2, en [5]: Por preciza listo vd. la ĉapitron „„Kaŝitaj“ neoficialaj vortoj en la Vortaro Oficiala“.

427 Noto 3, en [9]: Sylla Chaves (1929-2009) estis brazila UN-oficisto, verkisto, pedagogo, aktivulo en la brazila Esperanto-movado kaj membro de la Akademio de 1986 ĝis 1996.

428 Noto 4, en [10]: La informoj pri la voĉdonoj ne sufiĉas por sendube scii, ke la Akademio ne lezis sian propran statuton, nome art. 23 pri la proceduro (la tekston vd. en la ĉapitro „Akademio“). Por oficialigo de novaj vortoj en la senco de A 7 sufiĉas du triona partopreno kaj absoluta (t.e. simpla) plimulto de la voĉdonantoj (tie ĉi 33 el 45, do pli ol du trionoj; duono de 33, do minimume 17, vd. art. 23.2). Sed por oficialigo de „formo nova“ en la senco de A 8 „la aprobo de almenaŭ du trionoj de ĉiuj membroj estas necesa“ (art. 22.3), do de 30 Akademianoj.

429 En OA 9 estas almenaŭ du „formoj novaj“ (A 8-vortoj), nome

- **beletr-**, nova formo sinonima al la unuradika **beletristik-** (OA 1) kaj
- **koment-**, nova formo sinonima al la unuradika **komentari-** (UV).

Ĉar la enkonduko ne klarigas, ĉu **beletr-** kaj **koment-** ricevis minimume 30 voĉoj, povas esti, ke ili estis „aprobataj“ kontraŭstatute.

D. Unuopaj Aspektoj de la Vortaro Oficiala

I. „Eraroj“ en la Vortaro Oficiala

- 430** Laŭdifine „eraroj“ ne ekzistas en la Fundamento pro la principo de netuŝebleco („La fundamento devas resti severe netuŝebla eĉ kune kun siaj eraroj“, A 4.4, vd. la diskuton tie). xxx

II. „Kaŝitaj“ neoficialaj vortoj en la Vortaro Oficiala

- 431** Vortoj uzataj en difinoj de vortoj oficialigitaj, ne aŭtomate ankaŭ fariĝas oficialaj. Tiuj "kaŝitaj" vortoj jam tre frue ekzistis en VO. Ekz. OA 3.2 en 1921 oficialigis **Kariol'** i.a. per la difino „durada simpla norvega veturilo“. La vorto **norveg-** tamen estis oficialigita nur poste per OA 8 (1974). En OA 8 mem tiaj „kaŝitaj“ vortoj estas plej oftaj, ĉar la difinoj estis simple transprenitaj el PIV 1970⁵⁷.
- 432** „Kaŝitaj“ vortoj per la apero en difinoj **ne** fariĝas oficialaj. La Akademio eksplicite decidas nur pri la kap-vortoj de la vortaraj artikoloj. Ĝi nome fiksas la formon (fasadon) de vorto kaj almenaŭ unu signifon. Ambaŭ kune per la oficialigo fariĝas „eterne ĝusta“ Esperanto. La Akademio povas libere decidi, kiel ĝi fiksas formon kaj signifon de vorto, ĝi nur devas obei la principon de klareco („por ke ĉiu esperantisto sciu tute klare, per kio li devas en ĉio sin gvidi, A 3.3). La fiksado de la signifo povas okazi ĉu per tradukoj al referenc-lingvoj, ĉu per difinoj, ĉu per simboloj aŭ formuloj el kemio, matematiko, muziko, mon-sistemoj aŭ aliaj fakoj, ĉu per ciferoj (OA 9, kp. R 4) per aliaj eksterfundamentaj referenc-sistemoj (ekz. ISO-normoj, scienc-latina nomenklature en biologio kaj zoologio k.t.p.).
- 433** Tio sekvas el jenaj konsideroj. Ne estas duboj, ke la tradukoj al la kvin referenc-lingvoj en la Fundamento ne ĝuas la statuson de neŝanĝebleco. Ĝin povas havi nur la esperantaj vortoj. Samo validas ankaŭ por la fremdlingvaj tradukoj de esperantaj vortoj en la diversaj OA. Analoge oni devas prijuĝi la difinojn en la OA. Same kiel la tradukoj al aliaj lingvoj ili estas nur ilo por komprenigi la fiksitajn lingvo-elementojn, nome la aldonotan vorton. Nur ĝi ekhavas la statuson de oficiala vorto. Tio sekvas ankaŭ el komparo kun OA 2, kiu konsistas grandparte nur el la oficialigitaj vortoj, plej ofte sen iu aldonita informo kiel tradukoj aŭ difino.
- 434** Inverse, la fakto, ke la Akademio difinas oficialigitan vorton per neakademia(j) vorto(j) ne ŝanĝas ties formalan statuson de oficiala vorto. La volo de la Akademio oficialigi iun vorton celas nur al tiu vorto mem, ĝia formo kaj almenaŭ unu deduktebla signifo. La Fundamento ne havas kaj la Akademio neniam kreis regulojn, laŭ kiuj formalaj metodoj oficialigo okazu. La Akademio estas rajtigita elekti laŭ sia opinio plej oportunan metodon, ekz. nur radiko sen pliaj indikoj (ekz. OA 2), radiko kun nura indiko de la fako (OA 2), nur tradukoj (UV, OA 1), nur difinoj (OA 1, OA 9), difinoj kaj tradukoj (OA 5, OA 6, OA 8) difinoj kaj simboloj (OA 9). Pro tio - ekzemple - la vorto **lap/o** (OA 8) ja estas oficiala, kvankam en ĝia difino aperas eĉ tri vortoj nek Oficialaj nek Fundamentaj.
- 435** Kelkajn malmultajn radikojn OA 9 (2007) poste oficialigis, nome:
- beton-o**, jam trovebla en: central/o [OA 8], poste oficialigita per [OA 9].
boac-o, jam trovebla en: sled/o [OA 8], poste oficialigita per [OA 9].
genr-o, en: cep/o [OA 8], plastr/o [OA 8] (genra), viper/o [OA 8], poste [OA 9].
iks-o, en: ekrano [OA 8] (iks-radia), poste oficialigita per [OA 9].
rotaci-o, en: riveluo [OA 8], poste oficialigita per [OA 9].
ŝtorm-o, en: tempest/o. [OA 8], poste oficialigita per [OA 9].

⁵⁷ Albault, Enkonduko al OA 8.

Krome OA 9 enkondukas tri pliajn novajn kaŝitajn elementojn, nome **Euklid-**, **Karol-** kaj **UEA** (vd. malsupre). Aldone ekzistas la vorto **Rom-** el OA 2 (ĉe togo, vd. supre).

436 Jen la kompleta listo de „kaŝitaj“, **ne** jam oficialigitaj vortoj en la Vortaro Oficiala:

A-Ĉ

arkti-o, en: **lap/o**. [OA 8] Specio de arktio kun alkroĉiĝemaj globaj kapituloj (Arctium lappa).

aerostat-o, en: **hangar/o**. [OA 8] Granda ŝirmejo esence formita el metalĉarpenta tegmento subtenata de metalaj fostoj kaj uzata por enteni fojnon, kulturmaŝinojn, aviadilojn, aerostatojn, k.s.

agr-o.

• **agr-a**, en: **traktor/o**. [OA 8] Potenca motorveturilo uzata por tiri agrajn maŝinojn aŭ ŝarĝveturilojn.

arbed-o, en: **heĝ/o**. [OA 8] Barilo el interplektitaj arbedoj.

Budh-o.

budh-ism-o, en: **lotus/o**. [OA 8] 1/ [...]; 4/ la hinda ~o, nimfeaco, sankta signo de la budhismo (Nelumbium speciosum).

D-E

deputit-o, en: **interpelaci/i**. [OA 8] (Se paroli pri deputito en parlamento) publike demandi al ministro por ricevi klarigojn pri agoj de la registaro.

dipter-a, en: **moskit/o**. [OA 8] Komuna nomo por pikantaj dipteraj insektoj, precipe el la familio de kuledoj.

edr-o.

• **plur-edr-o**, en: **vertic/o**. [OA 8] Sekcopunkto de la du lateroj de angulo, ankaŭ se la angulo apartenas al plurlatero aŭ al pluredro.

ekvinoks-o.

• **ekvinoks-a**, en: **longitud/o**. [OA 8] La angula distanco, mezurata laŭ la ekvatoro, inter la meridiano de loko kaj la origina meridiano, nome la Grenviĉa meridiano por la teraj ~oj, kaj la meridiano de la printempa ekvinoksa punkto por la ĉielaj ~oj.

elektron-o, en: **elektronik/o**. [OA 8] Scienco pri la fenomenoj estigataj de liberaj elektronoj kaj tekniko uzanta tiajn fenomenojn.

entjer-o, en: **multiplik/i**. [OA 8] Fari ~on, t.e. el du nombroj A kaj B, nomataj ~ato kaj ~anto, ricevi trian P nomatan produkto; la produkto P de la du entjeroj A kaj B estas la adicio de B nombroj, ĉiuj egalaj al A.

Eŭklid-o.

• **Eŭklid-a**, en: **algoritm/o** [OA 9] [...] Eŭklida algoritmo, [...].

F-Ĝ

fluoresk-a, en: **ekran/o**. [OA 8] Surfaco, kiu haltigas diversajn radiojn aŭ substancojn, ĉu por ŝirmi kontraŭ ilia efiko (kamena ~o; iks-radia ~o el plumbo), ĉu por videbligi ilin (kineja ~o, fluoreska ~o).

glucid-o, en: **glukoz/o**. [OA 8] Tipa glucido, kun dolĉa gusto, trovebla en kelkaj fruktoj (ekz. vinbero); C₆H₁₂O₆; plej ofta en la sukeroj, ĝi estas komponanto de tre multaj hidrolizeblaj glucidoj.

Grenviĉ-o.

• **Grenviĉ-a**, en: **longitud/o**. [OA 8] La angula distanco, mezurata laŭ la ekvatoro, inter la meridiano de loko kaj la origina meridiano, nome la Grenviĉa meridiano por la teraj ~oj, kaj la meridiano de la printempa ekvinoksa punkto por la ĉielaj ~oj.

H-J

hemisfer-o, en: **Aŭstrali/o**. La kontinento de la suda hemisfero okcidente de Pacifiko.

• **nordhemisfera**, en: **Azi/o**. [OA 8] La nordhemisfera kontinento, kiu okcidente limas

Eŭropon kaj Afrikon.

hidroliz-i, en: **glukoz/o**. [OA 8] Tipa glucido, kun dolĉa gusto, trovebla en kelkaj fruktoj (ekz. vinbero); C₆H₁₂O₆; plej ofta en la sukeroj, ĝi estas komponanto de tre multaj hidrolizeblaj glucidoj.

K

kapacit-o, en: **tonel/o**. [OA 8] Unuo de volumeno, uzata por mezuri la internan kapaciton de ŝipo: la internacia ~o valoras 2,83m³.

kapitul-o, en: **lap/o**. [OA 8] Specio de arktio kun alkroĉiĝemaj globaj kapituloj (*Arctium lappa*).

Karol-o, en: **minusklo** [OA 9] minuskla skribo Karolida [t.e. t.n. uncialo, skribo uzita inter la 4a kaj 8a jc. (malgranda skribo nur per majuskloj)]

kinematografi-o, en: **kin/o**. [OA 8] Kinematografio, filmarto.

klorofil-o, en: **vegetal/o**. [OA 8] Ĉiu membro de unu el la du regnoj de vivuloj, karakterizita per ĉelparietoj el celulozo, havanta la funkciojn de sinnutrado kaj reprodukto, kaj plej ofte posedanta klorofilon.

konvoj-o, en: **trajn/o**. [OA 8] 1. [...]. 3/ Veturilaro, kiu transportas ĉion, kion la trupoj bezonas por vivi kaj batali (= proviza veturilaro, militista konvojo, loĝistika servo).

kuled-oj aŭ **kul-ed-oj**, en: **moskit/o**. [OA 8] Komuna nomo por pikantaj dipteraj insektoj, precipe el la familio de kuledoj.

L

legumenac-oj, en: **lotus/o**. [OA 8] Nomo de pluraj vegetaloj, nome: 1/ la greka ~o, legumenaco uzata kiel furaĝo; [...].

loĝistik-o.

• **loĝistika**, en: **trajn/o**. [OA 8] 1. [...]. 3/ Veturilaro, kiu transportas ĉion, kion la trupoj bezonas por vivi kaj batali (= proviza veturilaro, militista konvojo, loĝistika servo).

Lotofag-oj, en: **lotus/o**. [OA 8] Nomo de pluraj vegetaloj, nome: 1/ [...]; 2/ la nordafrika ~o, arbo el kies nigra kaj malmola ligno oni fabrikis flutojn kaj kies fruktojn manĝis la Lotofagoj, specio el zizifoj (*Zizyphus lotus*); 3/ [...].

M-N

makromolekul-a aŭ **makro-molekul-a**, en: **plast/o**. [OA 8] Genra nomo de makromolekulaj sintezaj materioj, transformeblaj per diversaj procedoj ordinare uzantaj varmon kaj premon.

mini-o, en: **farb/o**. [OA 8] Materio, ordinare likva, uzata por ŝmiri surfacon en la intenco ĝin ŝirmi aŭ ĝin kolorigi: ~o el minio; blanke~ita kradaĵo.

Nil-o.

• **Nil-a**, en: **lotus/o**. [OA 8] Nomo de pluraj vegetaloj, nome: 1/ [...]; 3/ la egipta ~o, nimfeo ankaŭ nomata Nila lilio (*Nymphæa lotus*, *N.caerulea*); 4/ [...].

nimfe-o, en: **lotus/o**. [OA 8] Nomo de pluraj vegetaloj, nome: 1/ [...]; 3/ la egipta ~o, nimfeo ankaŭ nomata Nila lilio (*Nymphæa lotus*, *N.caerulea*); 4/ [...].

nimfeac-o aŭ **nimfe-ac-o**, en: **lotus/o**. [OA 8] 1/ [...]; 4/ la hinda ~o, nimfeaco, sankta signo de la budhismo (*Nelumbium speciosum*).

nitrogen-o, en: **nilon/o**. [OA 8] Nitrogenhava sinteza kombinaĵo, analoga al la plasto, el kiu oni faras i.a. specon de artefarita silko.

O-P

Oceani-o, eble ankaŭ **Ocean-i-o**, en: **Pacifik/o**. [OA 8] La Oceano inter Ameriko, Azio kaj Oceanio.

ortant-o, en: **reflekt/i**. [OA 8] (pp surfaco de korpo) Fari, ke trafanta lumradio, sonondo k.a. ne penetru en iun surfacon, sed ŝanĝu sian direkton al direkto simetria rilate al la ortanto ĉe la trafpunkto.

pariet-o, en: **luk/o**. [OA 8]. [...] 2/ en ŝipo: a) sur la ferdeko: ferdeko~o (Kp. ferdekpordo); b)

ĉe la ŝeloparieto: ŝipo~o (tre ofte ronda); [...]. Ankaŭ en: vegetal/o. [OA 8] Ĉiu membro de unu el la du regnoj de vivuloj, karakterizita per ĉelparietoj el celulozo, havanta la funkciojn de sinnutrado kaj reprodukto, kaj plej ofte posedanta klorofilon.

produkt-o, en: **multiplik/i**. [OA 8] Fari ~on, t.e. el du nombroj A kaj B, nomataj ~ato kaj ~anto, ricevi trian P nomatan produkto; la produkto P de la du entjeroj A kaj B estas la adicio de B nombroj, ĉiuj egalaj al A.

proviand-o, en: **distribu/i**. [OA 8] Disdoni al ĉiu laŭ ĝia destino: ~i leterojn, laboron, provianton.

psik-o, en: **nervoz/a**. [OA 8] Havanta facile eksciteblan maltrankviliĝeman psikon.

R-Ŝ

refren-o, en: **kanzon/o**. [OA 8] Versaĵo, plej ofte gaja, sprita aŭ moka, konsistanta el egalaj strofoj finiĝantaj per refreno kaj destinata esti kantata.

Rom'. en: **tog-o** (*romana vesto*) [OA 2.1].

selekt-i, en: **bred/i**. [OA 8] 1. [...]. 2. Pli bonigi kulturformojn de plantoj kaj bestoj produktante novajn per krucado aŭ selekto.

speci-o, en: **cep/o**. [OA 8] Legomo, specio el la genro ajlo, kulturata por sia bulbo (*Allium cepa*). **lap/o**. [OA 8] Specio de arktio kun alkroĉiĝemaj globaj kapituloj (*Arctium lappa*).

lotus/o. [OA 8] Nomo de pluraj vegetaloj, nome: 1/ [...]; 2/ la nordafrika ~o, arbo el kies nigra kaj malmola ligno oni fabrikis flutojn kaj kies fruktojn manĝis la Lotofagoj, specio el zizifoj (*Zizyphus lotus*); 3/ [...].

svis-o

• **svis-a**, en: [OA 8] II.A.RIM.II. **federacio** (svisa federacio).

T-Z

televizi-o, en: **televid/i**. [OA 8] Vidi per televido.

UEA, en: **kod/o** [OA 9] 1 [...]. 2 Kodaĵo: poŝta kodo; UEA-kodo; [...].

valv-o, en: **fac/o**. [OA 8] Ordinare, ebena parto de surfaco de objekto, limita de pli-malpli difinita figuro; ~o de glitvalvo, de martelo, de amboso, de ostoj.

zizif-o, en: **lotus/o**. [OA 8] Nomo de pluraj vegetaloj, nome: 1/ [...]; 2/ la nordafrika ~o, arbo el kies nigra kaj malmola ligno oni fabrikis flutojn kaj kies fruktojn manĝis la Lotofagoj, specio el zizifoj (*Zizyphus lotus*); 3/ [...].

437 Aldoniĝas jena listo de nevojtaj simboloj kaj sigloj uzataj en OA 9

Alfabetoj fremdaj

Δ, δ ĉe delt/o (greka alfabeto)

Q, q ĉe ku/o (latina alfabeto)

X, x ĉe iks/o (latina alfabeto)

Y, y ĉe ipsilon/o, katapult/o (latina alfabeto)

Ciferoj

40,08 ĉe kalci/o (atommaso)

1,33 ĉe kurz/o

28,09 ĉe silici/o (atommaso)

ISO-kodaĵo (ŝtatoj)

GB ĉe brit/o

CN ĉe ĉin/o

IL ĉe Israel/o

JP ĉe japan/o

US ĉe Uson/o

Kemiaj simboloj

Ca ĉe kalci/o

Si ĉe silici/o

Kemiaj formuloj

$C_6H_3(OH)_2-CH(OH)-CH_2-NH-CH_3$ ĉe adrenalin/o [OA 9]

$CH_3-CO-O-C_6H_4-COOH$ ĉe aspirin/o

Muzikaj simboloj

♭ ĉe bemol/o

♯ ĉe dies/o

Scienc-latina nomenklaturado de botaniko kaj zoologio

Amoeba, Entamoeba ĉe ameb/o

Bison bison, Bison bonasus ĉe bizon/o

Persea americana ĉe avokad/o

Rangifer tarandus ĉe boac/o

k.m.a.

- 438** Simile venonta OA povus ekzemple ankaŭ uzi la internaciajn simbolojn de mon-unuoj, al kiuj OA 9 ne referencas. Mankas:

€ ĉe eŭr/o [OA 9]

\$ ĉe dolaro [OA 1], kurz/o [OA 9]

£ (aŭ £) ĉe pund/o [OA 9]

k.t.p.

Por diskuto vd. R 15.

Kvina Libro

Zamenhofa Stilo Misinterpretoj de la Fundamento

(Z)

A. Zamenhofa lingvaĵo

Literaturo (selekto): **PVZ** (plena verkaro). **Wüster**, Eugen; **Kirschke**, Paul. Zamenhof-radikaro kun derivaĵoj kaj fontindikoj. Leipzig: Ferdinand Hirt & Sohn, **1927**. 84, [4] p. Enhavas jam la rezultojn de pli fruaj konkordancoj, pri kiuj vd. la Berlinan Komentitan Bibliografion de Vortaroj en Esperanto (BKB), malneto 2014. — **Nomura** Rihej. Zamenhofa Ekzemplaro – La uzado de vortoj kaj esprimoj el la verkoj de D-ro L. L. Zamenhof. Nagoya: Nagoja Esperanto-Centro **1989**. xxi, 512 p. — 26x19 cm. Konkordanco kun indiko de trovlokoj en la verkaro de Z.

1. Superrigardo

- 439** Laŭ A 3.6 „la esperantistoj - se ili trovas tion ĉi utila por la unueco de nia afero - povas rigardadi [la lingvo-uzon de Zamenhof] kiel modela“. La sama ideo ankaŭ troviĝas en BD 4.6: „...pro plena unueco de la lingvo al ĉiuj esperantistoj estas rekomendate imitadi kiel eble plej multe tiun stilon, kiu troviĝas en la verkoj de la kreinto de Esperanto, kiu la plej multe laboris por kaj en Esperanto kaj la plej bone konas ĝian spiriton.“ La vort-rilataj aspektoj de la Zamenhofa „stilo“ estas klarigitaj per Wüster 1927 kaj Nomura 1989.

2. Diversaj Gradoj de Zamenhofeco

- 440** [daŭrigota]

B. Kelkaj misinterpretoj de la Fundamento

1. Analiza Skolo

Literaturo (elekto): Mimó Espinalt, Luis. Kompleta lernolibro de regula Esperanto. Analiza Skolo. Sabadell: La aŭtoro 1973, 191 p. Schulz, Richard. Pledo por unueca lingvo. Paderborn: Esperanto-Centro 1985, 287 p. Rikardo Ŝulco. Sur la vojoj de la Analiza Skolo. Esperantologia esearo. Paderborn: Esperanto-Centro: 1987, 279 p. Mimó Espinalt, Luis: Kompleta lernolibro de regula Esperanto. Analiza Skolo. Komplementa volumo [verkita de Rikardo Ŝulco kaj Hermano Bermanno]. Paderborn: Esperanto-Centro 1989, 163 p.

- 441** La **Analiza Skolo** estis grupo de Esperanto-gramatikistoj ĉirkaŭ la kataluna gramatikisto Luis Mimó Espinalt (esperantigita [Ludoviko Mimoo](#), 1913-1986) kaj poste la germana gimnazia instruisto de la franca lingvo Richard Schulze (esperantigita [Rikardo Ŝulco](#), 1906-1997), kiu disvolvis novan interpreton de la Fundamento. La bazon de la Analiza Skolo kreis Mimoo en la 1960-aj kaj 1970-aj jaroj per diversaj lernolibroj kaj gramatikoj de Esperanto. Liaj instruoj tamen nur iom vaste disvastiĝis en la 1980-aj jaroj per la libroj kaj artikoloj de Ŝulco. Ties publikigaĵojn eldonis la iama Esperanto-Centro en Paderborn gvidata de Hermann Behrmann (esperantigita Hermano Bermanno), tiel ke ĝi atingis la ĝeneralan Esperantan publikon.
- 442** Dum tiuj jardekoj la gvida interpreto de la Fundamento estis la klasika „filologia“ interpreto de Waringhien kaj Kalocsay, kiel ĝi estas trovebla en ties t.n. „Plena Gramatiko“ (PG, 1-a eld. 1935, 2-a 1938, 3-a 1958), kiu de la 4-a eld. 1980 nomiĝas "Plena Analiza Gramatiko" (PAG; 5-a 1985). Kritikante la klarigojn de PG/PAG pri diversaj gramatikaj demandoj de Esperanto, Mimoo kaj Ŝulco denove fokusiĝis al la Fundamento kaj evoluigis propran interpreton. Centra elir-punkto estis la diskuto pri la funkcio de la pasivaj participoj, la tiel nomita „ata/ita-demando“, arde disputita en la 1950-aj kaj 1960-aj jaroj.
- 443** La **celoj** de la Analiza Skolo en la iom patosa lingvaĵo de Ŝulco estas, „ke la Lingvo Internacia nun pli konata sub Esperanto nepre estu stabila, firma, nevaria sur sia Fundamento, perfekta en sia simpleco, por ke ĝi ne disdialektiĝu nek degeneru sub influo de

modlemaj tendencoj aŭ de tradiciaj aŭ alilingvaj miskutimoj“ („Pledo por unueca lingvo“). Ĝi per tio kritikis la laŭaserte „tro naturalisman“ interpreton de PG/PAG kaj akcentas la karakteron de Esperanto kiel planita lingvo: „En la Lingvo Internacia, lingvo origine arta, fundamentita sur pura racio, ne estas tiom sekvenda la uzo, kiom la logika analizo, kiu ĉiukaze donas ĝustan solvon“.

444 Laŭ la **doktrino** de la „Analiza Skolo“, formulita de Ŝulco (1987, 1991), la Internacia Lingvo baziĝas sur du principoj:

- Nur la deksexregula Fundamenta Gramatiko kaj la Universala Vortaro konsistigas la „bazan kodon“ de Esperanto; la Ekzercaro kaj Antaŭparolo jam estas apliko de la baza kodo kaj do havas malpli altan norman statuson ol la du aliaj partoj de la Fundamento.
- Al tiu ĉi baza kodo estas aplikenda la „logiko“.

Laŭ Ŝulco (1985) la „Kvinlingva Gramatiko vere permesas per apliko de la logiko determini la tutan lingvon ĝis la plej lastaj detaloj.“

445 En la praktiko sin bazante sur tiuj tezoj ĝi **instruas** i.a.:

- la decido de la Akademio de Esperanto sub Waringhien favore al la t.n. "aspektismo" de la pasivaj participoj kiel instruate de PG/PAG estus malĝusta, "tempisma" interpreto ĝusta;
- nur virinaj nomoj je -ino estus laŭfundamentaj, la Varengjenaj virinaj nomoj je -a kontraŭfundamentaj;
- "dank´ al" anstataŭ "danke al" estus evitenda;
- propraj nomoj estu laŭeble esperantigitaj;
- "tiel/kiel" komparas manierojn de verbaj agoj, "tiom/kiom" komparas gradojn de ecoj au manieroj;
- "rapidkuro" estus kontraŭfundamenta, devus esti "rapida kuro", ĉar adjektivo ne povus esti flankelemento;
- k.a.

446 **Kritikojn** la „Analiza Skolo“ spertis kaj de adeptoj de la klasika „filologia“ interpreto de la Fundamento kaj de la adeptoj de la t.n. „norma esperantologio“ (interpreto de la Fundamento laŭ jursciencaj metodoj, vd. malsupre) ĉirkaŭ Helmut Welger. La kritiko celis kaj la supre menciitajn centrajn tezojn kaj unuopajn instruojn de Mimoo kaj Ŝulco. Jen kelkaj ekzemploj:

- Arnold, Manfred (1987). La perdiĝonta honoro de iu Virrikardo Ŝ. kaj la problemo de la propraj nomoj. *Der esperantist* 1987, p. 141
- Wennergren, Bertil (1988). Analizo de la analiza skolo. *Speciala Cirkulero* 1988 (Majo), n-ro 54, p. 3-29
- Golden, Bernard (1989). Enkonduka raporto de esplorado pri la Analiza Skolo. *Esperanto Aktuell* 8a jaro, 1989, n-ro 4, p. 15-18
- Eichholz, Rüdiger (1990). Ĉu flanka elemento ne povas esti adjektivo? *Akademijaj Studoj* 1988-90, p. 209-212
- Golden, Bernard (1991). Subnorma lingvouzo de la Analiza Skolo. *Fenomeno* 23a jaro 1991, n-ro 1 (Jan.), p. 7-8
- Mattos, Geraldo (1999). Esenco kaj estonteco de la Fundamento de Esperanto. *Esperantologio. Esperanto Studies* 1a jaro 1999, n-ro 1, p. 21-37.

- 447** Welger eble plej detale kaj profunde kritikis ĝin („Norma Esperantologio“ 1999). Nek estas pravigebla la tezo, ke la Ekzercaro havas malpli altan rangon ol la Fundamenta Gramatiko kaj la Universala Vortaro, nek estas difinita la malklara nocio de „logiko“, nek kiel oni solvu koliziojn inter unuopaj reguloj de la Fundamento. Tio havas praktikajn konsekvencojn: la aserto, ke tiel/kiel nur povas esprimi manierojn, nur estas ĝuste, se oni ignoras la Ekzercaron kaj la antaŭfundamentan silentan interkonsenton de la esperantistoj.
- 448** La centra eraro de la Analiza Skolo estas, ke ĝi - kontraŭ la klara teksto de BD 4.3 kaj A 10.3 – komplete forŝovas la Antaŭparolon. Ties rekte aplikeblajn kriteriojn pri „ĝusta“ kaj „bona“ Esperanto ĝi anstataŭigas per neklara kriterio de „logiko, komuna al ĉiuj homoj“. Tamen ne pri logiko temas, sed pri interkonsento, „kontrakto“ pri boneco-kriterioj.

2. Meta-gramatika interpreto

Literaturo: **Makkink**, Gerrit François. *Nia Fundamento sub Lupeo*. Antverpeno: Flandra Esperanto-Ligo 1990.

- 449** En sia verko *Nia Fundamento sub lupeo* (1990) la nederlanda biologo kaj ornitologo G.F. Makkink (1907-2006) donas tiam novan „spiritan“ aŭ „metagramatikan“ interpreton de la Fundamento. Lia kerna ideo estas, ke la Fundamento estas nur fragmento, ekstera fasado de pli kompleta gramatiko kaŝita malantaŭ ĝi. Per interpreto de la „spirito“ de la videblaj partoj li klopodas „rekonstrui“ la nevideblan metagramatikan kompletan, sur kiu la fragmento liaopinie baziĝas. La spirito de Esperanto konsistas laŭ Makkink en jenaj dek principoj: natureco, internacieco, simpleco, reguleco, kohero, klareco, logikeco, libereco, neceso kaj sufiĉo, bonsoneco.
- 450** Kvankam lia interpreto estas pensiga kaj kontentigi klarigas kelkajn pridiskutitajn punktojn, ĝi prave ne ĝeneraliĝis. Welger elmontras kelkajn nekoheraĵojn kaj dubindajn konsekvencojn (”Kritikaj rimarkoj pri kelkaj aktualaj variantoj de Esperanto”, 1999). La plej grava kritiko kontraŭ la „spirita interpreto“ estas, ke ĝi ne sufiĉe baziĝas sur la Fundamenta tekstaro kaj – simile kiel la Analiza Skolo - komplete ignoras la preskribojn de la Antaŭparolo. Iu – prave aŭ malprave – ekkonita spirito kun parte kontraŭstaraj principoj vastege malfermas la pordon al ĉiuspeca interpretado „arbitra laŭ persona bontrovo“ (A 3.1). La rekte aplikeblajn, konkretajn kriteriojn de la Antaŭparolo ĝi anstataŭigas per dek abstraktajn principojn, kiuj ĉiuj bezonas konkretigon por esti aplikeblaj. Per tio ĝi samtempe preskaŭ komplete ignoras la historiajn kondiĉojn, en kiuj ekestis la Fundamento kaj ties preparaj dokumentoj.

3. Bonlingvismo

- 451** La nuntempe plej influ-havan misinterpreton de la Fundamento propagandas la grupo, kiu nomas sin anoj de la „bona lingvo“ (bonlingvistoj).
- 452** [daŭrigota].

Pri ĉi tiu libro

La Unua Parto de la **Berlina Komentario** klarigas ĝeneralajn demandojn pri la „Deklaracio pri la Esenco de la Esperantismo“ kaj la „Fundamento de Esperanto“ (ambaŭ de 1905). Komentitaj estas aspektoj, kiuj transiras la sferon de unuopaj vortoj el Antaŭparolo, Gramatiko kaj Ekzercaro. Same estas klarigitaj la Akademiasaj Korektoj al la Universala Vortaro kaj la Oficialaj Aldonoj (1909-2007). Referencoj al „Lingvaj Respondoj“ de L.L. Zamenhof kaj liaj samtemaj aliaj verkoj montras, ke la bazaj principoj de la Internacia Lingvo praktike estis pretaj jam en 1888. Celo estas, ke kune kun la jam aperinta, vort-orientita „Dua Parto pri la Vortaro Oficiala“ ekestas plena sistema komentario pri ĉiuj demandoj ĉirkaŭ la „lingvo-konstitucio“ de Esperanto. Kvankam tiu ĉi unua eldono de la ĝenerala parto multajn temojn ankoraŭ ne traktas, ni esperas, ke ambaŭ volumoj de la **Berlina Komentario** kune jam nun estas utila helpilo por plenumi la mandaton de la Antaŭparolo al la Fundamento gardi la „severan netuŝeblecon de nia fundamento“, ĉar ĝi estas „la plej grava ... kondiĉo por nia regula kaj paca progresado estonta“.

Pri la aŭtoro

Bernhard Pabst estas juristo kaj vivas en Berlino. Li komentis la Vortaron Oficialan de Esperanto kaj publikigis multajn detal-studojn pri la Fundamento.